

TANIL BORA

Kârhanede Romantizm

FUTBOL YAZILARI

iletişim

1. Baskı, 2006

İÇİNDEKİLER

Sunuş ve Teşekkür

10 yaşımdan beri düzenli maça giden biriyim. Televizyonu, futbol maçı izlemek için kullanır, zaten esas itibarıyla bu maksat için yapılmış bir icat olarak değerlendiririm. Hayat ritmimde fikstürün belirli bir ağırlığı vardır. Daha ne diyeyim: Futbolu, çok severim! Bu futbolseverlik mesaisi, uzun yıllar boyunca, yazı hayatımın dışında cereyan etti. 1983'ten beri düzenli yazıyorum. 1990'ların sonlarına gelene kadar yayımladığım onca haftalık dergi yazısı, uzun makale, kitap arasında, futbolla ilgili olanlar, derleyip çevirdiğim bir kitap *(Futbol ve Kültürü)* ve bir iki ufak gazete-dergi yazısından ibaretti. Futbol, "özel alanımdaydı" kısacası, "kamusal"a çıkmıyordu.

Derken, 1997'de, Radikal gazetesinin haftalık Pazar eki Radikal İki'ye, ara sıra futbol yazıları yazmaya başladım. Sık değil, iki üç ayda bir. İlk teşekkürü, Tuğrul Eryılmaz'a, Nazan'a ve

Nilgün'e, onların şefkatli horgörülerine borçluyum bunun için! Sonradan "ayaktopu yazarı" diye hakaret ettiler, kendilerine ihanetle suçladılar; ama o yazılarımı yayımlayarak, ilk onlar vesile olmuşlardır bu yola düşmeme.

Asıl büyük teşekkürü, Yiğiter Uluğ'a borçluyum. Beni geri dönülmez biçimde bu yola düşüren, eksik olmasın, odur. 2000 yılının Ağustos ayı başında beni arayıp, gazetelerin spor sayfalarında Salı günleri yayımlanan klasik lig haftası değerlendirmelerini yazmamı teklif etti. Her topa seğirten bütün oğlan çocuklarının yapacağı gibi, hemen kabul ettim. O vakitten beri, düzenli Salı yazıları yazıyorum. İlk yıl

Radikalin spor sayfasında, sonra iki seneye yakın devam eden Radikal Futbol Ekinde, ardından yine gazetenin spor sayfasında. Bu mesai sırasındaki arkadaşlıkları için, Yiğiter Uluğ'dan sonra, Barış Tut'a, Uğur Vardan'a, Bağış Erten'e, Eray Özer'e teşekkür etmeliyim. Tabii, Radikal Futbol cemaatindeki herkese de; mektup ve telefon arkadaşlığından ötürü özellikle Kıvanç Koçak, Bener Onar, Banu K. Yelkovan, Mehmet Demirkol, İbrahim Altınsay'a... Okur cenahından iki elektronik mektup arkadaşını eklemeliyim: Beşiktaşlı Esin Gedik'le iki yıla yakın süre, şimdilerde Malatyaspor'un makus talihine kahrolmakta olan Volkan'la ise yaklaşık üç yıl yazışarak sohbet ettik. www.chivi.com editörlüğünü yapan Murat Toklucu'nun, TRT'den Levent Özçelik'in ilgisini de teşekkürle kaydetmeliyim. İmran Ayata'ya, hem "e-yârenliğinden" ötürü, hem bayıldığım futbol dergisi 11 Freunde'nin [11 Arkadaş] tedarikçisi olarak, minnet doluyum.

Bu yola birlikte düştüklerimiz... Semih Gümüş, "ciddi" yazı dünyası ile futbol arasındaki ilişkiye öncülük edenlerdendir. Ama biz başka tertibiz: Bu yola sosyoloji profesörü arkadaşım Ahmet Çiğdem'le beraber düştük. Kader ortaklığımız onunla-dır. www.medyakronik.com ve www.haysiyet.com sitelerinde girdiği toplarla Ümit Kıvanç'ı da saymalıyım bu kadroda. Vakur duruşuyla hepimize hiza veren, hemşehrisi olmaktan gurur duyduğumuz Erkan Goloğlu'nun yeri zaten ayrı.

Bazı büyüklerin moral desteklerinin beni gerçekten gönendirdiğini saklayamam. Atilla Gökçe, "destursuz bağa girilmez" edasının bütün huşûnetiyle hüküm sürdüğü futbol yazıcılığı ve gazeteciliği ortamında, cömert, yüreklendirici tutumuyla bir "şık abi" idi. Bir de, Zeki Çol. Bir de, Ahmet Çakır. Annemle teyzemlerin mahalle arkadaşı Sevin Okyay, güzel sözlerle mutluluk bahşeden bir "şık abla"... Ama riya yok; benim için en önemlisi, Mekteb-i Mülkiye'de hocam,

gerçekten en 'Hocam' olan hocam Ümit Hassan'ın mahcup edici iltifatları idi.

***

Onu belki kızdıracak bir teşekkürü, Can Kozanoğlu'na borçluyum. Onun 1990'da çıkan ***Bu Maçı Alıcaz*** kitabı, Türkiye'de futbola başka türlü bakmanın imkânlarını görmemizi sağlayan, çığır açıcı bir eserdir. Bu kitap, futbola hem sevgiyle ve burası çok önemli: neşeyle bakan, hem de futbol âleminin çok yönlü sosyalliğini analiz eden bir yaklaşımın imkânlarını gösterdi. Futbol endüstrisinin içinden olmayanların futbol üzerine düşünüp yazmasından doğabilecek verimleri ilham etti. Futbolseverler arasında "okuyanların" da olduğunu ve onların "teknik" yazılardan öte bir gıdaya aç olduğunu gösterdi.

Can Kozanoğlu'nun kitabından yaklaşık on yıl sonra, işte 1990'ların sonlarında, -benim de bu yola düştüğüm dönemde-, bu ilginin olgunlaştığını ve "patlama" yaptığını gördük. Bu olgunlaşmanın ardında, başka bir sürecin 'olgunlaşması' vardı: Politikanın "bastırılması", buna mukabil politika-dışı sayılan alanlara dönük ilginin kışkırtılması. Ki futbol, bu memlekette onyıllarca politika-dışılığın bayrağı sayılmıştı. Ayrıca 80'ler zaten futbolun endüstrileşme sürecinin dünya çapında hızlandığı ve ilginin "patladığı" bir dönemdi... Bu değişimle beraber, yazar-çizer-okur takımı arasında, futbolla ilgileniyor olmaktan mahcubiyet duyma devri geçti; şimdi tersine, futbol tutkunu olmak revaç buldu. Futbolla ilgilenmek, sıkı taraftar olmak, hem "popülerlikle" bağlantının hem de hayattan "keyif alma yetisinin bir alâmeti gibi görülüyor. Hatta futbola veya takımına olan düşkünlüğünü gösterme arzusu zaman zaman teşhirci bir hal alıyor! Can'ın teşekküre belki kızacağını düşündüğüm nokta da tam burası. Hem yakın zamana kadar futbolla alâkası olmayan tiplerin maç hastası kesilmesinden, hem de -kendisinin de bu bakımdan kesinlikle 'normal' bir insan sayılamayacak olmasına rağmen- futbolun hayatta anormal yer kaplar hale gelmesinden rahatsızlık duyuyor Can; bu gıcıklıkla, asla futbol yazmıyor ve konuşmuyor. Gerçekten de, futbolseverleri bile ikrah ettirebilen bir aşırı ilgi var futbolun üzerinde. Futbol, hayatın başka alanlarında açığa çıkabilecek potansiyel enerjiyi emiyor. Apolitikleştirmenin

veya depolitize etmenin ötesinde, yer yer, sanki politikayı ikame ediyor! Taraftar kimliği, politik bir kimlik kadar bütünlüklü sayılabiliyor, bir dünya görüşünü ifade edercesine kapsamlı 'yaşanabiliyor'; ya da bir politik kimliğin bilumum şiarlarını, misyonunu onu sırtına yüklemeye kalkılabiliyor!

Peki, bu ahval karşısında, "entelektüel" sıfatıyla anılan insanlar futbolla nasıl alâkalanıyorlar - ve alâkalanacaklarsa, nasıl alâkalanmalılar? Kimileri, "gündüz insan gece hırt" üslubuyla 'takılıyorlar' futbola. Bir karnavalesk ferahlama, eğlenme, boşalma ânı olarak görüyorlar. Yerleşik futbol kültürüne (endüstrisinin, medyasının, 'ortamının') hâkim biçimine lanet edip bu tutkusunu kendine saklamayı seçenlerin de yönelimi bu. Kimileri ise, bundan öte, -karnavalesk yanından ayrı olarak veya onunla birlikte-, futbola bakışa, futbol sosyalliğinin formatına, futbol sohbetinin diline bir müdahalede bulunma derdindeler. "Entelektüel düzeyi yükseltmek" maksadıyla değil, popüler-kültürel yeniden-üretimi yine popüler dilin içinden, kendi içinde dönüştürecek bir müdahaleye yeltenerek...

Bu alâkalanma tarzı, bir başka entelektüel ilgiyle birlikte düşünülmeli: Sosyolojik ya da kültürel meraklar, anlama-açıklama kaygısı, kapsamlı ve etkili bir toplumsal olguyla ilgilenme "sorumluluğu", belki ayrıca bu ilgi üzerinden kamuya bir şey söyleme isteği... Futbola meraklı okur-yazarların bazılarında futbol tutkusu, genel anlama-açıklama tutkusuyla birleşiyor. Buna futbol dünyasındaki egemen sevme biçimleriyle ilgili rahatsızlıkları eklendiğinde, başka türlü bir söz kurma, başka türlü bakmayı 'gösterme' çabasına yöneliyorlar. Bu çabanın, politikayı bastıran "zamanın ruhu"na karşı hamle olarak, politika-dışı alanları politikaya (hayata müdahale eden eleştirel bir tutuma) "geri kazandırmak" gerektiği fikriyle de birleşmeye müsait bir yanı var. Neyi konuştuğunuz kadar, nasıl konuştuğunuz da önemli olduğuna göre...

Ne üzerine konuştuğunuz kadar nasıl konuştuğunuzun da önemli oluşu, sadece politik bir hikmet değil. Futbol

oyununun dinamizminden, jargonundan, mitolojisinden, ritüellerinden vs. deneme (veya estetik söz söyleme) malzemesi olarak faydalanma ayartısını da ihmal etmemeli. Doğrusu, kendi adıma, bu ayartının, -gerçi kuşkusuz onunla iç içe geçiyor ama-, alternatif bir 'söz kurma' kaygısından baskın olduğunu söyleyebilirim. Futbol üzerine yazmadan önce de severek okuduğum beynelmilel futbol literatürü, futbol âlemini toplumsal, politik, ideolojik ilişkileri çözümleneceği bir hücre olarak ele almak yanında, bu dünyayı edebî zevkle ve mizahlı bir romantizmle tasvir eden "güzel" metinlerle dolu. Futbol üzerine yazmak, adı üstünde, aynı zamanda bir 'yazma' işi. Futbol yazıları, futbol üzerine olmaları yanında, 'yazı' niteliğini taşıyabiliyorlar. Futbolu, başka veçheleri bir yana, yazı dünyası için bereketli bir

kaynak olarak da çok seviyorum kendi hesabıma.

***

Zaten bilgi sahamın, futbol değil *futbolu sevmek* olduğunu söylüyorum hep! Teknik analizci değilim. Yaklaşık 34 yıllık bir seyirci olarak, gözümün önünde cereyan etmiş maçta teknik ve taktik yönden neler olup bittiğini hâlâ ancak Mehmet Demirkol'u, İbrahim Altınsay'ı okuyunca ya da Ahmet Çiğdem'in homurdanmalarını dinleyince tam manasıyla idrak edebiliyorum. Sevmesini ise iyi bildiğimi zannediyorum!

Bu kitaptaki yazılar da, ağırlıkla, romantik yazılardır. Biraz gönül gözü, biraz mizah. Gönül gözü deyince, bir tutam "taraftar yazısı" da ekledim! Kitabın en hacimli bölümü, futbolun *folkorüne* dair: kılıklar, jestler, edalar, ritüeller... tribüne çıkan merdivenlerin ardında yeşil çimin ucunu gördüğüm ilk andan beri merakımdır. (Haydar Tanışan'a, bu folklora can katan 'gözü' için çok teşekkürler!) "Etik" meselelere eğildiğim bölümün başlığında "Fıkıh" teşbihini kullandım. Fıkıh'ın bir anlamı "bir şeyi gerektiği gibi anlayıp bilme"; diğeriyse "şeriat bilgisi"... Eh, futbolseverliğin dindarlığa benzeyen bir yanı olduğu kesin. Dindarâne veya değil, biraz da meczupluk, elbette; kitabın son bölümünün başlığında kaydedildiği üzere... Kendiyle dalga

geçmeyi bilen bir meczupluk, rind bir dindarlık olursa, ne âlâ!

***

Bu yazıların, futbol âleminde, alaycı anlamıyla da 'romantik' kaçtığını bilmez değilim. Tam bu Sunuş'u yazmaya koyulduğumda, Feridun Düzağaç, Radikal'de futbol sevdalısı Beşiktaş taraftan gözüyle yazdığı romantik yazılardan ötürü aldığı hakaret mesajlarına dayanamayıp, sezon sonunda yazmayı bırakacağını açıklamıştı. "Buralardan gitme/ Buralar gitsin..." diyecek gücümüz var mı ona?

Hakan Kulaçoğlu, gerek kendi "sağduyulu" yazılarının gerekse Radikal Futbol'da yazılanların, futbol ortamının kirliliği ve çirkinliği içindeki marjinalliğine yanarak, yaptığımız, kârhanede romantizm!" demişti. Kitabın adı, sağolsun, onun hediyesidir.

Kitapta yer alan yazıların çoğu Radikal Futbol ekinde ya da Radikal'in spor sayfasında

yayımlanmıştır. Başka yerlerde yayımlanan yazıların listesi aşağıdadır.

Birçok yazının ilk yayımlanmış biçimleri üzerinde küçük değişiklikler yapılmıştır:

"Futbol sevgisi, futbol bilgisi": Coliseumlife Dergisi, Kasım-Aralık 2000.

"Futbolun cazibesi ve solun futbolu": Genç Umut Dergisi, Ocak 2002.

"Kötü taraftarlık ve sevmeyi bilmek" ("Böyle taraftar olur mu?" başlığıyla): Radikal İki, 19

Eylül 1999.

"Dünya Kupası ve futbol mezhepleri", Radikal İki, 5 Temmuz 1998. "Gençlerbirliği - Futbol popunun kıyısında": www.alkaralar.com (daha kısa "halk nüshası": Milliyet Popüler Kültür, 19 Mart 2004)

"Bir taraftar zenaatı: Eski Gençlerli izlemek": www.alkaralar.com. Aralık 2004. "Mahrem ve

çok samimi...": www.alkaralar.com. Mayıs 2004.

"Ne güzel bir ândı o": www.alkaralar.com. Şubat 2004.

"İstanbul'a gitmek: Futbolcunun cennet ve cehennemi": ZipIstanbul dergisi, 4-10 Ocak 2001.

"19 Mayıs: Ankaralar'ın bir buluşma yeri": Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni, Şubat 2004.

"Forma estetiği": Radikal İki, 18 Ağustos 2000. "Gol sevinçleri": www.chivi.com. Ocak 2001.

"Bunlar ne diyor?": Filiz Bingölçe, Futbol Argosu Sözlüğü, Altüst Yayınları, Ankara 2005. "Bir kulüp kimindir?": Radikal İki, 27 Şubat 2000.

"Taraftar mı takımını seçer, takım mı taraftan... ve taraftar aslında neyi seçer?": Cogito, Kış 2003.

"Tribün terörü?": Kamil Koç-Yolculuk dergisinin Ocak 2005 sayısına yazılan bir yazıya, Radikal'e yazılan bazı yazılar ve bazı soruşturmalara verilen kısa cevaplardan yapılan ilâvelerle derlendi.

"Bu ne biçim kupa - Lütfen herkes torbaya!": Radikal İki, 16 Kasım 1997. "Bu insanlar bu dandik takımları niye tutarlar?": www.chivi.com, Şubat 2001. "Allah rızası için bir hoş söz": Tam Saha, Mart 2005.

"Aykut Kocaman" bölümü ise Virgül'ün Mayıs 2004 sayısında yer alan bir yazıdan...

Bilmenin Yolları, Sevmenin Yolları

Futbol Sevgisi, Futbol Bilgisi

Futbol, her şeyden önce çok sevilen bir olgu. Bu kelimenin olur olmaz kullanımları gibi değil, gerçekten de bir olgu: Bir spor, bir oyun, bir ortam, bir iletişim ve sosyalleşme mecrası. Kapsamlılığı, birçok cephesi olması, ona olan sevginin hem boyutlarını büyütür hem biçimlerini çoğaltır.

Kimisi futbolu *biraz* sever, mesela ıspanaklı böreği, TV'de bir diziyi sever gibi. Sevgisi, ilgisi zamanla ve zeminle sınırlıdır. Maç seyretmediği zaman futbol düşünmez. Kimisi *çok sever,* durup dururken de futbol düşünür, her fırsatta futbol konuşsun ister, futbola ayırdığı zamanı çoğaltmak için her fırsatı kullanır (televizyon başında zaplaya zaplaya maç -herhangi bir maç!- arar sözgelimi). Kimisi de *sevdalıdır* futbola; günlük maneviyatını, yaşam ritmini futbolla ilgili bir şeyler belirler (maç sonucu, maç gününün yaklaşması, transfer haberleri vb.). Bu sonuncular arasında sıkı/fanatik taraftarlar çoğunluktadır.

Taraftarların durumuna bakarak, futbolda sevme nesnelerinin çeşit çeşit olduğunu fark edersiniz. Taraftarlar, özellikle Can Kozanoğlu'nun *Bu Maçı Alıcaz*'daki deyimiyle "futbolsevmez taraftarlar", sadece takımlarını severler. Oyundan, hatta "ölümüne" destekledikleri takımlarından da çok aslında kendi güç gösterilerine, tribündeki egemenlik alanlarına tutkundurlar. Futbol dünyasının diğer olaylarını yan gözle ve araçsal bir mantıkla ("bize yarar mı?") izlerler; güzel bir maçtan zevk alacakları bile şüphelidir. Has futbolseverlerse, *oyunun* kendisine tutkundurlar. Takım dizilişlerini, taktikleri tutkuyla izlerler, sadece gollerden ve spektaküler hareketlerden değil, oyunun *rutininden* de zevk alırlar; üst düzey taktik mücadeleyle oynanmış bir 0-0, onları bir gol sağanağından daha fazla mesut edebilir. Bazı

futbolseverler, oyunla beraber hatta belki ondan da çok, futbolun *âlemine* tutkundur. Bu dünyada efsaneler, ikonlar, fetişler bulurlar: Formalar, 'özel' bazı futbolcuların kişilikleri ve dramları, gönül tellerini titretir. Kimisiyse futbol ortamını bir sosyal ilişki ağı olarak sever; en gevrek vakitlerini stadda ya da futbol sohbetinde geçirmekte, neşesini öyle bulmaktadır.

Yanlış anlaşılmasın; "futbolsevmez taraftarları" bir kenara koyarsak, taraftarla futbolsever arasında güçlü akrabalık bağları vardır ve andığımız futbolsever davranışları (ya da futbolsevere özgü "davranış bozuklukları") taraftara yabancı değildir. Dolayısıyla, Simon Kuper'in ünlü kitabının başlığından *(Futbol SadeceFutbolDeğildir)* ilhamla söylersek, futbol sevmek sadece futbolu sevmek değildir. Futbolu *nasıl* sevdikleri, futbolda *neyi* sevdikleri, insanlar hakkında çok şey söyler.

Futbolu *bilmek,* daha hassas bir mevzu. Mesleği futbol olanların ve gazetelerin futbol yorumcularının, bunlar arasında da özellikle eski futbolcuların ve Spor Akademililerin birçoğu, herkesin futbol üstüne *bilip bilmeden* ahkâm kesmesine ifrit olur. Oysa futbolun bir sırrı da budur: Hemen herkes mütalaa verebilir futbola dair. Elbette oyunun inceliklerine herkes vâkıf olamaz, elbette bol bol saçmalanır; fakat önünde sonunda *çokbasit* bir oyundur futbol, bu da ona azıcık âşinâ olan herkese bir şey söyleme imkânı tanır - üstelik ahkâm keserken bir yarı- doğruya işaret etme ihtimali de her zaman mevcuttur! Hemen her ülkede erkek nüfusun büyük çoğunluğu en azından çocukluğunda azıcık top oynamıştır ve bu tecrübeden gelen *görgüyle,* "ben olsaydım" hasediyle her pozisyon için bir iddiada bulunabilirler. Profesyonel, yarı-profesyonel, amatör, hatta tamamen 'cahil' milyonlarca kişi tarafından yorumlanabilmesi, üstünde konuşulabilmesi, bu kendine mahsus "demokrasi", futbol sihrinin bir parçasıdır. Futbol bilgisinin de farklı düzlemleri var. Gazete ve televizyonlardaki futbol yorumlan, eleştirileri, *teknik* bilgi düzleminde yer alır. *Teknik* bilgi, oyunu okumayla, maçın

akışını/işleyişini anlamlandırmayla ilgilidir. Tahsille de, tecrübeyle de, görgüyle de edinilebilir bir bilgidir bu. Spor Akademili ya da antrenörlük kursu görmüş yorumcular, teknik terimlere çok başvurarak, bilimsel uzmanlık üslubuyla yazıp söylerler. Hatta futbolu bir "bilim" olarak tanımlayanları vardır. İkinci kategoriyi oluşturan eski topçular, tecrübelerine ve sezgilerine dayanarak konuşurlar; bir tür özdeşleşmeyle "oyuncu psikolojisine ve futbolcu-bireylere odaklanırlar, yeteneğe tutkundurlar, kestirme ve toptancı hükümlere yatkındırlar. Tribündeki ortalama seyircinin, daha çok da taraftarın gönlünü okşamaları beklenir - onlar da genellikle öyle yaparlar. Bu kategori on-onbeş yıl öncesine kadar Türkiye'de futbol yorumculuğunu/eleştirmenliğini hâkimiyeti altında bulunduruyordu, ancak son zamanlarda "tahsilliler" de önemli bir grup oluşturdular. Bir de, bilgi sermayesi olarak görgülerini kullanan, "futbol mesleği dışından" yorumcular var - ki son zamanlarda sayıları arttı ve bu satırların yazan da onlardan biridir! Bu grup, yıllardır tutkuyla maç seyrede seyrede edindiği *görgünün,* doğrusu biraz da *sevginin otoritesini* yansıtır. Sahada olup bitenleri daha geniş bir kıyas çerçevesine çekmeye, dünya futboluyla, eski maçlarla, giderek hayatın başka alanlarının (veya "gerçekliğin başka düzeylerinin" diyelim!) olgularıyla birlikte düşünmeye meraklıdır. Futbolcu eskisi yazar genellikle hamasî, bu tip ise *romantiktir* Teknik bilginin üretimiyle ilgili bu üçlü kategorizasyonun her yorumcuya bire bir uymayacağını söylemeye gerek yok. Görgüsü, sevgisi ve entelektüel ilgisiyle futbola eğilenlerden bahsedince, futbolun felsefi bilgiyle ilişkisi geliyor akla. "Futbol hayattır" denir; oyunun öngörülemezliği, tesadüflere açıklığı, bünyesindeki dramatik gerilim ve her müsabaka gibi ama başka alanlardaki müsabakalardan daha yoğunlaşmış biçimde taşıdığı trajedi potansiyeli nedeniyle... Gençliğinde uzun müddet kalecilik yapan Albert Camus boşuna söylememiş: "Hayatta, ahlâkla ve yükümlülüklerle ilgili ne öğrendiysem, futbola borçluyum." Futbol tutkunlarının bu

'kutsal' oyunlarıyla ilgili daldıkları düşünceler, edindikleri "şiarlar", bir takımın veya oyuncunun hikâyesinden, bir maçın akış seyrinden, bir özel galibiyetten, bir özel mağlûbiyetten çıkarttıkları "dersler"; çok defa, "hayat" ve "insanlık durumu" ile ilgili düşünceleriyle bakışımlıdır - ya da, 'uç durumlarda', kaynağı! Eğretilemeler futbolla "hayat" arasında gidip gelir. (Futbol terimlerinin gündelik dile ne kadar yayıldığını düşünün.) Futbol, sahici futbolseveri kendi üstüne çok düşündürür; hem bir futbol felsefesi çıkar bu 'mesaiden' hem de bu tahayyül genel bir kendiliğinden felsefeye yataklık eder.

Futbol bilgisinin bereketli bir düzlemi, sosyolojik düzlemdir. Tahlil edilecek o kadar çok görüngüsü vardır ki bu dünyanın: Futbol endüstrisinin tarihsel gelişimi, işleyişi ve buradaki güç ilişkileri... Futbol medyası ve onun yerleştirdiği algılama-bilinçlenme kalıpları... Taraftar kitlelerinin sınıfsal-toplumsal tabanları, oluşturdukları veya parçası oldukları alt-kültürler, bu grupların seferber olma saikleri ve biçimleri... Kulüp kimliklerinin sınıfsal-toplumsal kültür yapılarıyla etkileşimi... Sınıfsal-toplumsal, ulusal ve yerel kimliklerin tarihsel oluşumunda futbolun rolü... Buralara bakarak "toplum" hakkında çok şey öğrenilebilir. Üstelik futbolu soğuk bir akademik malzemeye dönüştürmek de değildir bu; bizzat futbola dönük heyecanı boyutlandırır. Nitekim son onbeş yılda özellikle Batı Avrupa'da "Futbol Sosyolojisi" ya da disiplinlerarası bir çerçevede "Futbol Araştırmaları", birçok sosyalbilimcinin yöneldiği bir alan oldu, uzmanlaşan bölümler, enstitüler kuruldu. Avusturyalı araştırmacılar Roman Horak ve Wolfgang Reiter'le birlikte derlediğimiz *Futbol ve Kültürü* kitabındaki çeviri makaleler, bu çalışmaların ufku hakkında bir fikir verir.

Bu üretim, yayıncılığa da yansıyor. Düşünün ki, örneğin Almanya'da, sadece "Ruhr havzasında futbol" üstüne kitap çıkartarak yaşayan yayınevleri var! Futbol yayıncılığının kendi içinde branşlaştığı söylenebilir. Sosyolojik analize yoğunlaşan bir kol var, "kültürel çalışmalar" ekolüyle

bağlantılı; akademik yönden gelişkin, gelişmeyi sürdüren ve revaç bulan bir kol bu. Bununla komşu sayılabilecek bir kol, futbolun endüstriyel veçhesini eleştirel bir açıdan ele alan ekonomi-politik incelemelerdir. Onun yanında, "kutsal kitabını" Nick Hornby'nin *Fever Pitchinin* oluşturduğu, otobiyografik deneme denebilecek kitapların "trendi" de yükseliyor - tabii hepsinin edebî niteliği Hornby'ninki gibi değil. Bunlara, teknik analiz yanı ağır basan incelemelerin oluşturduğu kolu eklemeliyiz - sadece "antrenman tekniği" düzeyinde "teknolojik" çalışmaları değil, taktik gelişmeleri, "ekolleri" inceleyen çalışmaları da kastediyorum. En üretken ve popüler kolu ise takım ve futbol adamı monografileri oluşturuyor. Türkiye'de ne yazık ki bu alanda çok "geriyiz". Günlük tirajları yarım milyonu geçen üç günlük futbol gazetesi var, birçok TV kanalı saatlerini futbola tahsis ediyor, fakat futbolla ilgili yapılan sosyolojik ya da sosyal bilimsel araştırmaların sayısı yok denecek kadar az. Futbol üstüne biraz daha 'ince' düşünmeyi, futbolun renkli dünyası ve tarihi hakkında öğrenmeyi teşvik edecek kitapların sayısı da mahdut. İletişim Yayınları'nın Futbol Kitapları ve İthaki Yayınları'nın Futbol Kültürü dizileri, bu açığın biraz olsun yamanmasını sağlıyorlar. Futbolu sevmenin de bilmenin de birçok türü, birçok düzlemi, birçok imkânı var. Zevkler ve renkler, hiçbir konuda olmadığı kadar futbolda tartışmalı. Her halükârda, "Böyle bir sevmek görülmemiştir" - en iyi, *sevmeyenler* bilir bunu!

Futbolun Cazibesi ve Solun Futbolu

Futbolun cazibesi biliniyor. Dinamik, her türlü sürprize açık, heyecanlı bir oyun... Her ortamda sohbet ve tanışma olanağı sunan güçlü bir sosyal ve kültürel bağ unsuru... Dışında kalmak zor. Sevmemek zor.

Sevmenin farklı biçimleri var ama. Tıpkı oynamanın farklı biçimleri olduğu gibi... Oynamanın biçimleri derken, oyun tekniklerinden, stillerinden söz etmiyorum kuşkusuz. Oynamanın *sosyal biçiminden* söz ediyorum. Futbolun büyülü yanlarından biri, herkesin oynayabileceği çok kolay bir oyun olması. Nizamî bir top yoksa, onun yerini uyduruk

bir plastik top da tutabilir, bezler, kâğıtlar sıkıştırılıp iple bağlanarak yaratılmış tuhaf bir topak da, sırasında bir teneke gazoz kutusu da... Çim, toprak, halı saha yoksa, beton zeminde, koridorda da oynanabilir. Okul bahçesinde ceketlerden direk yaparak, evin salonunda sandalyeleri kale niyetine kullanarak oynayabilirsiniz. Futbol kadar ele avuca sığmaz, sınır çizilmez bir oyun yoktur. Korsanlama futbolun özel bir zevki vardır hatta! Öğrencilerin (erkek öğrencilerin) okuldaki en neşeli anlarından biri değil midir, avluda kalabalığın ortasında karadüzen top tepmek?

İşte, oynamanın bu yanına, herkesin her yerde her çeşit araçla oynayabileceği bir oyun olarak futbola sahip çıkmakta, isyancı, devrimci bir yan vardır. (Onbeş dakikalık teneffüste kan ter içinde kotarılıveren bir maç, aniden patlayan bir isyana benzemez mi biraz?) Futbolu böyle sevenler, maç yaparken, kimse figüran olmasın, herkes topa vursun isterler: Şişman da, gözlüklü de, kötü oynayan da, kızlar da... Paslaşmayı severler. En beğendikleri gol, delice abanarak vurulmuş gaddar bir şutla atılan gol değil, pasları dantela gibi örerek, takımcak atılmış organize goldür. Yeteneksiz birinin yavaş yavaş topu kontrol etmeyi öğrenmesinden mutlu olur, gurur duyarlar. Hata yapana bağırıp çağırmazlar, onu yüreklendirirler. Futbolun, takım oyunu karakterini severler.

Kimisi de skora, performansa takmıştır kafayı. Topu ayağına geçirdiğinde hiç bırakmak istemez, kendi gider, kendi vurur. İllâ kazanmayı ister, bunun için her pisliği yapar. Paslaşmayı değil, özel marifetlerini sergileyip herkesi hayran bırakmayı sever. Karşı takım, bir oyunu birlikte kurdukları "ortakları" değil, ne yapıp edip alt edilmesi gereken bir düşmandır ona göre. Başka bir oyuncunun canının yanmasına aldırmaz, onu kendi sertliğini, "erkekliğini" sınayacağı bir atış tahtası gibi görür. Hatta takım arkadaşlarından da huylanır, kendi egosunu gölgeleyebilirler diye. Bunların futbol sevgisi, paylaşımcı değil bencil, *gerici* bir sevgidir. Neşeyi, coşkuyu çoğaltan bir sevgiyi değil, karanlık bir gerginliği besler. Paslaşarak,

paylaşarak, takım ruhuyla, oyundan zevk alarak, neşeyi çoğaltmak için oynamak, futbolun *sol tarzıdır.* Kendinden başka herkesi figüran görerek, sağlıksız bir hırsla, illâ "kazanacağım" diye gözü kararan oynamak, futbolun *sağ tarzı.*

Bütün bu söylediklerimi, bir de "otoriteye" söyleteyim: 1978 Dünya Kupası'nı kazanan Arjantin takımının unutulmaz teknik direktörü Cesar Luis Menotti'ye... Kupanın gururunu sahiplenmeye çalışan Arjantin'deki faşist cuntaya ve onun lideri Videla'ya her zaman karşı duran Menotti, hem muhalif hem çılgınca futbolsever olanların duvarlara yazdığı şu sloganın güç ve ilham kaynağı olmuştu: "Arjantin Şampiyon - Videla'ya Ölüm!"

Menotti, *solun futbolunu* bakın nasıl anlatıyor:

> "Futbol sporu varoluşunu, emekçi halka borçludur. Futbolun, mülksüz ve hakları elinden alınmış insanlar arasında doğmasının temel bir nedeni var: Ucuz, neredeyse bedava oluşu. Bu oyunu yoksullar buldular ve ona karakterini verdiler... Söz söyleme ve özgürce konuşma hakkı elinden alınmış olan sıradan halk, o parasız eğlencede bir ifade biçimi, bir yaşam içeriği bulmuştu... Oyun sevinci içinde, yaratıcı yeteneklerini geliştirmede kendilerini özgür hissettiler. Orada kendi yeteneklerinin farkına vardılar, zekâlarım kanıtlama olanağına kavuştular ve böylece bir kimlik edindiler. Futbol sayesinde 'birisi' oldular..."
>
> "Sağın futbolu, bu toplumda geçerli olan dünya anlayışlarını yeniden üretmekte ve desteklemektedir. Bu tür futbolda yalnızca para konuşur ve para tüm yolları meşru kılar. Salt ultra savunmacı bir taktik, kâr hırsı ve spekülasyon yanında... akla gelebilecek her çeşit kokuşmuş numaralara başvurulması... "
>
> "Oysa solun futbolu, bir yaşam belirtisi olarak, zekânın en ön sırayı aldığı ve galibiyetin ancak o galibiyetin elde ediliş biçimi oranında değerli olduğu bir yetenek işidir. İnsanların duygularına saygılıdır... Solun futbolu sürekli kalite için uğraşır... Yani solun futbolunda

bir tek kazanmak için oynamıyoruz, daha iyi olmak, sevinç duymak, bir şenlik yaşamak, insan olarak gelişmek için oynuyoruz."

"Olaya böyle bakıldığında, futbol, sanatın diğer anlatım bi-çimleriyle, iyi bir filmle, iyi bir şarkıyla, iyi bir şiirle, iyi bir resimle aynı işleve sahiptir. Diğer bir deyişle bizi daha iyi, daha adaletli ve insancıl bir dünyaya hazırlayabilecektir."

Dar Alanda Kısa Paslaşmalar filminde boşuna söyleyip durmuyorlardı, "futbol fena halde hayata benzer" diye... Hayatın her konusu gibi, futbol da nasıl biçimlendirir, nasıl anlamlandırırsanız o yöne gider. Televizyon geyiklerinin uyuşturucu etkisine ve başka her şeyi unutturup insanları esir alma gücüne bakarak lanet edebilirsiniz, eğlence endüstrisinin malı olmuş bu oyuna. Onu başka türlü, başka bir bakışla, başka bir anlamla oynamanın ve izlemenin yollarını da bulmak mümkün ama...

"Kötü" Taraftarlık ve Sevmeyi Bilmek

Futbolcuların kendi taraftarlarının hakaretlerinden, saldırılarından bunalması, Türkiye'de futbol ortamının demirbaş problemlerinden biri. Bu demirbaş problemin ana kalemi, tabii yine oligarşiyle ilgilidir. "Büyük" takımların bazı organize taraftar grupları 'hata kaldırmazlar'; başarısız sonuçlar belirli bir kritik eşiği geçti mi, suçlu gördükleri yönetime, "hocaya" veya oyunculara müeyyide uygularlar. Hedef oyuncularsa, maç sonrası takımın otobüsünü taşlamak, havaalanına koşup deplasmandan dönen takımı hakaretlerle karşılamak, antrenman basmak suretiyle kelle isterler.

Geçenlerde bu 'uygulamanın' kurbanlarından biri, "beşinci büyük" olma iddiasına ve potansiyeline sahip başaltı kulüplerden Bursaspor'un kalecisi Şenol Karagöl oldu. (Şenol'u, daha önce Şekerspor'u 1. Lig'e çıkartan kaleci olarak hatırlayabilirsiniz. Şekerspor, Şenol'un Bursaspor'a satışından aldığı parayla Antalya'daki play-off maçlarına gidebilmiş, Şenol da Şeker'deki son maçlarında mükemmel oynayıp finalde penaltılar kurtararak helâllik

almıştı.) Geçen sezon olduğu gibi seri mağlûbiyetlerle lige başlayan Bursaspor'un "Texas" namlı seyircisi, Gaziantepspor yenilgisinde sahanın en iyilerinden olduğu söylenen kaleci Şenol'a takmış; maç boyunca ana-avrat küfretmişler. Sinirinden bir de kırmızı kart gören Şenol maçtan sonra isyan etmiş, lanet etmiş, futbolu bırakacağını açıklamış. Futbolculara söven güruhun akıl edemediği basit mantığı yürütüyor o da: "Ben ekmek param için mücadele ediyorum. Galibiyet halinde prim alacağım, nasıl kötü oynamak isteyebilirim ki?" "Taraftar her zaman haklıdır" mantığına tepki gösteriyor, "bunlar grup halindeyken küfür ediyor, yüz yüze geldiğinizde hiçbirinden ses yok, hiçbiri delikanlı değil" diyor. (Üzülerek bir hatırlatma daha yapmak zorundayım: Şenol Karagöl bir önceki sezonun sonlarına doğru bir maç sonrasında - sanırım Altay maçı- kameralara coşku içinde "galibiyeti bu taraftara hediye ediyoruz, bu taraftar her şeye lâyık" diye haykırmıyor muydu?)

Kuşkusuz insanların onuruyla, maneviyatıyla oynayan bu "taraftar kültürü" hakkında iyi bir şey söylemek mümkün değil. Ama Can Kozanoğlu'nun yıllardır dikkat çektiği bir noktayı kaçırmayalım: Memleketin yegâne ve en müstesna barbarları bunlar değil. İtalyan portakalları üstünde tepinen, kendine hainler belleyip linç etme peşinde olan güruhları "millî infialdir" diye sineye çekip, -bir kısmı o güruhlar içinde de yer alan- tribün azgınlarına veryansın etmek, pek tutarlı olmuyor.

Taraftar kültürümüzün sorununu başka bir yerde arıyorum: Sevme yeteneği ile ilgili bir mahrumiyetle, bir yeteneksizlikle karşı karşıyayız.

"Takım aşkı"nın "aşk"la ilgili bütün yükleri taşıdığını bilirim. Öyle gördüm, öyle hissederim. Pek rasyonel değildir, sebepsizdir. Sadakatten öte, bir takmışlık içerir. Karşılıksız bir yanı vardır; zira bir miktar insanın kendisine olan sevgisiyle de ilgilidir. İçinde sebepsiz ve hayli yüksek tahammüller vardır. Sevinçten uçurduğu gibi, acı da verir -ikisi beraber, mükâfat- bedel, elele büyürler.

Öyle gördüm, öyle hissederim: Taraftarın takımı gol yediği zaman, ne kadar hatalı olursa olsun, kendi başına bir şey gelmiş gibi olur. Geçenlerde Milliyet'te kaçan bir penaltı sonrasında Liverpool tribünlerinin fotoğrafı vardı: Hepsi eyvahlanmış, başları ellerinin arasında. "Bizde", böyle hisseden gerçek âşıklar varsa da, kendi oyuncularına sayıp dökme refleksi çok güçlüdür. Kendi sahasında 2. -ya da bilemedin 3.- golü yiyen takımın taraftarlarının anında rakibi alkışlamaya, "üç-üç", "dört-dört" diye bağırmaya başlamasının asla, asla, asla centilmenlikle alâkası yoktur; kendilerine ihanet ettiğini düşündükleri takımlarına bütün kötülükleri reva gördükleri, sürünsün, perişan olsun istedikleri bir andır bu.

Hayran olduğum bir sadakat, bir gerçek sevgidir: Britanya'nın kulüp ve millî takım taraftarları, takımlarını skora hiç bakmadan desteklerler. Son İrlanda-Türkiye maçında 3-0 mağlûp durumdaki İrlanda'nın oyuncularının oyundan alınırken nasıl alkışlandıklarını görmediniz mi? 6-0 mağlûpken attıkları tek gole cân-ı yürekten sevinirler. Hiç çare kalmadığında, "iyi günde kötü günde beraberiz" mealinde şarkılar söylerler. (Liverpool'un lirik şarkısını işitip de ürpermeyen futbolsever olur mu?: "Hiçbir zaman yalnız yürümeyeceksin".) "Bizde" böyle sadık, böyle kötü gün dostu bir destek tezahüratı yok denecek kadar istisnaîdir. Olduğu kadarıyla da riyakârdır: "Bakın size son bir şans daha. Oynayın ulan!" şantajı hükmündedir. (Hakkını teslim edelim: 1970'li yılların Beşiktaş seyircisi bu bakımdan Oscar, Nobel, Grammy, ne varsa hak etmiştir.) Bir dönem Sakaryaspor seyircisine heyecan veren müthiş bir çıkışa rağmen 2. Lig'e düşerken, son 1. Lig maçında tribünde bin seyirci bile yoktu. Gerçek âşıkların dünyasında, Britanya'da, madara olmuş takımların veda maçlarında taraftarlar "sıkma canını, bu da geçer!" törenine gelmek için birbirini çiğniyor.

Türkiye'de taraftarlık kültürünün, "şampiyonluk"la, herkese üç çekme şehvetiyle, "en büyük" olma hırsıyla, kısacası güç uğruna, gözü dönmüştür. Başarı, galibiyet, şampiyonluk dışındaki yaşantılara kimse gönül indirmez,

eyvallahı yoktur. Onun için, oligarşi takımları dışındaki takımların taraftarı pek azdır. Oysa futbolseverlikte ve taraftarlıkta başka yaşantılar da vardır; sevinçlerin yanında üzüntüleri de yaşamanın bir adabı vardır. "Batı hayranı" şüphesi çekmekten hiç ürkmeden yine Britanya'dan örnek vereceğim: Blackburn Rovers'in, alt kümeye düştüğünde tertiplenen gelenekleşmiş yas törenleri var; taraftarlar kötü günleri anmak ve gelecek güzel günleri temenni etmek için bir araya geliyorlar. Taraftar, yani gerçek âşık, yaşadığı acıyı öyle kolay kolay dışlaştıramaz, başka birinin sırtına yıkamaz, suçlu ve sorumluya sövüp ilenerek rahatlayamaz. Hele ki sevdiğinin, takımının sırtına hiç yıkamaz. Takımı asıl kendisinin temsil ettiği, oyuncuların ya da yöneticilerin bir hükmünün olmadığı şeklindeki o pek rahatlatıcı ayrımı yurdumun taraftarları kadar kolay yapamaz. (Evet, aşk biraz da kendini sevmektir ama sadece kendini sevmek değildir!) Kusurları, mesulleri sayıp dökebilse de bunlara fazla takmaz aslında. Üzüntüsü gerçektir, derindir ve onun melüllüğü içinde kızgınlığa ayıracak takati kalmaz. Yenilgiyi, acıyı, 'başına gelmiş' bir felâket olarak kabul eder; onu hazmederek olgunlaşır, kadir-kıymet öğrenir, (iddia ediyorum ki, başka aşkların âşıklarının gerçek takım âşıklarından bu noktada öğrenecekleri şeyler vardır!) Gerçek taraftar, başka türlüsünü yapamayacağı için kötü gün dostudur. Yas tutma yeteneğidir bu. Kafayı suçlu aramaya, günah keçileri buluşturmaya takmadan, salimen üzülme yeteneği... Çünkü ancak o zaman, kararıp hınç biriktirmek yerine, kaybedileni geride bırakır, arınır, yeni başlangıçlara kadir olabilirsiniz. Ne diyor futbol bilgeleri: Taraftarı yapan, trajedilerdir! Şenol Karagöl'ü isyana sevkeden, taraftarların kendi oyuncularını, kulüplerini madden ve manen tahrip etmesine sebebiyet veren bu "fanatizm", aşırı, ölçüsüz veya kör bir sevgiden ileri gelmiyor. Tersine, burada bir sevgi eksikliği, bir sevme yeteneksizliği var. Nasıl barbarlığın, vandallığın tek ve esas kaynağı tribünler değilse, bu yeteneksizliğin de değil. Ama futbolun kendine özgü sihirli dünyası içinde, taraftar

kültürünün kendi içinde değişebilecek şeyler var - sadece imrenme yoluyla bile! Ne olur değişsin biraz!

"İyi Taraftarlık" ve "Kaybederken Kazanmak"

Sürüye sürüye 2004'ten 2005'e taşınan hayal kırıklığı çuvalları arasında hangileri en ağır? Şüphe yok: Beşiktaşlılarınki ve Gençlerbirliklilerinki. İkisi de, baş etmesi çok zor bir şeyle, ehemmiyetsizleşmeyle sınanıyorlar.

2004 senesine girerken Türkiye futbolunda bir tekel dönemini sürüyor görünen Beşiktaş, sene içinde öyle bir düşüş düştü ki... Uzak ara liderken şampiyonluk kaybedildi. Yönetim buhranının üstüne, Alaaddin Çakıcı'ya kulüp adına vize bürosu hizmeti sağlanmış olduğunun ortaya çıkmasıyla tüy dikildi. Zahire toptancısı gibi transfer yaparak girilen yeni sezonun ilk devresi de kötü geçti. UEFA Kupası'ndan elenildi, ligde son haftalarda yapılan atakla anca 5.liğe tutunuldu. 21 Kasım'da İnönü Stadı tribününde işlenen Cihat Aktaş cinayeti, skor meselelerini unutturacak kadar kahrediciydi. Bu arada malî durum da hiç parlak değil. Camianın iç organlarını bilen İbrahim Altınsay'ın yazdığına göre, Beşiktaş için makûl ve gerçekçi iş, kısa-orta vâdede büyük hedeflerden vazgeçip toparlanmaya bakmak.

Geçen sezon UEFA Kupası'ndaki sermest edici ilerleyişiyle ağzı tatlanan Gençlerbirliği, peşinden -üst üste ikinci sene- Türkiye Kupası finalini kaybetti. Yeni sezonda ise, yanlış teknik direktör tercihleriyle, o uzak ülkünün, beşinci şampiyon olma hayalinin üstüne bir kat daha toprak attı. Üçüncü sınıf bir Yunan takımına elenip UEFA Ligi eğlencesinden mahrum kalması, cabası. Yılbaşı tesellisi, Ziya Doğan'ın teknik direktörlüğe getirilmesi oldu: "iddia"nın restorasyonu için bir umut.

Beşiktaş da Gençlerbirliği de, kendi çaplarında, kimlik buhranı içindeler. Gençlerbirliği, Başaltı'ndaki konumunu yeniden fethetmek zorunda artık. Dahası, futbolsever kamuoyuna "başka", "özel" bir takım olarak görünebilmek için kendini yeniden kanıtlamak zorunda. Ayrıca, genç oyuncu yetiştirmek gibi hasletlerinin hatıraya dönüşmemesini de sağlamak zorunda.

Büyük başın derdi de büyük olur: Beşiktaş'ın kimlik buhranı iyice derin. Has Beşiktaşlılar, son aylarda, Beşiktaş'ı farklı kılan karakter özelliklerinin yitişi üzerine tartışıyorlar. Yani, Galatasaray ve Fenerbahçe'nin "büyüklük" kibriyle yarışa girmemek, mütevazı duruşu bozmamak... Gökkuşağını siyahla beyazın yalınlığında bulmak... Taraftar camiasının mahalleyle bütünleşmiş alt-kültürüyle, oyuncu (ve yönetici!) yetiştirme düzeniyle, kendi yağıyla kavrulan bir iç âleme, "özkaynağa" tutkunluk... Kısacası, o meşhur "halk takımı" kimliği... "Eski" Beşiktaşlıların endişesi, endüstriyel futbol çağma ayak uydururken, bu kimliği kaybetmemekti. Başka bir şey değil, bu endişe kahrediyor şimdi onları. Beri yandan... "has" Beşiktaşlıların bu endişeyi nasıl taşıdığını gıptayla izlemiyor musunuz? Sırf Beşiktaşlı yazarların son aylarda yazdıkları efkârlı (malûm, "efkâr" aynı zamanda fikirler demek) yazılan okuyarak Karakartal'a gönül verebilir insan! Başarı tatminsizliğinin öfkesiyle esir savuranlardan ya da sulu zırtlak hüzün edebiyatından değil, samimiyetle, Beşiktaş'ın farkını yarattığına inandıkları o kimliğin derdine düşenlerden söz ediyorum. Cihat Aktaş'ın ölümüne "tribündeki genç kardeşimize sahip çıkamamışız" diye yas tutan, Sinan Engin'in iade-i itibarı ihtimaline karşı "Biz hep temiz kalalım ve hep başarısız olalım" diyen Adnan Bostancıoğlu'nun Birgün'deki yazılarından mesela...

Doğrusu, Gençlerbirliği taraftarları da kendi küçük dünyalarında, takımlarının "sempati şampiyonluğundan" ehemmiyetsizliğe sürüklendiği bu zor zamanı "güzel" yaşamaya çalışıyorlar. Ki, bilenler bilir, Gençlerbirliği taraftarlığı "kulübe rağmen" yürütülen, zorlu bir zenaattir! www.alkaralar.com sitesinde, geniş ufuklu, salim kafalı, aynı zamanda neşeli bir sohbet yürüyor, takımın encamına dair. Reklamdan uyarlama tatlı slogan, bu sohbetin ürünü: "Kaybolmayan Takım İstiyoruz!" Taraftarlar Derneği, önceki hafta sonu, Nâzım Hikmet'in "Memleketimden İnsan Manzaraları" oyununun bir seansını kapatarak, Gençlerbirliği gibi bir "Ankara kurumu" olarak önemsediği Ankara Sanat Tiyatrosu'yla buluştu. Geçen hafta "iyi taraftarlığın" teşvik

edilmesi gereğinden ve kulüplerin de federasyonun da asla bunu düşünmediğinden bahsettim. Zor zamanda "pozitif enerji" üretebilmek, iyi taraftarlıktır. Hayal kırıklığını bir tatlı hüzne ve cemaat içinde yine bir neşeye tahvil edebilmek, iyi taraftarlıktır. Beşiktaşlıların ve Gençlerbirliklilerin âkil muhitlerinde görebilirsiniz bunun alâmetlerini.

Dünya Kupası ve Futbol Mezhepleri

Dünya Kupası, futbol müminlerinin Ramazanıdır. Küsler barışır, kırgınlıklar yatışır, futbolseverler birbirlerine sevgiyle bakarlar. Telefonlar edilip, hal hatır, ama ondan önce yorum ve tahmin sorulur. Devre araları ve iki maç arası o tahammülü zor saatler, huzur verici sohbetlerle geçer. Dünya Kupası yokmuş gibi davranan, çünkü hakikaten de onun varlığını bilmeyen münkirlere bile hoşgörülü bir tebessümle bakılır - yeter ki görüşmeye, ziyarete falan yeltenmesinler... Dünyevi her şeyden soyunulmuştur; akşamki maç saatine kadar vakit doldurmak için birtakım işlerle uğraşılır ama pek önemsemeden. Zaten -hele kupa bizim buraların saatine ters bir coğrafyada yapılıyorsa- bir sahur artığı hali vardır müminlerin üstünde, mahmurdurlar, mesut ama bitkindirler. Özellikle finale doğru bıkkınlığın -tövbe!- baş gösterdiği de olur (hatta final günü çoğu kez coşku doruğundan inmiştir); bıkkınlık, futbolsuz uzun yazlar hatırlanıp şükrederek atlatılır.

Futbol müminleri cemaati, öyle dışardan görüldüğü gibi homojen değildir. Değişik meşrepler ve mezhepler vardır. Ben bu seneki Kupa vesilesiyle, futbolseverliğin iki ana mezhebi olduğuna kesin kanaat getirdim: Futbolu bilen ve seven bir arkadaşım, ilk turun ilk iki maçları tamamlanmak üzereyken "nasıl geçiyor?" diye sorduğumda, "sadece bir maç izledim!" cevabını verince pekişti bu kanaatim. Dostumuzun 30 kadar maç karşısında sadece bir rekâta gönül indirmesinin sebebi şuydu, söylediğine göre: "Şu Suudi Arabistan, ABD, Japonya filan gibi gereksiz takımlar

aradan çekilsin de ondan sonra seyredeceğim!..." Mezheplerden biri budur: Futbolun hasmı, kalitelisini isterler. Abur cuburdan kaçınırlar. Marka garantisi arar gibi, kıymeti tescilli futbolcu ve takımlara bakar, geri kalanını ayaktakımı gibi görür, kaale bile almazlar. (Kıta Avrupa'sında —nerede kaldı ki başka yerlerde- oynanan futbolu onyıllar boyunca -aslında hâlâ!- "başka bir şey" olarak görerek küçümseyen İngiliz futbol-ırkçılığıyla benzerlikleri olan bir stil.) Mesela demin söz ettiğim arkadaşım, tuttuğu takımın sadece ciddi rakiplerle oynadığı maçlarına gider, aslında takımını da hürmet ettiği birkaç oyuncu hatırına lütfen izler gibidir.

Parantez açıp şunu teslim etmek lâzım: Gerçekten televizyon futbolu, en sıkı futbolseverleri bile ikrah ettirecek kadar fazla maç boca ediyor üstümüze. '70'li yıllarda ayda iki-üç "Avrupa maçı" için kıvranan bizim neslimiz, bugünleri göreceğini bilse fücceten giderdi: Kablodaki yabancı kanallarla birlikte, haftanın neredeyse beş günü izlenecek bir maç bulunabiliyor. İki sezondur, lig öncesinde ve devre arasında, "büyük" takımlarımızın yurtdışı kamplarındaki hazırlık maçları bile naklen yayınlanıyor. Bu tufanda ayakta kalabilmek, hırlıyı hırsızdan ayırabilmek için kuşkusuz seçmek, ayıklamak, abur cuburdan kaçınmak şarttır şüphesiz. Ama bu bahsettiğim mezhebin kimi mensupları, bilmedikleri bir ligin meçhul takımları arasında cereyan eden ve göz ucuyla dahi fark edilecek kora-kor bir müsabakanın nefasetini bile tespit edemeyecek kadar önyargılarının esiri olmuşlardır.

(* Dünya Kupası öncesinde yazıldığını hatırlatayım - T.B.)

Bu mezhebin artık iyice 'ermiş' bir mensubu, pîri, Hıncal Uluç'tur. Hıncal Uluç'un lig ve Dünya Kupası tefsirlerine bakarsanız, bir (veya birkaç) "büyük" takımın ezercesine domine etmediği turnuvalardan hiç hazzetmediğini görürsünüz. Herkesi gölgeleyen bir "bir numara", bir "muhteşem takım", "süper yıldızlar" yoksa, hiçbir müsabakanın tadı yoktur. Sair takımları figüran gözüyle

gören oligarşik yaklaşımın en uç tezahürüdür bu. Bahsettiğim arkadaşımı kesinlikle bu zihniyetten ayırırım. Zaten her ana mezhep gibi bu seçkinci ekolün de, kimileri birbiriyle selâmsız, muhtelif kolları, kanatları vardır.

Futbolseverliğin diğer büyük mezhebi ise, benim de bağlısı bulunduğum, "nereden ve nasıl gelirse gelsin, hoş geldi, safa geldi!" şiarını düstur edinenlerden oluşur. Bu mezhep mensupları, isme, markaya, kıdeme hatta müfritlerine bakacak olursak liyakate bile önem vermezler. Bu müfritler, ara sokakta trafik arasında üçerlikten tek kale maç yapan çocukları gördüklerinde bile adımlarını yavaşlatanların soyundandır. Hele ki nizami bir sahada basbayağı formalı mormalı, federe takımlar arasında bir futbol maçı takdim ediliyorsa, bunların böyle bir nimete kayıtsız kalabilmeleri mümkün değildir; seyre dalacaklardır. Örneğin TRT-2'de istifadeye sunulan "2. Lig Dosyası"nın oynak bir kamerayla alınmış flu görüntülerinden, Akçaabat Sebatspor'un denize nazır sahasında tepilen toptan kesitler izlemek, bu mezhep mensupları için emsalsiz bir değer taşır. Hatayspor'un emektarı Mehmet Kâkil ile Ronaldo'ya gösterdikleri alâka arasında sadece bir derece farkı vardır. Muhterem bir öğretim üyesi olan başka bir arkadaşım, bu mezheptendir. Televizyonunun başında o haftaki İspanyol Ligi maçının başlamasını beklerken, CNN'de dünya liglerinden kapabileceği birkaç saniyelik malûmatı kovalar ve bu arada yüzde yüz yerli ve millî liglerimizin (3. Lig'in bazı grupları dahil) neticelerini an be an kollamaktan geri kalmaz.

Farklılıklara (farklı liglere ve farklı ülke futbollarına) hoşgörüyle bakan bu mezhebin yüce gönüllü ve iştahlı mensupları için, Dünya Kupası'nda önemli maç-önemsiz maç ayrımı küfürdür. Tersine, Japonya, Jamaika türünden, temininde güçlük olan takımları dünya gözüyle izleyebilmek, bu mezhepten olanlar için belki de en yüksek bir doyumdur. Formalar nasıl? Futbolcular millî marş çalınırken ne yapıyor? Futbol garibanı takımın, mesela Batistuta gibi bir büyük şahsiyeti markajla vazifeli elemanının hal ve davranışı

nasıldır? Bu çocuklar hangi takımlarda oynarlar? Oynadıkları oyun, uyguladıkları taktik acaba neye benzer; bildik stillerin kopyalarından mıdır, yoksa bir tuhaf sentez midir? Neye kızar, neye hırslanırlar? Bu gibi meraklar, söz konusu mezhep mensuplarını, özellikle en acaip takımların maçları karşısına mıhlar.

Futbolseverler arasında Dünya Kupası vesilesiyle ayyuka çıkan başka bir ayrılık konusu, elbette tutulan takımlarla ilgilidir. Burada büyük mezhepleri ayırdetmek zordur. Mesela baştan beri bahsettiğimiz büyük mezheplerden seçkinciler genellikle "büyük" takımları tutarlar; ama bu bile kurallaştırılamayacak bir eğilimdir. Ama bazı genellenebilir eğilimler vardır: Mesela memleketimizde pek Almanyasever bulunmaz; sahiden de bir futbolseverin Köhler-Reuter ekürisinden acaba bu sene kim çıkmış diye Almanya takımına sevecen bir ilgiyle bakması fevkalâde zordur - hele ki Köhler ve Reuter hâlâ ve hâlâ oynuyorsa... Mesela bütün dünyadaki gibi Brezilya sevilir. (Ama Norveç karşısındaki umursamazlıkları yüzünden Fas'ın elenivermesi onlara karşı kahhar bir öfkenin kabarmasına da vesile oldu bu Kupada.) Mesela televizyondan yayınlanan ilk Dünya Kupası olan "1974" ile bu işlere girmiş olanlar, özellikle de 1960 ilâ 1965 doğumlular arasında, anlaşılabilir bir Hollanda sempatisi hüküm sürer. Evrensel denebilecek bir tercih farkı, oligarşi yanlılığı ile Üçüncü Dünyacılık arasında uç verir. Ama bu ayrım da, kimi "büyük" takımlara beslenen çaresiz hayranlıklar nedeniyle, sonuna kadar ısrar edilebilir bir ayrım olamaz çoğunlukla. Zaten pek az futbolsever -en geç- çeyrek finalden sonra arkasında duracağı hiçbir takım kalmamasına dayanabilir ve "bari Almanya olmasın" falan diyerek bir "büyük" takıma yazılır. Hem Üçüncü Dünyacılığın kendi içinde de ölçütleri oturmuş değildir. Örneğin Le Monde Diplomatique'te Pascal Boniface, futbola özgü bir jeopolitik tayin etti: Buna göre Brezilya "süper güç", Almanya, İtalya, İngiltere, Arjantin, Hollanda vs. "büyük güçler" - geri kalanlar ise "Üçüncü Dünya". Buna göre, örneğin "esas" dünyada süper güç olan ABD, futbolun Üçüncü Dünyalısı

sayılabiliyor ve sahiden, hiç de "Amerika dostu" sayılmayacak bazı futbolseverler ABD futbol takımını "ne şirin şeyler" gözüyle izleyebiliyorlar. Ender görünen bir davranış da olsa, böyle bir şey var. Ama gene de galip eğilim, Üçüncü Dünyacılığın sempati havuzundan, siyaseten ve iktisaden de Üçüncü Dünya olanların yararlanmasıdır. Zaten Brezilya'nın dünya çapında alt sınıflardan futbolseverlerin sevgisine mazhar olması biraz bundan: Cümle Üçüncü Dünyaların millî takımı, onlar! Ama tabii hem siyaseten ve iktisaden, hem de futbol icabı Üçüncü Dünyalı olmak, Üçüncü Dünyacı dayanışma duygularının azamisini çeker bir takımın üstüne. ABD-İran maçı, "İran"ın lafından ürperenler ve futbolseverlere pislikmişler gibi bakanlar dahil, onca insanı sıkılı yumruklarla Abedzadeh'in plonjonlarına, Mahdavikia'nın deparlarına, "Ali Dayı"nın kasılmasına ortak etmedi mi bu yüzden!

Bugün boş gün, maç yok. "Yarı finaller ne olur?" kavrulmasıyla üç gün geçecek. Dünya Kupası'nın kıymetini bir defa daha bilmek için ne güzel bir gün!

Futbolda İstatistik, İstatistikli Futbol

İstatistik, bundan onbeş-yirmi yıl öncesine kadar, futbolun semtine pek fazla uğrayan bir ilim değildi. Futbolseverlerin de, "uzmanların" da, maç skorlarından ve puan tablosunda ibraz edilen puantaj verilerinden başka herhangi bir sayıyla işi olmazdı. (Erkan Goloğlu uyarmadan ben söyleyeyim: O zamanlar futbolumuzda istatistik nâmına akla gelen şey, Ankara amatör kümesinde hâlâ sebatla top koşturan "İstatistik" takımı olurdu herhalde - Devlet İstatistik Enstitüsü'nün müessese kulübü.)

Sayısallaşan futbol

Oysa bugün artık öyle mi? Televizyondan yapılan maç yayınlarında, takımların topu ayağında bulundurma ("posession") oranları, karşılıklı faul ve korner sayıları belirli aralıklarla umumî efkâra duyuruluyor. Takımların hangi kanadı hangi sıklıkla kullandıklarına, golleri "nereden" yediklerine, bir oyuncunun topla kaç kez buluşup neler ettiğine dair istatistik verileri, televizyondan ve basından sık

sık servis yapılıyor. Falan takımın felan takımı diyelim onbeş yıl sonra ilk kez yenisi; bu soğuk intikam yemeğini onbeş yıldır bekleyen bir taraftarın kindar hafızasından çıkan bir veri olarak değil, soğuk bir istatistik datası olarak hemencecik herkese ayan ediliyor. Velhâsıl, futbol sayısallaşmıştır abiler!

Amerikan işi

Müsabaka sporlarının sayısallaştırılması, daha doğrusu skorla ve analitik bakışla ilgili "ölçme" gereklerinin ötesinde aşırı-sayısallaştırılması, bir "Amerikan" dinamiğidir, aslına bakılırsa. Andrei S. Markovits ve Steven L. Hellerman, neden futbolun Amerika'da basketbol, beyzbol ve Amerikan futbolunun oluşturduğu üçlünün popülarite düzeyine erişemediğini inceledikleri "Ofsayt: Futbol ve Amerikan Ayrıksıcılığı" adlı şahane eserlerinde, bu dinamiğe de dikkat çekiyorlar. Amerika'nın bu üç popüler sporu da sayısallaştırılmaya çok elverişli: Tek bir maçtan, gerek ferdî gerek kolektif bir yığın istatistik sıralama türetmek mümkün. Söz konusu üç spor, icat edilmelerinden itibaren, gerek kurallarıyla gerek basındaki sunuluşları itibarıyla sayı fetişizmini beslemişler. Bu durum, yazarlara göre, "Amerikan zihniyetinde" kökleşmiş bulunan "nicelleştirme" ve "sıralama yapma" merakının azamî tatminine imkân tanıyor: "En büyük... en çok... en iyi yüz film... en önemli yüz roman... en iyi on et restoranı... güneş batışının en güzel izleneceği beş yer..." listeleri çıkartmanın millî spor olduğu bir ortamdan söz ediyoruz, diyorlar. Markovits ve Hellerman, sayı fetişizminin böylelikle, ABD'nin bir millî değer olarak benimsediği "serbest ve âdil rekabet" ideolojisine iyi uyduğunu vurguluyorlar. Değerlendirme ve sıralamaların rakamlarla yapılmasının verdiği "nesnellik" ve "maddîlik" duygusu, bu ideolojiyi teyit etmeye de yarıyor.

Evet, spor kültürü üzerindeki global Amerikan tesirinin sayısallaştırıcı bir etkisi olduğunu ve bunun futbola da sirayet ettiğini rahatlıkla iddia edebiliriz. Ama sadece buna takılmayalım, futboldaki istatistik meşgalesinin gelişmesi üzerine düşünmeye devam edelim.

İstatistiğin faydası ve sınırı

Bir maçın dinamiğini, bir oyuncunun performansını, bir takımın yapısını istatistikten yardım alarak tahlil etmenin, ufuk açıcı olduğu kesin. Çıplak gözle göremediklerinizi ya da belli belirsiz sezebildiklerinizi, istatistik desteğiyle şuura çıkarabilirsiniz. Nitekim memlekette istatistiğin devreye girmesi, doğrudan doğruya, modern, analitik futbol yorumculuğunun eski usûl ahkâmcılığa meydan okuma sürecine paralel gelişti. 1980lerin ortalarında, istatistiğin ilk kez sistemli olarak kullanıldığı Gelişim Spor Dergisi, böyle bir misyonu temsil ediyordu. Mesele şu ki, futbolda istatistiği okumak, "Amerikan sporları"nda olduğundan daha fazla yorum gerektiriyor. Örnekse, bazen, rakamların büyüklüğü bir başarıya değil başarısızlığa delâlet ediyor. %67 nisbetinde top sahipliği, atılan 18 korner ve sağ kanattan yapılmış 17 orta, sadece gol değil pozisyon doğurmak açısından da nafile ise örneğin, baskılı görünen ama "yanlış" bir oyunun sayıları olur. Keza bir takımın topu 90+ dakikanın ancak %8'lik kısmı mühletince rakip sahada tutabilmiş olması, ayakta alkışlanacak bir müdafaa oyununu ve iki farklı bir galibiyeti rakamlandırıyor olabilir.

Zaten futbolun farkı şurada değil midir: %23 topa sahiplik oranıyla oynayan bir takımın, sezon boyunca %7 nisbetinde verim alabildiği sol kanadından geliştirdiği bir atakta, kariyerinde hiç sağ ayağıyla gol atmamış 31 yaşındaki kelleşmiş oyuncusu def-i hacet kabilinden yamuk bir sağ vole sallar ve top şandellenip kalenin içine konu verir, maç da o golle 1-0 biter gider. Beyzbolda veya basketbolda, istatistiğe ihanet eden böyle bir kaza eseri olay rakamlar denizinde boğulur gider, futbolda ise maçı kopartır sırasında! Elbette ancak kırk maçta bir olacak hadisedir ama mümkündür işte... Top yuvarlaktır!

Tarihçi istatistikçiler

İstatistiğin başka bir veçhesi var: Futbol tarihçiliği! Bu da son onbeş-yirmi yılda bütün dünyada hız alan bir sektör. Bildiğim kadarıyla alanın en iddialı kuruluşu, 1984'te, zamanın Demokratik Almanya Cumhuriyeti topraklarında,

Leipzig'de kurulmuş olan "Uluslararası Futbol Tarihi ve İstatistikleri Federasyonu" IFFHS (International Federation of Football History&Statistics). Ara sıra hürmetle ziyaret ettiğim ve çok yararlandığım www.rsssf.com ağını da mutlaka not etmeliyim.

Futbolun teknik analizine dönük istatistikçilerle, tarih istatistikçilerini birbirinden ayırmak gerekir, derim. İki ayrı dünyadan, iki ayrı mizaçtan söz ediyoruz gibi geliyor bana. Teknik istatistikçi portresi, basan ve performans peşinde cûşa gelmiş zamane ruhuna daha uygun, biraz mühendis veya işletmeci ruhlu birisi, sanki. Aktüaliteyle meşgul ve aktüel bir etki yaratma arzusu içinde... Tarih istatistikçisi ise mümince işine gömülmüş "hakikati" aramak için iğneyle kuyu kazan, aktüaliteyle ilgisi hayli gevşek, hatta belki biraz asosyalliğe yatkın bir yanı da olan birisi... Açıkçası, biraz meczup birisi. Onu, 1969/70 2. Lig Kırmızı Grup'un carî puan tablolarındaki bir averaj tutarsızlığı problemini çözmek için kütüphane köşelerinde tek tek o sezonun maç neticelerini tararken görebilirsiniz. Zaman zaman, spor yazarının biri utanılacak bir özensizlikle, dolaşımdaki yanlış bir puantaj bilgisine dayanarak sözgelimi Fenerbahçe'nin sezonun birinde 19 gol yediğini söyleyecek olursa, ona telefon veya mail yoluyla ulaşarak "19 değil 18" tashihini yapmaktan geri duramazlar. Hakikati tebliğ eder, sonra yine usulca uzletlerine çekilirler.

Futbol hurufîleri

Onlar, futbol âleminin hurufîleridir. Rakamlarla yaşarlar ve dünyanın emeğini gömerler bu işe. Düşünün ki, demin andığım IFFHS'ciler, dünya üzerinde oynanmış bilcümle A millî maçların datasını hazırlamak için tam oniki yıl çalıştılar. Filipin millî takımının maçlarını buluşturmak için debelenmek de vardı bu işin içinde, bir maçın "A millî maç" kategorisine girip girmediği üzerine uzun uzadıya istişareler yürütmek de... Peki bu hurufîler futbolu bir oyun olarak severler mi? Sanırım çoğunlukla severler. En azından bir zamanlar sevmişlerdir -bu işlere girişmezden önce... Ama emin olabilirsiniz, tarih boyunca İngiliz 4. küme sonuçları cetvelini

(yanlışsız!) tetkik etmekten aldığı zevki, kıran kırana bir Premiership müsabakasından alamayanlar da vardır.

Herhalde sözün gelişinden anlaşılmıştır, ben bu ikinci tipe, futbol tarihi istatistiklerine gömülmüş o insanlara özel bir sevgi duyuyorum. Sakin ama derin bir futbol sevgisini temsil ediyorlar, futbolun tarih şuurunu temsil ediyorlar ve kamu hizmeti yapıyorlar. Ve şahsen beni, fî tarihindeki bir Cuma Ligi sezonunda hangi takımların yer aldığı bilgisi, mesela Denizlispor'un bu sezon gollerinin ne kadarını ilk yarıda attığı bilgisinden daha çok meraklandırıyor. Futbolun aktüalitesini rakamlardan azade izlemek daha güzel ve daha mümkün; oysa tarihte gezerken istatistik databankı, vazgeçilmez bir anahtar. Futbol hurufîleri Türkiye'de de var; 50'sini devirmiş olanları da var, 20'lerine yeni girenler de. Erdinç Sivritepe'ye, Şener Yelkenci'ye, Alp Ulagay'a, liseden Cem abimize, tanıdık tanımadık hepsine selâm olsun!

Ve bir kınama

Selâmlamanın ardından bir kınama mesajıyla bitirelim. İstatistiği bahis oyunlarının yazılım donanımı gibi kullananlar var bir de. Örneğin bütün dünya bahisçileri için İspanyol liginden bilgi servisi yapan bir İngiliz'i tanıtan bir haber okudum. Oyuncuların form durumları, o hafta karşılaşacak tarafların duran topları, kanatları vs. kullanma performansları, deplasman/kendi saha "değerleri", aralarındaki maçların istatistikleri gibi verileri sürekli depolayıp analiz ediyor ve maçın her üç neticesi için bire kaç verilmesi gerektiğine dair "done" hazırlıyormuş bahis şirketine. İstatistikçiliğin bu türünü salih bir amel saymamız mümkün değildir, kınıyoruz!

“Gençler" Sevmek

Gençlerbirliği; Futbol Pop'unun Kıyısında

Gençlerbirliği, şöyle bir on yıldır, Türkiye futbolunun fiyakalı kulüplerinden biri. Önce, yetiştirdiği parlak yeteneklerle ve Üç İstanbullu'yla oynadığı maçlarda hep belâ oluşuyla temayüz etti. Bir Gençlerbirliği maçı, Galatasaraylılar, Fenerbahçeliler, Beşiktaşlılar için ve medya için özel bir "olay" haline geldi. Sonra, Gençlerbirliği'nin altyapısı ve malî düzeniyle, tam teşekküllü bir "futbol kurumu" haline gelişi gıptayla izlendi. 2002-03 sezonunda ciddi ciddi şampiyonluğa oynadığı gibi, oynadığı azgın futbolla neşe verdi. Bir sonraki sezon UEFA Kupası'nda 4. tura erişen tek memleket takımı olarak büyük itibar kazandı. Futbolu uzaktan izleyenlere bile zevk veren, en lezzetli maçların aktörü, iki senedir, Gençlerbirliği oluyor. 2003 sezonunda yılın maçı hiç şüphesiz Beşiktaş-Gençler Türkiye Kupası çeyrek final maçıydı, "2004'ün maçı" için en güçlü adayı da Fener-Gençler kupa yarı final maçı. Üç oligarşik kulübün maçlarının naklen yayınları sırasında âdet haline geldi; yorumcular büyük takımın zaaflı bir yanını eleştirirken hep "mesela Gençlerbirliği karşısında böyle oynarsa zor duruma düşer" falan diyorlar. Gençlerbirliği, "iyi futbol"un emsali oldu.

Buna karşılık Gençlerbirliği, Ankara'daki "normal" lig maçlarını 2-3 bin seyirciye oynuyor hâlâ. Yani popüler olamıyor! Neden?

Endüstri Gençler'e karşı

Bir nedeni, kuşkusuz, futbol alanındaki popüler kültür endüstrisinin yapısı. İyi futbol oynamak, başarılı olmak, bu âlemde "popstar" olmayı garantilemiyor. Medyada Galatasaray- Fener-Beşiktaş'tan geri kalan 'diğer gelişmeler' kısmında yer aldıkça; oyuncular jeneriklerde, dolgu görüntülerde ikonlaştırılmadıkça; kırmızı-siyah ürünler mefruşat ve mensucat piyasasını kaplamadıkça, popüler olunamıyor. Ve medyayı da içeren o endüstrinin, tamamen yerleşik 'büyükler'den nemâlanmaya dayalı bir yapısı var. Gençlerbirliği'ni de, Antepspor'u da, başkalarını da 'sızdırmayan' bir yapı bu!

Gençlerbirliği'nin popülerleşmesinin önüne geçen, futbol kültürümüze özgü nedenleri de unutmamalı. Türkiye'de futbol ilgililerinin küçük bir kısmı 'futbolsever' sınıfına sokulabilir. Hâkim çoğunluk, oyunu değil takımını seven taraftarlardan oluşuyor. Gençlerbirliği maçlarının ıssızlığında bu belirleyici bir etken. Maçlara esas itibarıyla sadece taraftarlar geliyor, Gençler- birliği taraftarları da az! Rakibini de gayrete getiren o iştahlı oyunlarını izlemek maksadıyla tribüne gelecek futbolsever-seyirci potansiyeli ise maalesef çok küçük. O kadar küçük değilse bile, harekete geçirilemiyor. Popüler kültür endüstrisinin futbol kolu, hedef kitle olarak bu potansiyele değil halihazır taraftar profiline odaklanmış durumda. Taraftar olmayan, veya "sıkı taraftar" olmayan, "sinema tiyatroya" gelir gibi maça gelmeyi düşünebilecek futbolseverleri teşvik eden bir ortam, onları muhatap kabul edip ciddiye alan bir medya yok, tersine onları caydıran bir ortam, onları adam yerine koymayan bir medya var.

Gençler kendine karşı

Dış sebepleri bir kenara bırakalım, kendimize bakalım. Popülerleşememenin, Gençlerbirliği'nin kendisiyle ilgili yönüne gelelim. İlkin şunu soralım: 'Gençler' taraftarları niye az? Bunun aşikâr bazı nedenleri var. Örneğin kulübün 13 yıl boyunca 1. Lig'den uzak kaldığı dönemde Ankaragücü'nün şehir futbolunun tekeli haline gelmesi, Gençler'in birkaç nesil boyu

resmen unutulması... Örneğin kulüp yönetiminin tribün gruplarını "tepesine çıkartmama" kaygısıyla kendi taraftarlarına karşı son derece ihtiyatlı davranması; hatta bazen bu -bence özünde kesinlikle haklı olan- ihtiyatı abartıp seyirci potansiyelini küstürecek boyutlara vardırması... İstikrarlı ve cazip bir kombine bilet politikasının oturtulamaması, kulübün "halkla ilişkiler" politikasında taraftar organizasyonuyla kurumsal bir ilişkinin geliştirilmemesi - bunları kaç zamandır konuşuyoruz...

Radikal Futbol'un 9 Mart sayısında bu konuyu işleyen Barış Karacasu, Gençlerbirliği'nin özgün kimliğini vurgulayacak bir 'halkla ilişkiler' politikasının eksikliğinden yakınıyordu. Onun üzerinde durduğu iki örneği yineleyeceğim... Birisi, stad hoparlöründen kâh alâkasız pop parçalar, kâh "daha dün annemizin" kıvamında bir Gençlerbirliği Marşı, kâh Oğuz Yılmaz'ın "Gördün mü?" ve "Çekirge"si, kâh 10. Yıl Marşı çalınması, bunların bir imge, bir kimlik bütünlüğü içinde düşünülmemesi gibi... "Çekirge"yi, geçen sezonki Galatasaray maçından itibaren, kendimize maletmeyi başardık, "özgün şarkımız" gibi oldu bu. Üstelik "Angaralılığa" da uygun! Yegâne "özgün müziğimiz" de bu... Hem kulübün hem medyanın bir süredir Gençlerbirliği için kullandığı "Ankara Rüzgârı" adını taşıyan o müthiş eğlenceli "Ankara Rüzgârı" parçasını ise, onca talebe rağmen, Stad DJ'liği müessesesi bir sefer olsun çalma lütfunda bulunmadı! (Besteci Gündoğdu Duran'ın muhayyerkürdi makamındaki "Ankara Rüzgârı" parçası ise bir kez çalındı, geçti.)

İkinci örnek: UEFA'daki başarıdan kulüp kimliğini besleyecek bir rüzgâr almaya çalışmaktan ziyade bu başarının estirdiği "millî" rüzgârın gelgeç ve nankör popülaritesine 'oynamak' gibi... Barış'ın o yazısında dikkat çektiği gibi, Parma'yı elediğimiz maçın ardından atılan sevinç turunda futbolcuların ellerine verilen bayrakların hepsi Türk bayrağıydı, hiç Gençler bayrağı yoktu. Büyük ihtimalle millî hislere hitap ederek daha geniş bir sempati devşirileceği düşünülüyor. Kuşku yok ki, uluslararası

platformdaki başarıların, kulüp takımlarının popülaritesine büyük katkısı oluyor. Fakat bu konjonktürel popülariteyi kalıcı kılabilmek, massedebilmek için, kendi bayrağınızı da göstermelisiniz! Yoksa "bravo koçum" diye sırtı sıvazlanıp ileri sürülen piyon durumuna düşebilirsiniz. Sizi "Türk takımı" diye alkışlayanlar, Barış'ın dediği gibi, üç gün sonra tribünlerde GS/FB/BJK saflarında yerlerini almaya, kulübümüz, başkanımız, takımımız hakkında en ağır küfürlerle tezahürat yapmaya devam ederler.

Oysa bizim Avrupa başarımızı ülke çapında bir popülariteye dönüştürmek için yakalayacağımız başka bir halka var. Mesele şu: Avrupa imtihanı, ülke içinde çelmelenen, "faullü oynuyorlar" diye sabıka kaydı tutulan Gençlerbirliği'nin, adil ve eşit bir futbol yapısı içinde nasıl tay gibi ileri atılabileceğini göstermiştir. Biz Avrupa'daki başarımıza, Türkiye'deki eşitsiz, adaletsiz, kirli, oligarşik futbol ortamına karşı kazanılmış bir başarı, bu futbol düzenine yükselen bir itiraz olarak sunmalıyız. İşin bu yanını bilinçli olarak abartmalıyız. Türkiye futbol ortamında önümüzü açmamızın, ortaya bir iddia koymamızın, kendimizi "bu sene Avrupa'da bizi en iyi temsil eden takımımız" diye pışpışlanan maskot konumundan sıyırmamızın nedeni budur. Bunun için, kulüp kimliğimizi ve o kimliğin misyonunu vurgulamamız, öne çıkarmamız gerekiyor. Kısaca, açıkçası, Avrupa başarımızı aktif ve bu iddiaları üslubunca öne çıkartan bir propagandada kullanmamız gerekiyor. Bu halkayı Ersun Yanal yakaladı, ilk turdan beri, Türkiye'de futbol düzenine inancını yitiren futbolcularımızın Avrupa maçlarına, orada adil yönetim koşulları buldukları için daha iyi konsantre olduklarını söyledi, birkaç kez. Medyada Erman Toroğlu ve Zeki Çol, Gençlerbirliği'nin Avrupa'da bu işleri yaparken ligde 10. olmasının sadece kadro ve konsantrasyon meselesine değil, bu ülkedeki futbol düzeninin çarpıklıklarına bağlı olduğunu söylüyor, yazıyorlar. Kulüp de bu halkayı sıkıca tutmalıdır.

Belki mayasında yok!

Gençlerbirliği'nin popülerleşememesinde o kadar aşikâr olmayan bir neden daha var sanki, kulübün 'yaradılışından' gelen!

Gençlerbirliği, 1923'te mektepliler tarafından kurulmuş, Ankara'nın 'tahsilli zümresinin' desteğiyle yaşamış bir kulüp. Futbolcuları, 1960'lara dek, hem Mülkiye'de/Hukuk'ta okuyup hem top oynamışlar. Centilmenlik, efendilik efsaneleri boşuna değil. Kıt imkânlarla yaşamanın verdiği tevazuun arkasında bir 'seçkin' gururunu, belki biraz da kibrini taşıyan bir camia... Bugünkü bünye öyle değil elbette. Nasıl bugünkü Arsenal, Schalke, kuruluşlarındaki işçi takımı şahsiyetinden uzaksalar, Gençlerbirliği de mekteplilerin-bürokratların takımı şahsiyetinden uzak. Fakat bütün futbol kulüpleri imgelerinde, kimliklerinde, tarihlerinin izini taşırlar. Gençlerbirliği'nin de, popülerleşmeye yatkın olmayan bir 'mayası' var işte...

Başka türlü popüler?

Bu, illâ kötü bir şey olmayabilir. Her alanın has tutkunları gibi, has futbolseverlerin de birçoğu, popülerleşme olayına biraz mesafelidirler. Popülerleşmenin yozlaşma getirmesinden ürkerler. Bu bakımdan, popülerleşmekten uzak olmanın, medyanın kuytusunda yer almanın, Gençlerbirliği'nin gururunu okşayacak bir yanı da olabilir pekâlâ.

Geçtiğimiz senelerde taraftarlar arasında bu tartışmalar epey yapıldı. "Büyümeyi", "ilerlemeyi", bugün Fener/GS/Beşiktaş nasıl popülerse aynen öyle popüler olmak diye düşleyenler var: Yani futbol gazetelerinde ayrı sayfamız olacak, Televolelerde bizim topçular görünecek, alâkasız TV programlarında Gençlerbirlikliler yer alacak, falan. Buna karşılık, Gençlerbirliği'nin büyüse, şampiyon olsa bile "Bizans gibi" olmaması gerektiği fikrinde olanlar da var. Ben de öyle düşünüyorum. Mütevazı bir gururu, gururlu bir mütevazılığı hep korumaktan yanayım. Ne kadar "güçlü" olursak olalım, şımarık, tepeden bakan, güce tapan bir havaya girmek, bozar bizi. (Bakın, Beşiktaşlılar bile "halk

takımı" kimliğini yitirmenin sancılarını çekiyorlar hâlâ, mutsuzlar.)

Öte yandan, usul usul popülerleşirken şahsiyetli bir duruş geliştirmek de mümkün. Gençlerbirliği'nin bu bakımdan en büyük şansı, başka takımları tutanlar da dahil, geniş bir 'futbolsever' kitlesinin sempatisini kazanıyor olması. Oyun üslubuyla, kafa tutuşuyla, rengiyle, isminin özgünlüğüyle ve işte o mayasıyla... Üstelik sadece Ankara'yla sınırlı olmayan bir sempati dalgası... Üç beş yıldır her parlak maçımızdan sonra birçok alâkasız insandan tebrik telefonları, mesajları alıyorum — kimisi başka takımları tutuyorlar, kimisi tarafsız futbolsever... Ve zaman içinde bu insanların bir bölümünün Gençler'i "ikinci takım" gibi benimsediğini hatta kimilerinin gönlünü artık kırmızı-siyaha teslim ettiğini ya da etmenin eşiğine geldiğini gözlüyorum. Bu sempatizan profilinin karakter özelliği, sahiden futbolsever olmaları; Gençlerbirliği'nin oyun stilinde, tribünlerinde, tekrarlıyorum mayasında, kibirli ve mütehakkim Üç İstanbullu'da olmayan bir ışık görmeleri. Emin olun, "azlığımızın" da bu sempatide bir nebze payı var! İllâ çok kalabalık olmasak bile, kendi özgün tezahüratlarımızı, kendi özgün atmosferimizi geliştirebilsek, "temiz tribün" coşkusunu daha berrak bir şekilde ortaya koyabilsek, çok futbolseverin gönlünü çelebiliriz. Türkiye'deki futbolsever potansiyelini taraftara dönüştürme fırsatına sahibiz; kulübün bu fırsatı ciddiyetle değerlendirmek gibi bir stratejisi olmalı. Bu sempati akışını özümlemeyi başaracak bir strateji, başka türlü bir popülerleşmenin kapısını açabilecektir Gençlerbirliği'ne!

Bir Taraftar Zanaatı: Eski Gençlerlileri izlemek

Her takımın taraftarları, başka kulüplere transfer olmuş oyuncularını şöyle bir göz ucuyla izlerler. Gençlerbirlikliler için ise bu çok daha ciddi bir duygusal mesaidir. Nedeni açık: Bizde yetişen, bizim parlattığımız ve sonra başka takımlara gitmiş bir ordu oyuncu vardır da ondan! Türkiye

ligleri, Gençlerbirliği altyapısından yetişmiş ya da "acemiliğini" Gençlerbirliği'nde tamamlamış topçularla doludur!

Oğuz Çetin'le Alkaralar adına söyleşi yapan Barış ve Bülent'in, ona Kayserispor'dayken Beyhan, Doğa gibi "çocuklarımızı" kadro dışı bırakmasının nedenini sorması da, bu duygusal mesainin bizim için ne kadar aslî olduğunun bir göstergesi değil mi? Keza tribünde, geçmiş gitmiş oyuncularımızın, hatta pek de iz bırakmadan gidenlerin formalarını taşıyan taraftarlar da... Gençlerbirliği forması, kimsenin sicilinden silinmeyecek bir iz gibidir.

Biraz gurur, biraz hüzün

Biraz gurur, biraz hüzün kaynağıdır bu. "Keşke hiç gitmeseydi" diye hayıflandıklarımız, "kırmızı-siyah içinde biraz daha izleyebilseydik" dediklerimiz olur. Büyük başarılarla erişen kimileri ise, kariyerlerindeki Gençlerbirliği konağının silinmez izleriyle bize gurur verirler. Bu türden eski oyuncularımızla özdeşleşme düzeyimiz yüksektir; onun sözgelimi Fener formasıyla oynadığı bir maçı, sanki ona odaklanmış özel bir kamerayla izler gibiyizdir. Tabii bizden gidiş biçimi ya da gittikten sonra takındığı hal ve tavırlar nedeniyle özdeşleşmeyi kestiklerimiz; kariyerinin dibe vuruşunu acıyan bakışlarla, hatta kimi zaman tatlı bir intikam lezzeti alarak izlediklerimiz de vardır! Ama artık isim de vermeye başlayalım değil mi!

Hayırla anılanlar

Önce, en iyi yâdettiklerimiz, özdeşleşmeyi uzun süre sürdürdüklerimiz geliyor aklıma: Kemalettin, Ergün, Rahim... Bizde mütekâmil -ve golcü- bir stoperken Fenerbahçe'de modern ön liberoya dönüşen Kemalettin'i, 1998'de Şekerspor'a attığı ve belki de kümede kalmamızı sağladığı golle hep hatırlayacağız! Belki daha önemlisi, yaptığı söyleşilerde Gençlerbirliği "ocağını" hep hayırla anmasıyla, sevgimizi kazanan bir eski Gençlerliydi o. Beşiktaş'ta kariyerini onun kadar geliştiremeyen Rahim de, Gençlerbirliği'ne vefasını hep belli edişiyle, "Gecekondu"nun

unutmadığı ve her Beşiktaş maçında çağırıp alkışladığı bir "eski dost" olmuştu.

Ergün Penbe, şüphe yok, Gençlerbirliği'nde yetişenler arasında en yüksek kariyere erişen futbolcu. Galatasaray'a transferinden son anda vazgeçip dönme şartlarını yoklayacak kadar, Gençlerbirliği'nde kendini evinde hisseden Ergün Penbe; soğukkanlı usta oyunu kadar, emsalsiz efendiliğiyle de, kimliğinde Gençlerbirliği payını teşhis edebileceğiniz bir figür. Başka forma altında görmeye zor alıştığımız isimler: Metin Diyadin, Erkan Sözeri. Gerçi onların yaklaşık onar yıl ıslattıkları kırmızı-siyah formayı çıkarıp Fener'e gitmeleri, hem kulübe gelir kazandıran hem de onlara aktif futbolculuk öncesi son bir ikramiye kazandıran müşterek menfaatli bir karar olmuştu... ama yine de iki kaptanımızı başka formayla izlemek yadırgatmıştı bizleri. (Metin Diyadin'in, Fener'in Ankara'da bizi yıllar sonra yenebildiği 3-0'lık maçtan sonra eski yuvasından pek gönül okşayıcı olmayan biçimde bahsetmesinden de incinmiştik doğrusu.)

Karışık hisler

Yine karışık hislerle izlediğimiz biri: Ümit Özat. Eski tip bir baş-stoper formatından çıkıp, ön liberoluk da yapabilen kanatta da oynayabilen bir gelişme ve profesyonel azim gösteren, Fenerbahçe'de takım kaptanı olan Ümit Özat'ın, Gençlerbirliği altyapısının son onyıllardaki en parlak ürünü olduğunu söyleyebiliriz. 10 yaşında girdiği Gençlerbirliği'nde onun adım adım gelişmesini, 21-22 yaşında ustalaşıp "abilik" yapar hale gelmesini, kaptanlık bandını takmasını izlemek bizim için büyük bir zevk olmuştu. Ne var ki Ümit'in de ayrılışı nizalı oldu, bu da ister istemez azıcık soğukluk getirdi. Ayrılışının ilk yarıyılında, Bursa'da kiralıkken, Gençlerbirliği'ne diplomatik bir dille başarılar dilediğini hatırlıyorum. Evvelsi sezon biz şampiyonluğa oynar, Fener sürünürken de, bir televizyon söyleşisinde Gençlerbirliği'ndeki kökenine dair fazla duygusal sözler sarf etmemeye özen gösterişini hatırlıyorum.

Gözbebeğimiz, taze Fenerli Serkan Balcı, "doğuştan Fenerli" olduğuna dair klişe demeçler savurduğunda bir burukluk yaratmadı değil; isterseniz "Alkaralar"ın sitesine bakabilirsiniz. Biliyoruz, hiçbir futbolcunun -kimsenin!- kanı herhangi bir kulübün renginde akmıyor, herkes ekmeğini yediği firmanın elemanı. Fakat futbolda romantizmin en son terk edeceği kale, taraftar kalbidir: Hâlâ ufak tefek sadakat ve vefa belirtileri kollayıp duruyoruz işte! Bir başka zor duygusal ilişki: Tarık Daşgün. Gençlerbirliği'nde topu topu bir tam sezon izleyebildik bu olağanüstü yeteneği. Onca yıl olmuş: Ligi beşinci bitirdiğimiz o 1994/95 sezonu, Gençlerbirliği taraftarlarının muazzam zevk aldığı, hatta belki 3. olduğumuz sezon derecesinde zevk aldığı bir sezondu ve o zevkin büyük bir payı da Tarık'a aitti. Tarık'ın o sezonun sonunda Fenerbahçe'ye transferi stratejik açıdan hayatîydi; kulübe büyük bir gelir sağladı. Ancak ne yazık ki Tank, o müthiş sezondaki resitallerinin tadını damaklarda bırakarak, söndü gitti. Sonradan geçici parlamaları da oldu -üstelik Ankaragücü'nde!- ama "o Tarık"ı bir daha kimse görmedi.

Tam ayrılık

Her türlü bağımızı kestiğimiz oyuncular... Kavga dövüş ayrılan, rakip bir takımın formasıyla karşımıza çıktığında da mahsus düşmanca bir edayla davrananlar... Ali Eren, bu tipin klasik örneği olarak anılmayı hak ediyor. Ankara'daki bir Beşiktaş maçındaki davranışıyla (sakat Ümit Bozkurt'un değiştirilmesi için taca vurulan topu sürüp gol ortası yapışı, sonra da "safa yansıyla") Okan Koç da, bizdeki iyi anılarını silen bir "performans" gösterdi. Halihazırda Üç İstanbullu'dan birinin kadrosunda yer alan ve vitrinde olan iki kişi daha: Ümit Karan, Deniz Barış. Onlara ne gözle bakıyoruz? Deniz Barış'ın Gençlerbirliği defterini kapatış biçimi ve hızı, onu da iyi hatırlamamızı biraz zorlaştıracak (yine bakınız: www.alkaralar.com'daki tartışmalar). Ümit Karan, Gençlerbirliği'nde uzun süre forma giyen ve doğrusu hâlâ yerini dolduramadığımız bir santrfor tipi... "Cool" üslubu, eski kulübüne olan mesafesinde de görünüyor: Ne

hayırla yâdediyor Gençlerbirliği zamanlarım ne kötülüyor. Taraftar çoğunluğunda da onun gidişatına yönelik özel bir ilgi yok gibi. Bana sorarsanız, Galatasaray'da geçirdiği bir-iki parlak sezonun ardından itibarsızlaşmış görünen bu adam, dikkatle izlemeye devam ettiğim "eski Gençlerli"lerden...

Sonsuz sabırlar

Bir başka kategori, Gençlerbirliği'nde hayal kırıklığı yaratmış ya da pek fazla dikkat çekmemiş, belki iki üç maç belki yirmi-otuz maç oynadıktan sonra vedalaşmış oyuncular. Bunlardan o kadar fazla var ki! Mesela Serdar Samatyalı. Bandırmaspor'dan geldiğinde yıldız adayıydı, yıllarca "patlamasını" bekledik, olmadı; önce 2. Lig'e gitti, iki sene Diyarbakırspor'da oynadı, ara ara parlayarak kariyerini sürdürüyor. Mesela, ümit millî seviyesindeyken Altay'dan aldığımız, bir şahane Galatasaray maçı (İstanbul'da 2-0 yendiğimiz), bir güzel Samsun maçı (Ankara'da 1-0'ın golünü attığı) oynayıp geri kalan onlarca haftada sabrımızı bil eyleyen Hakan Demir — Bursa, derken 2B'de Hatay, derken 2A'da Antalya'da... Bunlar, uzun süreli sabırları tüketenler. Bir de, sabır ömrü hayli kısa sürenler var. Heylens'in büyük ümit bağladığı ama bir türlü sebat etmeyen, sonra Van'da, Samsun'da parlak maçlarını izleyip hayıflandığımız ama sonra yine kaybolup gitmesiyle "rahatladığımız" Sinan gibi... Birkaç maçtan sonra yollanan ve Denizli'de memleketin en pahalı oyuncularından birine dönüşen Bülent Akın gibi... Formamızı sadece antrenmanda giyen İlhan Mansız gibi... Antrenman formamızı bile giymeden Galatasaray'a "reexport" yaptığımız Ümit Davala gibi... İşte, Gençler taraftarının hastalığı, bu gibilerinin kariyerlerini bile az buçuk kendine hisse payı çıkararak izlemesidir!

Pişmeye yollananlar

Özel bir kategori: "Pişmeye yollananlar"ı unutmayalım. Altyapımızdan yetişen, alt kümelerdeki takımlardan devşirdiğimiz ya da yurtdışından gelen, henüz olgunlaşmamış ama umut vaadeden çocukları oraya buraya kiralık vermek âdettendir ya... Taraftar, bunları özel bir

ilgiyle izler. Kimi oyuncuların özel sempatizanları olur; tıfılın birinin kiralık gönderildiği Allahın unuttuğu bir alt kümedeki başarılarını ışıldayan gözlerle izler, "gelecek sezon Gençlerbirliği'nin bir yıldız kazanacağını" müjdelerler yakın çevrelerine. Bu efsaneleri yaratan "gerçekler" de yok değildir. Mesela Tarık Daşgün Yeni Turgutluspor'da, Bülent Akın Yeni Salihlispor'da kiralık oynamıştı. Bu sezon Süper Lig'in genç yıldız adayları arasında görülen Uğur Boral bir sezon Büyükşehir Belediyesi Ankaraspor'da kiralıktı. Bir türlü A takıma kapılanamayan ama vazgeçilemeyen Doğa'yı da Antalyaspor'da gördük. Benim "kiralık çocukları izlemeye" dair en eski deneyimim, 2. Lig'de Petrolofisi'ne kiralık verilen ve oradaki performansı çok methedilen Nihat Baştürk'ü izlemek üzere Cebeci'de bir Petrol-Adana Demir maçına gidişim olmuştur. Nihat berbat oynamış, Petrol 1-0 yenilmişti.

Onlar da bizden!

Uzak diyarlardan gelip Gençlerbirliği forması giymiş, ama sanki altyapımızdan yetişmiş Şentepeli çocukmuşçasına benimsediğimiz, onlar da bizi benimseyen bazı "yabancılar"ı unutabilir miyiz? Kulüpten ayrılmasından 7 yıl sonra, Fenerbahçe ve Kocaelispor üzerinden gittiği Bursaspor'dayken kendisiyle yapılan söyleşide hâlâ "ben Türkiye'de Gençlerbirliği'ni tutarım" diyen John Leshiba Mosheu... Antalyaspor'dayken, Gençlerbirliği'ni yendikleri maçın sonrasında televizyonculara, yüzünden düşen bin parça, "bilmiyorsunuz benim takım Genç- lerbirliği" sözleriyle demeç vermeye başlayan Andre Kona... Yakın zamanda, bir Ahmed Hassan'dan da aynı bağlılığı umdu birçok taraftarımız ama hin Mısırlı'da pek o göz yok! Duygusal bağlılıktan bağımsız olarak, "eski Gençlerli" diye özel bir dikkatle takip ettiğimiz yabancılar olduğunu da unutmayalım. Bize 3 sezon hizmet eden Thomas Zdebel'in Almanya'da VfL Bochum'un yükselişine eşlik eden başarısından tutun; düşme korkusu yaşadığımız 1995'te yarım sezon oynayan Arnavut santrfor Erion Bogdani'nin İtalyan 1. Ligi'nde attığı birkaç gole kadar, hepsi bizim ilgi

alanımıza girer! Njitap Geremi'ye Real Madrid forması altında gururla bakımsızdır; Chelsea'de de Maurinho'nun -gıyabında!- gözünün içine bakarız, 'adamımızı' soksun oyuna diye. Mönchengladbach teknik direktörünün basiretini, Filip Daems'i oynatıp oynatmamasına göre ölçeriz.

Geri dönüşü olur mu?

Eski bir oyuncunun, hele ana kucağı burasıysa, hele büyümesine tanık olunmuş, hele sevilmiş bir oyuncuysa, Gençlerbirliği'ne geri dönmesine tanık olmanın manevî tatmini yüksektir, taraftar için.

Bu, pek ender yaşadığımız bir tatmin. Tarık, 6-7 yıl dönüp dolaştıktan sonra, dibe vurduğu bir noktada geri döndüğünde buruk bir sevinç yaratmıştı, ne yazık ki yeniden yükselemedi. Ki geçtiğimiz sezonlarda 3. Lig'de ASAŞ'ta oynamak üzere ikinci kez geri döndü, fakat yine bir başka kulübe gitti. (Evvelki sene ona yolda rastlamıştım, ikimiz de çocuklarımızı gezdiriyorduk; hatırını sordum, o müthiş 1994/95 sezonunun hatırasının hâlâ saklı olduğunu söyledim kendisine. Bu gönül borçları hep bakîdir.) (ikinci parantez: Bu yazıyı kitaba koymak üzere gözden geçirdiğim sıralarda, 2A'da Yozgatspor kadrosunda bulunan Tarık, doping kontrolünde idrarında uyuşturucu madde bakiyesine rastlandığı için ceza almıştı!) Engin Özdemir'in, bir türlü "büyük" bir transfer yapamayıp takım takım süründükten sonra Tarık'la aynı sezon geri dönmesi de sevindirmişti bizi — ama birkaç haftadan uzun sürmedi bu vuslat. Galiba yine elimizde kalan en güçlü geri dönüş hikâyesi, yine de Cafer'inki. Gençlerbirliği altyapısından yetişen ve erkenden uçup giden Cafer Aydın, Türkiye liglerinin en çok takım gezen futbolcularından biri olarak, küme düşme korkusu yaşarken ara transferde dönmüştü yuvasına. Sahada olağanüstü işler yapmadı belki ama, abilik otoritesi ve hırsıyla takımın gayya kuyusundan çıkmasına katkıda bulundu, bize de iyi kötü bir "çocuğumuz yuvasına dönmüş" saadeti yaşattı. Ertesi sezonun ortasına kadar sürebildi bu hikâye de... Futbolculuk-sonrasında da olsa, bu sezon

başında PAF takımımızın başına teknik direktör olarak gelen Metin Diyadin'in dönüşü de tatlı bir vuslattır bizim için.

Bir fanteziyle bitirmeme izin verir misiniz? Ergün Penbe'nin (veya Ümit Özat'ın... ama ille Ergün Penbe'nin), varsın olsun 35 yaşında, futbolu bırakmazdan önceki son sezonunda Gençlerbirliği'ne transfer olduğunu hayal ediyorum... Bazen 15 bazen 60 dakika bazen tüm maç oynamak üzere... Sahada olduğu müddetçe kolunda kaptan bandıyla, söylemeye gerek var mı? Haydi şampiyonluk kadar demeyelim ama, büyük bir sportif/skortif başarı kadar saadet hissi veren bir hayal gibi geliyor bu bana. Ah, görür müyüz öyle bir gün?

Mahrem ve Çok Samimi..

"Mahrem" bir kitaptan bahsetmek istiyorum. Mahrem ve çok samimi... *Yenilsen de Yensen de* - Tribün Hikâyeleri. "Bağımsız Yayın"; ama sahiden bağımsız bir yayın! Kitapçılarda bulamazsınız. Yazarının "kendi imkânlarıyla" bastırdığı ve ahbaplarına bilâbedel hediye ettiği bir kitap bu.

Necdet Özkazancı bu kitapta, Gençlerbirliği Taraftarlar Derneği'nin internet sitesi www.alkaralar.com'a yazdığı yazıları derledi. Taraftarlık mesaisini anlatıyor tatlı tatlı. Her fırsatta antrenman izlemeye gidecek kadar tutkun, ama bildik "fanatik taraftar" profilinden farklı bir taraftarlık biçimi, onunkisi. Nesli tükenen cinsten, sözün en güzel anlamıyla naif ve her şeyden evvel neşe dolu bir taraftarlık...

Necdet Özkazancı ve kitabın hemen her satırında ona refakat eden dostu "Emre'nin Babası", kitabın girişindeki anlatımla, "Kırk yaşını çoktan aşmış, kendileriyle barışık, futbol tutkunu iki arkadaş"... "... yaşlarına, başlarına bakmadan maçlarda tezahürat yapmayı çok seviyorlar ve yerlerinde duramıyorlar. Bazen aniden, artık stadlarda duyulmayan kendi gençlik dönemlerinin tezahüratlarına başlayarak genç seyircileri şaşırtıyorlar." 19 Mayıs'ın

maraton tribünü geçtiğimiz sezon bu ikilinin, 970'lerin "şşt şşt geliyor" ve "bir baba hindi" tezahüratlarını yaşatma çabasına tanık oldu gerçekten. (Bilenler bilir, bir başka özellikleri de "yancı" tabir ettikleri yan hakemleri ayrı bir kamerayla sürekli takip etmeleridir!) Bu "anı-öykü"lerde, mizahî maç yorumlarının yanında, antrenman ziyaretlerinden, kulüp yöneticileriyle toplantılardan izlenimler var... Amatör zımpara-toprak saha maçlarının ortamına ilişkin gözlemler var... Necdet Özkazancı'nın memleketinin takımı olan Polatlıspor'dan küçük hatıralar var... Stada girişteki polis araması folkloru var...

Kitaptan iki başlığı özellikle aktarmak isterim. Birisi, Necdet Özkazancı'nın Ankaragücü- Gençlerbirliği arasındaki husumetin tırmanışına sahici bir üzüntüyle tepki gösteren yazısı. Gençlerbirliklilerin yanı sıra Ankaragüçlülerin taraftar sitelerinde müşterek yayımlanan bu yazının özel bir değeri var. Hem bu "rekabet" biçiminin tatsızlığına, saçmalığına dikkat çekişindeki ferasetle; hem de iki camia arasındaki gerginliğin düşmesine karınca kararınca katkısı olduğu için. Ankara futbolunun İstanbul hegemonyası karşısındaki makûs talihinin kederiyle yüklü bir yazı bu. Zira Necdet Özkazancı, zengin gönlüyle, Gençlerbirliği'nin yanı sıra Ankaragücü'ne de destek veren, tam bir "Ankaracı" taraftar!

İkinci konu, Necdet Özkazancı'nın maçı sadece seyreden, "pelte gibi" gibi diye tanımladığı ve 90 dakika boyunca (artı maç öncesi, devre arası ve uzatmalar) çekirdek çitlemelerine atıfla "hep çekirdek tam çekirdek" şiarını yakıştırdığı pasif seyirci topluluğu ile 90 dakika ezbere bağıran küçük gruplar arasındaki hazin "iletişimsizlik". Buradaki absürd tablo, usanç dolu bir yalınlıkla tasvir ediliyor kitapta. Üç uzun parçayı alıntılamak istiyorum:

> "Devamlı tezahürat yapan grup da sadece tezahürat yapıyor, maçı tam seyredemediği için gerektiğinde oyuna müdahale edemiyor ve rakip takımı baskı altına alamıyor. (...) Yani onlar da oyunun dışında kalıyor."
>
> "Staddakileri biraz olsun coşturmak, galeyana getirmek, takıma destek vermesini sağlamak için

çırpınan, kendini parçalayan, bu nedenle de maçı seyredemeyip oyunun dışında kalan birkaç küçük taraftar grubu!"

"... bir grup taraftar, yine büyük bir fedakarlık yaparak maçı hiç seyretmeden kendilerince İstanbul şarkı ve türkülerini seslendirmeye devam ediyor... Sık sık ayağa kalkmamızı ve bizim de bu şarkı ve türkülere katılmamızı istiyorlar. (...) Gelgeldim bir pozisyonda kendi futbolcumuzun başarılı ve güzel bir hareketini 'Bravo Goçum!' diye bağırıp avuçlarımız patlayana kadar alkışladığımızda, haksız bir kararından dolayı hakemi, centilmenlik dışı bir hareketinden dolayı da bir rakip futbolcuyu ıslıkla protesto ettiğimizde, takıma destek vermek için 'Gençler... Gençler' diye tezahürat yaptığımızda bu arkadaşlar sadece bakıyorlar ve hiç katılmıyorlar... Ama onların hiç anlamadığımız İstanbul taklidi ninni gibi tuhaf ve zevksiz şarkılarına bizim de katılmamızı istiyor, sık sık bu şarkıları söylemeye davet ediyor ve katılmayınca da kızıyorlar."

Hep Necdet Özkazancı diye andım ama aslında "Necdet Abi" olarak tanıyorum ben onu! Necdet Abi, dikkatli oyun görüşüyle, futbol görgüsüyle, mizahlı bakışıyla, güler yüzüyle zaten kendisi bir armağandır. Bir de bu kitabı armağan etti. Bütün tribün halkı adına ona teşekkür ediyorum. Bu mahrem kitaptan mahrum kalmak istemeyenler, www.alkaralar.com sitesine başvurup bir şanslarını denesinler bakalım!

Ne Güzel Bir Andı O..

Birçoğumuzun zihni ve hayali aynı biçimde işliyor herhalde, değil mi? Son kazandığımız maçın karelerini sürekli hayalleyip dururuz. Yolda yürürken, oturup dururken, gece uykuya geçmek üzereyken... Genellikle de gol (veya goller!) anını yeniden yeniden oynatırız kafamızın içindeki kişisel sinemada...

Malatyaspor'u (skorca 1-0 ama Oyunca 3-0'la) elediğimiz maçtan* benim aklımda ve hayalimde kalan manzara şu:

65-70 arası bir dakika... Durum 1-0, takımın coşkusu yerinde. Önümüzde, rakip yarı alanın orta çizgiye yakın kısmında taca çıkmakta olan topu Daems yerde kayarak zar zor kurtardı... Skoko ve Bülent Akın bir Malatyalı kalabalığının arasından hızlı paslarla çıkarttılar topu... Derhal ters (sağ) kanada açtılar... Ali Tandoğan hızla çizgiye akıp ön direğe ortaladı... Veysel kafayla ters direğe yönlendirdi... Kaleci Fevzi donakaldı... Direğin hemen dibinden, kılpayı dışarı çıktı top.

O gün orada olan herkese soruyorum: Maçın en mutlu anı değil miydi bu? Seyirci cûşa geldi. Zaten ehemmiyetsiz bir topun taca feda edilmemesi sahnesi herkesi coşturmuştu; üstelik devamı da geldi, müşkül bir karambol topu, nefis bir kombinezonun ilk durağı oldu. Gol atmış kadar mutlu olduk bu sahneden. Anında "bu taraftar sizinle gurur duyuyor" patladı tribünden, herkes cân-ı yürekten bağırdı bunu.

Maçlarda mutlulukla ışıdığınız böyle anlar olur bazen. Kimi zaman, bir hırs patlamasıyla birleşir: Takımın kafa-göz yararak yenilgiye, ki bazen kader gibi görünen bir yenilgidir, direndiğini görürsünüz; büyük bir umutla coşarsınız: "Ulan... ulan... olur mu olur!..." Bazen de Malatya maçındaki o an gibi, hırs boyutu o kadar önemli olmaz: Zaten kontrol altında, paşa paşa kazanılmakta olan bir maçtır, ama takım bir "ekstra" güzellik yapar, üstelik takım halinde yapar bunu; oyun oynama, top yapma coşkusu elle tutulur hale gelir, o duygu size de sıçrar. Neticeyi de o kadar takmadığınız için, iyice saadet hislerine garkolursunuz. Zaten tam da böyle anlar, futbolu neticeden bağımsız olarak, en salih duygularla sevdiğiniz anlardır.

Bir tribün ne zaman en güzeldir? Bana sorarsanız, "nasıl geçirdik" hıncını değil "ne güzel be!" hazzını harekete geçiren böyle anların değerini bildiği, buradan mutluluğun alâsını çıkarttığı zaman! Gençlerbirliği tribününü, bunun değerini bilen, mutluluğun böylesini bilen bir tribün olarak düşlüyorum ben. Bunun içindir ki, Malatya maçının o

dakikasında parlayan o tribün coşkusu anını da hâlâ hayalimde gezdirip duruyorum.

Takımımıza, turu geçtiği için olduğu kadar, bilhassa 65'le 70 arasındaki o an için, şükranlarımı sunuyorum!

2003/2004 sezonu, Türkiye Kupası çeyrek finali - T.B.

Futbol Folklorü

Karda Kıyamette Futbol!

Latin Amerikan azaplarının coşkun yazarı Eduardo Galeano'nun, ömrü boyunca gördüğü futbol umurunu anlattığı kitabın adı neydi? *Gölgede ve Güneşte Futbol...* İyi güzel de, bir de karda kışta futbol var! Memlekette son yılların en ağır kışlarından biri hüküm sürüyor ve klişe ne diyor?: "Futbol da kötü hava koşullarından olumsuz yönde etkileniyor." Bu kadar mı, iki kere iki dört mü? Doğrusu ben o kadar emin değilim. (Bu yazıyı yazmam için ilham veren Ahmet Çiğdem hocam da emin değil.) Elbette pırıl pırıl -ama mümkünse hafifçe serin- bir bahar havasında, drenajı düzgün yapılmış zeminde, çimleri verevine biçilmiş "halı gibi" sahada oynanan maçın nefasetine doyum olmaz. "Tam maç havası" diye ona derler. Ama erbabı için, hakiki futbolsever için, "maç havası" ondan ibaret değildir! Her hava maç havasıdır, futbolun karda kışta, yağmurda çamurda da ayrı bir zevki vardır ve futbolu sair sporlardan bambaşka kılan biraz da budur.

Futbol bir dört duvar arası sporu değildir ve coğrafyayla, hiçbir bir açık hava sporunun olmadığı kadar alışverişi vardır. Kayseri Stadı'ndan Erciyes, İstanbul İnönü Stadı'ndan deniz görünür. (Can Kozanoğlu'nun hep yâdettigi gibi rahmetli Şeref Stadı'nda top denize kaçardı. Akçaabat Sebatspor'un stadı da deniz kıyısındadır ve taca çıkan top denize düşmesin diye üç adam boyu tel örgü vardır.) Deniz ve kış sporları gibi tek boyutlu da değildir tabiatla ilişkisi. Futbol gölgede de güneşte de, karda da kışta da, yağmurda da çamurda da mümkündür. Top kâfi derecede zıpladığı ve

sis kaleden kaleye görüşe mani olmadığı müddetçe maç oynanır. Maçın şekil şartları çok sınırlıdır. Futbolun felsefesine kafa yoranlar ya da felsefî tutumlarına futbolda karşılık bulanlar derler ya, "futbol hayat gibidir" diye... Vallahi de biraz öyledir: Havanın ve sahanın azizliği her şeye kadirdir, her türlü kaza ve tesadüf mümkündür, top seker, çamura takılır, su birikintisinde kayarak hız alır, rüzgârla yön değiştirir, en usta ayakların bile hesap edemediği, hâkim olamadığı tuhaflıklar olabilir. Bütün bunlar belirsizliği artırır, ihtimalleri çoğaltır, heyecanı büyütür... ve futbolsevere, taraftara, hep baş etmesi gereken yeni sürprizler hazırlar.

Futbol hayat gibidir, bir lig sezonu da bir ömür gibi... Mevsimler, iklimler, rakımlar boyunca akan bir ömür. Bir takımın bir lig ömrünü sağ salim çıkarabilmesi için kış fikstürü kritik dönemeçtir. Erken form tutan, "havalanan" takımlara "sakatlıklar, cezalar olunca ne yapacaklar bakalım?" diye nazar edilirken, kış beklenmektedir aslında. Bazı oyuncular kışın ya da baharın coşar, mevsimi geçti mi çaptan düşerler. Voleybol, basketbol vesairenin liglerinde sadece süre uzun, maç sayısı çoktur; liglerinin mevsimi yoktur onların, ömre benzemez! Ağır saha şartlarında oynanan karambolü bol maçlar, futbolsevere çocukluğunda ilkel şartlarda oynadığı oyunları hatırlatır: Evin koridorunda, salonunda sandalyeler kale yapılarak minik topla yapılan maçlar; ara sokakta her araba geçtiğinde mecburen mola vererek yapılan maçlar; okul avlusunda uğuldayan bir kalabalığın ortasında, rakip oyuncuların yanı sıra "saha" tayin edilen yerin içinden gelip geçenleri de çalımlayarak yapılan maçlar; icabında konserve kutusu teperek yapılan maçlar... Nizamî arenada formalı, hakemli, ofsaydı resmî bir maçın "ağır hava ve saha şartlarında" kördövüşüne benzediği anlarda, futbolsever, o gayrınizamî, baştankara maçları hatırlar ve o oyunla bu oyunun aynı oyun olduğunu hisseder. Ne kadar profesyonelleşse, paralar gömülse bile, bu oyun bir yanıyla da herkesin bir ucundan takılabildiği o ilkel oyundur işte!

"İlkel çağrı"nın gücüne bir örnek: Zaman gazetesinin spor ekinin 1 Ağustos 2004 tarihli sayısında Hasan Cücük yazdı: Beş yıldır Finlandiya'da, genellikle Kuzey ülkelerinden takımların katılımıyla, "Avrupa Bataklık Şampiyonası" düzenleniyormuş! Çamura bata çıka oynanan bu futbolun özel meraklıları oluşmuş.

Kemal Can arkadaşım "futbol meşakkat sporudur" der ki o da doğrudur. Çok açık: Futbolun kendine mahsus bir ağır saha estetiği vardır. Kömür tozuyla "tespit edilmiş" saha çizgileri, kırmızı top... Kar körlüğüne karşı gözünün altına sürme çekilmiş, eldiven ya da şort altına külotlu çorap giymiş, soğukta devlet kapısında sıra bekleyen garibanlar gibi ezik büzük, başlama düdüğüne intizar eden oyuncular... Forması ve saçı başı çamura bulanmış emek kahramanları... Birçok dramatik maçı efsanevî kılan, biraz da fondaki yağmur-çamur değil midir? 1974 Dünya Kupası'nda o harika Polonya'nın penaltı kaçırarak Almanya'ya yenildiği maç, kovadan boşalırcasına yağan yağmurdan bağımsız hatırlanabilir mi? 1973'te Türkiye Kupası yarı finalinde 8 kişi kalmış Ankaragücü'nün Fenerbahçe'yi 2-1 yendiği maç, kaleci

Baskın'ın, Koksal Mesci'nin çamur-adam portreleri olmadan hatırlanabilir mi? Silik stoperler vardır, ağır sahada ışıldar; gün o gündür, "dan-dun" kıymete binmiştir; feragatinin timsali çamura bulanmış formasıyla kahraman olma fırsatını yakalar. "Hayvan gibi" santrforlar vardır, karda çamurda rakipleriyle şehvetle boğuşarak "helâl olsun" dedirtirler. Ve tabii kış-kıyamete has bir tribün folkloru vardır. O insanlar zemherinin ortasında tribünde ne arıyorlar sanıyorsunuz? Çift -hatta üç- çorap, çift -hatta üç- kazakla zırhlanmış olarak tribünde mevzilenmekten alınan sahiden "delice" bir zevk vardır, insan kendini azıcık kahraman da hisseder. Soğukla başetmek için eskiden cep kanyağıyla tedarikli gidilirdi, şimdilerde insanların evinin anahtarını bile hakeme atabileceğini düşünen polisler izin vermiyor. Polisin kısmen göz yumduğu bir ısınma metodu, devre arasında tribünün bir köşeciğinde eski gazetelerle ateş yakıp başında

titreşmektir. Soğukla başetmenin daha makbul yolu ise sürekli hareket etmek, yani oturmamak, kıpır kıpır ayakta, habire zıplamak, el vurup bağırmaktır. Bu nedenle kış tribünü belki daha tenha ama umumiyetle daha cevval, daha katılımcıdır. Amigolar da insandan bunu ister, "madem bu havada buradasın, zinhar oturma ve bağır" düsturuyla hareket ederler. Son zamanların gerçekten sapıkça bir tezahüratı var: "Zıpla! Zıpla! Zıplamayan i..ne!" itiraf etmek lâzım, tam bir kış tezahüratı.

Son zamanlarda çok söyleniyor: Sahalarımız hep topraktı da Turgut Özal sayesinde çim sahalara kavuştuk, futbolumuz ilerledi. Amenna, sahalarımız keldi, tümsekliydi ve şimdi Rize'nin bile çim sahası var, eyvallah. (Prensip olarak her gün yağmur yağan Rize'de onyıllarca çim saha "olamaması" da bizatihi Lâz fıkrasıdır.) Ama namertlik etmemek lâzım: Biz o tümsekli kel sahalarda da pekâlâ maç seyrediyorduk ve neşemizi bulabiliyorduk. Keza, tekrarla söyleyelim: "Futbol oynamaya müsait" saha ve hava şartları başımız gözümüz üstüne... Lâkin sis, pus, yağmur, çamur, kar olmadan da futbol ömrümüz pek yeknesak olurdu, hayata bu kadar benzemezdi, emin olun. Ligin son demlerine, ilkyaz maçlarına erişmenin verdiği şükür duygusunu bilmemek başlı başına mahrumiyettir. (Kaldı ki futbol fazla sıcağa gelmez, rehavet başlar ve gün olur, bahar yorgunu bir "al gülüm ver gülüm" maçı, karda ayazda oynanmış en pespaye dan-duna bile rahmet okutur.) Kocaelispor'a hürmetlerimizle bitirelim. 17 Ağustos'tan beri biliyoruz ki kar, yağmur, ayaz en vahim doğal âfetler değil. Deprem diye bir şey var. Ötesi yok bunun: Deprem. Kocaelispor, deprem bölgesinin göbeğinde, birçok önemli oyuncusunun korkup başka yere taşınmasına, kalan oyuncularının deprem travmasının tesirinde yaşamasına rağmen, o sezon ligden izinli sayılma imkânını kullanabilecek olmasına rağmen çıkıp topunu oynadı ve "her şeye rağmen...!" bir yaşama iradesini temsil etti. Helâl olsun!

İkindiyin Saat Üçte

Radikal Futbol'un banîsi, aziz dostumuz Yiğiter Uluğ Vatan'daki bir yazısında (Ekim 2003) "gece maçı-gündüz maçı" meselesini ele aldı. O halde devam edelim; bu "futbol fıkhı" meselesini masaya yatıralım.

Ligimizde birkaç yıldır maçların çoğu, kışa dayanana dek, prensip olarak geceleri oynanıyor. Maçların yayın hakkının şifreli yayın yapan televizyon kuruluşlarına geçmesinden beri bu böyle. Üstelik sadece naklen yayınlanan maçlar değil, diğer maçların da önemli bir kısmı, Kasım ayı gelip çatıncaya dek gece yapılıyor.

Gece ve canavarlık

Yiğiter, işte bu durumun saçma olduğunu söylüyor, Vatan'daki yazısında. Memleketteki enerji sıkıntısına da atıfta bulunuyor buradaki saçmalığı belirtmek için, ki gerçekten önemlidir; fakat en çok güvenlik meselesi üzerinde duruyor. Galatasaray-Fener derbisinin gündüz gözüyle oynanmış olmasının, bu "olay"ın "olaysız" geçmesindeki katkısına işaret ediyor. Gece karanlığında insanların içindeki canavarın grup psikolojisinin yardımıyla harekete geçtiğini... suça yatkınlık oranının gece yükseldiğini... geceleri tribünlerde alkollü vatandaş oranının arttığını hatırlatıyor.

Peki, asayiş boyutundan başlayalım... Asayiş mülahazalarının fazla vurgulanmasına daima şüpheyle yaklaşırım ama bu söylenenlerde bir hakikat payı var elbette. Futbol maçının geceye iliştirilmesinde, onu kriminalize eden bir yan gösterebiliyor kendini. Gece maçı; el ayak çekilirken karanlıklardan çıkıp maça giden, sonra yine karanlıklara çekilen birtakım tekinsiz adamlar imgesiyle birleşiyor.

Peki maç halkının şehre gündüzün salınması iyi mi? Maça giden-maçtan çıkmış insan manzaraları, şehir hayatını renklendirir mi, felç mi eder? Gündüz gözüyle bayraklı, kornalı araba konvoyları mesela; birilerinin karnavalı,

birilerinin kâbusu. Sonra, gündüz gözüyle, belâ aranarak kol gezen grup fotoğrafları. Ama beri yanda eli bayraklı, boynu atkılı heveskâr oğluyla otobüste oturan babalar... Maç çıkışı çarşı-pazar gezenler... Gündüz maçı, futbolsever/taraftar yaşantısının "normal hayata" entegrasyonuna yardımcı olabilir, "evcilleşmesini" sağlayabilir pekâlâ.

Çocuklardan söz açmışken... Can Kozanoğlu, Yeni Şehir Notları kitabında çocukları maça

götürmenin sevabından bahseder. Yavruları gece maçlarında telef etmek sahiden iç

sızlatıcıdır; sırf onları düşünerek bile haktır, gündüz maçını savunmak.

(Özel durumları gözeteceksek, gündüz maçının en fazla zora soktuğu grup, cumartesi-pazar

mesai yapanlardır, bilhassa esnaf-zanaatkârdır ve çırak-yamak tayfasıdır.)

Beri yandan şehir hayatı ve eğlence kültürü açısından, maçın geceye dahil olmasında,

cazibesini artıran bir yan da var kuşkusuz. Maça gitmek, lokantaya-bara takılmaya, "dışarı

çıkma"ya benzer bir faaliyet havasına bürünüyor. Son zamanlarda özellikle genç kızların,

kadınların maça gidiş saiklerinde bu sosyal havanın da etkisi var zannederim.

15:30 hareketi

Almanya'da 2001 yılında hemen bütün takımların taraftarlarının katıldığı kitlesel bir protesto kampanyası örgütlenmişti. "15:30 Hareketi" idi kampanyanın adı. Gece maçlarının en aza indirilmesini ve mümkünse cumartesi oynanıp bitirilmesini istiyorlardı. "Cumartesi futbol, Pazar aile" diye bir sloganları da vardı. Ligin 27. haftasında bütün tribünlere "15:30" hareketinin pankartları asılmıştı. Borussia Dortmund taraftarları, bir maçta "15:30" yazılı binlerce karton kaldırarak gösteri yapmıştı. Gerçekten de hayli etkili oldu bu hareket. Nitekim Almanya'da maçlar artık ilke olarak gündüz oynanıyor. 15:30 Hareketi'nin gece maçına karşı çıkma gerekçeleri özetle şunlardı.

1- Deplasmana gitmek isteyen taraftarların hayatı olağanüstü güçleşiyor.

2- Gece maçına giden futbolseverlerin diğer maçların naklen yayınını ya da özetlerini izlemesi çok zor ya da imkânsız oluyor.

3- Gece maçlarının "esas" olması, televizyonların kulüplere her istediklerini dikte ettiği, kulüplerin taraftarı/seyirciyi hiç gözetmeden televizyonu düşünerek davrandığı düzeni simgeliyor.

En önemsedikleri gerekçe, bu sonuncusuydu. Gerçekten de bütün dünyada gece maçlarının çoğalmasında belirleyici etken, televizyon kanallarının prime-time'da naklen yayınlayacak maç "yaratma" ihtiyacıdır. Yine bu nedenle, lig haftası da cumadan pazara kadar yayılıyor, mümkün olduğunca fazla sayıda geceleyin "canlı" neşredilecek bir maç olsun diye... "15:30 Hareketi", gece maçı ağırlıklı veya onu esas alan bu maç takviminin, zamanla en sıkı futbolseveri bile bunaltan bir "aşırı doz" etkisi yarattığını söylüyordu. Tribüne asılan pankartlardan birinde şöyle yazılıydı: "Aşırı dozdan öldük!" Düşünün ki bu adamlar aktif taraftardılar ve onlar bile bıkmışlardı! Bir lig haftasının bir günde dolu dolu yaşanıp bitmesini istiyorlardı. Ve tekrarlayalım: Futbol kulüplerinin, televizyonlara ve "endüstrileşme" mantığına esir olmasına "yeter" demek istiyorlardı.

Sosyalleşmek isteyen varsa...

Gece ve gündüz maçlarını, maç takviminin üç güne yayılmasıyla birlikte ele aldığımızda, meselenin sosyal-psikolojik boyutu öne çıkıyor. Sadece gece-gündüz konusuna odaklanarak baktığımızda, burası da tartışmaya açık.

Gündüz maçı, ilk bakışta, futbolseverin sosyal hayatı bakımından faydalı görünüyor. Maçı farizasını gündüzün edâ etmek, onun akşam ve gece serbest kalmasına, sosyalleşmesine yardımcı olabilir.

Fakat bu sadece ilk bakışta böyledir. "Sosyalleşmek isteyen var mı?" sorusunu sormaksızın konuya açıklık getiremezsiniz. Maça ve takımına olan angajmanlarıyla

diğer beşerî münasebetlerini birbirinden ayırabilenler ve bunlar arasında bir ahenk sağlayabilenler (daha doğrusu bunların yakınları) açısından sorun yoktur. Ama pek çok taraftar için maç günü başka bir sosyalleşme mecrasına uyum sağlamak zor olabilmektedir. İkindi vakti kaybedildiği kesinlik kazanan bir maçın ardından önünde uzanan akşam alacası ve gece karanlığı, mağlûbiyet halinde sosyal bir varlık olmaktan (hatta: bir varlık olmaktan) çıkan taraftar tipinin üzerine bir kâbus gibi çökecek; ve enterne edilmediği takdirde bu kâbus behemahal onun en yakınındakilere de sirayet edecektir. Galibiyet halinde de taraftarın manik ve içten patlamalı neşesine uzun akşam ve gece saatleri boyunca tahammül etmek daha bile zor olabilir. Böyle düşününce, manik-depresif reaksiyonlan günün en sonunda dar bir zamana sıkıştırması itibarıyla gece maçı tercih edilebilir.

Fakat maç gününü bir bütün olarak mütalaa etmek zorunluluğu vardır. Taraftarın psikolojik biyoritmi açısından, gece maçının aşırı yüksek bir anksiyete yükü teşkil ettiğini göz ardı edemeyiz. Sabahtan itibaren geceki maçın beklentisi içerisine giren bu adamlardan herhangi bir sosyal randıman almak çoğu zaman mümkün olamamaktadır; hatta bazen basit bir soruya cevap almak bile zor olabilir. Öğlen-öğlen sonrası maçının avantajı, maç-öncesi anksiyetesinin kısa kesilmesidir. Elbette yan etki olarak yukarda özetlenen klinik tabloyu hesaba katmak gerekir. Maç-öncesi anksiyete ile maç-sonrası anksiyetenin mukayesesi ise ayrı bir bahistir. Öte yandan, gündüz maçından dönen birçok taraftarın/seyircinin akşam ve gece de televizyondan diğer maçların seyrine bakacağını unutmamak gerek. Dolayısıyla gündüz maçının beşerî münasebetlere daha fazla yer açacağını umanlar şiddetle yanılıyor olabilirler; gündüz maçı, futbol seyrinin bütün güne yayılmasına vesile ve bahane teşkil edebilir. "15:30 Hareketi'nin talep paketi bu bakımdan anlamlıdır: Gündüz ağırlıklı bir maç takvimi, lig haftasının bir güne sıkıştırılmasıyla birleşmediği takdirde, "durmaksızın maç"

sonucuna varır. Bundan büyük memnuniyet duyacak deliler de vardır şüphesiz ama toplumsal olarak kabul edilebilir dozun aşılması riski büyüktür. Can Kozanoğlu, Milliyet'in Popüler Kültür ekinde çıkan bir yazısında ne diyordu: "Her alana sızan, gönüllü-gönülsüz herkesin hayatına neredeyse 24 saat dayatılan futbol, güzelliğini kaybedip çok sevimsiz bir şeye dönüşebiliyor."

Gece estetiği - gündüz estetiği

Uğur Vardan, "gece maçı-gündüz maçı" seçenekleri üzerine ayaküstü sohbet ederken gece maçının sinematografik kuvvetinden söz etmişti. Ona ne şüphe! Televizyonculuğun gece maçı sevmesinde de bunun payı yok mu? Gece maçı, bir ışık ve renk gösterisidir. Pilonlardan fışkıran güçlü huzmeler, yeşili daha yeşil, siyah beyazı daha siyah beyaz yapar, her rengi daha demli gösterir. Gece karanlığı maçı bütün dünyadan, dünya işlerinden yalıtır, siyah bir fon önünde maçı "sahneye çıkartır", üzerine bir hâle düşürür, uhrevî bir havaya sokar. Ama gündüz maçının da kendine has renkleri, ışıkları yok mu? Geç-güz mevsiminin çiğ güneşi altında ya da yağmur ve sis grisi altında futbolun renkleri ayrı ayrı güzel görünmez mi? 120 dakikada ve öncesinde bulutların semâyı katederken sahanın değişik bölgelerine gölgeli alan markajı uygulamasını izlemek hoş değil midir? Gündüz maçı, sezon boyu yedi iklimin çimin ve formaların üzerinden geçip gidişini izlemeye elverir. Sonra, futbol "hayat gibi" ise, gündüz maçının atmosferinde daha da fazla hayat gibidir. Gündüz maçında stad, gecenin siyah fonuyla yalıtılmış değildir; doğal ve beşerî çevrenin bir parçasıdır. "Dışardaki hayatı" görebilirsiniz; bir sakatlık ya da aut anında kafanızı çevirdiğinizde gözünüze minik ayrıntılar takılabilir: kuşlar, binalar, insanlar, bulutlar... Hele İnönü Stadı-, bir gündüz güzeli değil midir? "Başlangıçta" gece maçı mı vardı? Futbolun endüstrileşmemiş, "saf hali, gündüzdedir. Otantik olan, gündüz maçıdır.

İlk maçlarına 70'li yılların ilk yarısında gitmiş kuşaktanım. "Bizim zamanımızda" gündüz maçı esas, gece maçı

istisnaydı. Gece maçı, futbolun kendi eğlencesine ilâve bir "atraksiyon" gibiydi, bir tür "özel gösterim" idi. Zaten sadece özel önemi olan maçlar gece oynanırdı; esas olarak da az sayıdaki "Avrupa maçları". Artık o noktaya dönülmez tabii, gece maçı çoktan "normalleşti". Tamam, ama gündüz maçı da "anormalleşmesin". Maçlar mümkün olduğunca gündüze alınsın. Haydi iyi geceler vesselam!

Sabahın Köründe TV'de Futbol

Dünya Kupası, futbolseverin hayat ritmini, takvimini değiştirir. Kimi memur, dört yılda bir gelen o bir ayı lâyığınca karşılamak için senelik iznini kullanır. Kimi aile babası, kimi yeni yetme, gerekli tesisatın ya da sosyal ortamın sayfiyede mevcut olmayabileceği endişesiyle, çıkılacak tatilin o aya denk getirilmemesi ya da kendisinin lütfen şehirde bırakılması için önlemler alır, müzakereler yürütür. Çok uzaktan gelen bir can dost, bir yakın akraba gibi gelir Dünya Kupası; sürekli onunla olunacaktır, o aralar başka kimseyle görüşülmeyecektir, eve de ancak kendisini tanıyıp bilenler kabul edilecektir.

Üstelik Dünya Kupaları, hayatın ritmini her seferinde başka türlü değiştirir. Adı üstünde, "dünya" organizasyonudur, yerkürenin her enleminden-boylamından zuhur edebilir. "Dost" enlem-boylamlardaki kupalar, futbolsevere alışılmış makûl saatlerde (gece yedi-oniki arası) seyir imkânı tanıyanlardır. "Kayseri için iftar vaktidir" anonsunu kollayan mümin gibi Kupa'yla irtibatlanacağı saati bekleyen futbolseveri, alışmadığı zaman aralıklarında seyre durduran, pek o kadar dostâne olmayan enlem-boylamlar da vardır.

Televizyonlu zamanların Dünya Kupalarından Arjantin 78, Meksika '86 ve ABD '94, futbolseveri gecekuşu olmaya şevketmistir. Talebe milletinin, aylakların, mesai boyunduruğundan muaf entellektüel zümrenin uzun geceleri şenlenmiş; buna mukabil saat 8 küsur-akşam beş düzeninde çalışan halk çoğunluğundan futbolseverler, telef olmuşlardır. Türkiye, muhatabına kan çanağı gözlerle boş boş bakarken kâh Maradona'nın solosunun hayaliyle anlamsızca sırıtan,

kâh penaltılara sarkmış uyuz maçtan sevdiği takımın mağlûp ayrılışının yıkımıyla somurtan nice hekim, nice şoför, nice memur, nice tezgâhtar çehresiyle yüzleşmek durumunda kalmıştır o yıllarda.

Maçların bazısının Türkiye saati ile görece erkene, ikindi saatlerine denk geldiği İspanya '82 ve İtalya '90, Dünya Kupası'nın Ramazan'a benzeyen döngüsünün bir başka yüzünü göstermiştir: Futbolseverler, "akşamüstü mesai bitimi" kavramını biraz daha değişik yorumlamak durumunda kalmış, iftara seğirten müminler gibi, işyerlerini saatinden evvel terk ederek kamu vasıtalarına doluşmuş, kahvelere yığılmıştır. Öteki insanlara, inançla ilgili tercihleri yüzünden kamusal hayatın olağan akışını bozan "yobazlar" gibi görünmüşlerdir. Ama futbol delileri, öteki insanlara hep öyle görünmezler mi zaten?

Kore-Japonya 2002'de, memleketin Dünya Kupası tutkunları, yeni bir meydan okumayla karşı karşıyaydılar: Sabahınan maç!.. 9:30, 12:00, 14:30... 14:30, tam anlamıyla klasikleşmiş bir maç saatidir; naklen yayınlanmayan kışlık lig maçı saati... 12:00 desek, birkaç senedir, TRT'nin 2. Lig müsabakalarını servis yaptığı saattir, oradan alışığız. 9:30 ise, gerçekten fantastik bir maç vakti! Böylesi ne görülmüş ne işitilmişti! (Avrupa'da bazı futbol yazarları "kamikaze" olarak adlandırdılar bu yayın saatlerini.)

Bu kez herkes zor durumda. Aylak zümre mensupları, gece-kuşları, tatlı uykularını gün ışığından korumaya çalıştıkları ya da iyi ihtimalle afyonlarını patlatmakla meşgul oldukları saatte, maça kalkmak durumundalar. Nitekim Kupanın yaklaşık bir hafta öncesinden uyku ritimlerini, beslenme, içme ve davranma alışkanlıklarını uyarlamaya çalıştıkları gözleniyor. O saatte kahvaltı edilir mi, sabah sabah bira içilir mi, öğlen nasıl halledilecek... ? Yetkili bir isim, Erkan Gologlu, 14:30'dan öncesinin, alkolle buluşmak için erken olduğunu söylüyor. Ama birayı Dünya Kupası seyrinin mütemmim cüzü olarak gören ve "bünyeyi" buna zorlayacak insanlarımız da yok değildir. Öyle veya böyle, bir çare bulunacaktır. Bunların işi nisbeten kolaydır,

muhtemelen biraz asabileşecekler, ama her başlama düdüğünde "orada" olacaklardır.

Dünya Kupası'nı birarada, âyin tertibatı içinde seyredenler, yeni ritüel düzenleri üzerinde çalışacaklar. Sabah erkenden işe koşturur gibi arkadaşa maç seyretmeye yetişmek, diye yepyeni bir tecrübe yaşayacaklar mesela... İsmail Cem'le Denktaş'ın "çalışma kahvaltısında buluşması" misali kahvaltı organizasyonu tasarlayanlar, hayatlarına "brunch" müessesesini ilk defa 2002 Dünya Kupası vesilesiyle sokacak insanlar var.

Çekik gözlü sarı benizli maç saatlerinden en fazla lehdar olacak müessese, ailedir. Akşam saatleri ve geceler Dünya Kupası ibadetinden azade olacaktır. Anne-baba-çocuklar arasındaki münasebetlerin bundan olumlu etkilenmesi beklenebilir. Buna mukabil ataerkil aile yapıları içinde ev kadınlarını bekleyen tehlike, ne yapıp edip eve kaçan "adam"ın gün boyu ortalıkta serilerek maç gürültüsü neşretmesi ve sürekli atıştıracak bir şeyler talep etmesi olacaktır. Bu kâbusa karşı kadınlar "gün bugündür" diyerek, hiç değilse reformist bir girişim olarak, kapsamlı bir "kendi çayını kendin koy, kahvaltını, çerezini kendin hazırla" kampanyası başlatabilir; komşuya/çarşıya gidip buharlaşarak, pasif direniş stratejileri geliştirebilir. Yapmaları gerekenin asgarîsi budur ve haklarıdır; zaten faziletli futbolseverliğin düsturu "senin dinin sana, benim dinim bana" olmalı, ibadetlerini yaparken başka inanç sahiplerini rencide edecek davranış ve beklentilerden kaçınmalıdırlar.

Mesaiye bağlı olanların işi, yine çok daha zor. İşinde esneklik payı olanlar, belki mazeretler uydurarak ya da Dünya Kupası'nı bizzat mazeret sayan "kültürlü" yöneticilerin hoşgörüsünden faydalanarak 9:30 maçını edâ edip işe yetişmekte gecikebilecek, 12:00 maçını da bir kahvede, sundurulmuş bir öğlen arasına sıkıştırabileceklerdir. Ya 14:30 seansı?

Birçok işyerinde, evlerden emanet getirilmiş televizyonlar konuşlandırılarak soruna çözüm aranmaktadır. Dükkânlar, ofisler ve "daire"lerde, ast mevkiindeki sayısız çalışan;

nöbetçi muavinden yemekhanede televizyon izleme izni dilenen yatılı okul öğrencileri gibi, söz, yetki ve karar sahiplerinin gözünün içine bakmaktadır. Küçük özel işyerlerinde, Dünya Kupası manzaralı çalışma ortamına geçişin pürüzsüz gerçekleşeceği düşünülebilir. Burada yaşanacak insanlık dramı, Ronaldinho'yu Ronaldo'dan ayıramayan müdür bozuntusu elinde kalem çevirerek aval aval maç izlerken, Tunus'un top dolaştırışında bile bir hikmet gören müstahdemin müsabakaya göz ucuyla bakabilecek olmasıdır. Tribünde nisbeten soluklaşan sınıfsal ve hiyerarşik ayrımlar, işyeri ortamındaki Dünya Kupası seyrinde ne yazık ki bertaraf edilemeyecektir.

Sınıfsal, toplumsal ayrımlardan söz açmışken... dikkat ederseniz illâ ki bürolardan, masa başlarından söz ediyoruz. Açık havada, tezgâhta, bantta çalışan mavi yakalıların açık seçik kaytarmak dışında hiçbir şansı yok - ki onların kaytarma fırsatları da mahduttur. Kol emeği- kafa emeği ayrımının, eşitsizliğinin insafsızlığı hakkında daha açık bir örnek bilmem tasavvur edebiliyor musunuz?

Fakat işyerinde TV imkânının görece kısıtlı kullanılabileceği bürolarda, bilhassa kamu dairelerinde, anılan hiyerarşik problemler ve fizikî şartlardan kaynaklanan (ekran başında -ya da cihazın bulunduğu odada— yığılmalar vb.) sıkıntıların daha ağır yaşanması beklenmektedir. Bu arada, Dünya Kupası seyretmekte olan personel ile gerek onların "inançsız" mesai arkadaşları gerekse Dünya Kupası seyredilen işyerlerine gelerek mal ve hizmet talep edecek olan insanlar arasında sürtüşmeler de kaçınılmaz görünmektedir. Bazı gazeteler, hatta bir kısım devlet erkânı, Türkiye maçlarında yarım günlük resmî tatil ilan edilmesini öneriyorlar. Futbol bilgesi Erkan Goloğlu, "bizim ekol bu âyine katılmak için hiçbir müessese veya kişiden tatil beklemez. ... maçları işi-eşi-okulu asarak seyretmenin zevkini başka hiçbir şeye değişmeyiz" diyor. Doğrudur, ayrıca Dünya Kupası'nı millî takım odaklı bir hadise olarak telâkki etmek de ekolümüze yabancıdır. Meczup futbolsever, resmî izinle hatta millî görevle başına oturduğu bir Türkiye-

Çin maçındansa, "vizit kâğıdı" alıp kendine SSK hastanesine gidiyorum süsü vererek kavuştuğu Arjantin-İngiltere kapışmasını önemseyecektir.

Meseleye iktisadî açıdan bakanlar, sabah 9:30'dan 16:15'e uzanarak mesai saatlerini gaspeden 2002 Dünya Kupası maç takviminin, millî ekonomiye bir komplo olduğunu düşünecekler; memleketin bayram ve tatil günlerinin fuzulî fazlalığından şikâyet edenler, bir millî prodüktivite cinayetiyle karşı karşıya olduğumuza inanacaklardır. Mesela "Ulusal Dayanışma Hareketi" diye bir grup, millî maç saatinin tatil olması kampanyasına karşı bildiri yayınlamış bulunuyor: "Ülkenin yönetimi halkı üretim yaparak borç batağından çıkmaya değil, maç başında vakit geçirerek günlük sıkıntılarından uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Bulundukları konumu terk ederek TV veya başkaca mekânlarda maç seyretmek yerine üretim yapmayı tercih edecek insanlar mutlaka vardır" diyorlar. Futbolun uyuşturucu olarak kullanımı, elhak doğru... Lâkin buna karşı halkımızın çalışma etiğine hitap etmek isabetli midir; zaten böyle bir çalışma etiği var mıdır, şüphelidir. Emekçi halkımızın kendi gayretiyle, mesela "maç seyretmek üzere bulunduğu konumu terk edenlerden" açığa çıkan üretim araçlarına yumularak ha gayret siftinmesi bizi "borç batağından" kurtarır mı, çok şüphelidir. Millet maç seyrederken halk üretim yapabilir mi, fevkalâde şüphelidir.

Beri yandan, aylaklık hakkının evrensel bir temel insan hakkı olduğuna inananlar, Dünya Kupası'nın mesai saatlerinin ta orta yerine çöreklenmesini ilâhî bir mesaj gibi görebilirler. Ayrıca sormak lâzımdır: Dünya Kupası'm seyir yoluyla etüd etmek, aylaklık olarak mütalaa edilebilir mi? Yoksa bu bir zihinsel ve sosyal aktivite midir?

Düşünmek lâzımdır. Her halükârda, seyretmek lâzımdır ve mümkün mertebe hepsini seyretmek lâzımdır.

İstanbul - Futbolcunun Cennet ve Cehennemi

> "Anadolu'dan İstanbul'a gelen futbolcunun tutunması çok zor. Büyük takımın havası çok farklı. (...) Şöhretli, genç ve bekâr bir insanın İstanbul'a gelip de

> yolunu şaşırmaması çok zor. Genç bir futbolcuda, kötü niyetli insanların aradığı her özellik mevcut. Para, şöhret, sporcu olmasından gelen bir güzellik var zaten. İnsan avcılarına karşı korunmak çok zor."

Beşiktaş'ta 6 sezon geçirdikten sonra Samsunspor'a geri dönen Ertuğrul Sağlam, Oray Eğin'e böyle söylüyor (Binyıl Pazar, 22 Ekim 2000). Şeytanî, tekinsiz bir İstanbul tasviri bu: Paralı ve "güzel" toy delikanlıları ağa düşürmek üzere pusuya yatmış insan avcıları... Yozlaşmanın, sefahatin fokur fokur kaynadığı bir Sodom kazanı...

Unutmamalı ki Ertuğrul Sağlam dindar ve muhafazakâr bir futbolcu. Dolayısıyla onun "İstanbul'a gelen saf-temiz Anadolu çocuklarını bekleyen günahların iğvası (cazibesi)" hakkındaki dehşetli söylemi, ahlâkçı ve 'sofu' bir ürküntüye dayanıyor. Oysa bu ürküntüyü hiç duymayan, İstanbul'un iğvasına kavuşmak için yanıp tutuşan bir futbolcu türü de yok mu? İstanbul'a (bu kez Galatasaray'a) yine Samsun'dan taşınan gol kralı Tanju Çolak'ı hatırlayalım mesela: İstanbul onun için sadece uluslararası maç oynamak, Prekazi'den lokum gibi pas almak anlamında değil, eğlence-zevk-neşe-hülya anlamında da "yeni imkânlar" demekti, o da bu imkânları memnuniyetle kullandı. Ve Tanju bu yüzden kaybolup gitmiş de değildir -örnek alınacak bir şahsiyet değildi ama futbolcu olarak yeterince (belki yeterinden fazla!) başarılıydı. Bir de "alemci İstanbul topçusu" imajı vardır ki, bazı futbolseverler kadar bazı futbolcular için de rol modelidir. Beşiktaşlı Yusuf Tunaoğlu, bu tipolojinin piriydi. Düzenli aralıklarla "bir profesyonel futbolcuya yakışmayan durumda" yakalanır, düzenli aralıklarla "o defteri kapattım" tövbesi ederdi. Emsalsiz yetenekliydi ama gönlü istediğince oynardı. Olanca umursamazlığına, göbek bağlamasına rağmen sol ayağındaki sihir nedeniyle vazgeçilemeyen -yine Beşiktaş kökenli— Sergen Yalçın, bu ekürinin son temsilcisi. Tabiî kuşak farkı var: Yusuf efendiydi, Sergen küstah.

Dünya kariyerini Best-Netzer-Maradona (aslında Maradona'ya eş koşmak hata!) hattıyla çizebileceğimiz hercaî süper futbolcu tipi, Türkiye'de esasen İstanbul'da

yuvalanmakla, İstanbul'la simgelenmekle beraber İstanbul'a özgü değildir aslında. Diyarbakırspor'dan Gençlerbirliği'ne müthiş bir golcülük performansı gösteren Vehbi, "pavyoncu" nâmıyla mâruftu - ve İstanbul'a hiç uğramadı. 1970'lerin başında Adana Demirsporlu Özden'le dansöz Zennube'nin ilişkisi müthiş bir magazin hadisesiydi ve keza taşrada cereyan etmekteydi. Evet, İstanbul'un eğlence âlemine, debdebesine kapılıp yiten çok futbolcu vardır. Takatten düştüğü ya da konsantrasyonunu yitirdiği için; kısacası, hiç de yasak ve ayıp sayılmaması gereken zevk-ü safa ile profesyonel işini basiretle dengeleyemediği için... Kaldı ki, sadece eğlence alemiyle değil, şehrin kocamanlığıyla, kişisel ilişkilerin haşinliğiyle ve tabii büyük- oligarşik kulüplerin entrikalı ve rekabetçi sert ortamı ile de zordur İstanbul. Sanırım İstanbul'un harcadığı son yıldız, Gençlerbirliği'nden Fenerbahçe'ye giden Tarık Daşgün'dü. Tarık İstanbul'a gerçekten fazla erken gitti. Daha bir yıllık 1. Lig deneyimi vardı, toydu, tecrübesizdi. Ve memleket futbolunun bir dönemine damgasını vurabilecek bir yıldız olabilecekken, olamadı.

Ertuğrul Sağlam gibi İstanbul'dan taassupla sakınmak da çare olmayabiliyor. 1980'lerin başında İskenderunspor'dan Fenerbahçe'ye gelen Durmuş müthiş bir top cambazıydı, tam da

Fener seyircisinin ağzına lâyık. Ama Durmuş da, dindarlığından değil taşralı mahcubiyetinden, olağanüstü içine kapanık bir çocuktu. İstanbul ürküntüsüyle tesislere kapandı, başını yerden kaldırmadı - ve yitip gitti. "Kendini ispatlama" iddiasıyla başka 1. Lig takımlarına giden ve ilk zamanlarda İstanbul'un kazandırdığı şöhretle el üstünde tutulduktan sonra kaşarlananlar kalabalığına karıştı.

Fakat Tanju da yegâne örnek değil. Hem İstanbul'un "ortamlarından" istifade edip hem de "topunu oynayan" Anadolu kökenli çok oyuncu gelip geçmiştir. Tabii burada standart grafik şudur: Transferin ilk zamanlarında göz kamaştırıcı bir performansla "taraftarın sevgilisi" olmuş, sonra yavaş yavaş sermiş, vasatla idare etmişlerdir. Büyük-

oligarşik İstanbul takımlarıyla diğerleri arasındaki o derin uçurumda, birçok maçta vasatla idare etmek kolaydı - yakın zamana kadar. Zira ne olsa profesyonellik âdabı gelişti son on yılda, ayrıca futbolun fizik şartlan sertleşti.

İstanbul, elbette sadece şehrin şaşaasıyla değil, Türkiye futbolunun vitrini olmasıyla hâlâ bütün futbolcular için cazibe merkezi özelliğini koruyor. İstanbul ekonomisi, ücretlerden, kiralardan lokanta fiyatlarına varana dek nasıl başka bir ekonomiyse, üç oligarşik futbol kulübünün piyasa ölçüleri de başka. Ayrıca buraya gelmek, medyanın ilgisine misliyle fazla mazhar olmak demek, Avrupa maçı oynamak demek. Birçok değerli futbolcunun, koca bir sezon boyu marifet gösterdikten sonra, millî takıma ancak Galatasaray-Fener-Beşiktaş'tan birine transfer olduğunda alındığını bilmiyor muyuz — kimi kez yeni formasıyla maça bile çıkmamışken! 3+1 kulübün sultasını kıran bir şampiyon çıkmadan, bu durumun değişmesi zor.

Bunun en büyük zararı, İstanbul üçlüsü dışındaki takımlardaki futbolcuların büyük bir motivasyon kaybına uğramaları oluyor. Galatasaray-Fener-Beşiktaş maçlarında kendini göstermek için olağanüstü konsantre olup diğer maçlarda idare etmek, alışıldık bir psikoloji. Son yıllarda oligarşiyi en çok sarsan Gençlerbirliği, geleneksel seyirci azlığının da katkısıyla, bunun çaresizliğini en fazla yaşayan takım. Öte yandan İstanbul piyasasının geometrik katlamalı rakamları, kulüp yönetimlerinin konsantrasyonunu, oraya futbolcu pazarlamaya kaydırıyor, ki bu da kuşkusuz takımları ve futbol ortamını deforme eden bir etmen. 1990'lar boyunca bu davranışın tipik -ve en kârlı- örneği yine Gençlerbirliği'ydi; kulüp şimdi zor zahmet, konsantrasyonunu kendi başarısına yöneltmeye çabalıyor.

Ekonomi-politikten sonra, meselenin sosyolojik boyutuna da bakalım. Kentleşme ve modernleşme süreci geleneksel şehir ve bölge dokularını çözdükçe, futbol takımlarının yerli futbolcuya dayalı karakteri de çözülüyor. Örneğin 1970'lerin efsane Trabzonspor'u, çoğu Faroz mahallesinden yetişmiş yöre çocuklarından müteşekkildi. Ali Kemal Denizci Fener'e

transfer olduğunda da büyük olay olmuştu, hariçten futbolcu (Necdet) transfer edildiğinde de. Trabzonspor'da yerlinin yerlisi özlemi hâlâ dillendiriliyor ama artık bunun koşulları yok. Futbolcu seyyâriyeti olağanüstü artmış bulunuyor.

Son olarak, biraz da romantizm... İstanbul'un, İstanbul takımlarının çekiciliğine, parlak transfer tekliflerine rağmen kâh takım aşkıyla kâh memleket tutkunluğuyla, belki de taşralı ürküntüsüyle, "yerlerinde kalan" zamanlarının büyük yıldızlarına hürmetlerimizi sunalım. Temsilen: 1960'larda Gençlerbirliği'nin simgesi olan "Rüzgârın Oğlu Zeynel", Göztepe'nin kralları Fevzi-Gürsel-Nevzat, 1960'lar/1970'ler dönümünde Eskişehirspor'un yıldızları Fethi, Kâmuran, 1970'lerin sonu/80'lerin başlarında Trabzonsporlu Şenol, Turgay, Bursasporlu Sedat III...

19 Mayıs: Ankaralıların Bir Buluşma Yeri

Can Kozanoğlu, yaklaşık on yıl kadar önce, diyordu ki meâlen: Farklı sınıflardan insanların bir arada bulunabildiği ender mekân kaldı, bunlardan biri de stadyumlardı; ne yazık ki stadyumlar da bu özelliklerini yitirmek üzereler; gerek futbolun ticarileşmesi ile müşterileşen seyircilerin artan konfor talebi ve ona paralel olarak maç biletlerinin pahalılaşması, gerekse futbol ortamındaki şiddeti "varoş çocuklarına" bağlayan yaklaşımın teşvik ettiği polisiye önlemler, neticede şehrin alt sınıflarının veya sınıflar-altına itilmişlerinin, yoksullarının, mülksüzlerinin, dışlanmışlarının, garibanlarının buralardan sürülmesine yol açıyor, açacak... Bu süreç, İstanbul'da gerçekten hayli mesafe kaydetti. Maç izlemek pahalılaştı. Bu, esas olarak, anonim garibanlar kitlesini stadlardan uzak tutmaya yaradı. Tribünlerin militan grupları ve "tribün önderlikleri" içinde orta ve üst-orta sınıf kökenli 'çocukların' ve tahsilli, iş-güç sahibi, yuppie koca adamların oranı arttı. Yine de, kenar mahalle delikanlıları, tribünlerden tamamen sökülüp atılmış değiller. Her şeyinden

kısarak sezonluk kombinesini denkleştiren karasevdalı taraftarlar da var aralarında; "adamlarıyla" birlikte yöneticilerden birine yazılarak tribün liderliğinden geçimini sağlayanlar da...

Ankara'da, bu ticarîleşme süreci çok daha yavaş işliyor. Her şeyden önce, İstanbul'da futbol endüstrisine "pasta" diyeceksek, Ankara'da olsa olsa bir poğaçadan söz edilebilir. Süper Lig'in iki takımı Ankaragücü ile Gençlerbirliği, İstanbullu "üç büyükler"le oynadıkları maçlar dışında, beş haneli seyirci sayılarına hemen hiç ulaşamıyorlar. Maç biletleri hâlâ görece ucuz. Dolayısıyla 19 Mayıs Stadı'na maç izlemeye giden kibar muhit insanlarının, hâlâ "öteki Ankara"nın çehrelerine rastlaması mümkün orada... Dahası, 19 Mayıs Stadı, kibar muhitlerden ziyade "öteki Ankara"ya yakın bir mekânı, şehrin. İstanbul'un üç büyük stadı (Ali Sami Yen, İnönü, Şükrü Saraçoğlu), şehrin merkez muhitlerinde hatta iş hayatının odaklandığı mekânlarda (Mecidiyeköy, Dolmabahçe, Kadıköy) konuşlanmış. Ankara'nın ana stadı olan 19 Mayıs ise, hâlâ belirli bir geçerlilik taşıyan Kızılay-Ulus kutuplarını esas alacak olursak, Kızılay'a değil Ulus'a yakın. Ulus'un mücavir alanında yer alıyor; "Ulus" neleri temsil ediyorsa, onları temsil ediyor. Fast-food'un en avamı, en beter köfte ve sucuk-ekmekler; Kızılay'a asla yolu düşmeyen "gobit" (yumurta-peynir-ekmek) satıcıları... Atkı-bayrak-bereciler... Ankara banliyölerine ve taşrasına kalkan otobüslerin-minibüslerin müşterileri... Elleri ceplerinde Ulus Meydanı'ndan, Rüzgârlı'dan, Kazıkiçibostanları'ndan Gençlik Parkı'na aşağı doğru salınanlar... Gençlik Parkı aylakları... Haftasonu eratı...

Küçük bir parantez açalım: Ankara'nın ikinci stadı da, 2. ve bazen daha alt küme maçlarının oynandığı Cebeci İnönü'dür. Bir alt-orta sınıf adacığı olarak tutunmaya çalışan Cebeci'nin sokak aralarında, pazaryerinin yanında, eski

zamanlardan kalma özgün mimarisi ve hiç küçümsenmeyecek istiap haddi nedeniyle daima üzücü tenhalığıyla, bir mahalle stadı. Çok şirin yerdir.

19 Mayıs Stadı'nın özellikle Gençlik Parkı tarafındaki kale arkası tribünü, adıyla sanıyla da, "öteki Ankara"nın bir burcudur. "Gecekondu" denir o tribüne. Hatta Ankaragüçlü taraftarlar, hemen her maçta, takımlarının sânından ayrı olarak bizzat o tribünün sânı için -yani kendi sânları için- tezahürat yaparlar: "Gecekondu - Gecekondu..." Esas olarak nüfus yapısından ötürü "Gecekondu" denilmiştir bu tribüne. Yoksul mahallelerin delikanlıları, onlarla beraber "bebe"ler, "gobel"ler, yöneticiler ve "abi"ler tarafından ayarlanmış bedava biletlerle ya da oğul-yeğen pozunda birisinin refakatine sığınarak, içeri doluşurlar. Orada, "âlemin kralı" olurlar. Gecekondu tribünü, hâlâ, kibar muhitlerden gelenlerle "aşağıdakilerin" yan yana, içice durabildiği bir yerdir. Hâkim davranış kodu, hâkim dil, aşağıdakilerin dilidir. Kibar muhitten gelenler, kimileyin kostaklığa özentiyle, kendilerini "daha erkek" hissetmek için, veya içlerindeki ufuneti atma fırsatı olarak görerek o dilin içine girerler memnuniyetle. Kimileyin, "aşağıdakilerin" hoyratlığı, hıncı ürkütür onları. Bazen, usûl erkân bilen güngörmüş tribün liderleri, o kör öfkeyi damıtmak, o "potansiyelin" iyice yoldan çıkmasını önlemek endişesiyle, zaptırapt almaya çalışırlar delikanlıları. Çoluğuyla çocuğuyla gelenlerle, efendi abilerle sert delikanlıların birbirini tolere edebileceği bir ortam olsun diye gayret gösterirler. Her halükârda, Esat-Ayrancı-Bahçeli-Çankaya... Ankara'sı ile "öteki Ankara"nın bir yüzleşme, bir halleşme zeminidir 19 Mayıs tribünleri -özellikle de "Gecekondu"...

19 Mayıs Stadı'nın yanındaki iki toprak sahayı unutmayalım. (Resmî adlarıyla: 19 Mayıs 1 Nolu Saha, 19 Mayıs 2 Nolu Saha.) Ankara'nın orasında burasında amatör küme maçlarının oynandığı sahalar içerisinde en prestijli, en gözde olanlarıdır bunlar. Jandarma, istatistik, Tapu Kadastro, Emekli Sandığı, Emniyet, Dışişleri vb. müessese ve belediye kulüplerinin yanısıra, Ankara'nın kenar mahallelerinin ve

yakın kasabalarının takımları boy ölçüşürler burada: Hasköy Kalaba, İskitler, Piyangotepe, Solfasol, Demirlibahçe, Akyurt... ve amatör kümelerin hem isyanıyla hem "yırtma" hülyasıyla varoş ruhunu yaşatan gelenekleşmiş takımları: Çalışkanlar, Onbirateş... Sözgelimi bir Çalışkanlar-DSİ eşleşmesi, iki Ankara'nın müsabakasıdır aslında: Devletin merkezi olarak, bürokrasi diyarı olarak, "Yenişehir" olarak Ankara ile "yabanlar" Ankara'sının karşılaşması... Sahiden de böylesi eşleşmelerde iki sınıf, iki zümre karşı karşıyla geliyor gibi olur bazen; en azından 1 ve 2 Nolu Sahaların kıtıpiyos tribünlerinde pozisyon almış mahallelilere yansıyan hava budur. Gerçi bütün takımlarda top oynayanların çoğunluğu eninde sonunda aynı mahallelerin çocuklarıdır; fakat "Ankara" meydanında Kazan'ı, Yahyalar'ı, Siteler'i temsil etmenin bir motivasyonu vardır yine de.

Cumhuriyetin steril meydanlarının bile iptal edildiği, geçit yerlerine dönüştüğü Ankara'da, 19 Mayıs, kendi halince bir kamusal alandır. Bir karşılaşma yeri. Şehrin bir aynası.

Modern Arenalar Geleneğe Karşı

Avrupa'nın en görkemli stadlarından birinin açılışı... Schalke 04, eski Şansölye (Borussia Dortmund taraftan) Gerhard Schröder'in şereflendirdiği bir açılış şovuyla, yeni mabedine taşınıyor. 1996/97'de UEFA Kupası şampiyonluğunu kazanarak, ardından geçtiğimiz sezonlarda Bundesliga'da kafaya oynayarak Avrupa'nın baba takımları arasına katılma gayretine giren mavi-beyazlı kulüp yönetimi için, bu hamlenin yeni adımı, şıngır mıngır "ARENA AUFSCHALKE" stadyumu.

Avrupa'nın (post-)modern yeni stadları gibi, AufSchalke'nin de adı "arena"... Futbol stadlarının Amerikan usulü çok işlevli eğlence kompleksleri olarak düzenlenmesi, İngiltere'de daha 1960'larda başlamıştı. Kıta Avrupa'sı bu işe son on yılda kalkıştı; ama çok daha büyük paralarla, eskiyi toptan yıkıp "sıfır" tesisler yaparak. "Eğlence fabrikası" olarak anılan 62 ilâ 70 bin seyirci kapasiteli Schalke arenası, 358 milyon marka maloldu. VIP tribünleri, konforun gözüne vuruyor; locaların yıllık kirası 144 bin Mark. Tribünlerin

tepesinde, dört cephesinde 35'er metrekarelik ekranlarıyla bir video kübü, maçın enstantanelerini ve her nevi görüntüyü seyircinin üzerine yağdırıyor. Çim saha zemini, maçlardan sonra raylar üzerinde dışarı kaydırılarak korumaya alınıyor (çimin içeri-dışarı her bir kaydırılışı 12 bin mark). Stada girilirken kredi kartı gibi bir Schalke markası satılıyor, sosis, bira, her şey bununla... Stadın 1 kilometre açığında, Kevin Kuranyi'nin donuna kadar her çeşit Schalke tezyinatının satıldığı bir taraftar malzemeleri mağazası, eski fotoğrafların sararmış halleriyle sergilendiği bir Schalke müzesi, böyle şeylere yüreği dayanmayan taraftarları haraca kesiyor. Schalke 04'ün 2001/2002 bütçesi, önceki sezonu ikiye katlayarak, 140 milyon mark. Schalke 04, 20. yüzyılın üçte ikisinde, Glückaufkampfbahn adlı mezbelelikte ikamet etmişti. Kulübün ruhunu yansıtan bir stad ismiydi bu, madencilerin ocaklara inerken birbirlerine helâllik veren seslenişiydi: Glückauf/Rastgele! (Stadın resmî adı da stad değil "oyun sahası" idi, ya da sadık çevirisiyle "vuruşma/ çarpışma sahası".) 1972'de, Dünya Kupası için inşa edilen şahsiyetsiz Gelsenkirchen Parks Stadı'na taşındılar. Bu hafta hizmete giren stad ise, ultra- modern ihtişamını dengelemek üzere, sapına kadar geleneksel bir isimle vaftiz edildi: AufSchalke. AufSchalke, işçi argosunda, "maça gitmek", "stada gitmek" anlamında kullanılagelen bir sözce: "Schalke'ye gitmek", demek. Veya, işçilerin bozuk grameriyle, "Schalke'de gitmek".

Bu usta reklamcı aklından çıkma ismin malzeme ettiği gelenekten ne kaldı ki geriye? O gelenek ki, hayali cihan değer! Kıta Avrupası'nın herhalde "en proleter" takımıdır, Schalke 04. 1904'te, Ruhr havzasının madenci şehri Gelsenkirchen'in sefil bir işçi mahallesi olan Schalke'de kurulmuştur. Lâkapları "Madenciler"dir. ("Çalışkan ve ülkesine sadık basit işçi" kimliğiyle, Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi'nin de sevgili takımıydı Schalke. Schalkeliler Nazi olmadılar ama Nazi yöneticileri hevesle Schalkeli oldular!) Maden işçiliğinden emekli aylığı alan nice eski Schalke futbolcusu var, hâlâ hayatta. Takımı maden ocağına indirip

vardiyadaki işçilerle sohbet ettirmek, karavana yedirmek, hâlâ devam ettirilen bir kulüp ritüeli. Schalke, uluorta kullanılan "efsane" yakıştırmasını en fazla hak eden kulüplerden biridir dünya yüzünde. "Bir maç 90 dakikadır, ama Schalke'nin maçı 50 yıl sürer" denir; zira efsane dillerine vurmuştur Schalkelilerin. Sonra onyıllarca vasatlaşmasına rağmen, 1930'lar ve 40'lardaki muhteşem takım ve o güçlü sınıf kimliği, kulübü bir kült haline getirmiştir. Meşhurdur: Bir dostluk maçı vesilesiyle Schalkeli futbolcuları selâmlarken, Schalke'nin 'memleketi' olan şehrin adını bildiğini belli ederek nezaketle "Gelsenkirchen Almanya'da nerede?" diye soran İsveç Kralına, 1940'ların starı Ernst Kuzorra'nın "Schalke'nin ordadır" cevabını verişi... Schalke taraftarı, dünyanın en deli âşıkları arasındadır. Taraftar bültenlerinin adı, Katolikliğin amentüsü olan "Vater unser"in, yani "Babamız" duasının uyarlanmasıdır: Schalke unser/Schalkemiz! Muhit olarak da Katoliktirler ve samimidirler bu dediklerinde. Ve Allahına kadar kalabalıktırlar, mahalleler dolusu işçi lojmanı boyunca Schalkelidirler. Tribünde de kalabalıktırlar, sadıktırlar, bağırgandırlar. (Ekseriyetle de anti-Nazidirler.) Şimdi bu adamlar ne olacak? Kulüp ve stad, Schalke mahallesinden iyice uzaklaştı. Cümle işçi mahalleleriyle beraber Schalke mahallesi, gerileyen madencilikle birlikte işsizlikten, yoksulluktan kırılıyor. Kulübü büyütme operasyonunu başarıyla yürüten yuppi menajer Rudi Assauer, paralı müşteri peşindeki mağaza müdürü gibi, Schalke'ye kibar muhitlerden destek ve paralı seyirci arıyor. Onun hedefi, seyirciye "iyi eğlence sunmak". AufSchalke arenası bu işe yarayacak. Peki bu şık sikirdim eğlence fabrikasına ismini veren o argonun sahiplerinin orada yeri var mı? AufSchalke'nin mimarîsinde, açık sınıf ayrımı göze çarpıyor. "Eski tip" taraftara ayrılan yerler kısıtlı. (Folklorik bir "ayakta durulacak tribün" sektörü bile dizayn edilmiş, camlarla, kafeslerle ayrılarak.) Onlara yerinde oturan ve pek bağırıp çağırmayan paralı koltuk seyircisine "maç atmosferi" efekti sağlayacak bir yan unsur olarak bakılıyor. Hoparlörden

"taraftar sesi" vermek, tatsız bir şey - en azından şimdilik. Fakat bu çeşit arenalarda genel gidişat, sürekli kart sahiplerinden taraftara yer kalmaması yönünde. Ki "eski tip taraftara" ayrılan kısıtlı yerler de gitgide pahalılaşıyor. Neyse ki futbolda hiçbir zaman ihtimal dışı olmayan kaza riski var: Ya takım zirvelerden düşer, "eğlence" isteyen tüketici için enteresanlığını yitirirse... parasız harbî taraftar da stada yaklaşamazsa... Can Kozanoğlu, yıllar önce, her sınıftan insanın bir arada bulunduğu son mekân olan tribünlerin bu "demokratik" özelliğini yitirmesiyle ilgili üzüntüsünü dile getirmişti. Bunu bir düşünün. Saraçoğlu'nun sezonun ilk maçında dolamamasını, Mustafa Denizli'nin "iyi mal pahalı olur" sözünü düşünün. Dünyanın gidişatının farkındayız, ama mızırdanmamız sürecek.

Tribün Kadınları

Dünya Kadın Futbol Şampiyonası ile ilgili yazımı şöyle bitirmiştim: "Kadınların seyirci ve tüketici olarak futbola 'çekilmesi' ise ayrı bir bahis... onu da başka bir zaman konuşalım." (15 Temmuz 2001, Radikal) Gün bugündür. Konuşalım bakalım...

"Kadınlara mahsus gazete" Pazartesi'nin Mayıs 1998 sayısında Yeşim Harcanoğlu, "Futbol seven kadınlar" başlıklı yazısında, kadınların futbolla ilişkisini üç kategoriye ayırmıştı: 1. Futboldan nefret edenler. 2. Futbolla beraber yaşamayı kabullenenler. 3. Futbolu sevenler. Birinci kategorinin mutlak çoğunluğu oluşturduğuna şüphe yok. (Elbette bu nefretin sebepleri vardır, burada tartışmaya girmiyoruz.) Fakat 2. ve 3. kategoridekilerin hızla çoğaldığına da şüphe yok.

Yeşim Harcanoğlu'na göre, erkek-egemen futbol kültürünün birinci tercihi, "futbolla yaşamayı kabullenen" kadınların pasif ve sınırlı desteğidir. "Erkeğin futbolla ilişkisini bozup arıza çıkarmayacak kadar" ilgilensin, onun tuttuğu takımı tutsun, ama uzaktan tutsun, maça gelmeye falan kalkmasın, "erkeğinin" galibiyet sevinciyle neşelensin, mağlûbiyet kederiyle kederlensin... Doğrudur, erkek çoğunluğunun arzusu budur. Nitekim geniş bir kadın kitlesi,

bu sessiz ve boynu bükük lojistik destek görevinde heder olmaktadır.

Ama 3. kategorideki önemli gelişmeyi görmezden gelmemek lâzım. Futbol muhabbetine kadın katılımı artıyor. Saikler değişiktir. Kimileri, bir "sosyal ilişki vasatı" olarak futbolun dışında kalmamak istiyorlar. Bunların arasında, erkek ağırlıklı meclislerde yer kapmayı statü olarak önemseyen bir "özenti" tipolojisi de var; futbolu sahiden sevmeksizin, koyu taraftar söyleminin imitasyonuyla vaziyeti idare ediyorlar. Kâh maç eğlencesini ve heyecanını paylaşma arzusuyla, kâh antropolojik denebilecek meraklarla futbolu sevmeyi tecrübe edenler de var. Bunun nasıl zor bir zahmet olduğunu Gaye Boralıoğlu *Takımdan Ayrı Düz Koşudaki* (İletişim Yayınları, 2001) "Futbolsuz alanda mahrumiyet pozisyonu" yazısında harikulade anlatır. Şenlikli ortamın, tutkulu sohbetlerin cazibesine kapılanlar yanında, doğrudan doğruya oyuna tutulanlar da eksik değildir. Yine Pazartesi'de (Mayıs 2000 sayısı) Ülfet Taylı "sayısız olasılıklarıyla satranca, üstelik sadece akılla değil bedenle de oynanan bir satranca benzeyen kollektif bir oyun oluşu" ile sevdiğini anlatmıştı futbolu. Oyunun saflığını bozan kirlenme ve gürültüden de yakınarak: "Sadece yanımdakinin sesini dinlediğim ve sahayla aramdaki her şeyin kaldırıldığı ortamlarda ya da TV'de sesini tümüyle kısarak bakmayı seviyorum..." Gelelim "maça giden kadınlara"... Stadlarda kadın ziyaretçi oranı, yavaş yavaş da olsa, yükseliyor. Peki, nasıl bir profil gözlüyoruz? İlk göze çarpanlar, sahici taraftar-kadınlardır. Eskiden en çok Beşiktaş'ta çok olurdu, şimdi Fener ve Galatasaray'da da sayıları az değil. İzmir'de, Göztepe ve Karşıyaka camialarında da önemlidirler. Bunlar atkı-bere kuşanırlar ve bağırırlar. Eskiden daha çok "erkek-gibi-kadın" suretinde görünürlerdi, bir zamandır "feminen" halleriyle de pek yadırganmıyorlar. Taraftar-kadın zümresi, kadınların varlığının küfre engel olacağı tezinin canlı çürütücüsüdür. "Çok açılıp" ultra-galiz sınırları zorlamadıkça, küfürden fazla şikâyetçi değildir bu zümre, zaman zaman iştirakten de geri

kalmaz. "Futbolla yaşamayı kabullenmiş" boynu bükük kadın kategorisinin stadlardaki tipik temsilcileri, bilhassa taşrada, "beyiyle" ve kucakta çocuğuyla tribüne "oturmaya giden" orta sınıf aile kadınlarıdır. Nedir? Bir sosyal ortamdır, bir "gezme"dir. Aralarında oyuna sardıranlar da çıkar mı? Belki.

Büyük şehirlerde gittikçe çoğalan, tamamen farklı bir refakatçi kadın zümresine dikkat edelim. Erkek arkadaşıyla, sevgilisiyle maça giden genç kızlar almış yürümüştür. Bu ziyaretlerin kimisi bir defalık, tadımlık yahut hatır içindir. Ama sonra alışkanlığa dönüştüğü de görülmüştür. Kimileri de seve seve gelir... ve kalırlar. Her halükârda bu kızlar çoğunlukla mahcup değil inisiyatiflidir, iyi gözlemcidir, hem etrafı hem oyunu iyi süzerler. Öyle veya böyle, muhitte "çekidüzen" verdirici bir tesir uyandırdıkları kesindir.

Kadınların oyun heyecanına tepki gösterme biçimi, onların nidaları, ağır erkekler için pek eğlenceli bir dalga geçme fırsatıdır. Enteresandır; "ayy" diyen, küfür edeyim derken anca hafif kınayıcı sözler sarf edebilen kadın, o esnada şekilden şekle girmekte, tuhaf haller takınmakta olan erkek milletine inanılmaz komik gelir.

Maça giden kadınların, ekran futbolunun folklorüne katkıları ise neredeyse vazgeçilmez hale geldi. Kameralar, deliler gibi, tribünde "hoş kadın" dikizliyor; bazen "ilginç görüntüler izliyoruz" gibi sözler eşliğinde çapkın çapkın bıyık burarak aktarıyorlar. Türk maç naklen yayıncılığında "kalecinin penaltı anındaki endişesi"nin bir hayli önüne geçmiş olan imge, kameranın, tribünde vizörüne kestirdiği bir güzel kızın endişesidir. "Kadınsı" veya "anaç" tepkilerle pozisyonlara üzülen, dertlenen kadın görüntüleri, ekran başındaki erkeklerin gururuna birebirdir: Narin dişiyi şefkatle teselli eder vaziyette düşleyebilirler kendilerini. (Rakip takım renklerine bürünmüş kadınların görüntüleri, özellikle toplu seyir koşullarında, istismar nesnesidir. Yayıncılar böylesi aksi tesirleri de mahsus hesap ediyor olmasınlar sakın?) Şefkatli şövalye pozisyonu, tribünde de mümkündür: "Bak yavrum, ofsayt oldu, şu işte korner, canım", "seyirciler şuna kızdılar,

ondan bağırıyorlar" diyerekten öğreten adam pozlarına girmek, iç ılıtıcı bir erkeklik yaşantısı değil midir?

Kadın imgesi tribün manzarasına süs yapılırken... (bunun "kontratağı" mı demeli?) kadınlar da kendilerine sahadan bazı "imgeler" beğeniyorlar. Kadın kontr-erotizminin, bir zamandır, naif ve örtülü "güzel çocuk!" romantizminin ilerisine geçtiğini, kendi obje ve kültlerini oluşturup aleniyete çıkardığını bilmiyor muyuz? Tarkan nasıl böyle bir "obje" olabiliyorsa, sözgelimi, Ümit Karan da olabiliyor.

Maça giden kadınların sayısı artıyor da... Kaç stadda düzgün kadın tuvaleti var? Genel uygulama, hacet gidermeye yönelmiş 35-40 kişilik bir erkek grubunun polis tarafından kapı önünde bloke edilerek "önlem alınması" suretiyle kadınların mevcut sefil keneflerden faydalandırılmasıdır.

Yine de, maça gitmelerinde faydalar vardır.

İkonlar, Tapınılan Adamlar

Ramazan vesilesiyle, fıkıh konularına devam edelim. Bu kez, doğrudan itikadî bir mesele: Tapınılan futbolcular! İkonlaşmış yıldızlar. Maradona'nın "bağlılarının" kiliseleri bile var! Caiz midir?

Saraçoğlu Stadı maraton tribünü alt köşesinde, kornerin orada, "Alex'e tapanlar" var biliyorsunuz. Alex gol atınca oraya koşuyor; onlar da neşe içinde kollarını uzatıp öne eğiliyor, secdeye geliyor gibi yapıyorlar. Beşiktaş tribünlerinde de "Ayilton" için aynı ritüel uygulanıyordu.

Ortodoks taraftar, bu puta tapma hallerini günah sayabilir, takımın kutsiyetine eş koşulmasını hoş görmeyebilir. Ne ki, futbolsever folkloründe bu da vardır: Neredeyse takımı kadar, hatta bazen takımından bağımsız olarak, bir futbolcuyu "tutanlar". Eskiden memleket tribünlerde böylelerine çok rastlanırdı. Can Bartu'nun, Metin Oktay'ın özel izleyicileri olduğunu biliyoruz. 70'lerde de, tutkunu olduğu futbolcuyu, "tek geçtiği" tayın son düzlükteki deparına tel örgülerin ardında eşlik eden at yarışı tutkunlarına benzer bir cezbe halinde izleyen tipler görürdük. Takımın hep onunla oynamasını isterler, top ona

gelince "yürü yavrum" diye hareketlenirlerdi. Kimisi Büyük Mehmet, Cemil gibi ustaların hastasıydı, kimisi sözgelimi Altınmızrak'tan beri serpilmesini izlediği bir yıldız adayının parlak istikbaline zar atıyordu. Bu ikonlaşma, futbolun bir asri zaman dini olarak yaşandığının delilidir. Büyük golcüler, maestrolar, cengâver savunmacılar, kahraman kaleciler ya da oyunundan ziyade karizmatik performansıyla "vay!" dedirten tipler... Futbol müminleri, bu azizlerin önünde diz çökmeye hazır bekler, onların menkıbeleriyle yüreği titrer.

1990'ların başında Eintracht Frankfurt tribünlerinde (Yehova'nın Şahitleri'nden ilhamla) "Yeboah'ın Şahitleri" grubu vardı! 1993 ve 1994'te gol kralı olan Ganalı yıldızı aziz bilmişlerdi, teknik direktör Heynckes'in ona müşkülat çıkartmasına isyan ediyorlardı.

Maradona Kilisesi

'Kişi kültü'nde Diego Armando Maradona'nın mertebesine ulaşılamaz. Ona iman edenler, üç sene önce, Arjantin'in Rosario şehrinde "Maradona Tanrı'nın Eli Kilisesi"ni kurdular! 400 kişiyle kurulan kilisenin üye sayısı 20 bini geçti. Doğduğu 1960'ı sıfır yılı sayıyor, 1960 öncesi yılları D.Ö. (Diego'dan Önce), sonrası yılları D.S. diye kodluyorlar. Kutsal günleri: 30 Ekim, Maradona'nın doğum günü ve 22 Haziran, Maradona'nın 1986 Dünya Kupası'nda İngiltere'ye o golleri attığı gün. Kilisenin İlmihâlinde, ilâhın İngiltere'ye elle attığı ilk gol, futbolun ölümünü temsil ediyor. Ama Onun bağlıları, bunun aslında, Maradona'nın insanları uyanmaya ve kurtuluşa çağırmak, halkını mutlu etmek için verdiği bir kurban olduğu tefsirini getiriyorlar! Maradona Kilisesi'nde imanın şartları şöyle: Futbolu her şeyden fazla sevmek, Diego'ya koşulsuz sevgisini beyan etmek, Onu asla sadece bir takıma mahsus saymamak, Arjantin millî formasına hürmet, Maradona'nın mucizelerini tüm dünyaya yaymak, vaazını verdiği kutsal yerleri (oynadığı stadlan) ziyaret etmek, ikinci isim olarak Diego'yu almak ve erkek çocuğuna Onun adını vermek. Amin.

Ayinlerinde, ilâhlarının videolarını izliyor, Onun otobiyografisini okuyor, "Diegomuz" duasını zikrediyor, bu

arada da biraz İncil bakıyorlar. Zındıklık ithamlarına, katıksız Katolikler olduklarını söyleyerek karşı çıkıyorlar. "Olayımız dinî değil folklorik" diyorlar - ama "Aklımızın Tanrısı İsa, kalbimizin Tanrısı Maradona" diye eklemeden de edemiyorlar!

İkonun kim?

Bana ikonunu söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim! Biat ettiği futbol ilâhının kimliği, futbolseverin meşrebine çok bir şey söyler. Örneğin, tarihin en büyük ikonoloji tartışması: Pele mi, Maradona mı? Fair-play'e, başarı kült'üne, aşağıdakiler-yukarıdakiler meselesine, oyunun ruhuna dair bütün muammalar sığdırılabilir bu tercihin içine. Bugün, ikonların futbol endüstrisince imal edildiği şartlarda, ciddi bir otantizm kaybı yaşıyoruz tabii. Has futbol mümini, diyelim Beckham'a sahiden hayran olsa bile, malûm 'Beckham-maina' âyinine katılmaya gönül indirebilir mi? Ayrıca, forma satışları, reklamlar, magazin haberleri vesaireyle, her vasat üstü topçunun ikonlaşma şansı var. Varsın birkaç aylığına olsun. Bizzat kendileri, "şekil yaparak", havalı hallere girip acayip tavırlar takınarak, kafalarına bir hâle kondurmaya çalışıyorlar.

Kimi heterodokslar için ise bu zamane eğilimleri dert değildir. Onlar, illâ en parlak adaları değil de, emektar ve emekçi futbolcuları kahraman edinmişlerdir veya gözleri parlayarak bir genç çocuğun yetişmesini izlerler. Onların çağımızla derdi, o küçük putçuklarının, transfer humması içinde habire önlerinden çekilip alınmasıdır daha ziyade.

Forma Estetiği

İşte bir futbol sezonuna daha eriştik. Başlıyor! Neler olacak, lig dengeleri iyice sarsılıp oligarşik diktatörlük hepten pekişecek mi, futbol ortamımızda biraz olsun 'kültürlenme' ve şuurlanma görebilecek miyiz?.. Pek çok ciddi soru var ama siftah yaparken bu konulara girmeyelim de bir "güzellik"ten söz açalım: Formalar!

Forma, futbol estetiğinin, futbol folklorunun, futbol romantizminin nadide bir unsurudur. Futbolla alâkası olmayanların bile gözü takılır arada bir o rengârenk fanilalara, fanilalardaki bazen minimalist bazen rokoko stillere.

Renk, forma rengi, başlı başına bir âlem değil midir? Birçok takımın nihâî rengi, kuruluş sürecinde renk değiştire değiştire süzülmüştür (Galatasaray kırmızı-beyaz, Fenerbahçe sarı- beyazdı başlangıçta). Renklerin hikâyeleri, anlamlan vardır. Trabzonspor, hamsinin gümüş mavisi ile gözlerinin bordosuna bürünmüştür. Gençlerbirliği'mizin kırmızı-siyahının, kendilerini okul takımından tart ederek bu kulübü kurmalarına vesile olan öğretmenlerinin gönlünü almaya giderken Ankara Sultanisi talebeleri tarafından 'derilen' Ankara gelinciklerinden geldiği rivayet olunur.

Birçok yeniyetme, renge, formaya tutularak taraftarlığa yazılmıştır.

Formanın hası, ezelden gelip ebede gidendir. Hiç ama hiç değişmeyen, alâmet-i farika olmuş formalar vardır ki, futbolseverler onları dünyanın neresinde olursa olsun tanırlar: Ajax'ın iman tahtası boyunca akan kalın kırmızı şeritli ak forması, Barcelona'nın erguvan-mavi kalın çizgili atleti, Arsenal'in kolları beyaz gövdesi kırmızı zırhı, Queens Park Rangers'ın, Celtic'in enine kalın çizgileri ("hoops")... Millî takımlarda, Brezilya, Arjantin, Hollanda'nın onyıllardır değişmeyen klasik kılıkları... Sonra özel stiller: Latin fiyakasını yansıtan çapraz çubuklu formalar, mesela...

İnanıyorum ki, romantizmini topyekün yitirmemiş futbolsever taraftar, takımının hercaî zengin çocuğu misâli bir forma gardırobuna sahip olmasından hazzetmez: "Hep o forma" olsun ister. Fenerbahçe deyince ince çubuklu sarı-lâcivert, Beşiktaş deyince siyah şort beyaz forma, Galatasaray deyince parçalı forma değil midir bunun esası? (Ve Göztepe deyince, hâlâ ara ara zuhur eden o enfes jokey usûlü dört damalı!)

Ne çare ki, "hep o forma" romantizmi artık son nefeslerini veriyor. "Bir giydiğini bir daha giymeme" ilkesi galebe

çalmakta. Bunun sorumlusu malûm: Futbolun ağır derecede endüstrileşmesi. Somut söylersek: Forma reklamları ve spor malzemesi üreticilerinin tazyiki. Sadece 90 dakika boyunca sahada değil, her dakika medya tüketicileri önünde arz-ı endam eden o formalar, reklam sektörü için iştah kabartıcı bir 'mecra' teşkil ediyor, onlar da formaları reklam panolarına çeviriyorlar. Asırlık tarihi olan koca koca takımlar göğüslerinde nal gibi banka, araba, ilâç ilanlarıyla geziyorlar, işin ucunda para var. "Kutsal" formasına reklam iliştirmeyi reddeden Barcelona'nın bile artık her an teslim bayrağını çekmesinin beklenmesi, her sıkı futbolseverin içinde sızıdır. (Şimdi reklamı zinhar kabul etmeyeceği bilinen bir Athletic Bilbao kaldı.) Bu işin cılkını çıkartan, Fransız takımları ve reklamcılarıdır: Fransız takımlarının bisikletçi fanilası gibi her köşesine bir anons iliştirilmiş formaları bir zillettir. Türkiye'de manzara çok daha utanç vericiydi. Takımlar, yıllarca, göğüslerine maçtan onbeş dakika önce muvakkaten teğellenmiş gibi duran poster büyüklüğünde iğreti ilanlarla dizildiler çime. Birkaç yıldır, reklamlar formalarla "bütünleştirildi". Gerçi bu durum formaların ve futbolun ticarîleşmesinin damgası olması itibarıyla üzücüdür ama eskisi de olacak gibi değildi! Beri yandan spor malzemesi üreticileri, ki bunlar dev uluslararası firmalardır, moda- konfeksiyon sektörünün mantığıyla çalışıyorlar. Forma sattıkları kulüplere hemen her sene markalarının fiyakasını ve yaratıcılığını kanıtlayacak yeni bir dizayn, yeni bir "şekil" hazırlıyorlar. Forma satma deyince, sadece kulübe verilen onlarca takım eşofmanı düşünmeyin: Telif-marka haklarının iyi işlediği yerlerde, taraftarlara ve futbolseverlere satılan formalar devasa bir pazar oluşturuyor. (Manchester United forması mesela - müthiş bir mal!) Nike, Adidas, Umbro, Puma vd., müşterileri olan kulüplere bir tek forma da değil, takım takım forma üretiyorlar: Kendi saha maçına mahsus forma, deplasman forması, derby maçı forması vesaire... Özellikle İngiltere gibi, taraftarların takımının her çeşit formasına sahip olmayı görev addettiği yerlerde, iyi hâsılat demek bu. Bu piyasa ve

konfeksiyon dinamiğinin forma dizaynlarında zevkli gelişmeler sağladığını, "şıklıklar" yarattığını inkâr edemeyiz. Ama ne oluyor? Gün geçmiyor ki, takımların formaları tanınmaz hale gelmesin. Dahası: 'Sahih' renkten uzaklaşmak zül olmaktan çıkıyor. Formaya şahsiyetini veren renkler, batik işine benzeyen ebrulî züppelikler arasında yitip gidiyor. Arsenal'in mesela, bayraklaşmış formasından geçtik, kırmızı-beyazla alâkası olmayan (sarı-lâcivert!) renklerle peydahlandığını görebiliyoruz çıkış tünelinden. Rakip takımla karışmasın diye formalarına kırmızı karıştırıldığında cinnet geçiren Beşiktaşlılar, bu sene siyahla beyazı (tevil edilecek yanı var mı bunun artık: siyah-beyaz yahu!) sulandıran o gri "şekle" ne diyecekler acaba? Melezlik, 'ucu açıklık', geçişkenlik, sınırların erimesi... sosyal teoride, kültürde, dilde başımız gözümüz üstüne ama şaka değil, futboldan söz ediyoruz burada!

(Bir parantez açarak, doymak bilmez spor malzemesi üreticilerine bir istek parçamı iletmek isterim: 1930'lu ilâ 50'li yılların forma estetiğinin unutulmaz ayrıntısını, güzelim yaka uçkurlarını ihya etmeyi düşünmezler mi acaba?) (İkinci parantez: Beşiktaş'ın 100. yıl formasında bu emele nail olduk. Kara kartallar şampiyonluğa giderken, "Millî Küme" ve öncesinden kalma o uçkur bağlı yakaları olan formalar giydiler.)

Son yılların bir forma tasarımı yeniliği de, oyuncuların sezon boyu sabit forma numarası taşıması ve sırtlarına isimlerinin yazılmasıdır. Bu uygulama, 2000/2001 sezonundan beri Türkiye 1. Ligi'nde de geçerli. Zararı yok, faydası var. Bu usul, tribünlerdeki "kim lan o 8 numara?" sohbetlerine ya da inatçı cahillerin mesela "9 numara Ümit değil İdris" diye tutturmalarına gem vuracaktır. Lâkin futbolculara tanınan 1'den 99'a rakam seçme serbestisi, bu işin de tadını kaçırıyor. Memleketlerinin plaka numarasını ya da uğur rakamını sırtına takınma, yaşını gösterme vs. peşindeki Türk topçuları, futbol sahasını beyzbol alanına çevirecek gibi görünüyorlar. Lütfen bir kez daha düşünsünler: 22'den (bilemediniz, "geniş kadro"nun takribi

sınırı olan 28'den) büyük numara futbolseverin gözünü tırmalar. 37 numaralı bir futbolcunun —varsa!— karizmasından çok şey kaybedeceği açık değil mi? (Son parantez: Geçti gitti, çoktan alıştık buna. "1" numaralı kaleci bile nadirattan sayılacak neredeyse...)

Renklerin Rengi

> Sana yemin sana söz / Kör olayım yalansa / Değmedi, değmez gözüme / Başka renkte iki göz"
>
> (Seda Akay)

"Lige verilen aradan faydalanarak" yine futbolun romantik bir esasından bahsedelim: Renkler... "Renklere gönül vermek", "renk aşkı", "renklerine bağlamak" gibi kalıplar boşuna dökülmemiştir. Renkleri, bir futbol kulübünün sadece esvaplarına, "dış görünüşüne" damga vurmakla kalmaz, dikkatli bakarsanız, o takımın tarihi, huyu, karakteri hakkında da çok şey söyler. Renkler, futbol kulübüne "rengini" veren unsurlardandır.

Renklerinin ulvîliğine inanan taraftarlar bugün bunu düşünmek bile istemezler ama, kimi kulüpler renk tayfındaki nihâî yerlerini bulmadan önce başka bileşimler de denemişlerdir. Renkler, sanıldığı kadar da "ezelî" olmayabilir yani... Altay mesela, federe olmadan önce kırmızı-beyaz olan rengini, kuruculardan Nejat Evliyazade'nin önerisi üzerine siyah-beyaz yapmıştır. (Nejat Bey'in önerisinin de çok derin bir anlamı yoktur doğrusu: Belçika'dayken oynadığı takımın renklerini teklif etmiştir!) Ankaragücü, adı gibi rengini de çok değiştirmiştir. Altınörs iken sarı-yeşildi, Anadolu-Turan Sanatkâran Gücü adını alınca kırmızı-beyaza döndü, nihayet İmalât-ı Harbiye adıyla birlikte sarı-lâciverdine kavuştu.

Trabzonspor, İdmanocağı'nın ağır bastığı ilk oluşumunda sarı-kırmızı, İdmangücü'nün başı çektiği ikinci hamlede ise kırmızı-beyazdır. 1967'de iki camia arasında uzlaşma sağlandığında, İdmanocağı'nın sarı-kırmızısmdan da

İdmangücü'nün yeşil-beyazından da sarfınazar eden "tarafsız" bir bileşim olarak bordo-mavi akıl edilir. Bu tercihte bordoyla kırmızının akrabalığından dolayı bir İdmanocağı hilesinden kuşkulananlar olduysa da, bordo-mavi hamsiye atıfla meşrulaştırılır: Hamsinin gümüş mavisi ve gözlerinin bordosu.

Beşiktaş'ın da hayatına kırmızı-beyaz başladığı malûm. Kırmızının karartılmasının sebebi, Balkan Savaşı'nın ıstırabıydı.

Harbin, acıların ve "millî mefahirin" damgasını taşıyan başka renkler de var. İstanbulspor'un renkleri, bünyesinde kurulduğu İstanbul Erkek Lisesi öğrencilerinin Çanakkale Savaşlarındaki şehitliğini (siyah) ve gaziliğini (sarı) hatırlatmak içindir. Gaziantepspor'un kırmızı-siyahı, Fransız işgali döneminde akan kanı ve o günlerin karanlığını simgeler. İzmir'in Birinci Dünya Savaşı arefesindeki kızışmış milliyetçi çatışma ortamında kurulan Karşıyaka'nın yeşili Müslümanlığı, kırmızısı Türklüğü ifade etmek içindir.

Galatasaraylılar, kendi renklerini bir efsaneyle kudsîleştiriyorlar: Rivayet o ki, Gül Baba Padişah II. Beyazıd'dan bulunduğu yere bir okul yapmasını niyaz ederken, müstakbel Mektebi Sultanî'nin şerefine ona bir sarı, bir kırmızı gül vermiştir. Gençlerbirliği'nin kırmızı-siyahının da, kendilerini okul takımından tart ederek bu kulübü kurmalarına vesile olan öğretmenlerinin gönlünü almaya giden Ankara Sultanisi talebelerinin 'derdiği' Ankara gelinciklerinden geldiği rivayet olunur. (İlk takımdan hayatta kalan son kişi olan Ramiz Eren ise çarşıda kırmızı-siyah kumaş buldukları için kırmızı-siyahı seçtiklerini hatırlıyor! Ne yaparsınız, efsaneler hep biraz kırılgandır.)

Bazı takımların renkleri de "tabiî"dir, memleketin doğasından, havasından, suyundan alınmadır. Öyle tasarlanmış olmasa bile, çağrışım kuvveti güçlüdür. İskenderunspor'un deniz ve narenciye çağrışımlı turuncu-mavisi gibi, İspartaspor'un "gül diyarı" şöhretine uygun pembe-yeşili gibi, Giresunspor'un tabiatı icabı yeşil-beyazı, Rizespor'un tabiatı icabı mavi- yeşili gibi...

Diyarbakırspor'un, karpuzundan mütevellit yeşil-kırmızısı gibi — ama onlar bu renkleri "zaten" sever!

Demiryolcu takımlarının kendine özgü "doğal" rengini biliyorsunuz: Demirspor dediniz mi, Adana'da da, Ankara'da da, Nusaybin'de de mavi-lâciverttir. (Rahmetli Eskişehir Demirspor neden kırmızı-lâcivertti acaba?)

Taşrada, uzlaşmanın renkleri çoktur. 1960'larda yerel takımların ittifak etmesiyle kurulan il takımları, ya "bir renk sizden, bir renk bizden" usulüyle ya da kavgayı kesmek için bambaşka renkler uydurarak şed kuşanmışlardır. Trabzonspor'un yukarıda özetlenen hikâyesindeki gibi... Diyarbakırspor'un yeşil-kırmızısı da aslında kulübün harcındaki iki takımdan Dicle Gençlik'in yeşil-beyazından yeşilin, Yıldızspor'un san-kırmızısından kırmızının alınmasıyla ortaya çıkmıştır. Kocaelispor'un kuruluşunda, Beçspor'un yeşil-beyazı ile İzmit Gençlik'in siyah-beyazından beyazların atılmasıyla, yeşil-siyah renkler yan-yana gelmiştir. Samsunspor'un renkleri mesela, kuruluşunda yer alan dört kulübü de küstürmeme maksadıyla, hiçbirinin rengi olmayan bir ara çözüm olarak saptanmıştır: Kırmızı-be-yaz. (1989'daki elim trafik kazasından sonra buna siyah da eklendi.) Kırmızı-beyaz, Zeki Coşkun'un İletişim'den çıkan Futbol ve Kültürü derlemesinde Sivasspor'u anlatırken belirttiği gibi, ideal ara çözümdür zaten. "Türkiye'nin rengi"dir ya... (Öte yandan Sivas Belediyesi'nin Sivasspor'un tarihiyle ilgili yayımladığı kitapta anlatılana bakılırsa, "Yiğidolar"ın renklerini karara bağladıkları oturumda bir yönetici tartışmaya noktayı şu zarif latifeyle koymuş: "Kırmızı kanımız, beyaz karımız..." Bu anekdotu, sağolsun, Özgür Topyıldız nakletti.) Öykünmeyle alınmış renkler de bulunur taşrada. Kayserispor'un san-kırmızısında Galatasaray hayranlığının payı bilinir. Yozgatspor, kardeş kulüp olduğu Karagümrük'ün kırmızı-siyah renklerini tevarüs etmiştir. Bence çok sempatik bir hikâye, Eskişehirspor'un kırmızı-siyahının öyküsü... Bunu da, Es-Es'lerin tarihini araştıran Özgür Topyıldız nakletti: Eskişehirspor'u kuranlar, Millî Lig'in ardından 2. Lig'i de ihdas eden Orhan Şeref

Apak'a büyük şükran ve sevgi besliyorlar ve Gençlerbirliği camiasıyla özdeşleşmiş bu futbol üstadına bir jest yapmak maksadıyla, onun sevgili kulübünün renklerini benimsiyorlar! (Daha önce, Hava Kuvvetleri'nin şehirdeki varlığından ilhamla mavi-beyaz kuşanmaya niyet ettikleri söyleniyor...) Ana renklerin, kırmızı, beyaz, siyah, sarı, yeşil, mavi/lâciverdin dışındaki tercihler, size de hoş bir sürpriz gibi gelmez mi? Eskiden Hacettepe'nin dalgalandırdığı, bugün temsili Elazığ'a düşmüş eflâtun/mor ailesi meselâ... Adanaspor'un turuncusu... Trabzonspor'un bordosu... Fiyakalı bir duruşu vardır böyle istisnaî renklerin. Köşede bucakta bu frapan renklerden daha nicesi salınmakta, nice uçuk renk bileşimleri sergilenmekte, bilseniz... Ben bu şehrâyini genç dostumuz Serkan Seymen'in yolladığı şu listeden öğrendim:

Kozanspor: Yeşil-turuncu... Adana Köprü Yamaçspor: Turuncu-filiz yeşili... Kâhtaspor: Kahverengi-mavi... Afyon Yıldırımspor: Yeşil-mor... Ankara Dikmenspor: Vişneçürüğü-sarı... Ankara Etlikspor: Neftî-sarı... Artvin Bakırspor: Yeşil-kavuniçi... Burdurspor Pembe-mavi... Elazığ Şafak Kombinespor: Portakal-lacivert... Nizipspor: Eflatun-turuncu... Davutpaşa: Kahverengi-kavuniçi... Kadırga Gençlik: Havaîmavi-vişneçürüğü... Emirgânspor: Vişneçürüğü- sarı... İstanbul Kocasinan Gençlik: Siyah-pembe... Kadifekale Gençlik: Kavuniçi-mor... Gölcükspor. Sarı-bordo... Rize Selimiye Gençlik: Krem rengi-turuncu... Erzurum Orman Gençlik: Yeşil-bordo-kahverengi... Van Emniyetspor: Kırmızı-kurşunî... Padokta jokeylere bakar gibi oluyor insan.

Renklerin "genetik şifrelerinden" söz açıldığında, herkesin edecek çok ağır lâfları vardır. En ağırını Beşiktaşlılar söyleyecektir tabii: Siyahla beyazın arı-duruluğundan, asilliğinden ve "asalağından", bizatihî renkler arasındaki kontrastın simgesi oluşundan dem vuracaklardır. Fenerbahçe tüzüğünde laciverttin "asaleti", sarının ise Fenerbahçe'ye duyulan "gıpta"nın ifadesi olduğu yazılıdır. Oysa Ankaragücü'nün kuruluşunda sarı "kazanma hırsı ve

başarı", lâcivert ise "güç" simgesi olarak tasavvur edilmiştir. Gençlerbirliği 1970'lerde 2. Lig'de sürünürken, ona dayanma gücü aşılamaya çalışanlar şöyle bir renk kozmolojisi geliştirmişlerdi: "Siyah: Tarih boyunca zafer, başarı demektir. Siyah bir asil renktir, gururdur, inançtır, vefadır... Kırmızı: Kan demektir, can demektir.." Velhâsıl, renk bir olsa da, manâsına dair rivayet muhteliftir.

Fenerbahçe ve Ankaragücü'nün sarıya lâciverde biçtiği anlamın farklılığa bakarak idrak etmeliyiz ki, her rengin kendi içinde yine ayrı renkler saklıdır! Her sarı bir değildir, lâcivertten lâciverde fark vardır. Ahmet Turan Alkan, Karizma dergisinin 2002 yaz sonunda çıkan sayısında yazmıştı bunu: "Fener'in sarısı 'kanarya sarısı' tabir olunan limonî ve soğuk bir ton olmasına mukabil Galatasaray sarısı, derununda daha çok gizli kırmızı barındıran ve bal kıvamına az bir şey kalmış tatlı bir sarı fraksiyonuna tekabül etmektedir." Doğrudur. Ben de mesela Malatyaspor'un sarı-kırmızısını birbirine geçip turuncuya çalmış gibi düşünürüm (kayısıdan ötürü değil vallahi!); Göz-Göz'ünküleri ise şıngır şıngır, cart sarı, ciyak kırmızı... Ya da mesela Kocaelispor'un yeşil-siyahı sanki kopkoyu bir siyahla maviye çalan bir derin yeşilden müteşekkil olmalıdır da (nitekim Körfez'in üçüncü rengi mavi); Denizlispor'un yeşili çiğ bir iğde yeşili, siyahı ise sırf ona çerçeve çizen incecik bir siyah olmalıdır. Sanki... Galatasaray, 100. yılında, bu gibi "spekülasyonlara" set çekecek bir kararlılıkla, kendi hususi kırmızısını ve hususi sarısını tescil etmeye girişti: "Vişneye çalan koyuca kırmızı ve turuncudan iz taşıyan sarı"... Galatasaray dergisinin Şubat 2005 sayısında resmen duyurulduğuna göre: Galatasaray kırmızısı %100 kırmızı ile %100 sarının bileşiminden, Galatasaray sarısı %94 sarıya %8 kırmızı katılmasından teşekkül ediyor.

Renkdaşlık, genellikle bir sempati kaynağıdır. Renkdaş takımı uzak akrabası sayan taraftarlar az değildir. Beşiktaş'ın 100. Yıldönümü dolayısıyla Avrupa'nın namlı siyah-beyaz takımlarının katıldığı bir turnuva düzenleme fikri, bu ünsiyet duygusunu yansıtmıyor mu? Bu sempati,

renkdaşlar ırak diyarlarda ya da uzak kümelerde oynadığı zaman daha kolay tesis edilir tabii... Müsabaka trafiği kesişiyorsa, renk kardeşliği daha zordur. Dahası, renkdaşlık kıskançlık nedenidir bazen... Taraftarlar, yani renk sevdalıları arasında, o renklerin sadece kendinde olmasını isteyenler de vardır. Ya da daha az sapıkça, kendi renklerine ortak çıkan bazı takımları hoşgören ama bazılarıyla renkdaş olmayı da zül addedenler... Bir Gençlerbirlikli olarak söyleyeyim: Es-Es'le renk akrabalığından -aynı kümede de olsak- memnuniyet duyarım (yoksa zaten Orhan Şeref Apak'ın kemikleri sızlardı!), Antepspor'a da kırmızı-siyahı asla çok görmem. Ama bu asil renklerin Yozgatspor'da ne aradığını da yetkililere sormak isterim doğrusu! Keza Vanspor'un kırmızı-siyahtan elini çekip gölünün rengini kuşanmasını da çok isabetli bulmuşumdur. Ya ecnebi kırmızı-siyahlılar? Milan...? Bayer Leverkusen...? Siyahını pek göstermese de Man. United...? Böyle muazzam "dünya takımlarının" kırmızı-siyah oluşunda ilâhî bir işaret ararım elbet. Fakat her siyahın aynı siyah, her kırmızının o kırmızı olmadığını da hep bilirim. Herkesin rengi kendinedir vesselam!

İsim-Şehir Oyunu

Futbol Federasyonu Hukuk Kurulu eski üyesi İsmail Özersin, Kayserispor'la Erciyesspor'un isim takası hakkında demiş ki; "Sen adını Ahmet'ten niye Mehmet yaptın demek gibi bir şansımız yok." Hukuken doğru.

Ama Ahmet ismiyle nicedir tanıdığımız biri birdenbire Mehmet adıyla karşımıza çıkarsa, garibimize gider doğrusu. Haysiyet kinci, alayları celbeden bir isim değil idiyse değiştirdiği, onun ya gıllıgışlı işler güttüğünü (miras davası falan) ya da kompleksli birisi olduğunu düşünürüz.

Futbol kulüplerine birer 'şahsiyet' atfediyorsak, isimler önemlidir. Her gelen belediyenin tabelasını değiştirdiği lalettayin sokak isimleri gibi olmamalıdır, futbol kulüplerinin

namları. Türkiye futbol ortamında zelil isim değiştirme vakaları daha önce de yaşandı. Zeki Çol bunu güzel anlatır. Şüphesiz en önemlisi, soylu Hacettepe'nin başına gelendir. 1950-60'ların şanlı kulübü, '80'lerde 3. Küme'de dirilmeye çalışırken, önce sponsorunun adını terkisine aldı: Hacettepe Camuzoğluspor oldu. Sonra, beteri geldi. Zamanın Keçiören Belediye Başkanı Melih Gökçek el koydu Hacettepe'ye ve onu kendi mahallesine taşırken, bu gelenekli kulübün ismini büsbütün başkalaştırdı: Keçiörengücü yaptı! Bir süre sonra da bıktı, kendi haline bıraktı. Gökçek'in yeni oyuncağını biliyoruz: Ankara Büyükşehir Belediyespor. Onun da adıyla oynadı: Büyükşehir Belediyesi Ankaraspor gibi uyduruk bir sözdizimi peydahladı, Ankara'nın 'esas takımı', alamet-i farikası gibi gözüksün diye zahir...

Kadim kulüplerin can havliyle sarıldıkları sponsorların belasına takındıkları müseccel markalara ya da şirket donuna girip 'A.Ş.' kuyruğu takmalarına da gönlüm razı olmaz. Bir futbol kulübü için, doğumunda kulağına okunan ismi mübarektir. Asâr-ı atikadan Vefa kulübünün —sanırım '70'lerin sonu, '80'lerin başıydı- bir aralar (ona ikbal de getirmeyen) bir müessesenin himayesine girip 'Vefa Simtel' adını almasını, 'vefa' mefhumunun başına gelenlerin en acı timsallerinden biri sayarım.

Ankaragücü gibi, durup oturana kadar defalarca isim değiştiren (Altınörs, Turan Sanatkâran İdman Yurdu, İmalât-ı Harbiye...) özel vakalar tabii müstesna... Çok eski zamanlarda olmuş bitmiş, arkasında bir tarih, bir hikâye olan bir isim-şehir oyunudur o. Şekerhilâl'in '60'larda Şekerspor'a dönüşmesi de tatlı bir inkılâptır. Lakin geçtiğimiz senelerde, bir yüksek şahsiyet olan PTT'nin isminin ve renginin Telekomspor'a tahvil edilmesi, tarihin affetmeyeceği bir hoyratlık örneğidir.

Ankaragücü deyince... Biliyorsunuz, tam adı: Makine Kimya Endüstrisi Ankaragücü'dür. Veya kısaltmasıyla: M.K.E. Ankaragücü. İnsanların bilinen, çağrıldıkları adları ile nüfustaki ad kayıtları arasındaki farka benzeyen bir durum vardır burada da. Kâmil futbolseverin, yeri geldiğinde, bu

gibi kulüpleri medyadaki indirgenmiş adlarıyla geçiştirenleri tatlı tatlı paylayarak, onların tam adlarını bildirme malûmatfuruşluğunda bulunma hakkı saklıdır. Ki, bu "tam adlar" güzel rayihalar da salarlar. Misal, Fransa'dan "Bordeaux" deyip geçtiğimiz takım aslında "Girondins Bordeaux" adıyla Fransız Devrimi'nin ürpertisini taşır; son senelerde Avrupa'nın en parlak takımlarından olan Olympique Lyon'un "tam adı", Olympique Lyonnaise'dir... Sonra, Ulus Baker'den öğrendik ki, şanlı Dinamo Kiev'in otantik adı: Kiyevski Dinamo ("Kiyef Dinamosu" denmiş oluvor).

"Yabancı" takım adları, dünyanın hemen bütün dillerinde, birbirleri için müşkülât kaynağıdır. Hele telâffuzu zor gelen isimler... Slav memleketlerinin takımları, bütün başka dilleri zorlarlar. Ülkesinin takımının, Polonya'dan Dyskobolia Groclin Grodzisk'le oynayacağı maça tayin edilen bir spikerin yerinde olmayı kim ister? Eh, UEFA'da üç tur geçtiği 2003/04 sezonunda Gençlerbirliği de Avrupa medyasına az çektirmedi! Bir nefeste bir "ç", bir "ğ" ile başetmek zorunda kalan Frenk gırtlakları, ortalama olarak "Cenclebilici" gibi, Balkan mutfağını çağrıştıran bir telâffuzda karar kılmışlardı. Mehmet Yılmaz'ın, 8 Eylül 2004'te Zaman'ın spor ekinde yazdığı gibi, takım isimlerinin beynelmilel dolaşımının, coğrafya şuuruna katkısını da ihmal etmemek gerekir. Onun da dikkat çektiği gibi, haritada Brezilya'nın yerini gösteremeyen nice kör cahil, yarım düzine Brezilya takımını, dolayısıyla Brezilya şehrini bir çırpıda sayabilir.

'60'lı senelerde Millî Lig serpilir, Anadolu takımları birbirlerinin ardı sıra sökün etmekteyken, devrin futbol aristokratları, bu nevzuhur takımların bir vilayetin sonuna '...spor' ilavesiyle oluşan tekdüze isimlerini, onların yapaylığına, manasızlığına, görgüsüzlüğüne, bir yozlaşmayı temsil edişlerine delil gösteriyorlardı. İstanbul'un ananevi semt adlarını taşıyan kulüpler, sonra Altay, Altınordu, Gençlerbirliği gibi mekândan azade isimler taşıyan kulüpler, sahih neseplere, özel şahsiyetlere delalet ediyordu onlara bakılırsa.

Elbette açıkça seçkinci, çokça romantik bir bakıştı bu. Seçkinci yanına asla, ama romantik yanına biraz anlayışla yaklaşırım doğrusu. Bütün vilayetlerin 'taşraların', '...spor' ekli isimlerce temsil edilmeleri sahiden bir tekdüzelik hissi veriyor, yarı resmî, bürokratik bir hava estiriyor. Zeki Çol'un söylediği üzere: Meydanların çoğunun Cumhuriyet, stadların çoğunun Atatürk adını taşıması gibi... İdarî taksimatın hükmünü, sosyal tarihin üzerine yürüten bir isimlendirme politikası... Oysa o 'vilayetspor'ların birçoğunun mayasında, özgün tarihlerin ve isimlerin yattığını biliyoruz: Trabzon'un İdman Ocağı'nı ve Gücü'nü düşünün. Özgür Daşlı'nın Antik Sahaf Kitabevi Yayınları'ndan çıkan "80 Yıllık öykü: Tarsus idman Yurdu" kitabından öğreniyoruz, Tarsus İdman Yurdu yöneticilerinin, 3. Lig'e alınma işlemleri sırasında isimlerinin otomatik olarak "Tarsusspor"a çevrilmesine nasıl kararlılıkla direndiklerini -ve hürmet ediyoruz.

Erciyesspor, bu bakımdan hoş bir değişiklik olacaktı doğrusu, 1. Lig'de. Bu isimlerinde sebat etseydiler, 12 yılda beş kez isim değiştirdikleri maymun iştahlı geçmişlerini memnuniyetle unuturduk. Ama şimdi ne oldu? Dar kafalı eşraf ideolojisinin emrinde bir vilayetçilik oyunuyla tadını kaçırdılar işin.

Kayserispor ismi, Türkiye 1. Lig tarihinde bir asansör markası oldu bugüne kadar. Eski Erciyeslilere hayırlı olsun.

Gerisini biliyorsunuz: Ertesi sezon, Kayserispor adını alan eski Erciyesspor da Süper Lig'e çıktı!

Nerede? Atatürk Stadı'nda. Hangisinde?

Tottenham Hotspurs, özel ilgi duyduğum bir takım değil doğrusu. Ama ah o stadlarının ismi yok mu? "White Hart Lane"... Sanki bir Beatles şarkısı! ("Beyaz Karaca Geçidi" anlamına geliyor yanılmıyorsam; Londra'da bir sokak adı işte.)

Futbolun kutsal mekânları olan stadların isimlerinin de mühim olduğuna inanırım. Belirli bir stadı, "herhangi bir stad" gibi düşünmemek gerekir. "O yer"i başka yerlerden ayıran hususiyetler vardır, olmalıdır; stadın ismi de bu hususiyetlerden biridir. Bir staddan özel ismiyle, bir şahsiyet

gibi bahsetmek münasiptir. Futbol romantizminin bir kıymetidir bu. "O yer"in manevî kuvvetlerine inananlar için, futbol mistisizminin bir parçası, ayrıca... "Della Alpi", "Barnebeu", "Highbury Road" dendiği zaman, kuru bir adres bildiriminden daha fazla şey söyleniyordur. Oradaki atmosfer, oradaki tarih, o isimle kişileşiyordur. (Söylemeye gerek var mı; Juve ya da Real olmak gerekmez, her takımın kendince bir efsanesi vardır futbol âleminde.)

Memleketimiz stadlarında ise, stadlara isimleriyle özel şahsiyet atfetmekte ciddi müşküllerimiz var. Düşünün ki, Süper Lig maçlarının oynandığı 18 stadın 18 ayrı ismi bile yok! 5 adet stad, "Atatürk Stadı" adını taşıyor: Diyarbakır, Rize, Kayseri, Denizli, Konya. İzmir'e de "Kahpe Bizans" geldiğinde Atatürk Stadı'na taşınılıyor. Bursa, Elazığ, Afyon, Sakarya'da... daha alt kümelerde: Muğla, Aksaray, Eskişehir, Yalova, Bolu, Çankırı, Giresun, Adıyaman, Siirt, Antakya, Nusaybin, Divriği, Afyon, İsparta, Side, Burdur'da da Atatürk stadları var. Süper Lig'in üç stadı: Samsun, Ankara, Manisa stadları, "19 Mayıs" adında. Üç stad, aynı büyük tarihî şahsiyetin hatırasıyla onurlandırılmış: Beşiktaş İnönü, Malatya İnönü ve Kocaeli İsmetpaşa stadları. Yozgat'ın, "Şehir Stadı" gibi anonim adlı bir stadı var. Erzincan, Nazilli, Cizre, Ceyhan, Kars, Kilis, Şırnak, Hopa, Fethiye, Giresun, Bartın'da da stad adları aynı. İstanbulspor'un "yerinin" adı, soğuk bir "tesis" vurgusu taşıyor: "Güngören Belediye Stadı". Pek az stadın, kendine mahsus, kimselerle paylaşmadıkları, özel isimleri var: Ali Sami Yen, Şükrü Saraçoğlu, Alsancak, Hüseyin Avni Aker, Kâmil Ocak...

Atatürk Stadı ismi niye örneğin ülkenin en büyük ("anıtsal") bir (veya birkaç) stadının ("Stade de France" gibi...) ya da Mustafa Kemal'in hayatında özel bağlarının olduğu bir yerin /yerlerin stadlarında yok da, bu kadar çok yerde var? Atatürk Bulvarı adı niye bu kadar çoksa, ondan. Mutlu Çelik, insanda futbol zevki bırakmayan kararlarına dönük ciddi eleştirilere cevap verirken, lâfı nasıl çevirmişti birdenbire: "Atatürk'e bile söz söylüyorlar, Atatürk'e söz söylenen yerde Mutlu Çelik'e söz söylenmesinden ne

olacak?" Ne alâkası var? Ne alâkası var? Fakat işte bu alâka kurma tarzının, bu muhakeme şeklinin, bu isimlendirme politikasıyla çok alâkası var. Bu Atatürkçülük biçiminden memnun olmayan Atatürkçülerin ifadesiyle: "Merasim Atatürkçülüğü". "Onun her yerde, içimizde..." olduğu mu gösterilmiş oluyor böylece, yoksa "Ondan başka hiçbir şeyimiz olmadığı" mı?

Atatürk adından gayrı da, Türkiye stadlarının ezici çoğunluğu, millî ve resmî isimler taşıyor. 19 Mayıslar, İnönüler. Millî ve resmî isimler arasında, hiç değilse bir yerel bağlantısı olanları ayırdedebiliriz: Adana 5 Ocak, Çanakkale 18 Mart, Ordu 19 Eylül, Kütahya Dumlupınar, Tekirdağ Namık Kemal, Tokat Gazi Osman Paşa - sonra tabii Samsun'un 19 Mayıs'ı... Daha da iyisi: Mersin Tevfik Sırrı Gür... Resmî şahsiyet, ama spor adamı kimliği var. Çok istisnaî şey bu, Türkiye'de: Bir spor tesisine bir spor insanının adının verilmesi...! "Guiseppe Meazza", "Fritz Walter" isimli stadları imrenerek anıyoruz.

Stadların bulundukları yerin adını takınması, daha sivil, sempatik bir gelenek. İngiltere'deki stadların hemen hepsi, bulundukları caddenin/sokağın veya mahallenin adıyla anılıyor. Türkiye'de ismi böyle konmuş pek az stad var. "Şehir Stadı" adlandırmasını da bu geleneğe dahil edelim mi? Anonim, biraz renksiz ama kendine özgü bir taşra tadı veriyor, bu ad; "şehir kulübü" gibi... Razıyız. Ama bu ekolün yurdumuzdaki mümtaz temsilcisi, kuşkusuz, mimarisiyle de dünya tatlısı olan (balkon hariç), Alsancak Stadı'dır. Semtin adı, belirli bir yerin adı, bir özel ad. Ne güzel! Maalesef inanılmayacak kadar istisnaî olan bu sade ve güzel adlandırma usûlünün bir değerli temsilcisi de, yıllardır 1. Lig'den uzak olan Bakırköyspor'un o şen şatır Şenlikköy'üdür. Semtiyle mâruf iki tanecik stadımızı yâdederken, "Dolmabahçe" adını yitirişimize nasıl yanmayalım? Uzun müddet "Mithatpaşa" adına çıkartılmış bir kimlik de taşıyan bugünkü İnönü Stadı'nın, o boğaza nazır mabedin, o hatıralar denizinin en yakışıklı adı, kuşkusuz Dolmabahçe idi.. O ismi kaybetmek, yazık ve

günah oldu. Gelelim şahsî ismini özel şahıslardan alan stadlarımıza. Bunlardan da fazla yok. Ama olanlar, en fazla göz önündeki stadlarımız arasındadır hiç değilse. Aralarında en yakışıklı ad, hiç tartışılmaz, Ali Sami Yen. Tıfıl ve hoyrat taraftarın -ola ki-"kimmiş 'lan bu Ali Sami Yen?" sorusuna -elbette ters bakışlar eşliğinde- verilecek cevap, o veledin kulüpçü romantizmini besleyecek niteliktedir: Ali Sami Yen (1886-1951), Galatasaray'ın 1 numaralı kurucusudur, aktif sporculuk dışında yıllarca teknik ve bürokratik yöneticilik yapmış komple bir spor adamıdır. Kulübün kurucu babalarından birinin adını taşıyan bir stad... İnsan daha ne ister? İşte stadlarımızda görmek istediğimiz görüntüler bunlardır. Galatasaray'ın bir başka yöneticisi, 1922-24'te kulüp başkanlığı yapan Yusuf Ziya Öniş de Sarıyer'in stad adında yaşamaktadır.

Buna karşılık güngörmüş Fenerbahçelinin "kimmiş lan bu Saraçoğlu?" diye zevzeklenen kopile vereceği cevap, Fenerlilerin en azından bazılarının gururunu o kadar da yükseltmeyebilir. Şükrü Saraçoğlu (1887-1953), Tek-Parti döneminin haşin başvekillerindendir, o kopilin belki Salkım Hanımın Taneleri'nden bileceği Varlık Vergisi'ni çıkartan hükümetin başıdır, "Biz Türküz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve [en azından] o kadar bir vicdan ve kültür meselesidir" nutku ünlüdür. Gerçi, müthiş tutkulu bir Fenerbahçeliliği vardır, kulübe reislik etmiş, ömrünün son demlerinde, Parkinson hastasıyken kendi kendine maçlara gelip gitmeye devam etmiştir. (Bunları, Gürkan Hacır'ın 2006'da çıkan Efe Başvekil adlı biyografik romanından okuyabilirsiniz.) Fenerbahçe'nin nice kahraman, nice mitos üretmiş tarihinden, memleketin en gümbürtülü stadına ad vermek için zât-ı devletlilerinin seçilmesini neye bağlamalı? Kulüp yönetimlerimizin Devlet'e olan derin bağ(ım)lılıklarına mı? Saraçoğlu, bu bağ(ım)lılığın timsali olmaya çok elverişli bir figür: 1932'de, Kuşdili'ndeki lokali yanan Fenerbahçe'ye 10 yıl taksitli ehven ödeme şartlarıyla stad mülkiyetinin temin edilmesini sağlamış; 1934'te Adalet Bakanı'yken,

ciddi bir cezayla karşı karşıya olan kulübün başkanlığını üstlenerek doğrudan himayesine almıştı! Bir başka şahsiyet: "Trabzon deplasmanı"nın öteki adı - Hüseyin Avni Aker. Kendisi kimdir, eserleri nelerdir? Bir yöre çocuğu olan Avni Aker Bey (1889-1944), Trabzon'un ilk beden eğitimi öğretmenidir, ilde yıllarca spor yöneticiliği yapmıştır. Kendini şehre bir stad kazandırmaya vakfetmiş, bugünkü stadın olduğu arazinin istimlâk edilmesini sağlamıştır. Onun bu büyük gayretine hürmeten, 1970'lerin başına hizmete açılan stada Hüseyin Avni Aker adı verilmiştir. Hatırşinaslık ve "hemşehri muhabbeti" örneğidir, sahiden "özel" bir isimdir. (Alternatif önerinin, stadın eski İdmanocağı kaptanlarından Rıza Kuğu'nun adıyla şereflendirilmesi yönünde olduğu anlatılıyor ki, bu seçenekler, Trabzon'un futbolsever ahalisinin stad ismi düşünmekte yüksek bir şuura eriştiğinin kanıtıdır.) Bir de Antep'in Kâmil Ocak'ı var. Kâmil Ocak kimdir, eserleri nelerdir? Kendisi 1955-56'da Gaziantep belediye başkanlığı yapmış, 1965-69'da Adalet Partisi'nden milletvekili seçilmiş ve devlet bakanlığında bulunmuştur. Bu stad isimlendirmesinde "siyasî nüfuz" ve "yerel politika" tınısı var. Eh, bu da bir memleket gerçeğidir, bir stadımız da böyle oluversin!

Öyle Topçu İsmi Olur mu?

Az rastlanır "acaip" isimler... "yerel" isimler... yaygın isimler... modern isimler, geleneksel isimler... Futbolcu isimlerinin geniş repertuvarı da, renkli bir imge dünyası sunmaz mı futbolsevere?

Futbolcuların lâkapları üzerine yazanlar oldu (mesela, Hakan Dilek). Ben, "düz" isimleri kurcalayacağım biraz. Her futbolseverin hafızası, yıllardır önünde resmi geçit yapan takım kadrolarıyla doludur. Kırklar, yediler gibi uhrevî bir ihtiramla zikredilen isim silsilelerine dönüşen kadrolar vardır. "MetinAliFeyyaz"ın zikredilişinde böyle bir ürperiş yok mudur? Altın nesle yetişen Göztepeliler de "Ali-Küçük

Mehmet-Çağlayan..." diye dua okur gibi saymazlar mı o isimleri? Bazense, merdan oyuncular yiter de akıldan, fuzulî bir topçunun sadece ismiyle zihne kazık çaktığı olur. Yalçın Küçük'ün, komplo teorilerine düşkün "kamuoyumuz" un aklını iyice başından alan onomastik (isimbilim) merakına sardıracak değilim. İsimlerin imgeleri ve "tınıları" peşindeyim daha ziyade.

Malûm, Soyadı Kanunu futbolda hâlâ tam anlamıyla tatbik edilmiyor ama şöyle bir on senedir, soyadıyla da anılma hakkı kazandı futbolcu milleti. Sırtlarına bile yazdırıyorlar. Aynı adlı oyuncuları Büyük-Küçük diye ayırmak veya Ahmet I, II, III hatta Ahmet IV'lü tasnif sistemi, geride kaldı. (Padişahî numaratör, Beşiktaş'ın şu "Deli İbrahim"li İbrahimî kadrosuna iyi uyardı aslında!) Belki "bir ilk" idi; 1978/79'da Kırıkkalespor'un 1. Lig kadrosunda dört Mustafa'nın soyadlarıyla anıldığını hatırlarım. Birisi, Mustafa Bakkal'dı - Mesut Bakkal'ın abisi! Bir türlü Baran veya Welat isimli bir oyuncu çıkarılamamasının, Diyarbakırspor'un rengini soluklaştırdığına dair şikâyetleri evvelce yazmıştım. 1990'larda Şeyhmus, "bölgesel" ismiyle kırmızı-yeşil+sarı bir flama gibi geçmişti memleket futbolundan; kariyerini de Diyarbakırspor'un kaptanı olarak tamamlamıştı. Ali, Temel, Dursun, İdris... adları da, Karadeniz takımlarında başka bir rayiha kazanırlar elbette. 1970'lerin Samsunspor'unda Temel, yakışıyordu mesela. Trabzonspor'un efsane takımı, buraya özgü denemese de, "yörede" özel tınısı olan isimlerle dolu değil miydi baştan başa? Hele çift isimlileri düşündüğünüzde: Ali Kemal, Ali Yavuz, Mehmet Cemil... (Sivasspor'da bir Ali Haydar görebilir miyiz günün birinde?)

Türkiye'nin isimler yelpazesinin kutuplan, İslâmî referanslı adlar ve modern-şehirli nevzuhur adlar, futbol ortamında da temsil ediliyorlar. Birinci kutup kesinkes ağır basar; futbolun sınıfsal ve sosyo-kültürel coğrafyasına ilişkin başlı başına çok şey söyleyen bir gösterge (yazar İdris Özyol'un sözüyle: "dedesinin ismini taşıyan çocuklar" bunlar). Gençlerbirliği'nin 1990'ların başındaki bir kadrosunda Ramazan, Rahim, İslâm yer alıyordu. Tribün efsanesidir; bir

Fenerli'nin, Gençler karşısında bir türlü gol bulamadıkları bir maçta yanındakine "baksana zaten, ayet-el kürsî gibi takım!" dediği nakledilir. "Modern" adların gururu, 1960'larda millî takıma yükselen Hacettepeli Onursal'dır.

İsimlerin soy kütüğü de önemli. Tabii, Metin adlı her topçunun, Metin Oktay veya "Sarı Fırtına" Metin Tekin'in hatıra yüküyle de boğuşmasını beklemek haksızlık olur. Gerçi İslam Çupi, Galatasaraylı Suat Kaya'yı, Suat Mamat'ın soylu hatırasından azade düşünemediğini yazmıştı ama...

İsimlerin "futbolu ismi" olmaya uygunluğuyla ilgili önyargı ve sezileri yabana atmayın. Lâkin boşa da çıkabilir. Galatasaray'da parlak bir kariyer yapan Hamza Hamzaoğlu'nun İzmirspor'dan gelip forma giydiği ilk TSYD maçının ertesi günü otobüste tanık olduğum bir sohbeti hatırlıyorum. Delikanlının biri, "Hamza diye futbolcu ismi olmaz oğlum" diye kesip atıyordu. Şimdi de genç Cimbomlu Mülayim, ismiyle ilgili anlaşılabilir önyargılarla karşı karşıya.

Özel çağrışımlarından ve futbolcunun marifetlerinden bağımsız olarak, sıra dışılıkları hatta biricikliklerinyle ve "güzellikleriyle" hatırladığınız isimler olmaz mı hiç? Ben, 70'lerden Giresunspor'un golcüsü Mazlum'un, Boluspor'un orta saha oyuncusu Vadi'nin, Altaylı Zinnur'un adlarını hiç unutamadım. 1990'ların başında "genç ölen" Göztepeli Atalay'ı... Halen Sarıyer'de oynayan Hakikat'i de unutmam.

Futbolcu isimleri, dünyadan habersiz bebelerin kaderine hükmedebilir. Doğan oğlan çocuğa takımının o hafta gol atacak oyuncusunun adını nişanlayan pederşahî töreyi bilenler vardır. E, her takımın kadrosunda, annelere ve sair akrabaya -hatta bizzat babaya!- soğuk terler döktürecek isimler yer alabilir. Teknik direktör Sadi Tekelioğlu'nun www.alkaralar.com sitesindeki "olayını" okuyun mesela. Oğluna ilk gol atacak oyuncusunun adını koyacağına söz vermişken ve Olkan'dan gol beklerken, önce Hayruddin'in penaltı kaçırmasıyla boğazı düğümlenen, sonra hiç hesapta yokken yedekten oyuna giren Şırahman'ın golü çakmasıyla dünyalar başına yıkılan bir babanın hikâyesi...

Adanaspor'dan, 2005 yazında 2B'deki Osmaniyespor'a geçen Tanıl'a selâm ederek bitirirken, kendisine şu mesajı yollamadan geçemeyeceğim: Öyle futbolcu ismi olmaz!

Gol Sevinçleri

Zaten hatırlamaya yaşım yetiyor da, futbol belgesellerinde rastladıkça iyice fark ediyorum: Eskiden ne tatlı, ne çocukça sevinirdi futbolcular! Pele, Di Stefano, Eusebio hazretlerinin, bayram çocukları gibi, kollarını kaldıra indire zıp zıp zıplayışları, kocaman kocaman gülerek, ne güzel! "Geçirdik" hırsından çok, "ne güzel attık" neşesi, "yeniyoz valla" sevinci... Üstün gelme, "zoru başarma" hırsının tezahür ettiği anlar da yok değil tabii: O zaman da uzuun koşular tutturulur, yumruk havada ya da dizüstü çökmüş yakarırcasına bağıran adamlar görürsünüz. Benim favorim, Marco Tardelli'nin 1982 Dünya Kupası finalinde Almanya'nın mukavemetini kıran golü attıktan sonra o kendinden geçmiş koşuşudur, ağzı koskoca açılmış, gözlerinin içi işiyor, bir doğum ya da bir ölümden dönme haberi almış gibi kendinden geçmiş, kolları "oh be oh be, Allahım sana şükürler olsun" temposunda dizginsiz savruluyor... Bir deli divane hırsı, ama temiz bir hırs, sahici bir hırs, salih bir hırs, iyi yürekli bir hırs, sevinçli bir hırs...

Bu naif sevinme tarzını 1970'lerde, bilemediniz 1980'lerin başında bıraktık. Epeydir, futbolcu tayfası, hırstan çok hınçla seviniyor. Çirkin, dengesiz bir ergen oğlan çocuğu zalimliğinin örtüsü var gol sevinçlerinin üzerinde. Envai çeşit "geçirdik... koyduk" jestini yine hoşgörebiliriz de, bunlar daha ziyade "geçirdim... koydum" suretine bürünüyor ve bu da pek tat kaçırıcı.

Yeni zamanların gol sevincinde, golcü takımından öte kendi hesabına seviniyor. Gol anında, gönül gözü takım arkadaşlarına kapanmış, narsizmini kutluyor. Bunun doruğu, son bir iki yılda ortaya çıkan bir stil: Parmağıyla kendi göğsünü ya da formasının ense kökündeki ismini göstermek. "Nasıl attım ha, ben attım, ben ben ben!" Tamam koçum, senden büyüğü yok, helâl sana bu yollar... da ne yani? Ne yani!

Kendisini kutlamaya, sarılmaya koşan arkadaşlarının arasından rugbici gibi sıyrılıp tek kişilik gösteri yapmaya koşan oyuncu manzarasından da hiçbir vakit hazzetmedim. Gitsene arkadaşlarının yanına! Golü takım atar. Şapkadan tavşan çıkartan sololarda bile böyledir .bu. Eskilerde, beraber sevinme esastı. Şimdi, yumak olmak için önce golü atanın kendine hayranlığının yatışmasını beklemek ya da kaçmaya çalışırken yakasından tutup alaşağı etmek gerekiyor.

Beraber sevinmelerde de gösteriselleşmiş, sahneye konmuş bir mizansen kokusu alıyorsunuz. Galatasaraylıların halka olup hobara hobara zıplaması örneğin. Ki onda geçen sene yine sahici bir takım coşkusunun izi olduğunu teslim etmeliyiz. Timsah yürüyüşü gibi numaralarsa, özgün olduğunda, ilk çıktığında güzel de, taklit edildiğinde sasılaşıyor.

Vahşî bir güzelliği olan bir sevinme biçimini de hayırla yâd edelim bu arada: Tribünlere koşup parmaklıklara tırmanmak, bir süredir resmen menedildi biliyorsunuz. (Onca "büyük maçı" değil de, UEFA'nın başlangıç turlarında bir maçta, OFK Kreta [Girit] oyuncularının Atletico Madrid'e golü attıktan sonra kale arkasındaki 4-5 kale boyu parmaklığa çılgınca tırmanışlarını hatırlıyorum.) "Seyirciyle bütünleşme"nin hası bu usuldedir. Elbette her sefer yapılacak şey değildir, topçuların ve taraftarın hislerini helak etmenin anlamı yok, lâkin ölümcül ve halaskar bir golden sonra kesinlikle haktır. Nitekim işin o raddeye geldiği anlarda, cezayı mezayı boşverip koşulur yine tribünlere.

Yeni devir ferdî sevinçlerin en büyük özelliği, önceden kurgulanarak, mizansen olarak sergilenmesi. Topçulara stil yaratacakları, yaratıcılık sergileyecekleri bir marifet kapısı açıldığı düşünülebilir, liberal bir maden bulunabilir burada. Bir sürü numara var: Golü atanın asistçiye ya da bir arkadaşına ayakkabı boyatması, Bebeto'nun beşiğini sallamaca, acaip suratlar takınmaca, korner direğiyle poz vermece, tişörtünü kafasına geçirmece, ağır çekim koşmaca, tribündeki ya da evindeki eşine/nişanlısına

'hitaben' yüzüğünü öpmece, elini kulağına götürüp "duyamıyom" işareti yapmaca ya da parmağıyla "sus" işareti ("sustunuz mu ibneler?" manâsına)... Ve tabii cool sevinçler, ilâhî bir içe dönüklükle boş boş bakarak (Romario... Henry... Pascal Nouma...)

Şimdi Sivasspor'un menajerliğini yapan Bülent Uygun'un, Fenerbahçe'deyken gol attıktan sonra hazırola geçip asker selâmı verişi, sevimsizliğin doruğuydu. Zaman'ın spor ekinin 13 Nisan 2005 tarihli sayısında Bülent Uygun, bu selâmı Başkan Güven Sazak'ın isteği üzerine vermeye başladığını söylemiş. Her halükârda, sevimsizdi. Pascal Nouma'nın kariyerini nihâî olarak bitiren skandal da hatırlardadır: Fenerbahçe'ye attığı golden sonra, elini şortuna sokup azıcık "kendiyle oynayarak" sevinmişti...

Bilmez miyim, zamanın ruhuyla ilgili, bu değişim. Rekabetçi tazyik, bireysel performans baskısı, "hazcı-tüketimci kültür", hayatın her alanında insanları kendi menfaatine düşürüyor, yalnızlaştırıyor. Bu âlemde sevinmek de böyle olur. Haset verir gibi, bir numara çevirip köşeyi dönmenin arsız ve saldırgan zafer duygusuyla.

Öte yandan, futbol eğlence endüstrisinin dev bir sektörü oldukça, yetenekli futbolcu "mahalledeki abi" olmaktan çoktan çıkıp erişilmez bir süper yıldız statüsüne yükseldikçe, gösteri performansı önem kazanıyor ve bu bakımdan topçuların artistliği de makbul oluyor. Nitekim kameraların yakın çekimini hesaba katar bu stiller, ekranı muhatap alır. (Tamamlaması kendisine reva görülmeyen 1994 Dünya Kupası'nda Maradona Yunanistan'a golü attıktan sonra nasıl "muhatap almıştı" ama kamerayı! Televizyon vasıtasıyla dünya- âleme "görün lan görün lan!" diye bağırıyordu büyük üstad. Ama bir yandan da o kameranın şahsında, futbol endüstrisinin egemen sömürgen güçlerine kafa atmıyor muydu?) Evet, dünya böyle. Olsun, ben yine de takımım bir gole salih bir hırsla, temiz bir neşeyle ve takımcak sevindiğinde, ilâveten sevinirim.

Ve şükür ki gol sevinçlerini sahici kılan otantik coşku anları sökülemez futboldan. Fark kapatan takımın sevincini

çarçabuk geçiştirip topu filelerden avlayarak alelacele santraya koşusunu stilize edemezsiniz - onlar onu öyle yapacaktır. (Farkı kapatacak hali olmayıp hırs simülasyonu yapanlar da kaçmaz gözümüzden, ona göre!) Bir son dakika golünün sevinci, gariban takımın favoriye/"büyüğe" karşı attığı golün sevinci çok zaman sahici, temizdir, cümleten paylaşılır.

2005 yaz sonunda, uyuz bir TSYD maçında, ıssız tribünler önünde oynanan Gençlerbirliği- Ankaraspor maçında, Gençlerbirliği'nin 2. Lig B kategorisindeki pilot takımı ASAŞ'ta yetişen Mehmet Çakır'ın attığı golden sonraki sevinişini hatırlıyorum. Tâ öteki kalenin yakınlarına kadar bir koşu tutturmuş, o tenhada oturmuş yakınlarını, -belki ailesini-, selamlamaya gitmişti! Ne 'temiz', ne 'amatör' bir sevinçti... Hayırlı gol sevinçleri olsun!

Sokak Futbolu

Yiğiter Uluğ, bir yazısında genç erkek milletinin yaz aylaklığından bahsediyordu. Gün boyu merdivende, duvar üstünde pineklemelerinden, arada "yalandan maç edip" yine pineklemelerinden.

O "yalandan maç etmek" var ya... Çok ciddi bir şey olabilir aslına bakılırsa! Ki zaten birçok velet için öyledir. Daha doğrusu öyleydi. Arsada "bile" değil, sokakta oynanan kara düzen futbol... Henüz mahalleler varken, insanlar-yayalar sokaklarda daha fazla hükümranken, trafik bu kadar vahşi değilken... Hâlâ da ölmüş değildir sokak futbolu. Bilhassa kibar muhitlerden uzaklaştıkça hâlâ görebilirsiniz, taşlar ve giysilerle yapılmış kalelerle, çoğu günlük kıyafetlerle, araba geçerken sinir içinde mola vererek top peşinde debelenenleri. Sokak futbolu, epeydir, bir nostalji konusu. İdmanla, eğitimle kazandırılmayacak, ancak sokak karambolünde öğrenilebilecek becerilerin, reflekslerin arlık yıkılıp gitmiş okulu gibi tahayyül ediliyor... Bir kayıp futbol cenneti gibi...

Lâkin o cenneti baştan kurmaya çalışanlar da var dünya üzerinde. Hatta sokak futbolunu ihya etme hedefi, dünya çapında bir projeye dönüşme istidadı bile gösteriyor. İyi

çalımcılar ve top cambazları yetiştirme maksadıyla değil, "sosyal barış" ve muhabbet maksadıyla... Bu fikir 1990'ların sonlarında Kolombiya'nın Medellin kentinde doğdu. Bir grup sosyal hizmet uzmanı, gençleri uyuşturucu mafyasının etki alanından kurtarmak, birbirleriyle ölümüne rekabet içindeki mahalle çetelerindeki delikanlılar arasında dostluk kurmak amacıyla, sokak futbolundan yararlanmaya karar verdiler. "Sokak savaşı yerine sokak futbolu" şiarıyla, "Futbol pra la paz" (Barış için futbol) projesi oluştu.

Projeyi başlatanlar, sokak futbolunun, kendini ve başkalannı tanıma, ilişki kurma, sorun çözme gibi "hayatta lâzım olan becerileri, oynaya oynaya öğrenmeye" yardımcı olabileceği kanısındaydılar. Düzenledikleri organizasyonlarda, sokak futbolunun "kurallarını", insanları birbirleriyle ilişkiye geçmeye mecbur bırakacak şekilde koydular: Kız-erkek karışık oynanıyor. Kuralları her maçtan önce iki takım birlikte saptıyor. Zaten sokak futbolunun doğasında vardır ya bu: 'sahanın" koşullarına, büyüklüğüne göre hayalî çizgiler saptanır, taç ve kornerin olup olmayacağına karar verilir, hangi mesafeden şut çekmenin caiz olduğu, kalenin üst direk hizasının "nere" olacağı, "duruma göre" tayin edilir. İşte Medellin projesini yürütenler, sokak futbolunun bu değişken kurallılığını, katılımcıları birlikte kural koymaya, bunun için "müzakereye" teşvik etmek için kullandılar. Hakem de yoktu. İhtilaflı pozisyonlarda takımlar konuşup anlaşarak bir karara varmak durumundaydı. Projeciler, başlangıçta her takıma, bu tartışmalarda "yardım eden" bir âkil abi ya da ablayı "takım büyüğü" olarak atamışlardı. Bu arada, rakibin gollerini de alkışlamak gibi töreler icat edildi.

Medellin projesi çok başarılı ve popüler oldu. Şimdi her haftasonu kentte yaklaşık 300 takım sokaklara dökülüyor bu organizasyon çerçevesinde maç yapmak için! Sahiden, birçok mahalle arasında barış sağlandı. Futbol oynarken tanıştığı "düşman" mahalleden kızlarla-oğlanlarla evlenenlerin bile olduğu anlatılıyor!

Alman Parlamentosu İkinci Başkanı Antje Vollmer, bir Kolombiya ziyaretinde haberdar olduğu Medellin projesinden çok etkilendi ve bunu Almanya'nın doğu eyaletlerine uyarlamayı düşündü. Geçen sene Brandenburg'da, ırkçılığı ve yabancı düşmanlığına karşı, "Hoşgörü için Sokak Futbolu" projesi başlatıldı. Federal Gençlik Bakanlığı'ndan 1.2 milyon avro, eyaletinin bakanlığından 1 milyon avro ayrıldı bu işe. Ekim'de, 200 çocuğun katıldığı eğlenceli bir turnuva düzenlendi.

Antje Vollmer bu işten çok heveslenmiş. Albert Camus'nün ünlü "Medeniyet üzerine ne biliyorsam futboldan öğrendim" sözünü anıyor. Yeni hedefi, örgütlenmeyi genişletip, 2006 Dünya Kupası'na refakat edecek bir "Sokak Futbolu Dünya Şampiyonası" düzenlemek. Bu projeyi destekleyen bildik bir isim var: Jürgen Klinsmann! Almanya'nın bir dizi kentinin sokaklarında, avlularında oynanacak bu turnuvaya, bütün dünyadan, ülkeleri, şehirleri, kasabaları, köyleri temsilen sokak futbolu girişimlerini çağırmayı düşünüyorlar. "Evcilleştirme" teşebbüsleri olarak da görülebilir elbette bunlar. Sokak futbolunun "vahşî doğasını" kafese kapatan, onu yapay bir "projeye" dönüştüren girişimler... Evet, var böyle bir yanı. Ama sadece o yanı mı var? "Başka" bir futbol neşesinin yaratılmasını sağlayabilir, sağlıyor bu "projeler". "İnsanlık nâmına" bir fayda sağladığına, sağlayabileceğine de itiraz edilmeyecektir herhalde. Hele bir de arada sırada şurada burada birkaç sokağı trafiğe kapatmaya yarasa...!

Son bir not: İstanbul'da da Kadıköy Gençlik Merkezi'nin benzer ilgileri olduğunu duymuştum!

Kumda Oynamanın Endüstrisi

Acemilere, bir işi çocuk oyuncağı zannedenlere söylenen ağır lâftır, malûm: "Sen git kumda oyna... "

Ama siz kumda oynamayı bir de top erbabına sorun bakalım! Plaj voleybolu hiç de "kumda oyna" diye alay

edilecek hafiflikte değildir. Voleybol haydi neyse de, kumda futbol oynamaya kalkışmak, olacak gibi değildir. Topla teşebbüs edilen hemen her hamle başarısızlığa mahkûmdur, hemen hiçbir hareketi niyet edildiği biçimde icra etmek mümkün değildir. Kum, en kötü zeminden de kötü bir bataklıktır. Şut ve pasların akıbeti meçhuldür; hele naylon bakkal toplan, acaip güzergâhlar çizer. Çare, her durumda, her zaviyeden ve her mesafeden kaleye vurmaktır. En büyük talih, topun havalanıp vole fırsatı verecek seviyede süzülmesidir. Kumda en garantili "müessir fiil", voledir. Fevkalâde karadüzen bir oyundur, kumda futbol. Evet, kum futbola zinhar elverişli değildir ama çocuk milleti yine de kumda futbol oynar. Çevresi deniz dışında hiçbir çizgiyle sınırlanmamış engin kumsalda, sarhoş edici bir keşmekeştir o. Tam yaz halidir.

Bir de Brezilyalılar öteden beri kumda futbol oynarlar. Zaten Brezilyalıların millî hasleti değil midir, mümkün olan ve olmayan her zeminde futbol oynama cehdi? Alex Bellos'un Literatür Yayıncılık'tan çıkan Futebol: Brezilya Yaşam Tarzı kitabında bu cehdi okuyabilirsiniz. "Futsal" var, yani salon futbolu... Amazon Nehri'nin içinde, ayaklar balçığa gömülmüş oynanan futbol var... Otomobillerle top sürerek oynanan "otobol" var... Hepsinin de tutkunları, ustaları, turnuvaları var. Brezilya'nın muhtelif futbollarına baktığınız zaman, bildiğimiz futbola bakışınızda bir kayma olacaktır: İki takım halinde topu ayakla oynayarak rakip kaleden içeri sokma oyunları içinde herhangi biri olarak göreceksiniz bizim malûm oyunu. Tıpkı insanın memeliler içinde herhangi bir memeli olması gibi...

Plaj futbolu da Brezilya futbollarının belli başlılarından biri. Futebol kitabında da anlatıldığı gibi, 1950'li ve '60'lı yıllarda en parlak dönemini yaşayan plaj futbolu, tıpkı sokak ve arsa futbolu gibi, parlak yıldızların yetişmesinde rol oynamış. Ancak son yirmi yılda, kumsalların aşırı kalabalıklaşması sonucu, sönükleşmiş.

Yine de Brezilya'da plaj futbolu ("Futebol de Areia") kurumsal bir çerçeveye sahip. Hatta bu kurumsallık, son on-

onbeş yılda plaj futbolunun dünya çapında "endüstriyel" bir etkinliğe dönüşmesinin çekirdeğini oluşturmuş. 1992'de oluşan ve 1993'te ilk uluslararası profesyonel turnuvayı düzenleyen BSWW (Beach Soccer Worldwide - Dünya Çapında Plaj Futbolu), Amerika ve Avrupa'da örgütlenmiş. Türkiye de dahil birçok yerde turnuvalar düzenliyorlar. FIFA tarafından tanınmak için yürüttükleri kulis hayli ilerlemiş durumda. Oyunun resmî biçiminde tabiî kurallar var. Süre ve alan kısıtlı. En tehlikeli pozisyon serbest vuruş, çünkü baraj kurmak yasak. Ustalaşmış, profesyonel oyuncular var. Tümüyle bir gösteri olayı.

Nasıl bir gösteri olayı ve nasıl bir endüstri olayı olduğunu, Schalke 04 kulübünün bu yaz için yaptığı plaj futbolu organizasyonunun duyurusundan anlayabilirsiniz: "Geniş plajlar, güneşten yanmış vücutlar, ritmik müzik ve akrobatik futbol. Plaj futbolunun keyfine Schalke'de varın. Kokteyller, sıcak müzik ve barbekü eşliğinde sizi Brezilya top sanatının dünyasına götürüyoruz." Sanal plaj futbolu oynamak için özel bilgisayar oyunları var, plaj futbolu "ortamına" mahsus bir giyim-kuşam modası var.

Kıçlarında kara donlarla, kumlan savura savura, uçuşan naylon topu kovalayan kabak kafalı bebelerin deli neşesi nerede... "beach soccer keyfi" yapan kara gözlüklü bandanalıların stilize sırıtışı nerede?

Çalıma Kaçmak, Çalımdan Kaçmak

Yaz aylarında oğlan çocuklar ne yaparlar? Birçokları, mümkün mertebe top oynarlar. Mahallede ya da "yaz futbol okulu"nda. Futbol okuluna gidenler, top kontrolü, koordinasyon bilgisi vesaire öğrenirler. Mahalledekiler ise, namütenahi "çalıma kaçarlar". Çalım, karadüzen top oynamanın en şenlikli bir unsuru, futbolun vahşi doğasının bir parçasıdır. Daha doğrusu, "modern futbol" çağında öyle sayılıyor. Aslında çalım, futbolun "medenîleşme" sürecinin bir olgusu idi. Futbolun, bugün "Amerikan futbolu" da denen "rugby"den ayrışmasıyla yapılabilir hale geldi ancak çalım. Ondan önce, tekme atmak, rakibi itip kakmak, sarılıp indirmek serbestken, mümkün müydü topu alıp sürüp

gitmek? Faul icad olup oyuncuların fiziksel temasına kurallar getirilmesi, şut çekmek ve koşmak gibi kuvvet gösterilerinden başka tür maharetlerin öne çıkmasını sağladı. Top sürme ve çalım becerisi de bunlardan biriydi. Hatta belki başlıcası... Onyıllar boyunca, dünya futbol yıldızları, öncelikle usta çalımcılardı.

İkinci Dünya Savaşı'ndan, özellikle 1954 Dünya Kupası'ndan sonra "modern futbol" şekillenmeye başlayıp, fizik kuvvet ve taktik örgütlenme ağırlık kazandıkça, çalım becerisi eski büyüsünü yitirdi. Eski moda, fuzulî, hatta abes bir sirk numarası gözüyle görülür oldu. Çalımı verimlilik düşürücü bir ilkellik olarak görenlerin başında, elbette Almanlar vardı. Almanya'da küçük yaş kategorilerinde altyapı hocaları, topla fazla oynayan oyuncuya anında "oynaşma! ver artık!" diye höykürürler hâlâ.

"Çalım"ın Almancasının ("fummeln") anlamları, "modern futbol" ideolojisinde günah gibi lânetli ve günah gibi cazibeli bir yeri olan bu müessir fiilin nasıl tahayyül edildiğine dair ipuçları veriyor bize. "Fummeln", Flamanca kökenli bir sözcük. "Büyük Sözlük"lerde, üç anlamı sayılıyor: 1- Elleriyle yoklaya yoklaya bulmaya çalışmak. 2- Bir şeyi zar zor bir yerden bir yere taşımak. 3- Okşamak, elleşmek, oynaşmak. Çalım, böyle bir şey işte; daha doğrusu böyle bir şeyler... Yerine göre, bunların biri veya öteki. Yerine göre, hepsi. Bazen elleriyle değil de ayaklarıyla tabii, yoklaya yoklaya rakip oyuncuda veya defansta bir gedik aranmak... Bazen, hakikaten, topu döke saça bir yerlere sürüklemek...

Ama üçüncü anlam, hep sabit sanırım: Elleşmek, oynaşmak, okşamak... Çalımın, yapanda da izleyende de bir şehevî zevk uyandırdığı kesin. Nitekim, dar alanda koparılan bir çalım tufanı, üç oyuncuyu birbirine dolayan bir vücut aldatmacası ya da rakip savunma hatlarını kapı geçer gibi ekarte eden bir slalom koşusu, en ultramodern futbol nizamlarında dahi seyirciyi ayağa kaldırıyor, tribünü uğuldatıyor, televizyoncuları tekrar çekimler yayımlamaya sevkediyor. Maradona'nın 1986 Meksika Dünya Kupası'nda İngiltere'ye attığı golün öncesindeki o 60 metrelik slalomun,

dünya futbol tarihinin en şahane on manzarasından biri olarak kalacağı kesin değil mi?

Dahası çalımın, modern futbolun yeni evresinde lüzumlu bir iş, hatta zorunlu bir beceri olarak yeniden itibar kazandığını da söyleyebiliriz. Birçok futbol adamı şunu söylüyor: Temponun olağanüstü arttığı ve takımların imara açılan arazide parsel kapatan müteahhitlerin hırsıyla alan daralttığı oyun yapısında, asgarî bir çalım becerisi, şart oluyor. Topu dar alanlardan esenliğe çıkartmak için, sahaya yerleşim düzeni ve pas mekikleri her zaman yeterli olmayabiliyor ve o karambolde adam geçerek açığa çıkabilen oyuncular özel bir değer kazanıyor.

Bu carî işlemler için, "çalım" yerine modern bir ifade kullanılıyor biliyorsunuz: Adam eksiltmek. İşlevsel ve araçsal bir tanım bu. Hareketin kendi estetiğini değil, satranç benzeri bir diziliş ve karşılıklı hamleler müsabakasında taşıdığı stratejik değerini gözetiyor. Zaten "adam eksiltmek", ancak eksilen rakip ve boşalan alanın behemahal muayyen bir iş için değerlendirilmesi durumunda değer kazanıyor. Adam eksiltenin, adam eksiltmiş olmanın zevkiyle eriyip gevşememesi, adam eksilttikten hemen sonra atacağı şutu veya vereceği pası hesaplamış olması bekleniyor; zaten adam eksiltme ameliyesi de ancak o şut veya pas uğruna meşru sayılıyor! Oysa çalım, biliyorsunuz, sahanın neresinde ve ne için yapılıyor olursa olsun, kendi başına değerlidir.

Memleketimiz, geleneksel olarak, "çalıma kaçan" bir futbol kültürüne sahip. Zaten "kültürcü" futbol yorumlarında, çalım, bir Akdeniz ve Latin "olayı" olarak konumlandırılıyor. Fakat son yıllarda Türkiye futbolu bu bakımdan da modernleşti. Rakibinin göbeğinden topu geçirmeye çalışan ya da (Okan Koç gibi) karşısına bir rakip almadan topla yola koyulamayan oyunculara tribünler tepki gösteriyor. "Çalımdan, "adam eksiltme" modeline geçiş var. Memleket futbolundaki ilerlemede bu geçişin özel bir yeri var: Dar alanda hızla adam eksiltebilen (ve ortaya çıkan kısa zaman ve alan boşluğunu "olumlu biçimde" değerlendirebilen)

"yere yakın" adamlar, Eurosport yorumcularının sempatiyle izlediği "the Turks"un alâmet-i farikalarından biri değil mi?

İhtiyar Kurtlara... Ve Bülent Korkmaz'a Saygı

1991'de Avrupa Şampiyon Kulüpler Şampiyonu olan Crvena Zvezda'nın (Kızılyıldız) o altın neslini hatırlıyor musunuz? Mihailovic, Ştojkovic, Savicevic, Mijatovic - işte o adamlar... Onlardan biri, bir Çetnik gaddarlığıyla bakan Sinisa Mihailovic bugün 37 yaşında, Inter'de oynuyor ve hâlâ o gaddarlıkla frikik atıyor. O adamlardan daha gösterişsiz ama azamî faydalı bir başkası, Vladimir Jugoviç'i hatırlıyor musunuz? Kızılyıldız'la Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası'nı, Juventus'la Şampiyonlar Ligi Kupası'nı kaldırmıştı. Bugün, 36 yaşında, Alman 2. Ligi'nde Ahlen takımında futbol oynuyor. Kızılyıldız menajerlik önermiş kendisine, "daha çok gencim, top oynamak istiyorum" deyip reddetmiş.

Bursasporlu Vahit'i hatırlar mısınız? 1974/75 sezonunda Avrupa Kupa Galipleri Kupası ikinci turunda Dundee United'e 40 metreden attığı gol, '70'lerin en ürpertici millî hikâyelerindendi. "Deli Vahit" namlı bu futbol emekçisinin, 50'li yaşlarına kadar Bursa amatör kümesinde coşkuyla top koşturduğu bilinir.

Uche'yi zaten tanıyorsunuz. 40'ına merdiven dayamış 'cool' Nijeryalı, İstanbulspor'da 10 maç oynadı 2005/06 sezonunda, hatta geçen sene bir de golü var.

Sonra, Ankaragücü kaptanı Hakan Kutlu. 34 yaşındaki bu dik bakışlı fedakâr stoper, sekiz yaşından beri Ankaragücü'nde. Ziya Adnan'ın İletişim Yayınları'ndan çıkan Çünkü Biz Ankaragüçlüyüz kitabında yer alan söyleşisinde anlattığına göre, "hasta bir Ankaragüçlü" olan abisi tarafından yazdırılmış altyapıya. 1988-1989 sezonunda A takıma yükselmiş, o zamandan beri sarı-lacivert ikinci derisi olmuş. Kulüp tarihinde en uzun süre forma giyen oyuncu rekorunu kırmış. Ankaragücü 2005/2006 sezonu başında onunla menacer-futbolcu sözleşmesi imzaladı.

30'lu yaşlarının ortalarında sahne almaya devam eden bu kıdemli futbolcular, özel bir saygıyı hak ederler. Üç kuşaktan meslektaşlarıyla birlikte oynamışlardır. Yeniyetmelik çağında onları hayranlıkla izleyen futbolseverler çoluk çocuğa karışıp saçları kırlaştığında, onlar hâlâ sahadadır. "Yaşlanmanın en sağlam belirtisi, futbolcuların artık hep yaşça senden küçük olmasıdır" demişti bir ahbap. Bu kıdemliler sayesinde yaşlanma eşiği biraz yükselir - biraz da gıptayla bakarsınız ihtiyar delikanlılara.

Hakan Kutlu örneği, başka bir nesli tükenen tipolojiyi hatırlatıyor bize. 'Eskiden', yani onbeş- yirmi yıl öncesine dek alışıktık buna. Her takımın demirbaşları olurdu. Altyapıdan yetişmiş, orada doğup orada büyümüş, oradan emekli olmuş, lâf olsun diye değil sahiden simgeleşmiş kişiler. Taşra takımlarında, yörenin çocukları. Sadakatten söz etmeyi hakaret sayacağınız kadar özdeşleşmişlerdir bu tipler takımlarıyla. Taraftarın sahaya inmiş hali gibidirler. Futbol endüstrisi, sadece sahada değil saha dışında da artan temposuyla, hep yeni çehreler isteyen 'halkla ilişkiler'iyle, menacerlerin bitmek bilmez 'arayışlarıyla', kıymet vermiyor artık böyle istikrarlara. Hiçbir futbolcu bir yerde yıllanmıyor.

Türkiye'de bu nadir tür ('yerinden' ayrılmayan ihtiyar kurt) içinde Bülent Korkmaz'ın özel bir yeri var. Bülent Korkmaz, 2005 yazında 37 yaşındaydı ve hâlâ müthiş bir iştahla futbol oynamak istiyordu. Jübile tekliflerini işitmeyeyim diye, yöneticilerin telefonlarına çıkmadığını yazıyorlardı basında! Tam Saha dergisinin Haziran 2005 sayısında yayımlanan söyleşisinde, fiziken gayet iyi durumda olduğunu söylüyordu. Güngörmüşlerin genç oyunculara aktaracağı tecrübe, yerini başka hiçbir şeyin tutamayacağı bir değerdi ona göre. Milan'ın hâlâ arada sırada Costacurta'yı oynatmasından, belli ki aklı ve gönlü kamaşarak bahsediyordu. 2001/2002 sezonunun ardından kendisiyle yapılan bir söyleşide, Avrupa'dan aldığı tekliflerden bahsederken, tercihinin İngiltere olduğunu söylemişti Bülent Korkmaz: "Çünkü ada futbolu benim karakterime çok uygun." Hakikaten de öyle! Premiership'te

oynarken izlemek isterdik Bülent Korkmaz'ı. İngilizin spikerini "what a wonderful tackle" diye ünletmesini, tribündekilerin onun ikili mücadelelere dalışını huşu içinde "yeeaaaah" çığlıklarıyla kutsamalarını görmek isterdik. Kim bilir, belki de 38 yaşında, Blackburn'de... 40'larını, 30'larını ve 20'lerini süren Galatasaraylılar için, ancak babalarından dinlemiş olabilecekleri kadar mitolojik bir figür, Bülent Korkmaz. Her şeyden evvel, 12 yaşından beri Galatasaray forması taşıyor. Fatih-Edirnekapı'nın arsalarından gelip, Galatasaray futbol takımlarının her kademesinde oynadı: 21 yaş altı, amatör, 3. Lig... zaman zaman da aynı hafta içinde bunların birkaçında birden. 19 yaşında, Derwall-Denizli döneminde A takımı formasını giydi. 1980'lerden 1990'lara, Galatasaray'ın "Avrupa takımı" olmaya gidişinin bütün duraklarında oradaydı. Sarı-kırmızılı forma artık ikinci derisi sayılır. Sanki mümince bir devamlılık, bir adanmışlık.

Oyundaki adanmışlığıyla da bir mitoloji figürü, Bülent Korkmaz. Kendi resmî internet sitesinde de işleniyor, çoğaltılıyor bu mitoloji: "O doğuştan cengâver. O doğuştan cesur." diye tanıtılıyor. Anne babası onu "Cesur" adıyla kaydettirmek istemişler zaten, nüfus memuru "Bülent" adıyla kaydetmeyi uygun bulmuş. (Biliyorsunuz yurdumuzda çocuğun adı nüfus memurunun iki dudağının arasındadır!) Bülent, memleketin "tekmeye kafa uzatan futbolcu" menkıbelerine çoktan sabit kalemle yazılmış bir isim. (Sevin Okyay sever bu "sabit kalem" mecazını, ona özendim!) Türkiye'de "mücâhit futbolcu" ikonolojisini, kanlar içinde sargılı başıyla "Mehmetçik" Basri Dirimlili'nin fotoğrafı temsil ederdi, şu binyıl dönümüne kadar. 17 Mayıs 2000'de Kopenhag'da oynanan UEFA Kupası finalinden beri, yeni ikon, sarılı kolu ve yüzündeki derin acıyla, Bülent Korkmaz'ın fotoğrafıdır. Eli belinde durakalması, gevşemesi, hırsını yitirmesi, pes etmesi tasavvur edilmeyecek bir futbolcu, o. Oynadığı takımın taraftarları için, tam âşık olunacak futbolcu. Üstelik, nesli tükenen türden bir taraftar-futbolcu. Söyleşilerinden, futbol kamuoyunun sair kısımlarını kaale

almadığı, sadece taraftarını ve camiasını gözettiği izlenimini alıyorsunuz.

Bülent Korkmaz'ı bir de başka takımların taraftarlarına sorun... İllâ Fenerlilere, Beşiktaşlılara ya da Cimbomlularca komplocu bir kin seğirmesiyle "Galatasaray'ın düşmanları" diye kodlanan insanlara değil... Kimseyle derdi olmayan, sadece "başka" takımlara gönül vermiş insanlara. Ya da daha iyisi, futbolu tarafsızlığa, objektifliğe yakın bir gözle izleyen futbolseverlere... İyi, düzgün futbol yorumcularına... Onların hiç gözünün önünden gitmeyen başka bir yüzü daha var, Bülent Korkmaz'ın. Galatasaray'ın âkillerinin de teslim etmekten geri kalmadığı bir yüzü... Kuyrukta hır çıkartarak öne geçmeye çalışan ya da "sen benim kim olduğunu biliyor musun" edasıyla sıradakileri ittirip bankoya abanan vatandaş tipinin sahadaki izdüşümü olarak Bülent Korkmaz'dan bahsediyorum...

Mesela, bir faul ya da sert müdahale sonucu yere düştüğünde akrobatik bir hamleyle anında doğrulup eliyle "kart, kart!" işareti yaparak hakemin üzerine yürümek, belki de öyle değil ama, bana sanki Bülent'in icadı gibi geliyor. (Sonraları Hakan Ünsal bu hareketi çok geliştirdi.) Yere düşmesinin doğal sonucu süsü vererek veya ölümcül bir darbe aldığı izlenimi yaratarak, yanındaki-yöresindeki rakip oyuncuyu terörize edecek şekilde biçerdöğer gibi dönüp yuvarlanmak da onun spesyalitesidir. Tasvip etmediği düdüklere, korkunç bir skandalla karşı karşıyaymışçasına dehşetli ifadelerle tepki göstermek; hakemlerle didişmek, bilhassa yan hakemlere çıkışmak (hakaret ettiğine de tanık oldum, tribünden); zaman zaman rakip oyuncuları horlayan hareketler, keza onun alâmet-i farikası. (Daha çekingen davrandığı ecnebi hakemlere, işaret parmağını iki yana sallayarak "no, no" yapmak da, onun Tanju Çolak'tan alarak geliştirdiği bir jest.) Bülent Korkmaz'ın kariyerini özetleyen kareler arasında bu görüntüler mutlaka yer alacaktır. I. Fatih Terim döneminin muzaffer Galatasaray'ının küstah üslûbunun bariz simgelerinden biridir o. Başka takım

oyuncularına sineğe bakar gibi, "kimsin ulan sen? çekil ayak altından" havasında bakan bir üslûp.

Ölümcül derecede Galatasaraylı arkadaşım İmran Ayata, Bülent Korkmaz'ın, gerçekten bir "büyük kaptan" oluşuna karşılık, kendi takımına da bir eğitim çavuşu zalimliğiyle davrandığına dikkat çekiyor: "Arkadaşlarını sürekli fırçalar. Bir arkadaşına faul yapıldığında hakemle didişir ama yerde yatan adamla pek nadir ilgilenir. Kalecisi kendi hatasıyla gol yediğinde, dönüp başka yere bakar, çehresinde büyük bir soru işaretiyle."

"Sivil hayatında" böyle biri olmadığı söyleniyor. Bilmiyorum. (Kendisini sivilde sadece bir defa, 1999 yazında Edremit/Havran'daki taşra havaalanında gördüm, beş-on metre mesafeden. Herhalde tatil dönüşüydü, kendi halinde, yalnız, bekliyordu. Galatasaray'da gözden çıkarılmıştı, Göztepe'yle, Bursa'yla transfer görüşmeleri yapıyordu. Sonra kerhen kadroda tuttular onu, alternatifini de bulamadılar. İşte o sezonun sonlarında, Kopenhag'da UEFA Kupası'nı kaldırıyordu!) Öteden beri, maç sonu konuşmalarındaki suhuletli havası, yumuşak yüz ifadesi dikkatimi çekmiştir. Zaten bütün profesyonel sporcular, mizahçı Suavi Süalp'in kıymetli eserinin adıyla, "gündüz insan gece hırt" değil midir biraz? Futbolda bilhassa savunma işçileri, yaptıkları işin doğası gereği asabı, hırçın, sert değil midirler sahada; belirli bir gaddarlık, stoperliğin sânından değil midir? Olabilir, ihtimal ki Bülent Korkmaz da öyledir; sahada başka bir boyuta geçiyordur da sivil hayatta ipek gibi birisidir. Ayrıca bir zamandır, elbette kendi ölçüleri içinde, saha içindeki oyun-dışı davranışlarında bir yumuşama da görüyor muyuz nedir? Hakemlere hoşgörülü bir gülümsemeyle, "yapma, din kardeşiyiz" havasında bakabiliyor (bazen, en azından). Yaşına, görüp geçirdiklere ve tabii hışmına hürmeten ona "pardon abi" jestleri yapan rakip oyunculara bile kötü kötü bakardı; şimdi "olur öyle şeyler koçum" makamında abilik jestlerini esirgemiyor onlardan (bazen, en azından). 400. 1. Lig maçı için tebrikler vesilesiyle, "demek ki mesleğimi doğru, düzgün ve başarılı

bir şekilde yapıyorum" demiş Bülent Korkmaz. Doğru-düzgünlüğün fair-play ile ilgili çağrışımlarını bir yana bırakırsak; onun profesyonel iş ciddiyeti gerçekten hayranlık uyandırıcı. Biraz teknik ayrıntıya girelim, haddimiz olmadan... Mesela sadece deli cesaretiyle tanımlayanlayız onun kesiciliğini. Mutlaka çabukluğundan ve giderek gelişen zamanlama sezgisinden bahsetmeliyiz. Ömer Üründül, onun Avrupa ölçeğinde en süratli savunma oyuncularından biri olduğunu söylüyor (35 yaşıyla!). 35 yaşında çıktığı 400. lig maçında, Gençlerbirliği'nin ceylan hızındaki forveti Youla'ya nasıl set çektiğini hatırlayın. Doğru anda, doğru pozisyon alarak, doğru müdahalelerle, kendisinden daha süratli ve daha becerili bir rakibi oyundan düşürmeyi bildi. Kollarını oraya buraya savurup bağırarak arkadaşlarına uyarılar, talimatlar yağdıran fotoğrafı da, Bülent Korkmaz albümünün vazgeçilmez karelerinden biri. Bu fotoğrafta sadece bir "gaza getirme" çabası yok; savunma yerleşimine nizam verme, kime nerede duracağını gösterme çabası var. Kademe ve yerleşim bilgisi de, mesela İngiltere-Türkiye millî maçının ilk gölündeki gibi bazen aksasa bile, onun zamanla geliştirdiği bir meziyet. Geriden oyun kurma becerisinin olmadığı ve zaman zaman eski usul top şişirmelerden kendini alamadığı malûm, ayrıca topla münasebetinde iflah olmaz bir derbederlik var; fakat kesiciliğini kendi içinde rafine ettiğini de görmezden gelemeyiz. Profesyonelliğinin en hayran olunacak veçhesi de bu: Bülent Korkmaz, tecrübeyi nicel olarak biriktirmekle kalan, yani zaten bildiklerini ezbere yapar hale gelmekle yetinen bir futbolcu değil. Yeteneğini geliştiren, aşamalar kaydeden biri. Bunca yıl en az yirmi savunmacıyla birlikte iş tutarken, inatla kendi tarzını geliştirdi. Galiba en çok da Falco Götz ve Stumpftan bir şeyler aldı, kendince... Onun içindir ki, "kaşar futbolcu" olmuyor. Büyük kaleci Peter Schmeichel, bir söyleşisinde, futbolu bırakmaya hazırlandığı günlerden konuşmuştu. Son gittiği Liverpool deplasmanında, ateşli "Kop" tribününün önündeki kalede yerini almaya giderken, birden büyük bir alkış yükseldiğini anlatıyordu. Rakip takımın seyircileri, uzun

süre ayakta alkışlamışlardı onu. Schmeichel şöyle diyordu: "Alkışlarında 'Bu seni sevdiğimiz anlamına gelmez ama başarılı bir rakiptin, bunu hak ettin' mesajını okudum." Ben de Bülent Korkmaz'ı buna benzer duygularla, ayakta alkışlıyorum. Yukarda anlattığım kötü fotoğraflarını unutmam mümkün değil, futbol zevkini kaçıran fotoğraflar çünkü onlar. Bu nedenle, Bülent Korkmaz'a sempati duymam zor. Ama bu sıradışı profesyonel performansa saygı duyuyorum. TV sohbetlerinde kullanılan ağızla, ötekini küçük gören ama üst makamdan tahammül gösteren "görüşünüze saygı duyuyorum" ifadelerine benzer riyakâr bir saygı değil, kastettiğim. Sahiden saygı duyuyorum. Müstesna bir futbol emekçisidir ve hiçbir zaman unutulmayacak.

Metin Oktay'ı Galatasaraylı olmayanların da, Aykut Kocaman'ı Fenerbahçeli olmayanların da, Metin Tekin'i Beşiktaşlı olmayanların da sevip saymasını sağlayan özellikler Bülent Korkmaz'da yok. Tersine, Galatasaraylı olmayanları ondan soğutacak özellikler var. Bu durumun, futbolseverliğin sevme-sayma kapasitesi adına bir kayıp olduğunu düşünüyorum. Çünkü Bülent Korkmaz, Galatasaray dışındaki takımların taraftarları tarafından, "büyük bir rakipti" diye hatırlanmayı hak eden bir futbolcu.

***

Bu yazdıklarımı kitaba koymak üzere gözden geçirirken, Bülent Korkmaz, Gençlerbirliği'nde teknik direktör Mesut Bakkal'la beraber antrenör olarak çalışmaya başlamıştı, ilk yarım sezonunda, başarılı ve sempatik bir resim verdi. Bakalım, belki bir yirmi sene de "hoca" olarak hürmetimizi kazanacak!

Canlı ve Fişsiz, Pliiz!

Çok değil şöyle bir on yıl öncesine kadar, stadlarımızın ses tesisatı, eski usul mütevazı hoparlörlerden ileri gitmezdi. Liglerde devam etmekte olan müsabakaların neticelerini bildiren ya da adamcağızın birine aracının başına ya da şeref tribünü girişine falan gitmesini ihtar eden masum mesajlar neşredilirdi bunlardan, işitebilmek için, kulak

kabartmak gerekirdi. En kabadayısı, devre aralarında popüler parçalar neşredilirdi, cızırtılı ve boğuk. Bugün artık öyle mi? Özellikle İstanbul'un büyük stadlarında, diskovari ses kapasiteleri kurulu. Zaten stad kapılarına da 'içerdeki ses düzeyi geçici işitme kaybına yol açabilir' uyarısı asmak yersiz olmayacaktır. Tesisat durduğu gibi durmuyor tabii, maçın saatler öncesinden başlayarak, müzik çalıyor (çoğunlukla ritmik elektronik müzik), ev sahibi takım adına cazgırlık yapıyor, ünleyip duruyor.

Yeni futbol mabetlerinin sakinleri, bu muazzam ses volümünü, deplasman takımlarını ağırladıkları mutena cehennemlerinin iftihar edilecek spesiyaliteleri arasında sayıyorlar. Canlı avâzelerle beraber, ampflikatör gücüyle de yükleniliyor rakibe! Taraftar 12 numaraysa, ses tesisatı da 13 numara.

Ben ise stadlarda bu kadar fazla ses cihazını 'yabancı madde' sayanlardanım. Futbol bir açık hava sporudur. Seyirci gürültüsü ve onun arasından sızan şehir uğultusu, trafik, saatine göre ezan sesi, yeterince tenhaysa topçuların seslenişleri işitilebilir olmalı bana kalırsa.

Hoparlör, seyirciden rol çalmamalı her şeyden önce. Seyirci bir golü istediği tezahüratla, istediği uzunlukta kutlayabilmeli. Sıcağı sıcağına selâm ve sevgilerini yollayabilmeli kendi sesiyle. Maçın bitiş düdüğü çaldığı anda yangın alarmı gibi devreye giren çıtsak çıstaklardan fırsat kollamak zorunda kalmadan, takımını tribüne çağırabilmeli.

Rol çalmanın had safhası, biliyorsunuz, mühim maçlarda, stad DJ'inin seyirciyi tezahürata yönlendirdiği anlar: 'Haydi, susmuyoruz arkadaşlar'. Çoğu kez —şükür— tepki çekiyor böylesi müdahaleler. O dakika idrak ediliyor: Televizyon dizilerindeki kahkaha efektlerinin insanlara yaptığı muamele neyse, tribündeki ses tesisatının yaptığı da odur neticede. Ligin kuytusundaki tenha maçlarda ise manzara hazindir. Bomboş tribünlerde birkaç yüz kişilik iki üç seyirci birikintisi, bıkkın bıkkın ısınan oyuncular - ve devâsâ hoparlörlerin desibel zoruyla yaratmaya çalıştığı kitlesel eğlence atmosferi... 'Orantısız güç kullanımı' değil de nedir bu? Hele

hoparlörler bir noktada mecburen susup, o cılız seyirci topluluğu yalın avaz kalakaldığında doğan trajikomik yabancılaşmayı düşünün. Hoparlörün bağımsıyla reklam ettiği âlem mi daha gerçek, sahadaki kanlı canlı maç mı, dağılan zihinleri düşünün. Zihinlerin dağılması meselesi asıl, konunun 'sosyal boyutu'yla ilgili. Hoparlör, 'sosyal futbolsever'in katilidir. Unutmayın: Tribünler aynı zamanda yârenlik meclisleridir. Bir bölümü sırf onbeş günde bir orada buluşan ahbaplar orada hem takımdan, futboldan konuşur, hem de dereden tepeden lâflarlar. Oysa 'tesisat' köklenmişken yanyana oturanların bile salimen sohbet etmesi mümkün değildir. Tribün uğultusunun sohbete oluşturduğu tatlı fondan değil, hal hatır sormak için ciyak ciyak bağrışmanın gerektirdiği hallerden söz ediyorum. Endüstrileşmenin alıp yürüdüğü Avrupa'da da bir sorun bu. Bazı taraftar grupları ses donanımının kölesi olmaktan, rahat rahat kendi şarkılarını söyleyememekten yakınıyorlar. 2002/2003 sezonunun ilk maçında, Bayern München'in DJ'leri büyük bir kıyak havasında, başlangıç düdüğünden önce bir on dakika hoparlörü susturacaklarını açıkladılar: "Israrlı istek üzerine, kale arkasındaki taraftarlar kendi şarkılarını söyleyebilsinler diye..." Hoparlör törenle sustu - ama seyirci de sustu! Şaşkınlıktan, söyleyemediler bir şey. Üç dakika suskunluktan sonra çaresiz açıldı tesisat, gelsin Tina Turner... Bu hallere düşmek de var! Bulutsuzluk Özlemi'nin 1995 yapımı "Yaşamaya Mecbursun" albümü, "canlı ve fişsiz" ibaresini taşır. Stüdyoda işlemden geçmeden yapılmış bir albümdür: Hatasıyla, sevabıyla, seyirci sesleriyle, sahne performansını yansıtır. Stad sesi olarak da, istediğimiz bundan ibarettir.

Futbol Argosunun Bereketi

Geçen sezon Fransa 2. Ligi'nde oynanan Reims-Sedan maçından bir tribün fotoğrafı gördüm. Tribünün sağ ucunda, deplasmana gelmiş Sedan taraftarları küçük bir öbek

oluşturuyorlar. Ev sahibi taraftarlarının hıncahınç doldurduğu bölümleri kaplayan iki kocaman bez afiş açılmış. Tribünün üst katlarını neredeyse soldan sağa kaplayan bezde, Sedan taraftarlarının oturduğu yönü gösteren bir ok var. Altında, aynı uzunlukta bir pankartta, şöyle yazıyor: "Pour trouvez les paysans, suivez la fleche", yani "Köylüleri bulmak için, oku takip edin"! Reims de neticede civarıyla birlikte 200 binlik bir yerleşim, fakat onlar da gariban Sedanlılara "köylü" diyorlar, dalgalarını geçiyorlar işte... Kim bilir, belki kaynağında bilmediğimiz gıcıklaşmalar vardır; Banu "K." Yelkovan bizi sosyo-kültürel olarak aydınlatsın.

Taşramızdan bir örnek... Tuğrul Paşaoğlu'nun Kars'ta şahit olduğu bir "dörtlük" nakledeyim. Karssporlular Çubukspor'a karşı icra ediyorlar: "Baktık Çubuk hamile, /Sorduk doktor Kâmil'e/ Dedi kürtaj nafile/ Kalmış Kars'tan hamile!"

Halk mizahı

Bezle veya sözle... rakiplere ve cümle âleme sataşmalar, takılmalar, futbol folklorunun vazgeçilmez bir unsuru. Tribünler, halk mizahının gümrah bir pınarı. Halk mizahı deyince de tabii argonun capcanlı yeniden üretildiği bir alandan söz ediyoruz. Dünyanın her yerinde... Sokak ağzına aşinalık kazanmak, argo lügatini genişletmek isteyen herkes, tribüne buyurabilir. Son derece üretken ve doğurgan bir argo ve mizahtır bu. Hayatın her alanından sözceleri uyarlar, hayatın her alanına kendi sloganlarını transfer eder; ve durmaksızın yeni eğretilemeler üretir, kendi cevaplarını tahrik eder. (Türkiye'de geleneksel halk mizahının bir yordamı olan atışmanın modern koşullardaki en canlı mecrası, tribünler değil mi?) Avrupa'da son on-onbeş yılın düzenlemeleriyle stadda maç izlemeyi bir üst-orta sınıf eğlencesine çevirmeye dönük 'önlemler' ve taraftarların müşterileştirilmesi süreci, tribünlere belirli bir sterilizasyon getiriyor elbette. Argo ve mizahla alışverişli yaratıcı tezahüratın hayat damarlarını daraltan bir etkisi var bu sürecin. Ama büsbütün ümit de kesilmez; futbol ortamı, argonun ve mizahın güçlü bir kaynağı olmayı sürdürüyor.

Türkiye'de bu bahis, bilhassa bereketlidir. Bu bereketi ortaya seren bir kitap var elimizde: Kadın Argosu Sözlüğü'yle (Metis, 2001) argo çalışmalarına dalan Filiz Bingölçe'nin hazırladığı Futbol Argosu Sözlüğü (Alt-Üst Yayınları, 2005). Futbol dünyamızdan tezahüratlar, deyimler, "geyikler", lâkaplar, popüler tribün figürleri, medyadaki söz kalıpları (ayrıca ritüeller, uğurlar) hakkında kapsamlı bir derleme. Virgül dergisinin Mayıs sayısında Barış Karacasu'nun belirttiği gibi, tamire ve genişletilmeye açık bir çalışma. (Bunun için, futbolargosu@yahoo.com adresine öneriler iletilebilir.)

Küfür

Tribün argomuzun hassas meselesi: küfür. Türkçe futbol argosunun yaratıcılığında, sövgünün payı bir hayli fazla. (Sövmenin sözlük anlamını Ali Püskülloğlu'nun Türkçe Sözlük'ünden bakarak hatırlayalım: "Namus, onur ve kişiliğe yönelik, kaba, çirkin, ağza alınmaz sözler söylemek.") Çok açık ki, erkek cinsiyetçiliğinin de en güçlü jeneratörlerinden biri, futbol argosu. Evet, biliyoruz ki doğrudan cinsiyet konumları kastedilmiyor bu sözler her sarf edildiğinde, bunlar mecazdırlar ve 'en erkek' sözleri ağız dolusu haykıran kadınlar görüyoruz tribünlerde... Evet, ama erkek dilinin hegemonyasının göstergeleri olmaktan başka bir şey değil ki bunlar!

Öte yandan, 'küfür tutumları' arasında yapılacak ayrımlar da var. Kendi adıma, lâğım gibi dakikalarca akan küfürlerden ve hakaret korolarından cân-ı gönülden tiksinirim. Bir rezillik karşısında refleks halinde 'fırlayan' münferit küfrü veya bir bahtsızlık anında çekilen "si.tir"iyse sıhhat alâmeti sayarım. Biliyorsunuz, bu memlekette o "si.tir"i bile menetmeye dönük önlemlere başvurulduğu olmuştur, Kenan Evren'in direktifiyle. Ayrıca, kimi 'çirkin' sözlerin atışma içinde, taşı gediğine oturtarak kullanıldığı sahiden esprili buluşlar vardır ki, en "politik doğrucu" nazarlar bile bunların hakkını teslim edecektir ("...teslim etmeyen s.tirsin gitsin" diyecektim az kalsın!). Örneğin, "Noter tasdikli i., a., ş..." tezahüratını

hatırlatayım, Filiz Bingölçe'nin kitabının 174. sayfasında var. Böylesi icatlarda da favorim, elbette Beşiktaş tribünleri.

Küfürsüz tarafından, kuytuda kalmış bir yaratıcılık örneğini zikrederek bitireyim. Gençlerbirliği maraton tribününde, sevgili abimiz Polatlılı'nın "saldırın saldırın saldırın/bu taraftar için saldırın" bestesini "sakin ol sakin ol sakin ol/ sakin ol, şuurlu oyna sakin ol" güftesiyle icra edişi, geçen sezonun Oscar adaylarındandı bana kalırsa!

"Bunlar Ne Diyor?"

Futbola hiç de uzak olmayan ama tribün alışkanlığı seyrelmiş bir arkadaşım, bir Gençler- Ankaragücü maçında 19 Mayıs'ın "gecekondu" tribününde oturmuş, karşı kale arkasındaki Ankaragüçlü taraftarların söylediği şarkıya kulak verirken, "Niye 'Gölbaşı'na gelmedik mi?' diyorlar?" diye sormuştu bana. Ankaragüçlüler, o sıralar bütün takımların taraftarlarının 'kullandığı' bir şarkıyı terennüm ediyor ve "Haydi söyle / her maçına gelmedik mi!" diyorlardı.

Tribünlerden ünleyen tezahüratları, fırlatılan sloganları deşifre etmek, bazen salt işitme düzeyinde bile problemlidir. Antrenmansız kulaklar, ne dendiğini anlayamaz, sadece ritmi, 'melodiyi' algılar.

'Tribün insanları' ise bunları neredeyse hayatlarının ritmine monte etmişlerdir. Çok zaman içeriğinden, anlamından bağımsız, sahiden de sadece melodi olarak! Şöyle mesela:

> "Denizli için bulduğumuz yaklaşık on kıtalık 'kirikkirikkikki' tezahüratını geçenlerde yolda yürürken söylediğimin farkına vardığımda, önce 'Kafayı mı yiyorum?' diye düşündüm. Ama sonradan, tribünlerde ezberlenen bir şeyin unutulmadığını düşündüm."[1]

Evet, tribünde ezberlenen şeyler, unutulmaz. Tribün insanları, günün herhangi bir ânında, "çok şükür" diye iç çeken dindarlar misali kendi kendilerine mırıldanırlar bazen onları. Özellikle ergenliğe veya "erkekliğe" geçiş törenlerini tribünde ifâ eden yeniyetmeler, sanki "beni seviyor! beni seviyor!" der gibi -sözgelimi- "Avrupa fatihiymiş

Galatasaray..." diye kendi kendilerine sayıklayabilirler gün boyu.

Evet, ritim, melodi önemlidir, o şarkının/tezahüratın/sloganın söylendiği zamanın hatırası, eğlencesi önemlidir. Ama içerik de önemlidir. Yüksek volümlü bir fon müziği gibi uğuldayan tribün tezahüratlarının sözlerini sahiden de söz olarak düşünmek, söz olarak yorumlamak, işitmeyle ilgili olanlardan daha ciddi çözümleme sorunlarını beraberinde getirir. Bilhassa futbolsever erkeklerin çileli eşleri, sevgilileri, tezahürat ve sloganların 'düz' anlamlan karşısında dehşete kapılmakla gülmekten iki büklüm olmak arasında gidip gelirler. Diyelim bir insan evlâdının eşcinsel bir kanaryayla cima yapması sahnesini tahayyül etmek, gerçekten de kolay baş edilebilecek bir psiko-bilişsel tecrübe değildir (bkz. "ibne kanarya..."). Umberto Eco'nun futbol dünyasıyla ilgili göstergebilimsel çözümlemelerini ele alan bir kitapçıktan, şu kısa parçayı aktaracağım:

Hakan Gûlseven, "Biz Karşıyakalıyız, Flamingo Yemeyiz!", Tribün dergisi, Eylül 2001, s. 45.

> "Örneğin Aberdeen taraftarlarına sataşmak için kullanılan, 'Koyunsikici piçlersiniz siz' sloganını açıklayabilmemiz mümkün müdür? Psikanalitik bakış açısından daha da kaygı verici olan, söz konusu Aberdeen taraftarlarının bu basmakalıp kişileştirmeyi ve kendi cinsel günahlarını kabullenmeleri ve durumu tersine çevirmek için karşı takımın taraftarlarına 'Koyunsikici piçleriz biz' şeklinde yanıt vermek suretiyle aynı sloganı moral verici bir haykırış olarak kullanmalarıdır."i

Tribün tezahüratları, sloganları, şarkıları böyledir: Durmaksızın birbirine lâf yetiştirmeye, her lâfı tersine çevirmeye dayalı bir cenkleşmeyi yansıtırlar... 'İyi' örneklerde, bir yaratıcılık, bir mizah duygusu, hatta bazen kendi kendine takılmaktan geri kalmayan bir mizah duygusu vardır. 'Kötü' örneklerde ise, sadece hınç, kör öfke, çirkinlik...

Aberdeen'in 'koyuns.kici' piçlerinde olduğu gibi, bütün o ağır küfürlerin, cinsiyetçi -bazen etnisist, milliyetçi, ama en çok ve sistemli olarak cinsiyetçi- aşağılamaların ardında, küfürleşenler arasındaki husumetin tarihine ve o husumetteki konumlanmalara, tahayyüllere, imgelere vs. ilişkin bir şeyler saklıdır. Arka plandaki bu 'define', bu küfürlerin küfür olmaklığını ve cinsiyetçiliğini örtmez, ortadan kaldırmaz, mazur göstermez. Fakat böyle bir arka plan da, çok defa, vardır. İyi' örneklerde, o arka planda daha dolu bir hikâye ve o hikâyeyle "şarkı sözleri" arasında -küfürün 'ağırlığından' bağımsız olarak- daha zekice, daha işlenmiş bir rabıta vardır. 'Kötü' örneklerde ise, hikâye de, zekâ da, rabıta da, "uysa da kodum" takıntısından ileri gitmez.

Türkiye futbol ortamının Filiz Bingölçe'nin kitabına yansıyan argo, tezahürat, slogan, şarkı koleksiyonunun arkasındaki 'hikâye' nedir, siz düşünün...

Peter Pericles Trifonas, Umberto Eco ve Futbol, çev.
Derya Kömürcü, Everest Yayınları
İstanbul 2004, s. 20. Meraklısı için: Aberdeen'in, lskoçya'nın bu muhterem takımının amblemi, tombul bir koyundur.

"Baba Beni de Maça Götürsene"

Maça çocuk götürmek bir büyük sevap, tribün folklöründe çocuk bir neşe kaynağı, çocuk için maç bir sirktir. Yeni sezonda tribünlerde çocuklar olabilecek mi?

Yakın yıllardan, çocuklu maç manzaraları var belleğimden çıkmayan... 2001/2002 sezonu, Avni Aker: Beşiktaş 5. golü attığında yakılıp yıkılmaya başlayan tribünlerin ortasında, dehşet içinde onu kaçıracağı yer arayan babasının göğsüne bastırdığı çocuk... 2003 Ağustos'unda, Ankara TSYD finalinde Ankaragücü tribünlerinden atılan taşla alnı yarılmış, polislerin karga tulumba ambulansa koşturduğu oğlancık... 2004/05 sezonu, İnönü Stadı'nda, bir arbedenin ortasında kalmış, babasının kucağında ağlayan çocukcağız... 2005 ilkbaharında, Diyarbakır'da Fenerbahçe tribünlerine

yapılan mancınık saldırısından sahanın ortasına sığınan seyirciler arasında, babasının kollarında ağlayan kızcağız...

Futbol ortamımızdaki sevimsizliğin, vandalizmin en hazin manzaralarıdır bunlar. Höykürür ve tepişirken, 'arada' çocukların da olduğunu, onların başına bir şey gelebileceğini, onların çok çok korkabileceğini, onların ağlayabileceğim umursamamak, büyük bir medeniyet kaybına işaret eder.

Çocukların maça götürülemez hale gelmesi, sadece medeniyet adına değil, futbol folkloru adına, abi-baba-amca-dayı makûlesi adına ve bizzat çocuklar adına da büyük bir kayıptır... Can Kozanoğlu'nun Yeni Şehir Notları kitabında kısa bir bölüm vardır: "Çocukları niçin maça götürmeliyiz?" Bu harikulade yazıdan bir tadımlık nakledeyim... Maçın çocuğa neler neler öğreteceğini anlatır orada Can: "ilk düdüğün ve son düdüğün anlamı, yenilgiye çalınmış son düdükten sonra ısrar etmenin anlamsızlığı; uzatmadan, raconuyla tribün boşaltabilmenin onuru, ardından yeni bir oyun için tekrar tribüne gelme inadındaki temizlik..." insanlara, hayatın cilvelerine dair oradan kapacaklarını kapamasa bile çocuk, ziyanı yoktur: "Diyelim ki hiçbirini anlamadı, göremedi, sezemedi. Hayatı tribünde geçip de anlayamamış, görememiş, sezememiş bir sürü insan gibi... Maç seyretmiş olur hiç değilse. Belki en güzeli..." Veli ve vasi mevkiindekiler için, 'gerçek maç' göreceğim diye uykusu kaçan çocuğu stada götürmek, eşsiz bir sevaptır. Hatta oğlanları 'ilk maçına' götürmek, birçok kültürde, 'erkekliğe geçiş' ritüelleri bakımından geneleve götürmeye denk bir misyon ifâ etmektedir - antropologlar buna bakmalıdırlar.

Can Kozanoğlu'nun üzerinde durduğu gibi, çocuk çok şey öğrenir tribün deneyiminden. Zaten çoğu insanı hayatı boyunca tribüne bağlayan, çocukken gidilen maçlarda edinilen deneyimleridir. Bana sorarsanız, has futbol sevgisinin ebedî iksiri, yeşil çimlerin, formaların, tribün uğultusunun, pilon ışıklarının çocuk gözüne görünen efsunudur. İlâve edeyim: Sadece çocuk öğrenmez, siz de

çocuktan öğrenirsiniz tribünde. Çocuğun hayretinden öğrenirsiniz. Onlar sahaya, erişkinlerin maç mekaniğine alışkın, analitik ya da hedefe kilitlenmiş gözleriyle değil, bir 'peyzaj' ve insan manzarası olarak bakar, bizim görmediğimiz şeyleri görürler. Yere tükürük sağanağı yollayan oyuncunun davranışını sorgularlar mesela... Habire kaleciye döner bakışları, onun top öte taraftayken ceza alanı civarındaki manâsız gezinmelerini çözümlemeye çalışırlar... Sakarlıklar, kim yaparsa yapsın, onları müthiş eğlendirir... Lalettayin bir taç pozisyonu veya saçma bir vuruşun hikmeti üzerine derin felsefelere dalabilirler... Sizin için vukuat-ı adiyeden olan tribün sahneleri de onlar için hayret mevzuudur. Etraftaki acaip tipleri, sizin nazarınızda olağanlaşmış manyaklıkları, çocuk hayretinin yardımıyla fark edebilirsiniz.

Çocukların kurallarla ve realiteyle ilişkisinin pamuk ipliğine bağlı oluşu, refakatindeki veli ve vasiler için başetmesi en zor olanıdır. 'Olsaydı'lı gol pozisyonları hayal eder, acaip varyasyonların fantezisini kurarlar; beri yandan, gerçekten bir gol olduğunda ya da asla olmadığında, "gol mü oldu?" diye sorabilirler. Tabii en müşkülü, bir çocuğun ofsaytı idrak etmesidir. Ama yardımcı hakemlerin de daha iyi bir durumda olmadığını düşünürseniz, bu konuda onları hoş görebiliriz.

Farkındasınız, maça götürecek bir 'büyüğü' olan, orta sınıf ailelerde yetişen çocuklardan söz ettik aslında. Stad kapılarında içeri sızmanın yollarını arayan garibanlar vardır bir de... Farkında mısınız, 'gel lan' diye terkeye alınmaz oluyorlar gitgide, 'orta sınıfların' gözünden gönlünden uzaklaşıyorlar onlar artık. Esas medeniyet kaybına, o çocukların 'marjinalleşti ri l m esiyle' uğruyoruz aslında, farkında mısınız?

'Bugün Maç Yapamadık"

Bayram çocuğunun resmini nasıl yapardı Abidin? Çocuk oğlansa, top oynarken! "Maç yapma" neşesi, oynanan-oynanma-yan maçlara dair gündüz düşleri değil mi, futbolun asıl "fundamentali"?

12 Mart 1971 askerî "ara rejimi"nin Başbakanı Nihat Erim'in Günlükleri'nin ilk sayfalarında, bolca futbol var (yayına hazırlayan Ahmet Demirel, Yapı Kredi Yayınları). 13 yaşındaki Galatasaray Lisesi öğrencisinin buluğ çağı kâbusuna uyan kıt sözlülüğü içindeki en büyük heyecan: futbol. Hem kendi oynuyor hem "Aslan Galatasaray'ın maçlarını kovalıyor. Günlerin çoğu, o gün yapılan maça göre, daha doğrusu maç yapılıp yapılamadığına göre anlamlanıyor: "Bugün yine bir maç yaptık." "Bugün hava fena olduğu için dışarı çıkmadık. Yapacağımız maç da olmadı." "Bugün Hasanlarla bir maç yaptık. Yine mağlûbuz." "Bugün Bakırköy'e gittik. Orada bir maç yaptık." "Bugün hiç maç falan yapmadık." "Bugün çıktım... Bir de top aldım." Bir okul maçı sonrası, "Bugün gol atamadığım için çok meyus oldum" diye yazmış. Attığı bir golle koltukları kabarmış, besbelli: "Oyunun hitamına on dakika kala bir hentbol oldu ve bu hentbolü 24 pastan sol zaviyeden içeriye attım ve galibiyetimizi temin ettim." Galatasaray-Fenerbahçe rekabetinin ezelîliğine kanıt, şu notlar: "Cumayı iple çekiyoruz. Fener'i yeneceğiz." "Maça iki gün kaldı. Sevinç ve meserret. Acaba galip gelecek miyiz?" Asıl sevinç ve meserret kaynağı ise, öğrencinin evrensel gündüz düşlerini dolduran "boş ders" mucizesi: "Bugün yine muallimlerimiz gelmedi. Ders yoktu. Bir maç yaptık. Bu maçta 4'e 4 ile berabere kaldık. Ve tekrar maça davet etmek için hazırlanıyoruz." Okul maçından bahsederken bile lâubalileşmeyen devlet adamı ciddiyetinin yanı sıra, zamanın futbol lisanını hatırlamak da, eğlenceli. "Rövanş"a açıkça "intikam maçı" diyor mesela; öççü bir hırsla değil, objektif bir tanım olarak.

Kısacası: Bir "devlet adamı"nın, top peşinde koşturan oğlan çocuğu olarak portresi! Top peşinde koşturan oğlan çocuklarının gündüz düşlerini bilirsiniz. Duvarla paslaşır,

sandalyenin bacakları arasından topu geçirmeye çalışırken yüksek sesle maç anlatır, kendini Ronaldo olarak düşler ya da bizzat bir süper yıldız suretinde dünya sahnesinde yer aldığını kurar; hayal hanelerinde röveşataların, sekiz kişi arasından slalom yaparak atılan solo gollerin şemasını çizerler.

İşte o sahih çocuk halini işleyen bir çocuk kitabı dizisi var: Vahşiler Futbol Takımı. Alman yazar Joachim Masannek'in bu eseri büyük ilgi gördü, 2003'te sinemaya da uyarlandı. Masannek halen 14. kitabı yetiştirmeye çalışıyor. Dizinin 12 kitabı Epsilon Yayınları tarafından Türkçe yayımlandı. 13. de basıma hazırlanıyormuş.

13 okul arkadaşının kurduğu bir futbol kulübünün hikâyesi bu. Çalımcı Leon, dünyanın en hızlı sağ açığı Fabi, 10 numara Marlon, Kahraman Raban, Fırtına Felix, Sihirbaz Rocce (Bayern Münih'te oynayan Brezilyalı yıldızın oğlu!), Güneşle dans eden Jojo, Yenilmez Markus (kaleci), dört kişiye bedel savunma oyuncusu Juli "Huckleberry" Fort Knox, Joker Joschka, Korkusuz (kız!) Vanessa, Maxi "Füzeci" Maximillian, Lokomotif Deniz (Türk!). Başlarında da, "dünyanın en iyi antrenörü" unvanını taktıkları, alkoliklikten dönme Willi. "Cadı Kazanı" diye de bir sahacıkları var.

Vahşiler Takımı, "evrensel" bir çocuk ruhu dünyası kuruyor; kendini futbol kahramanı olarak düşleyen çocuklara hitap ediyor. Gerçekçilikten büsbütün kopuk değil. Her şeyden önce, arka planda kâh ceberrut kâh yüreklendirici annelerin, babaların, 'örtmenlerin' varlığıyla... Zaten eninde sonunda 8. kümede oynayan "yan-federe" bir takım bu. Ama fantastik işler başarabilen bir takım - ve takımın, her biri günün birinde müthiş yararlılıklarıyla "destan yazan" fertleri. Zaten her kitap kahramanlarımızdan birinin adını taşıyor ve pilon ışıklarını onun üzerine tutuyor. Büyükleri de çocuklaştıran futbol heroizmi, gırla gidiyor: Geberesiye fedakârlıklar, sakat sakat oynamalar, kendini rakibin önüne fırlatıp gol kurtarmalar, canını dişine takarak yapılan driplingler... Takım ruhu... "Yeteneksiz"lerin o ruhu kuşanarak kendini aşması... Bencillerin gemlenmesi...

Soyunma odasındaki yürek parçalayıcı bir söylevle veya sırt ürpertici bir iman tazeleme ritüeliyle coşup dört-beş farktan maç çevirmeler... Yenilmez görünen güçlülere: zengin bebelerine, iri kıyım zorbalara, "kurumsallaşmış" ciddi takımlara karşı kazanılan zaferler... "Futbol fena halde hayata benzer" repliği üzerine bina edilmiş Tom Sawyer hikâyeleri diyebiliriz. Veya, trajiğinden arındırılmış bir "Pal Sokağının Çocukları" uyarlaması!

Top oynamalı ki, acıkılsın. Düşlere de acıkılsın.

Fıkıh" Sorunları

Bir Kulüp Kimindir?

Fenerbahçe ve Beşiktaş'ın kongre kulisleriyle beraber Galatasaray'ın malî istikbâline dair tartışmalar arş-ı âlâya çıkmışken sormanın tam sırasıdır: Bir futbol kulübü kimindir Allah aşkına? Başkanın, yöneticilerin mi? Fenerbahçe şimdi Aziz Yıldırım'ın mı oldu mesela? Beşiktaş Seba'nın mıydı? Futbolcuların, teknik yönetimin mi? Ki Galatasaray şimdilerde Fatih Terim'inmiş, sonra da Hakan Şükür ve efrâdınınmış gibi görünüyor hakikaten. Yoksa, "en büyük taraftar, futbolcular sahtekâr!" tezahüratında buyurulduğu üzere taraftarın mıdır? Hangi taraftarın peki? Fenerbahçe, takım kaptanı Rüştü'yü döven amigoların mıdır mesela? 2000 senesiydi; iç sahada bir mağlûbiyetten sonra protestocu taraftarlara sinirlenen Vanspor Başkanı Ömer Gülüştür meseleyi gayet açık koymuştu: "Vanspor benimdir! Parasını vermiş almışım!" Şirket statüsündeki "A.Ş.-kulüp"lerde bu işin lamı cimi yok: Kulüp ve takım hukuken

sahibinindir. Mesela Siirt Jetpaspor Fadıl Akgündüz'ündür. Mesela Milan, şirket statüsünde olsun olmasın, açık ki Berlusconi'nindir, Juventus Agnelli'nindir.

Dernek statüsündeki kulüplerde, hukuken sahip, üyelerdir, üyeleri temsilen genel kuruldur. Ve genel kurul adına, yönetim kuruludur. Ve onun adına, başkandır. Ancak siyasî partilerde üyenin ve üyelerin iradelerinin delege ettiği genel kurulun parti üzerindeki etkisi ve hakkı ne kadarsa,

futbol kulüplerinde de o kadardır. Kulüplerde güç odakları, hizip başları, şebeke reisleri vardır ve ipleri onlar, tutarlar. "Düz üye", çoğunlukla onların askeri olarak işlev görür ya da zaten kulüple ilgili ciddi bir sahiplenme duygusu yoktur da bir ekip başı tarafından kongrede gücünü artırsın diye yazılmıştır. Ama hakkını teslim etmeyen kör olur: Eğer asker yazma usulüyle devşirilmemiş de kendi kendine üye olduysa ve "kulübe üyeyim ben" diye göğsü kabarıyorsa, düz üyenin de kulüpte küçük bir hissesi var demektir. Kulüp ve "başkan" bunu bilmeseler de böyledir.

Taraftarlar ve sahici üyeler hep şunu söylerler: Futbolcular da yönetimler de gelir geçer, biz hep buradayız! Doğrudur, ama kulüplerin biçimsel sahiplerini büsbütün de inkâr edemeyiz. "Başkan" ve yönetim, sahiden de kulübün sahibidir biraz: Para veriyordur ya da "imkân" tedarik ediyordur, mesai ayırıyordur, ilişkilerini kullanıyordun Bunu kâr için ya da şan için ya da tutkusu uğruna yapıyordur ama başka bir iş için değil de kulüp için yapıyordur. "En büyük taraftar, futbolcular sahtekâr" tezahüratı da, gelip geçici oldukları, profesyonel meslek erbabı oldukları gerçeği de, bu sahiplik davasından futbolcuları ıskat etmeyi haklı kılamaz. Altyapıdan, genç takımdan yetişmiş ya da geldiği yer unutulacak kadar yıllanmış kıdemli taraftar-futbolcular (ya da öyle zannedilenler - mesela on sene önce Sergenin Fener ve Galatasaray'a gidebileceğini kaç Beşiktaşlı tasavvur ederdi?) zaten kulüple kaydı hayat şartıyla özdeş sayılır. (Aynı şeyi, takıma bir oyun öğreten, bir terbiye veren, bir şekil şemal kazandıran hocalar, özellikle de hırslı, iddialı olanları için söyleyebiliriz.) Profesyonel imajı, egosu güçlü olanlara, "ruhsuz" oyunculara böyle bir paye lâyık görülmez, onlara "formaları çıkarın!" diye bağırılır, "sokaktan onbir çocuk çevirip Fenerbahçe forması giydirsek sizden iyi mücadele ederler!" falan denir ama kimse inkâr edemez ki bir futbol takımı somut kadrolarda cisimleşir. Bir futbol kulübü elbette oyuncularındır aynı zamanda ve en "ruhsuz" olanların bile az buçuk hissesi vardır. Gelgeç topçular, ilk peydah oldukları anda uyandırdıkları heyecanlı beklentinin

veya yol açtıkları rezaletlerin hatırasıyla, taraftar kültürünün uçucu kaçıcı kollektivitesinin kurucu unsurlarındandır belki de. Sıkı taraftarlar, kulüplerinin geçmişini yâdederken, yıldızların yanında sefil stoperleri, utanç verici vasatlıktaki orta saha adamlarını da anabilmeleriyle ayırdedilmezler mi? Buradan anlıyoruz ki, bir kulüp biraz da eski futbolcularınındır. Özellikle kulübün büyük zamanlarının büyük futbolcuları, o kulübün anlatılacak efsanelere sahip olmasını, dönemlerinin yeniyetmelerini cezbetmesini sağlamışlardır ve kulüpte şüphesiz bir hisseleri saklıdır.

Sonra, özellikle köklü büyük şehir kulüplerinde, kimisi nicedir herhangi bir hayat belirtisi göstermeyen eskiii futbolculardan, eskiii yöneticilerden müteşekkil "camia"lar vardır: Çağı beğenmez, kulüp an'anelerinin yıkılmasından hicap duyar, mevcut yönetim ve sporcu personelini kulübe yakıştıramaz, hele halihazır taraftar profilini en büyük zillet sayar, kulübün manevî şahsiyetinin kendilerine ait olduğunu düşünürler. Zerre kadar faydaları yoktur ama şüphe yok ki o kulüpler bir şekilde bu camialara da aittir.

Gelelim en nazik meseleye... Kulübe sahiplik iddiasında en tutkulu olanlar, muhakkak taraftarlardır. Evet, yönetimler geçer, futbolcular gider, taraftarlar kalır. Bir kulübün 70'lerinde de, 80'lerinde de, 90'larında da olan futbolcu, yönetici pek azdır (istisna: Gençlerbirliği Başkanı İlhan Cavcav) - ama taraftar her daim oradadır. Yönetici bıkar gider, futbolcu transfer olur, taraftar durur. Kulüp ne uzayıp ne kısalarak ehemmiyetsizlik çukurlarında da sürünse, küme de düşse, taraftar takımının arkasındadır. Taraftar kulübünü öyle kıskançlıkla sahiplenir ki, "gerçek taraftarlık" ölçüşmesine girerek, takımına kendisi kadar delice bağlı olmayan sempatizan yoldaşlarının taraftardan sayılmayacağına dair fetvalar vermekten kendini alamaz. "Kar-yağmur-çamur demeden" maçlara devam eden, deplasmana giden, hayatını fikstüre göre ayarlayan cefakâr taraftar zümresinin rüçhan hakkını teslim etmek gerekir, tamam. Ama bu kıskanç sahiplenmeyi marazîleştirmemek, gevşek taraftarın, hatta iyi gün taraftarının bile sembolik

hakkını teslim etmek gerekir. Hiç unutamam: Gençlerbirliği'nin -çok zaman olduğu gibi- ezâ çektiği bir dönemde maçlarımıza gelen ve o ezayı canı gönülden paylaşmadığını düşündüğüm bir muzip arkadaşımı neş'esinden ötürü 'sahih' taraftar olmamakla itham etmiştim de, "takımla benim aramda bir bağdır, nasıl karışırsın?" demişti. Hakikaten de günahtır. Pazartesileri "bu hafta kimle oynadı bizim takım?" gibi şapşal sualler soranların bile milyonda bir olsun hissesi vardır kulüpte. Değil mi ki sorunca "falanı tutarım" diyerek onlar da bayrak göstermekte, bir küçük reklam panosu gibi durmaktadırlar...

Taraftarlar futbol kulüplerinin en şekilsiz unsurudur. Tribünde bir görünüp bir kaybolurlar, kendilerinden maşerî vicdan gibi bahsedilir, onlar da kendilerini bilirler ama -idman basan uçbeyleri dışında- elle tutulur bir varlıkları yoktur. Son zamanlarda taraftar dernekleri ve inisiyatifleri somut yapılar olarak bir irade oluşturmaya, muhatap alınacak tüzel kişilikler edinmeye çalışıyorlar, belki küçük mesafeler de alıyorlar. Umalım ki daha da mesafe alsınlar... Zira "büyük sahip" olarak taraftarın zaafı, mesuliyetsiz ve şekilsiz şemalsiz olmasıdır. Öyle oldukça da, fevrîliğe ve kulüpler üzerindeki sahiplik rekabetinde oyuncak edilmeye yatkındır. Taraftar ortamı, ergen öfkelerini okşayan egemen futbol kültürünün perdesini yırtabilirse, kulüplerine sadece gıyaben değil fiilen daha fazla sahip çıkabilecek hale gelirse, emin olun çok şey demektir bu!

Sorumuzun cevabı: e) hiçbiri ve f) hepsi! Futbol kulübü/takımı, biçimsel sahiplerinin yanı sıra, aslında onlardan da çok, "benimdir" diyenlerindir. Bu oyunun sırrı da bu kadar çok hissedarının olabilmesinde biraz.

Has Taraftar ve "Kulübün Sahibi" Olmak

2002 yılında Avrupa'da, taraftarın "meselenin sahibi" olmaya soyunduğu çarpıcı örnekler yaşandı. Nedeni, UEFA kriterleri, TV şirketlerinin malî krizi falan derken, birçok

kulübün dara düşmesi idi. Ki bunlar neticede futbol endüstrisinin "futbolun endüstri halini" abartmasından gelen problemlerdir. Ve has taraftarın günümüz futbolunda içine sindiremediği de tam budur... Lâkin işte bu örneklerde içlerine sindirememekle kalmadılar, vaziyete el koydular. En meşhur ve anıtsal örnek, kuşkusuz, anlı şanlı Fiorentina'nın başına gelen... 29 Ekim 2002 tarihli Radikal Futbol'da, Kaan Bora (akrabam değil, tanışmıyorum), güzel güzel anlatmıştı, İtalya futbolunun bu abidevî kulübünün başına gelenleri. Geçen sezon 2. Lig'e (Serie B) düşen Fiorentina'nın, "maddî kriterler açısından yetersiz" bulunarak iflâsı istenmişti. Kulübün sahibi olan ama menekşe ruhun asla teslim edilmediği Cecchi Gori, sıfır noktasına kadar batırmıştı koca kulübü! Bu noktada kulübü Floransalı bir ayakkabı fabrikatörü satın aldı ve sıfırdan başlandı: 4. Lig'e tekabül eden C2 kategorisinden. Cecchi Gori'nin borç takibatına yakalanmamak için, isim de değiştirildi: "Florentia Viola" (malûm, "Viola", "Menekşe" demek). Bu "küllerden diriltme" kalkışması, kuşkusuz, "Menekşeler"in taraftarlarının oluşturduğu müthiş potansiyel sayesinde gerçekleşebildi. Düşünün ki 17 bin kombine bilet satıldı, 4. Lig'deki sezon öncesinde! İlk maçta 25 bin kişi, takımı ananevi şarkılarını söyleyerek karşıladı: "Oh Fiorentina, di ogni squandra ti vogliam regina" ("Ah Fiorentina, bütün takımların kraliçesi olacaksın sen"). İlk deplasmanda takıma 8 bin kişi refakat etti. "Rönesans'ın yurdunda, tam bir futbol rönesansı hikâyesi bu! Taraftarlarının tabiatıyla "Fiorentina" adıyla anmakta ısrar ettiği Florentia Viola (Türk usûlü adlandırmayla "Yeni Fiorentina"!), 3-4 yıl içinde Serie A'ya geri dönmeyi hedefliyordu ve bunda kesinlikle ciddiydi. Başlangıç gayet iyi oldu: 18 takımlı Serie C2'de, ilk devreyi, Rimini'yle puandaş olarak lider tamamladılar. (Şimdilerde hedeflenen yerin keyfini yaşıyorlar zaten.)

Pek o kadar bilinmeyen başka bir taze hikâye, İngiltere'den. (Malûmatı 11 Freunde dergisinin Ekim 2002 sayısına ve Wimbledon AFC'nin internet sitesine borçluyuz.) Wimbledon FC, uzun yıllar, amatör bir Güneybatı Londra

kulübü olarak yaşamıştı. "Mahallenin" tenisteki ününün gölgesinde neşesini bulan, mütevazı bir işçi sınıfı takımıydı. Derken, "ne eksiğimiz var?" dediler ve lig "kriterlerinin" de zorlamasıyla, 1977'de işi ciddiye bindirdiler, profesyonelleştiler. Hızla yükseldiler ve 1986'da İngiliz futbolunun en üst ligine çıkmayı başardılar. İki sene sonra Wembley'de FA Cup'ı kaldırmayı bile başardılar. Gerçi yegâne başarıları bu oldu, 1999/2000'e dek tutundukları Premiership'te pek ciddiye alınmayan bir takımdılar. İngilizleri bile bıktıracak kadar "eski İngiliz" bir oyun oynuyorlardı. Gary Lineker, Wimbledon'ın maçlarına ancak teletext'ten bakmaya tahammül edebileceğini söylemiş bir seferinde! Öğrenci ve göçmen ağırlıklı mahallenin şen ama tezahüratta "etkisiz" seyirci kitlesi de bir başka alay konusuydu.

İşte bu sakin ve "beceriksiz" taraftarlar, geçtiğimiz yaz, gayet şahsiyetli bir inisiyatif göstererek ayakta alkışlanmayı hak ettiler.

Mesele, kulübün taşınmasıyla başladı. Daha doğrusu, stadın taşınmasıyla... Hikâye 1990'ların başına kadar geri gidiyor. Kulübün sahibi Sam Hammam, emektar stad Plough Lane'in, federasyonun koyduğu kriterlere uygun bir yapıya dönüştürülemeyeceği kanısındaydı. Bunun üzerine stadın yıkılmasına karar verildi ve "çok amaçlı" stad kompleksini gerçekleştirmesi umuduyla kulüp süpermarket zinciri Safeways'e satıldı. Takım, bir süre, mahallî rakibi Crystal Palace'ın 45 dakika uzaklıktaki stadı Selhurst Park'ta sahne aldı. Bu arada yeni stad "procesi" hep sürüncemedeydi, taraftarlar "hadi artık!" diye sokurdanıyordu. Derken yönetim, "mahallede stad yapmaya uygun yer bulunmadığını" söyleyerek, kulübü Dublin (İrlanda!) veya Cardiffe (Galler!) taşımaktan söz etmeye başladı. Taraftarlar "aman!" diye ses verdiler: "Biz iki haftada bir Selhurst Part'a taşınmaya razıyız."

Sonra, kulübü 27 milyon Pound'a bir Norveçli konsorsiyum satın aldı ve duyurdu ki, Wimbledon FC kulübü, Milton Keynes'e taşınacaktır. Milton Keynes, 1967'de

kurulmuş bir modern yerleşimdi ve Wimbledon'ın "mahallesinin" tam 115 kilometre uzağındaydı! Bu "yatakhane-kent"in müşteri potansiyeline hitap eden stad 2004'te hizmete girecek, o vakte kadar da maçlar yine orada geçici bir alanda oynanacaktı.

Taraftarlar isyan ettiler. Protestolar aldı yürüdü. Mahallelinin "işçi sınıfı onuruna" dokunmuştu bu olay; kendilerinin hiç hesaba katılmamasını içlerine sindiremiyorlardı. Futbolun "Amerikan usûlü bir pazarlama nesnesine" dönüştürülmesine isyan ediyorlar ve soruyorlardı: "Milton Keynes'te oynayan bir takım ne diye Wimbledon'ın adını taşısın ki?" Fakat kulübün yönetiminin/sahiplerinin tavrı netti: "Ya taşınma ya iflâs." Protestocu taraftarlar da net tavır koydular: "Biz oraya gelmiyoruz!"

"Kulübümüz, yani taraftarların Wimbledon'u, bugünden itibaren ölmüştür." Bu bildirinin yayımlandığı günün akşamında, taraftar girişimi, sadece protesto etmeyip kendi yolunu çizmeye karar verdi. Kendi Wimbledon'larını kuracaklardı. Wimbledon Association Football Club, Wimbledon AFC, ossaat doğdu.

Altı hafta sonra Wimbledon AFC ilk dostluk maçına çıkarken, sefil bir kenar mahalle stadını hıncahınç dolduran 5 bin seyircisi tarafından selâmlanıyordu. Mavi-sarılı formayı giyenler arasında, 1970'li yıllarda Wimbledon'da oynamış bir eski topçu da vardı, Selhurst Stadı'na gitmeyi bile reddetmiş bir kıdemli taraftar da! (Yeni-Wimbledon'un oyun kurucusunun Mehmet Mehmet adını taşıdığını da not edelim!)

Bir seferlik eğlence değildi bu. "Taraftarların Wimbledon'u"nun, İngiltere'de 7. Lig'e tekabül eden Combined Countries League'e katılımı sağlandı. 1500'e yakın kombine bilet satıldı. Yerel medya bu "olayı" izlemeye aldı. Potansiyeli fark eden bir küçük bilgisayar firması da kulübe sponsor oluverdi! Kiralanan ("mahalleye" yarım mil uzaklıktaki) Kingstonians Stadı'nda her maç beş bine yakın seyirci çekiyor. Seyirci ortalamasının üç haneli rakamlarda

gezdiği bu kıytırık ligde, muazzam bir rakam. Wimbledon AFC'nin deplasmanlarında da bine yakın taraftarın katıldığı seferler organize ediliyor. "Resmî" Wimbledon'ın 1. Lig'deki ilk maçına 2476 seyircinin geldiğini de düşünürseniz, şahane bir intikam!

"Yeni-Wimbledon", 24 takımlı bu ligin ilk yarısı sonunda, 2. sırada bulunuyor ve terfiye doğru ilerliyor. ("Resmi" Wimbledon mı? 24 takımlı 1. Lig'de 17. sırada ve adı da artık Milton Keynes Dons!)

Ve memleketimizden iyicene çaresiz bir örnek. 1940'lardan 1960'lara dek Ankara'nın en "sağlam" takımlarından Hacettepe'nin makûs talihi... (Bu kara baht hikâyesinin teferruatını Levent Cantek'e borçlu olduğumu belirteyim.)

Hacettepe'nin çöküşünün gerisinde, 1960'lı yıllarda, bir "asayiş problemi" olarak görülen mahallesinin dağıtılması var. Mahallede istimlâklerin bittiği yıl, takım da 1. Lig'den düşüyor. Mahallenin "yerine" kurulan Hacettepe Hastanesi'nin banîsi Prof. İhsan Doğramacı "takımı bırakmayacağına, Hacettepe'yi Arsenal yapacağına" söz vermiş, tabii boşuna... Maddî desteği kıt takımı yaşatan mahalle halkının dağılmasıyla, Hacettepe 3. Lig'e kadar düşüyor.

1980'lerin ortasında kebapçı İsmet Camuzoğlu sahip çıkıyor takıma. "Hacettepe Camuzoğluspor" adını alan kulüp beş sezon uğraşıp 2. Lig'e çıkamayınca o da pes ediyor.

Kulübü dönemin Keçiören Belediye Başkanı Melih Gökçek devralıyor. "Camia" önce hevesleniyor. Ama Gökçek'in niyeti, kendi seçim bölgesine kolay yoldan bir takım getirmek! 1988/89 sezonunda, Hacettepe'nin adı akla sığmaz bir biçimde "Keçiörengücü"ne dönüştürülüyor! "Hacettepe" adının tarihten silinmesi, eski Hacettepeliler için küfür demek. Dava açıyorlar. Nice zaman sonra kazanıyorlar da... Ama Melih Gökçek'e kim ne edebilir ki? Bir genel kurul toplanıyor, mahkeme kararına uyularak kulübün ismi Hacettepe'ye çevriliyor, ardından bir oylama daha, ismin "Keçiörengücü" olarak değiştirilmesi karan alınıyor!

Hacettepelilerin göremeyeceği, bilemeyeceği küçük bir gazetede yayımlanıyor karar ve itiraz süresiyle birlikte geçip gidiyor...

Kulübün ve kendilerinin kabadayı zamanlarında Hacettepeliliğin gururunu yaşamış olan amcalar, geçmişe ve çıkarıldıkları mahallelerine duydukları özlemi yaşatmaya çalışıyorlar yine de. Hamamönü'nde bir kahvehanede hiç değilse bir dernekçik olarak yeniden kuruyorlar "Hacettepe"yi. Duvarlarda eski başkanların, muhterem futbolcuların resimleri... Çay-sigara... Eski Hacettepe'nin hatıratını, sohbetini yaşatıyorlar, mor-beyazı gaspedenlere verip veriştiriyorlar. Orada duruyorlar, inadına.

Hacettepe mor-beyazdı, Fiorentina eflâtun-beyaz... Futbolda romantizmin katledildiğinin kanıtı mıdır nedir, bu renk soyunun başına gelenler?

Taraftar mı Takımını Seçer, Takım mı Taraftarı... Ve Taraftar Aslında Neyi Seçer?

İnsanın dünyada/hayatta özgür seçim yapması mümkün müdür? Onun yapıp-etmeleri ne derece özgür seçim ürünüdür, ne derece zorunluluklarla belirlenmiştir? Bu temel felsefî soru, futbol takımı taraftarlığında da geçerli. Bir takımın taraftarı olmak, seçilmiş bir 'duruş' mudur? Yoksa zorunluluklar mı belirleyicidir; taraftar takımını seçmiyordur da, takım mı taraftarını seçiyordur?

Taraftarlık kariyerleri gözden geçirildiğinde, takımın taraftarını seçmesine dair deneyimlere çok rastlanır. Bu 'aşkın' seçici irade, çok defa, hayranlık duyulan bir (esas itibarıyla erkek) aile büyüğünün ya da mahalleden, okuldan bir abinin şahsında tecelli eder. Ödipal karmaşanın genellikle babanın takımı lehine çözümlendiği gözlenir bu alanda.

Takımın bir havari vasıtasıyla taraftarı seçmesi, her zaman bu pürüzsüzlükte işlemez elbette. Daha yaygın ve gerçekçi açıklama şablonu, taraftarın (ya da potansiyel

taraftarın) irade-i cüz'üne de bir pay tanır. Taraftar, takımını seçişini "deneyimlerken", aslında, zorunlulukların, güçlü objektif etkenlerin itmesiyle hareket etmektedir. Ya da şöyle diyebiliriz: Onun seçişi, sonsuz seçenekler arasından bir özgür seçim değil, iradî tercihe küçük bir pay bırakan, zorunluluklar dairesi içinde bir yöneliş, bir süzülüştür.

"Sosyal çevre"nin temayülleri ve dönemin koşulları, irade-i cüz'e hükmeder. Hangi "büyük" takım yüksekte uçuyor, hangisi şampiyonlar kazanıyor, zamanın yıldız oyuncuları hangi forma altında icra-i sanat eyliyorsa onunla kamaşır, zamanın yeniyetmelerinin gözleri. 1960'lar/70'ler geçişinde Metin Oktay'dan ötürü, son on yıldaysa Avrupa muzafferiyetlerinden ötürü Galatasaray'ı "seçmişlerdir", 1970'lerde daha ziyade Fenerbahçe'yi, Metin-Ali-Feyyaz devrinde Beşiktaş'ı...

Seçmeye özgü ölçütler, aslında, bu gayrıihtiyarilik payı yüksek yönelişten sonra devreye girer. Bir doğallık olarak yaşanan, içine süzülünen taraftarlık, "çünkü"lerle takdim edilir. Burada da, bağlanılan kulübün neden tercihe şayan olduğuna dair "resmî" ölçütler ezberlenir çoğunlukla. Her kulübün, en azından köklü kulüplerin, kendi tarihsel karakterlerine dair özel iddiaları vardır; "büyüklük" gibi, "seçkinlik" gibi, "harbilik" gibi... Taraftar, o iddiaları, kendi kişiliğine ve "ahlâkî seçişlerine" uygun bir tercih olarak tekrar eder. (Takımlara atfedilen karakter özellikleri, üzerindeki mistifikasyon tabakası kazındığında da teşhis edilebilecek bir tarihe, bir "gerçekliğe" dayanır sahiden. Ama şimdi oralara girmeyelim...) Pek uzun mazileri, parlak başarıları olmayan ya da kendilerini özel karakteristik vasıflarla bezeyememiş şehir takımları da, hiç yoksa, içine doğulan yerel kimliğe tutkunluğu ve sadakati, erdemli bir seçişin konusu gibi sunmaya çalışırlar. Milliyetçi ideolojinin kendini bir seçim gibi göstermesine çok benzer bir mekanizma - sadece şehir (veya il) takımlarında değil, hemen hepsinde böyledir... Fakat bu noktadan itibaren irade-i cüz'ün payının ve hareket sahasının genişlediğini görmezden gelemeyiz. Bazı taraftarlar, kulüplerinin tercihe

şayânlığına dair standart izahatlarını kendilerince zenginleştirir, hatta ortalamada yer almayan özel motiflerle bezerler. Taraftarlık kıdem alıp pekiştikçe, bir kulübün bağlılar halkasına intisap edişin 'maddî' hikâyesi tamamen silinir zaten, geriye, kulübün tercihe şayânlığına dair kanaat kalır. Hatta kimileri, şahsa özel bir rabıta tahayyül ederler takımlarıyla kendileri arasında. Takımlarını seçişleri, onların rüştlerini kazanmalarının tarihinde önemli bir eşiktir; bu dünyada seçme ehliyetine sahip olduklarının ilk kanıtıdır. Dahası, o kulübün taraftarlığını, "hayat tarzına" ilişkin bütüncül bir seçiş olarak kurarlar. Özellikle son dönemde, saygın ve organize bir "sosyal kimlik" unsuru haline gelmesine bağlı olarak, taraftarlığın bütünsel bir seçiş gibi takdimine sık rastlıyoruz.

İradî seçişin baskın göründüğü bir kategoriye gelelim: Reaksiyoner saiklerle takım seçenler. Dönemin, muhitin, abilerin tazyiki, bazen de, "inadına" bir duruş, belki de sahiden bir "ahlâkî seçiş" olarak başka takımı tutmasını tahrik eder yeniyetmenin. "Herkes" Fenerliyken Galatasaraylı olmak mesela ya da kendine "bambaşka", "alâkasız" bir takım bulmak, ergen gururunu okşayan bir özgür seçim yaptığını hissettirebilir ona.

Şehirli tahsilli orta sınıf ortamında, okuyan-yazan muhitlerde, rasyonalizasyon baskısı daha fazla tabiatıyla. Onlar, "fanatik" taraftarların, bu kimliklerini bütünsel bir "hayat tarzı" olarak tahayyül etme heveslerini, daha fazla girdiyle zenginleştirirler. Zira taraftan oldukları takımın hususiyetleri ile kendi toplumsal, kültürel hatta siyasî kimlikleriyle ilgili seçişleri arasında bir tutarlılık ya da bari bir temas sağlamaya çalışıyorlar-dır. Böylece, "koynuna düşülen" takım bağlılığını bir özgür seçişin, ahlâkî tercihin konusu olarak yüceltme gayreti 'abarabilir'. Bu muhitin taraftar "guruları"nın, takım tercihine, başka alanlardaki -kimisinin önü tıkanmış- seçişleri 'kompoze eden' bir anlam yüklemeye meylettikleri görülebilir. 1970'lerde bile, -futbol o zamanlar popüler kültürün bir "hükmü", hatta ona iştirakin bir koşulu değildi!-, düzen/iktidar karşıtı bir halkçılık nişanesi

olarak, solcular arasında Trabzonspor'un yükselişini destekleyenler az değildi, örneğin. Bir başka örneği kendimden vereyim: Bir Gençlerbirliği taraftarı olarak, İstanbullu üç büyük kulübün sultasını "oligarşi" terimiyle ifade etmeyi seçtim ve bu tespit yerindedir, bu alandaki güç ilişkilerine dair doğru bir provokasyondur; öte yandan abartıldığında, hem oligarşi-dışı kulüplerin büsbütün "temiz" ve "bambaşka" olduğu yanılsamasını yaratacak, hem de taraftarlığın romantik "gerçekliğine", onun kaldıramayacağı bir siyasî analiz ve anlam yükü atfedecektir.

Gençlerbirliği taraftarı olma hikâyemi başka bir yerde uzun uzun anlatmıştım.ı Bu hikâyede iradî seçişin rolü az değildir; muzaffer bir takımı (Galatasaray'ı) terk edip başkasına gitmiş olmam, bizzat bir seçişi ifade eder. Fakat tesadüfler, göz ve gönül alışkanlığı, iz bırakan özel anlar olmasaydı ve rasyonalize etmesi saçma olacak başka etkenler olmasaydı, bu gönül hikâyesinin nihayete ermeyeceği de kesindi.

Taraftarlık elbette insanın kendi seçmediği koşullara, içine doğduğu veya geldiği muhite bağlı, birçok etkilenmelere, tesadüflere bağlı, hissî yanı ağır basan, aklî seçişlerle açıklanması (en azından insanın kendine açıklaması) müşkül bir bağlanma

"Nasıl Gençlerli Oldum?", Takımdan Ayrı Düz Koşu içinde (derleyen Tanıl Bora), İletişim yayınları, 2001, s. 239-253

tarzı... Fakat bir kez bağlandıktan, içinde yaşamaya başladıktan sonra, rasyonalizasyon mekanizmalarının işlemeye başlamasında, bu bağlılığın seçim ehliyeti çerçevesinde kendine ve dünyaya açıklanmaya çalışılmasında bir terslik yok. Bir bağlanmayı, iradî seçişe esas olacak ölçütlerle temellendirme çabası, mutlaka kendini aldatmak anlamına gelmeyebilir; hayatı anlamlandırma gayretinin bir parçası olarak işleyebilir. Hissiyat ile iradî seçiş ve rasyonalizasyon arasındaki bu gerilim, utanılacak bir şey değil, bir insan halidir. Hatta bu

gerilim hakkındaki farkındalık, herkese lâzım bir insanlık halidir! İndirgemecilikten, çığliklerden korur, feraset sağlar.

Taraftarlığı bir iradî ve ahlâkî seçiş olarak takdim gayreti, sevginin de bilincin de bir emek süreci olma vasfını hatırlatır bize. Taraftarlar, takımlarının tercihe şâyanlığını izah etmeye çalışır, "aşka bahane ararken",ı bir takım etrafında bir imge inşâ ederler aynı zamanda. Takımlarıyla ilgili tahayyüllerinin bir "objektif dayanağı ister olsun ister olmasın - her halükârda onlar, takımlarına yükledikleri anlamı ve imgeyi, propaganda, estetizasyon, mistifikasyon yoluyla realize ederler.

Futbol âleminin romantizme müsait bir yanı vardır. Romantikler, dünya hakkında, insan- öznenin tasavvuruna, seçişine uygun bir "bilme durumuna" cevaz vermiyorlar mıydı? Romantize etmek demek, dünyayı ve tarihi bir roman gibi kurgulamak demektir. Taraftarın seçtiği, işte böyle bir tasavvurun kendisidir biraz da...

Bu deyiş Ümit Kıvanç'tandır: "Aşka Bahane Aramasak?", Birikim 56 (Aralık 1993), s. 19.

Tribün Terörü?

21 Kasım 2004 gecesi, İstanbul İnönü Stadı'nın tribünlerinde gencecik taraftar Cihat Aktaş'ın kalbine saplanarak ölümüne yol açan bıçak, Türkiye'nin futbol gündemine saplanan bir bıçaktı aynı zamanda. Olay şöylesine vahimdi ki... Bıçaklayan da bıçaklanan da aynı takımın taraftarıydı, ortada belirgin bir "mesele" yoktu... Ama tribünün "ortamı" öyleydi ki, basit bir itişme, bir "yan bakış", bir cinayeti tetikleyebilmişti.

Nasıl bir ortamdı bu? Avanta —veya basbayağı "rant"— peşindeki "tribün liderleri" ile onları kulüp yönetimleri ile arasındaki alışveriş ilişkileri sonucunda çeteleşen taraftar grupları... İnsanların et kombinasına sokulan büyükbaş hayvanlar gibi muamele gördüğü stad düzenleri... Önlem deyince sadece polisiye kontrolü anlayan güvenlik anlayışı...

Neticede, vandalizmi teşvik eden, sahici futbolseverleri ise yıldıran bir ortam...

Hep söylendiği gibi, bazı yönetimler veya yöneticiler, kendilerini tezahüratla ve "adam sayısı" olarak destekleyecek bir dayanak oluşturmak saikiyle, tribün liderleriyle ilişki kurageldiler. Kâh tribünde etraflarında bir tayfa oluşturmalarını sağlamak üzere bedava bilet vererek, kâh bunun ötesinde doğrudan maddî destek sağlayarak. Tersi de olabiliyor: Tribün liderleri, güçlerine dayanarak, kulüp yönetimlerinden talepte bulunabiliyorlar. Talepleri yerine gelmediği, tribündeki güçleri yönetimlerce "resmen" tanınmadığı ya da geriletilmek istedikleri zaman, bu tür grupların gösterdiği tepkiler, tribünlerde huzursuzluğa, ikiliklere ya da şiddete yol açabiliyor. Aleyhte tezahüratı teşvik edebiliyorlar ya da seyircileri susturmaya çalışabiliyorlar... Bazen de, bir zaman yönetimden himaye görürken bir uyuşmazlık nedeniyle gözden düşen taraftar grupları veya liderleri, onları dışlamak ya da cezalandırmak isteyen yönetimin "yol vermesiyle", polisin ölçüsüz şiddetine maruz kalabiliyorlar. Böylece bir şiddet sarmalı oluşabiliyor. Tribünlerde gerginliği artıran ve takımı desteklemekten ziyade güç gösterisi yapan, takımlarını sevmekten ziyade kendilerini seven fanatik çekirdek grupların ortamı ajite ettiği doğrudur. Fakat bu çekirdek grupları "terörist grup" söylemi içinde kriminalize etmek yanıltıcıdır, sorunu çözmez; üstelik tribünlerin bu kez asayişçi bakış açısıyla "terörize" edilmesine yol açar.

Nitekim Federasyon ve Emniyet'in, "futbolda şiddeti önlemeye" dönük önlemlerinin arkasındaki temel zihniyet budur. Sezon başında yürürlüğe giren "Spor Müsabakalarında Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun", zaten sert hükümler getirmişti. Nitekim değişik illerde, saldırgan davranışlar gösteren ya da küfür ettiği belirlenen kimi taraftarlar para ve "stada girişten menetme" cezasına çarptırılmışlardı. (Lâkin örneğin 2004 sonbaharındaki Gençlerbirliği-Egaleo UEFA Kupası müsabakasında, maraton tribününün bir bölümünde

konuşlandırılmış bir grubun, maç boyunca, "Kahpe Yunan"lı, "Ayağa kalkmayan Yunanlı olsun"lu, "Yunanistan köpeğine..."li tezahüratlar icra etmesi, sözkonusu kanunun ırkçı ve ayrımcı tezahüratı yasaklayan 17. maddesine göre açıkça suç oluşturuyordu. Ama "gâvura", "yabancıya" karşı belli ki suçtan sayılmıyor; yeni yasanın sağladığı zaptiye yetkilerinden coşkuyla söz eden yorumcular da bundan herhangi bir rahatsızlık duymuyordu.) Şimdi, bilet satışı ve tribün düzeni üzerindeki denetimin iyice sıkılaştırılması amaçlanıyor.

Kamuoyunda, bunların "Osmanlı yasağı" gibi geçici ve yüzeysel olacağı izlenimi yaygın. Yetkililer ise, UEFA'nın Avrupa'daki kriterlerini kesinkes hâkim kılma iddiasındalar. "Yetkililer", her zamanki gibi, asayiş telaşıyla ve polisiye "önlem alma" refleksiyle davranıyor. Medya da, genel olarak, skandalı nimet bilmeyi sürdürüyor! Kestirme açıklamalar, spot ışıklarını "çarpıcı" olayların (döner bıçaklı tribün adamlarına, kanlar içindeki kurbanlara...) üzerine tutup dramatize etme ve magazinleştirme alışkanlığı sürüyor. Oysa, bu ortamın değiştirilmesi cidden isteniyorsa, göz önünde bulundurulması gereken yapısal etkenler var. Her şeyden evvel, şu: Futbol zaten kendi oyun dinamiği ve tarihsel kökleri itibarıyla "şiddetli", sert bir halk sporudur, futbol ortamında bir gerginlik her zaman olmuştur. Futbol seyircileri çoğunlukla alt ve alt-orta sınıflardan gelirler ve tribünde bastırılmışlığın, dışlanmışlığın acısını çıkartırlar. Son on yılda futbolun aşırı endüstrileşmesine, buna bağlı olarak tribünlerin gitgide pahalılaşmasına bağlı olarak bu geleneksel taraftar kitleleri stadlardan "sürülmeye" çalışılıyorlar - ve bu durumun kendisi de artırıyor "ortamdaki" gerginliği... Taraftarlar dünyanın her yerinde "müşterileşmemek", oyundaki rollerini yitirmemek için, ses çıkartmaya, bir aktör olmaya çalışıyorlar. Futbol stadları, coşkulu kalabalıkların bir araya geldikleri yerler olarak, toplumsal ve siyasal kutuplaşmaları "emebildikleri" gibi, onların dışa vurulmasını sağlayan yerler de olabilirler. Bunun da şiddet içeren tezahürlere yol açması, doğal. Mesele,

futbol ortamının tatlı gerginliği ile "tehlikeli hareketler" ve "suç" arasında ayrım yapabilmek, sınırları doğru çizebilmek... Türkiye futbol ortamında da şiddet, hiçbir zaman yok değildi. Stadyumların nezih yerler olduğuna, beyefendilerin, hanımefendilerin kibar kibar maç seyrettiğine dair anlatılarda abartma payları vardır. Can Kozanoğlu, Bu Maçı Alıcaz! kitabında belgeler bunu. Son yirmi yılda yeni olan, kendiliğinden şiddet patlamalarına, yer yer, örgütlü şiddetin eklenmesidir. Yani bazı taraftar gruplarının hem etki alanlarını genişletmek, güç gösterisi yapmak için, hem de "yaşam tarzı" olarak şiddet uygulamaya yönelmesi... Nitekim son yıllarda böylesi şiddet ve baskı rakip taraftar gruplarından ziyade, tribünün kendi içine, aynı takımın başka taraftar gruplarına veya 'genel' taraftar-sempatizan kitlesine yöneliyor.

Polisin de bu süreçteki "ilginç" tutumu, "önlem alalım" havasına girdiğinde, -az evvel bahsettiğimiz gibi-, tribün ortamını iyice bileyen, tahrik eden bir şiddet kullanırken; 'normal zamanda', belirli grup liderlerinin 'faaliyetlerine' en azından belirli -ve hayli ileri!- raddelere dek göz yumabilmesidir.

2000'ler Türkiye'sinde, futbol ortamındaki şiddetin, memleketteki olağanüstü büyük toplumsal adaletsizlik ve yoksullukla bağı olduğunu gözardı edemezsiniz ayrıca. Tribünlerdeki şiddet, bir yanıyla, toplumda kaynayan şiddet potansiyelinin bir zuhuru. Dolayısıyla tribünlerdeki şiddetle başetme yollarını, doğrudan doğruya, toplumdaki şiddetle başetme yönteminin bir parçası olarak görmelisiniz. Unutmayın: Çözüm olarak bugün tribünlerden yoksulları kovmayı gören zihniyet, yarın onları başka alanlardan da sürüp atmak ister. (Bu arada birkaç bin dolara kombine alan "sosyetik" seyircilerin de hepsinin şiddetten uzak duran "nezih" insanlar olmadığını biliyorsunuz değil mi? Üst sınıf seçkinciliği, tuzukuruluğu, sosyal egoizmi; siyasi terimlerle söyleyeyim, neoliberal rekabetçilik ve "başarı" ideolojisi, taraftarlık fanatizmiyle birleşince, bundan alt sınıfların öfkesinin yanına bile yaklaşamayacağı gayet "terörist" bir

ajitasyon çıkabiliyor pekâlâ.) Sonra, futbol ortamındaki vandalizmin, kulüp yönetimlerinden devlet birimlerine kadar uzanan geniş bir "yetkili" zinciri tarafından himaye gördüğü, "mafyalaşmanın", "çeteleşmenin" tribün gruplarıyla sınırlı olmadığını hesaba katmazsanız da radikal bir çözüme yaklaşamazsınız. Hakan Şükür'le Sedat Peker'in deniz banyosu sefasını mesele etmeye kadar uzanmazsanız, "temizlik", eksik kalır!

"Tribün terörü" lâfından da, maç seyretmeye gelen insanları baskı altına alan, onların maçı istedikleri gibi izlemelerine müşkülat çıkartan bütün koşullan anlamalıyız. Bu terörize edici koşullar arasında polisin hal ve davranışlarının da yer aldığını belirmezsek, eksik konuşmuş oluruz. (Zaten genel olarak "Terör" kavramını ihtiyatlı kullanmak isterim, zira bu, yaklaşık yirmi yıldır bütün dünyada her türlü muhalefeti gayrımeşrulaştırmak, evet, "terörize etmek" için kullanılan fazlasıyla polisiye bir kavram.) Emniyet örgütünün bir süredir "futbol terörü"yle ilgili profesyonel bilgisini inceltmeye çalışmasına karşılık, bazı görevlilerin "normal kontroller" (seyircinin tükenmez kalemine elkoymak ne kadar "normal" ise!) sırasında ve tribünlerdeki insanlarla muhatap olurken takındıkları horlayıcı tutumlar, tribünlerde başlıbaşına bir gerginlik unsuru olabiliyor.

Sonra, medyanın, hayatta futbol maçlarının kapladığından yirmi otuz misli yer kaplayan futbol sohbetleri üzerindeki belirleyici etkisiyle, nasıl terörize edici olabildiğini biliyoruz. Ege Üniversitesi'nden sosyolog Ahmet Talimciler'in Bağlam Yayınları'ndan çıkan kitabı, Türkiye'de Futbol Fanatizmi ve Medya İlişkisi, Türkiye'deki futbol medyasının nasıl bir milliyetçilik, cinsiyetçilik ve şiddet operatörü olduğunu ortaya koymuştu. Kısacası, bütün sorumluluğu "tribün çetelerine" yıkarak çözülecek bir sorun değil bu. Memlekette her mevzuda dönüp dolaşıp telâffuz edilen o sihirli soruyu soralım: Peki Avrupa bu işi nasıl halletmiş? "Hooliganizm" sorunu nasıl çözülmüş?

Yaklaşık 10 yıldır, Avrupa'da "hooliganizm" sorunu halledilmiş durumda. Stad ve stad çevresinde halledildi, demek daha doğru olacak. Zira militan hooligan tayfası sokak kuytularında, boş arsalarda, terk edilmiş depo gibi yerlerde randevulu kapışmalarını sürdürüyor.

Bu konuda önde gelen uzmanlardan biri, taraftar şiddeti hakkında yıllardır araştırmalar yürüten ve Alman futbol bürokrasisine danışman olarak destek veren Gunter Pilz. Son olarak, 2006 Dünya Kupası'nda güvenliğin sağlanması için yürütülen çalışmalara katılıyor. Hannover Üniversitesi profesörü Pilz, 11 Freunde dergisindeki bir söyleşisinde çözümün nasıl sağlandığına ilişkin iki etkenden bahsediyor. Önce ikincisini aktarayım: "Polisin gerçekten, fiilen şiddet uygulayanlara dönük tavizsiz bir tutum izlemesi. Caydırıcı para ve tahdit cezaları verilmesi." Malûm. Türkiye'deki tartışmalarda zaten habire yinelenen nokta, bu. Asıl üzerinde durduğu ilk nokta ise şu: "Federasyonlar ve kulüpler, her seyirciyi potansiyel saldırgan olarak görmenin bir işe yaramadığını öğrendiler. Sadece para getiren VİP müşterisiyle değil, bütün taraftarlarla ilgilenmek gerektiğini idrak ettiler." Bu idrakle, gerek kulüp gerek güvenlik yetkililerinin seyircilere "hoşgeldiniz" mesajı verecek şekilde yaklaşmaya başlamasının çok olumlu etkileri olduğundan söz ediyor uzmanımız. Stadda eğlence ve "muhabbet" havasının hüküm sürdüğü bir ortamda, hooligan'ın ya da öfkeyle yüklü seyircinin de işi "zorlaşıyor".

Profesör Pilz'e göre, taraftarlar arasında "Ultra" hareketinin gelişmesi de hooliganizmin gerilemesinde kilit bir etken. Ultra'lar, tribün gösterileriyle, pankartlarıyla, koreografileriyle, kendi kendilerini gösteri unsuru haline getirerek, "militan taraftarların" enerjisini akıtacak bir mecra açtılar. Kuşkusuz Ultra'lar da katman katman, aralarında hooliganizme yatkın olanlar yok değil. Ancak buradaki ince ayrımlara dikkat eden ve Ultra'ların eğlenceli dinamiğine alan açan hatta inisiyatif tanıyan bir stadyum politikasının, katı asayişçilikten çok daha sonuç alıcı olduğu, görülüyor.

Tribünlerin neşesini bozmayan bir çözüm bulmanın, ancak tribün halkının katılımıyla olabileceğini görmeliler. İyi taraftarı teşvik etmeye dönük ciddi etkinlikler, ona söz hakkı tanıyan bir tutum, onu tribünde rahat ettirme gayreti, "iyi kulüpçülüğün" temel kriterlerinden biri olmalı. Olmazsa olmazımız, budur.

Türkiye'de de eksiğimiz bu işte. Radikal'deki yazılarında Ahmet Çiğdem'in üzerinde durduğu gibi... "İyi taraftarı" gözetmek... Hemen bütün kulüplerin etrafında, kâh dernek kâh internet sitesi kâh informel oluşumlar suretinde, futbolu iyi bilen ve "iyi seven" taraftar kesimleri var. Daha "akıllı" ve daha neşeli bir futbolseverlik kültürü gelişiyor usul usul buralarda. "Bedavacılardan", "çetecilerden" yakınanlar (ya da güya yakınanlar), mesailerini bu "iyi taraftan" teşvik etmeye, dahası ona inisiyatif vermeye harcamalılar. "Yetkililer", en azından "kötüleri" engellemeye verdikleri enerjinin bir kısmını, "iyileri" teşvik etmeye ayırmalı! Asayiş baskısı altında tribünlerin tadını kaçırmayan bir çözüm bulmanın, ancak tribün halkının katılımıyla olabileceğini görmeliler.

Futbola özgü değil ama "taraftarlık", adı üstünde, bir taraf tutmak demek, taraf seçmek demek. Bir takımı seçmekle, başka bütün takımlara karşı ve özellikle geleneksel hasım olarak tanımlanmış takımlara karşı konumlanıyorsunuz. Futbol ortamının ezelî heyecan unsurlarından biri bu rekabet gelenekleridir zaten! Taraftarlığın esas motivasyonunu ötekine/rakibe karşı husumetten alan bir taraftar tipi de yok değildir. Fakat taraftarlığın "pozitif boyutunu, yani esasen sevdiği takımla ilgilenmeyi önemseyen taraftar tipi çoğunluktadır. Belki sessiz çoğunluktur, ama çoğunluktur. Onların sesinin daha gür -ve daha neşeli!- çıkması, emin olun en iyi ilaç olacaktır!

Yoksa, sırf asayişe abanmakla, lanet edip gidenler belki de o "iyi seyirciler" olacaktır, emin olun! "Hooliganlar" ne yapıp edip yine sızacaklardır tribünlere. Birbirinin üzerine abanmış, sahada olana bitene bakmadan ezbere tezahürat icra eden delikanlı grupçukları hep olacaktır. Ve onlardan

başka da pek kimse kalmayacaktır o tribünlerde. 21 Kasım öncesindeki gidişat zaten o yöndeydi...

Bu Ne Biçim Kupa? -Lütfen Herkes Torbaya!

Ligde 1997/98 sezonunun ilk devresinin sonu yaklaşırken, Türkiye Kupası da 'ufak ufak' başlıyor. Taraftar için yeni bir heyecan kaynağı, futbolsever için bir sevinç vesilesi daha! Zira -tamam, Lig en mühimidir ama- kupanın tadı başkadır. Kupada maçlar eleme usulüyle oynanır; rakibinizle hesabınızı bir ya da iki maçta görürsünüz, telâfisi yoktur. Ertesi tur, yine ya herru ya merru -ta finale kadar. "Final oynamak", futbolda başlı başına bir mitostur- kupaya özgü bir mitos. Futbol âleminin 'esas işi' olan ligde bile, zirve maçları için kupaya özgü bir tabir kullanılır, "final gibi maç" denir. Kupa müsabakalarında sürprizin her türlüsü kol gezer. "Rüya takım" da olsa, o gün talihi yaver gitmeyiverir, bir kaza golü yer veya rakibi küçümser, o saat işi biter. Veya dökülen bir takım, bir sıra takımı, bir kasaba armadası, tarihinin oyununu oynayıp kocaman bir kulübü deyiverir. Kupa heyecanlıdır. Kupada top daha da yuvarlaktır.

Bu nedenle, kupa, 1. Lig'de şampiyon olamayan ama sahiden kuvvetli ve iddialı "başaltı" kategorisi takımları için çok caziptir. Bir yıllık lig maratonunun gerektirdiği istikrarı, kadro, para, seyirci, medya, kulis gücünü denkleştiremeseler de, sıkı konsantrasyon ve biraz da şansla kupayı kapabilirler çünkü.

Lig şampiyonluğu mesabesinde değilse de kupayı almak da bir nevi şampiyonluktur, sânı şöhreti büyüktür, üstelik Avrupa kapısıdır. Memleketimiz futbolunun tarihi başaltı takımları, '60'larda Göztepe, '60'larda ve '70'lerde Bursaspor, Eskişehirspor, Ankaragücü, namlarını Türkiye Kupası şampiyonluklarıyla yürütmüşlerdi. Ayrıca kupanın sürprizlere açık tabiatı sayesinde nice "avantürlere" tanık olduk. '70'lerin sonlarında, bugün Kırklareli 1. Amatör Süper Ligi'nde yer alan Lüleburgazspor'un iki sezon üstüste Beşiktaş'ı, Fener'i eleyip yarı finale kadar tırmanması, benim hatırladığım en çarpıcı kupa olayı.

Böylesi kupa avantürleri, esas İngiltere'de ve Almanya'da olur. 2., 3. Lig takımlarının hatta tıfıl amatörlerin şampiyonlar şampiyonu "baba" takımlardan birini ikisini ilk turlarda harcamadığı sezon geçmez oralarda. Son örnek: Üç hafta kadar önce, geçen sezonun Avrupa Şampiyonlar Ligi Şampiyonu Borussia Dortmund, 3. Mahalli Lig'in Batı-Güneybatı Grubu'ndan Eintracht Trier'e eleniverdi.

Türkiye Kupası'nda ne yazık ki böyle ihtimaller artık iyice az. Neden? Çünkü federasyonun birkaç yıldır uyguladığı kupa statüsü, en olmayacak işi yaparak kupayı lig hiyerarşisiyle karıştırdı. Kupa artık 1. Lig'in bir yan organizasyonuna, hatta daha ağırını söyleyelim genişletilmiş bir Türkiye Spor Yazarları İstanbul şubesi turnuvasına benziyor. Düşünün ki, geçen sene Osieck'in o ısırganotuna benzeyen Kocaelispor'unun kupayı almasıyla, on yıl aradan sonra ilk defa oligarşi -"dört büyükler"- dışı bir takım şampiyon oluyordu. Ondan evvel son defa 1987/88'de Sakaryaspor bu işi başarmıştı. Oysa '60'larda oligarşi dışından 3, '70'lerde 3 (henüz oligarşi-dışı sayacağımız Trabzonspor'u katarsak 5), 1980-87 döneminde 3 'sair' takım kupa şampiyonu olmuştu.

Türkiye Kupası'nın sevimsiz statüsüne gelmeden önce, bir parantez açıp, kupa statüsüyle lig hiyerarşisi arasında rabıta kurma usulsüzlüğünün emsalsiz örneğine mutlaka değinelim: Ankaragücü'nün kupa şampiyonu olduğu için 2. Lig'den 1. Lig'e terfi ettirilmesi olayı. Hakkını yemeyelim, Ankaragücü 1980/81 sezonunda Türk futbolunda ilk kez bir 2. Lig takımı olarak Türkiye Kupası'nı kazanmıştı. Fakat "Kenan Paşa"nın emriyle, "bundan böyle her kim ki Türkiye Kupası'nı kazanır, ertesi sezon 1. Lig'de oynar" gibisinden, makable şâmil bir kanun çıkartılarak 1. Lig'e alınması, tam "12 Eylüllük" bir işti. Dünyanın her yerinde amatöründen "süperine" her çeşit takımı kapsayan kendine özgü bir organizasyon olan kupa statüsüyle lig klasmanı arasında illiyet bağı kurmak, futbolun geleneklerine temelden aykırıydı. (Bu "Ankaragücü Kanunu"ndan 1985/86 sezonunda Bursaspor da yararlanmış, 1. Lig'den düşecek

dört takım arasında yer almasına rağmen Türkiye Kupası'nı kazanması sayesinde ligde kalmıştır.)

Esasa dönelim. Kupa mefhumunun ruhuna kökten aykırı bir Türkiye Kupası statümüz var: Kupa Lig klasmanına tâbi kılınıyor. Sayısız ön elem turları düzenleniyor. Önce 3. Lig takımları oynuyorlar. Onlar çarpışıp biraz azalınca 2. Lig takımları devreye giriyor. Üstelik, garibanlara mahsus bu turlar boyunca, takımlar bölgeler gözetilerek gruplandırılıyor. Dolayısıyla zaten liglerinde aynı gruplarda oynamaya alışmış komşu takımlar birbirleriyle oynuyorlar. Bir şehir veya kasaba takım seyircisinin, kendi kategorisinden de olsa, daha önce görmediği, maç yapmaya alışmadığı değişik ve 'acaip' bir takımla karşılaşması gibi eğlenceli bir ihtimal yok yani. 2. ve 3. Lig mensuplarının bakiyesi olarak 9 takım hazır olunca, önceki sezon 1. Lig'i 8. ilâ 15. sırada bitirmiş takımlar teşrif ediyorlar. İşte önümüzdeki hafta oynanacak tur, bu tur. Bunların aralarındaki maçlardan artakalan 8 takım da, önceki sezon 1. Lig'i ilk sekizde bitiren takımların lütfedeceği tura hak kazanıyorlar. Zaten kupa şampiyonu olma ihtimali en yüksek takımlar, geçen sezon 1. Lig'i ilk sekiz sırada bitirmiş olanlar. Ve bunların kupa şampiyonu olması için, üç tur + final maçım geçmesi, yani yedi maç oynaması yetiyor. Ondan önceki yığınla tur geçilirken, resmen kumda oynanmış oluyor. Onun için, kupa ufak ufak başlıyor dedim yazıya başlarken. Yoksa, aylar önce başladı ama kimin umurunda? Bu sahte-kupa organizasyonuyla neler kaçırdığımızın farkında mıyız? Kupa folkloru ne güzeldir! Kupa folklöründe, her ne kadar artık televizyon da olsa, o şanlı büyük takımların taşrada "canlı" olarak görünmesi vardır. Şimdi binde bir ihtimal. Veya futbolcular açısından kupa folklöründe, tutun ki tek maçsa ve deplasmana gidiyor olsanız bile, Fenerle, Galatasaray'la maç oynamanın heyecanı vardır. Geçen sene Marmarissporluların 'başına geldiği' gibi - statümüz sayesinde, kırk yılda bir ihtimal. Kupa folklöründe, büyük takım taraftarları açısından, 'acaip' takımlarla eşleşmeler ve 'acaip fark atma' beklentileri

vardır. Küçük takımlar açısından, "bir de yenersek" hayalleri ya da "hiç olmazsa bir gol atma" motivasyonu veya yıldız bir oyuncunun kendini gösterme arzusu vardır. Kupa folkloründe acayip eşleşmeler ve acayip sürprizler vardır. Kupada top daha da yuvarlaktır.

Bu çoktan seçmeli, sıkı sıkıya elemeli, hiyerarşik yapılı "majestelerinin Kupası"nda ise top yuvarlak falan değil. Acaip eşleşmeler yok, yine 'bildiğimiz' takımlar birbiriyle kapışıyor. "Lig Junior" gibi. Herkesin gözü Şampiyonlar Ligi'nde, Avrupa'da ya, "Avrupa Avrupa duy sesimizi" peşinde... Herhalde büyük takım idarecileri "o kadar ağır maç trafiğini kaldıramayız" diyorlardır; "biz milyarları Bingöl'le, Buca'yla maç oynamak için saymadık" gibi lâflar da hazırdır eminim, ikinci mazeret için şunu diyeceğim: "Annenizin ligi" aşağılamasının sonu kötü olmuştu, her zaman nezaket sınırları içinde konuşmak lâzım. İlk mazerete ise diyeceğim şu: O "Avrupa"nızda bütün takımlar böyle bir maç trafiğiyle oynuyor ve onlarla başetmenin yollarından biri de buna alışmak. Ayrıca, milyarlık adamların senede toplam 127 dakika oynayabildiği veya "pırıl pırıl genç değerlerin" kenarda kaldığı devâsâ kadrolarınızı böyle küçümsediğiniz maçlarda istihdam edersiniz, fena mı olur? "Ya eksik tertiple çıkıp başımıza bir şey gelirse, eleniverirsek?!" Ee, kupa olayının tadı da tam orada işte! Türkiye Kupası sahici bir kupa organizasyonu olacaksa, Fener'inden Nusaybin Demirspor'una kadar herkes ilk turdan hep beraber aynı torbaya girmeli. Girmeli ki, kupadan murat ettiğimiz

eğlenceyi, heyecanı, sürprizleri bulalım - top daha yuvarlak olsun! Lütfen...

***

1997 sonlarında yayımlanan bu yazıdan yedibuçuk yıl sonra, Türkiye kupası finali ve o sıralarda açıklanan yeni kupa statüsü vesilesiyle, yine 'ilenmiş' ve 'yakarıda' bulunmuştum. O yazdıklarımı da ekliyorum...

***

43.'sü oynanan Türkiye Kupası finallerinin 'sınıfsal' yapısına bakarsak... Üç İstanbullu arasında oynanan 10. final olacak bu (4. kez GS-FB, 5 kez BJK-GS, 1 kez FB-BJK). 3 kez de Dördüncü Büyükle, Trabzonspor'la final oynadı 'Üç Büyükler'. Galatasaray, 13 şampiyonlukla kupada uzak ara en kariyerli kulüp; 1982/83'ten beri kupa kaldıramayan Fenerbahçe ise Dörtlü içinde 'kupa takımı' kimliği en zayıf en takım.

Üç İstanbullu'dan birinin çıkamadığı final sayısı 10, Dört Büyük'ten birinin olmadığı final sayısı sadece 7. Ötekiler'in kendi aralarında geçen bu 7 finalin sonuncusu, tâ 1987/88'de oynandı; Sakarya-Samsun arasında. Buna karşılık, beş senedir, finalde Ötekiler'den biri mutlaka oluyordu (üç seferinde, Gençlerbirliği). Ve son beş senenin ikisinde Trabzon, ikisinde de bir Anadolulu kazandı kupayı.

Velhâsıl, bu organizasyon bir 'Külkedisi Kupası' işlevi kazanmıştı karınca kararınca. Anadolulular, ligdeki ehemmiyet-sizliklerinin acısını burada çıkarabiliyorlardı, illâ finale çıkamasalar bile, bir büyüğü elemenin belki yıl boyu idare edecek zevkini tadabiliyorlardı. Gerçi bunda, Üç İstanbullu'nun kafayı lige ve Şampiyonlar Ligi ufkuna takıp kupayı o kadar önemsememesinin de payı olduğu düşünülebilir. Ama olsun, neticede kupa kupadır, şeref turu şeref turudur ve ucunda UEFA iştirakçiliği vardır.

Futbol Federasyonu'nun açıkladığı yeni statü ise, kupayı cazip kılma adına, bir tür 'handikaplı Türkiye Spor Yazarları Derneği Kupası'na dönüştürme istidadı taşımakta. İlk turlarda, medyada sadece skoru duyurulan maçlarda, alt küme takımları birbirlerini tepeleyecek. Bunlardan kalanlar Süper Lig takımlarıyla boy ölçüşecekler. En nihayet 'önceki sezon ligi ilk dört sırada bitiren takımlar' kupamıza teşrif edecekler ve bunların seri başı olduğu dört grupta beşerli lig usulü turnuva yapılacak. Grupların ilk iki sıralarında yer alan takımlar çeyrek finale çıkacak. Maksat açık: Aman o 'ligi ilk dört sırada bitiren takımlar' bir kazaya kurban gidip elenmesin, hiç değilse çeyrek finalleri garanti olsun!

Oysa, kupa denen elemeli organizasyonun 'esprisi', tam da o kaza ihtimalinden doğar. Kupaya özel heyecanını veren, ligden farklı olarak, 'tek maç'ın telâfisizliğidir. Bundan ötürü, sürprize açıklığıdır. Kupada top daha yuvarlaktır! Yenilmez armada, Allanın unuttuğu yerden gelen bir garip takıma yeniliverir: İşler rast gitmezse ya da garibanların tam da o ikindi vakti hayatlarının oyununu oynayacağı tutarsa... Böylesi bir gecelik (bir ikindilik) krallıklar olmasa, futbol tarihi ve mitolojisi nice yoksullaşırdı!

Şu da çok önemli: Kupanın ruhuna uygun sistem, 'herkes torbaya' sistemidir. Bütün takımlar 'İzmir torba' usulü değil, hiyerarşisiz, kayırmasız, ilk turlardan itibaren kur'aya tâbi olmalıdırlar. Zira kupanın spesiyalitelerinden biri, yolu normal şartlarda birbirine çıkmayacak, başka kümelerin takımlarını buluşturmasıdır. (Misal, bu sezon Almanya'da kupanın ilk turunda

Bundesliga takımlarından sekizi 3. Lig, beşi amatör lig takımlarıyla eşleşti. Nürnberg 90'da attığı golle yenebildi amatörleri, Kaiserslautern ise onbeş çekti. İkisi de eğlenceli kendince.) Kupaya ruhunu veren özellikleri elemek, futbol ortamımızı yoksullaştırır. Futbolu cazip kılmak, yuvarlak topu dikdörtgenleştirmeye çalışmakla değil, rekabet koşullarını adilleştirmekle olur. Futbol zevkini ancak bir derbi histerisi içinde yaşayabilenlere ise diyecek sözüm yok. Allahtan derbilerini bulsunlar!

Millî Takım - Mecburi Destek, Mecburi Aşk mı?

Tantana geçti, şimdi biraz "halimizi" konuşalım... 2002 Dünya Kupası'nda "Türkiye"nin Türkiye ile ilişkisi yine çok hararetli, delice bir ilişkiydi. Milletçe, halkça, millî takımı nereye koyacağımızı bilemedik. Hayırsız evlâdı "gözüm görmesin seni" diye terslemenin sınırından dönüldü; tıbbi adıyla "delirium tremens"e, yani halüsinasyonlarla dolu sarhoşluk cinnetine varıldı...

En azından bu seviyeye ulaşması çoğunlukla beklenmeyen büyük başarının (evet, gerçekten BÜYÜK başarının), "kendi içimizdeki" münafıklara yönelik imâları, ithamları, tacizleri beraberinde getirdiğini gördük. Mustafa

Denizli'nin "içimizdeki İrlandalılar" lâfından beri böyle bir kalem var, futbol tartışmalarında: "İç düşmanlara" lâf etmeden, "nasılmış!" diye kostaklanmadan zaferlerin tadı tam çıkmıyor.

Bu "münafık" ve "iç düşman" kadrosunu kendi içinde tasnif etmek gerek... Zira ithamların da itham edilenlerin de farklı saikleri, farklı duruşları var. Tasnif edelim. Ve biraz hainlik yapalım! Haklarında "münafık" sıfatını ironiyle değil, ciddi ciddi kullanmakta bence de beis olmayan bir zümre, futbol âlemi için deki bir muhterisler zümresidir. İstanbul oligarşisinin ya da belirli muktedir adamların lobicisi olarak iş gören ve bu "misyonları" nedeniyle başarısızlık isteyenler... Böyleleri gerçekten vardır ve ben, futbolla alâkalı alâkasız birçok insanın, sırf bu çeşit adamların konuşma şekillerine ifrit oldukları için Şenol Güneş'e destek verdiğine tanığım. Bunlar, zaten memleketin futbol ortamını gün be gün berbat edenlerdir. Geçelim. Ancak geçerken şunu da unutmayalım: Oyun tertibiyle, oyuncu seçimiyle, teknik-taktikle ilgili eleştiri hakkı her zaman herkes için bakîdir. İsabetli eleştiriler de olacaktır, isabetsiz ve "saçma" eleştiriler de. Ağır ve saçma eleştirileri kaldırmak, maneviyat bozucu durumlarla başetmek de futbol profesyonelliğinin bir parçasıdır. Hele eleştirileri "millî davaya ihanet" makamından tepkilerle veto etmeye kalkmak, hiç olmaz. Doğrusu ben, bu makamdan çalındığını işittiğimde, en saçma eleştiriye bile kulak kesilme ihtiyacı hissederim. "Başarıya inanmayanlar, hedefi olmayanlar, mağlûbiyeti peşinen kabullenen ufuksuzlar" diye hakkında sayılıp dökülen kategori var, bir de. "Türk insanı"nın yaradılışı ve sosyal muhiti icabı birçok şeyi beceremeyeceği kanaatine, hem "aşağıdakiler" saflarında, hem de kibirli beyaz Türk ortamlarında rastlayabilirsiniz gerçekten. Aşağıdakiler, kendi perişanlıklarını açıklayan bir kader olarak görürler bunu; kâh kendi acizliklerine kahrederler, kâh "Türk insanı"nın önünün hainlerce, dış mihraklarca, komplolarla kesildiğine dair, devlet katında da paylaşılan derin şüpheleri büyütürler... Beyaz Türkler ise, zaten kendi ayrıcalıklarını,

başarısızlığa mahkûm genel halk kitlesinden "başka" oluşlarıyla temellendirirler.

Peki, millî takımın başarısı üzerine şimdi bu eziklere ve kötümserlere telkin edilen nedir? "Türk insanı"nın her şeye kadir olduğuna dair ölçüsüz bir şişinme... ve yine beyaz Türk ideolojisi: "Yo can do it!" muhabbeti... "Verimli" olmayanı, "performansı" düşük olanı değersizleştiren saldırgan bir basan mitosu... Sanki işsiz insanlar mesela, çaresiz yoksullar, "haydin!" deyip silkinecekler... ve "başaracaklar". Reklam ideolojisi... Halkımızı başarıyla terbiye etmeye dönük bu böbürlenmeler, bu nasihatler, toplumdaki acizlik duygularını "anlayacak" hassasiyete sahip olmadığı gibi, insanları gerçekten "silkindirecek", kendilerini gerçekten değerli görmelerini sağlamaktan da çok uzak.

Gelelim, zaman zaman imâ yoluyla yüklenilen bir başka tutuma, "millî duygu noksanlığı" meselesine... "İçimizdeki İrlandalılığın" siyasî boyutu... En başta söylenecek şey: "Türk" olup da Türk millî takımını tutmamak da pekâlâ meşrudur ve haktır. "Modası geçmiş" bir inatçılık olmayabilir bu; gayet anlaşılır nedenleri de vardır. Brezilya'yla oynanan grup maçından sonra Tanju Çolak'ın Koreli hakemin sadece 65 milyon Türk'ü değil bütün bir Türk dünyasını, sadece onları da değil koca İslâm âlemini yaktığını dinlediğinizde, oturup düşünürsünüz, mesela. Millî takımın başarılarında, "Türk'ün Türk'e propagandasının" kendi zirvelerinden aştığım, başka herhangi bir konu konuşmanın imkânsızlaştığım, hiç de hafif olmayan bütün dertlerimiz bununla hallolacakmış gibi manâlar çıkartıldığını gördüğünüzde, bir duraklarsınız. Hele "millî zaferi" alkışlamanın, onunla sermest olmanın tacizkâr biçimlerine tanık olduğunuzda, tahammül edemeyebilirsiniz. Bu akıl tutulmasına ortak olmak istemeyebilirsiniz. Çok insan biliyorum, Türkiye'nin galibiyetine çok sevinen, kutlamak isteyen, ama bu "ortamdan" sıtkı sıyrılan veya "düşman üstüne" sallar gibi bayrak sallayanların eğlenmekten çok yağmaya gidiyora benzeyen konvoylarını görüp "kalsın"

diyen... Tekrarla: Millî takımı tutmamak, meşrudur ve bir temel haktır.

Millî Takım'la coşmayanları, "ruhu kararmışlıkla", "keyif almayı bilmemekle", "duygusal kasılmışlıkla" damgalayanlar oluyor. Düğünde "oynamayan" nazlılara yapılan muameleye tâbi tutuyorlar, bangır bangır "Gördün mü?" şarkısı çalarken bayraklarla göbek atanlara soğuk nazarlarla bakanları. Milliyetçi histeriden duyulan rahatsızlığı, kaygıyı anlayanlar, paylaşanlar arasında da var, sevinmeyenlere ya da "mesafeli sevinçlere" bozulanlar. Fakir ve mutsuz insanların bir iki günlüğüne de olsa kendilerinden geçmelerini, coşmalarını, yüzlerinin gülmesini bir kazanım olarak düşünüyorlar. Belki de hakikaten öyledir. En azından kimileri için kesinlikle öyledir. Yok muydu, bayrak bahane, sahici karnaval havasına girenler? Vardı! Millî bağnazlığın karşısında muhalif bağnazlığa da kapılmamak lâzım: Neşesini bulanın safası olsun! Lâkin eğlenme, coşma üsluplarındaki kısıtlılığa dikkat çekenlere de kulak verelim. Bakınız: Ece Temelkuran'ın 24 Haziran'da Milliyet'te "eğlence" adına sadece milliyetçilik tezahüratı yapanlardan söz eden yazısı: "Anca işte 'en büyük Türkiya! Başka büyük yok!' Ee? Sonra?"

Sahici futbolseverseniz, bizzat oyun kurgusu, takımın havası, oyuncuların hal ve tavırları nedeniyle de "benim takımım değil" diyebilirsiniz millî takıma. Gruptaki ilk iki maçında, avara kasnak oyunuyla, oyuncuların saha içindeki ve dışındaki sevimsiz agresiflikleriyle, hiç de kolay benimsenecek bir takım değildi Türkiye. Japonya ve Senegal maçında ise, hem oyun aklıyla, maça asılışıyla hem de oyuncuların -hiç değilse sahada— asgarî nezaketle davranmalarıyla, "tarafsız" gözler için de sempatik hale geldi. Türkiye'ye grupta kötü gözle bakan, Japonya maçından itibaren ise desteklemeye başlayan birçok futbolsever tanıyorum. "Başarı mitosuyla", skora baktıkları ya da "milletçe başarıya susadığımızı" düşündükleri için değil, futbol değerleriyle baktıkları için böyle yapıyorlardı. Çok daha kıymetli bir destek değil mi bu? Öte yandan, Türk

millî takımını millî/milliyetçi "biz" duygusundan farklı bir "biz" duygusuyla sahiplenenler de var. Millî takımı, Ümit Kıvanç'ın deyişiyle, "bizim mahallenin çocuklarından" oluşan bir takım olarak gördükleri için... Büyümesini izlediğimiz, nice enstantanesine tanık olduğumuz, tuttuğumuz takımlarda oynayan bildik, tanış topçuları futbolun en parlak vitrininde görmenin muhabbeti, dayanışma duygusu... Bana kalırsa, çok daha "temiz" bir sevme biçimi.

"Top bir dünyadır" ve o topla birlikte karmaşık bir duygular yumağı da oradan oraya yuvarlanır durur. Birçok insan, bahsettiğimiz bu duygular arasında gidip gelmedi mi şu bir ay boyunca? Sadece sevmek-sevmemek, sevinmek-sevinmemek değil; nasıl sevmek, nasıl sevinmek...? Tebrikler ve geçmiş olsun, "Türkiye"...

"İlhan Mansız altın golü attığında neredeydin?"

Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin kısa ömrünün belki de en şanlı ânıydı: 1974 Dünya Kupası'nda Sparwasser'in "düşman-kardeş" Batı Almanya'ya attığı galibiyet golü. Ve Doğu Almanya'da yıllarca "ortaklık duygusunun" en sağlam kerteriz noktası oldu, şu sual: "Sparwasser golü attığında neredeydin, ne yapıyordun?" Ben, İlhan Mansız golü attığında Hollanda'daydım. Ne günlerdi! Anlatayım... Dünya Kupası'nın çeyrek final günlerinde, seferiyiz; Hollanda'da, Amsterdam'ın azıcık güneyindeki Leiden şehrinde Türkiye'nin sosyal ve siyasî tarihinin didiklendiği bir akademik toplantıdayız. Bereket toplantıyı düzenleyenler "duyarlı" insanlar -onlara selâm olsun—, Türkiye-Senegal maçının oynanacağı saatteki oturumu akşamüstüne erteliyorlar. Ve maçı, yaklaşık 25 kişilik bu akademik cemaatle bir İngiliz pub'ında seyrediyoruz. Kafile başkanı, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi kitabıyla tanınan Erik Jan Zürcher; Türkiye'den hürmetli profesörler, öğretim üyesi takımı, doktora öğrencileri... "Maç için toplantı ertelenir miymiş?" diye bozuk atmış olanlar bile -isimleri lâzım değil- Türkiye'yi tutuyorlar. Bazıları, yaklaşık yarım saatlik seyircilik kariyerleriyle, Hakan Şükür'ün behemahal çıkması gerektiğine dair tam yetkili açıklamalar yapıyorlar.

Pub'da yaklaşık on kişilik bir Senegalli grubu da var. Yarısı ceketli gömlekli amcalar, yarısı formalı-eşofmanlı delikanlılar. Senegal'ın yüklendiği kısa periyodda havalara fırlıyor, haykırıyorlar. Sonra, suskunluk, surat aşıklığı... Onlara yakın oturuyor, sohbet ediyorum. "İçimizdeki Senegalli" - o benim işte! Dioufun falan doğru telâffuzlarını öğreniyorum. Orta sahayı kuvvetlendirmek için, İsveç maçındaki performansıyla dikkat çeken Amdy Faye'ı oyuna almanın iyi olacağını söylüyorum. Katılıyorlar.

Devre arasında sohbetinde, siyah amcalara, kim kazanırsa kazansın ilk kez bir Müslüman memleketin Dünya Kupası yarı finaline çıkmış olacağını hatırlatıyor bir hocamız. Hararetle onaylanıyor. Ben ekliyorum: "Ve biz bunu bir İngiliz pub'ında bira içerek izliyoruz!" Gülüşülüyor.

Bir de Alman var, "bütün iyi hareketleri alkışlarım ama ilke olarak Türkiye'yi tutarım" diyor. "Ben o kadar şiddetle tutamıyorum, memlekette esen şoven havalar beni bundan alıkoyuyor" diyorum. "Bilmez miyim," diyor, "Ben de aynı nedenle Almanya'yı tutmuyorum zaten."

Senegallilerin yüzü ikinci yarıda iyice düşüyor. Bireysellikten, yavaşlıktan, aptallıktan yakmıyorlar. Dioufun bu maçta "Senegal Hakan Şükür'ü" işlevi gördüğünü söylüyorum, gülerek onaylıyorlar.

Türkiye galibiyeti uzak ara hak ediyor. "İçimizdeki Senegallilerin" bile gönlü kayıyor artık. Golü ayağa fırlayarak alkışlıyoruz, hürmetli hocalar gülüyor, bağırıyorlar. Senegallilerle teselli mahiyetinde kucaklaşıyoruz. Biri, Türkçe olarak, "bizde kısmet yok" diyor! Bu futbol muhabbeti, 2002'den yanımıza kârdır.

Konsantrasyon, Ya Resulullah!

Türkiye futbol ortamının en kıt kaynaklarından biri: konsantrasyon. Bu nadide kaynağı, millî maçlarda ligi tatil ederek elde etmeye çalışıyoruz.

Türkiye'de kaybedilen 'puan ya da puanlar' için en yaygın olarak başvurulan mazeretlerden birisinin 'konsantrasyon' olduğunun farkında mısınız? Bedbaht topçular, yüzü düşmüş teknik direktörler, hep bunu söylüyorlar yıllardır: "Yaa,

konsantre olamadık bugün..." Bir karış havadaki aklını bir türlü yerine indiremeyen, gayet iyi bildiği cevapları işaretleyemeyen ergenler midir bu adamlar? Leylâdan geçme faslında, dalgın âşıklar mı? Nedir bu?

Nasıl profesyonel?

Futbolun endüstrileşmişliği, futbolculuk işinin profesyonelleşme düzeyi düşünüldüğünde, bir skandalla, ağır hizmet kusuruyla karşı karşıyayız aslında. Düşünsenize, sözgelimi bir cerrahın ameliyathane kapısında bonesini sıyırırken bozuk bir yüzle 'yaa, bu hafta da konsantre olamadık... kurtaramadık' demeci verdiğini... Ya da yine kültür endüstrisinden misal: Repliklerini birbirine dolayan tiyatrocunun oyundan sonra 'ne oldu bize anlayamıyorum, bir türlü rolümüze konsantre olamıyoruz, hafta içinde bunu hep beraber değerlendireceğiz' dediğini...

Ya herkesin tartışmasız kabullendiği şu konsantrasyon mazereti: 'Anadolu takımlarındaki futbolcular kendi aralarındaki maçlara büyük takımlarla oynadıkları maçlarda olduğu gibi konsantre olamıyorlar'. Yine cerrahımızı kıyasa çekelim ve onun 'yaa, nedense fıtık gibi minör vakalara, majör operasyonlarda olduğu kadar iyi konsantre olamıyoruz' dediğini düşünelim.

Nereden bulmalı?

Ama hemen coşmayın... Futbol, olanca endüstrileşmişliğine karşın, hâlâ bir 'oyun' olma özelliğini sürdürüyor. Çok şükür. Hâlâ içinde bilinmezler, sürprizler var. Hâlâ 'takım ruhu'nun esamisi okunuyor. Dolayısıyla, bireysel ve kolektif konsantrasyon, profesyonelce otomatiğe bağlanacak bir 'güç faktörü' olamıyor. Doğrudur, memleketimizde ve Batı-dışı sahalarda rulete (bazen, Rus ruletine!) benzer bir muammalı döngüsü var şu konsantrasyonun. Fakat 'Batı'da da, yok bu işin garantisi.

Peki, nasıl temin edilir bu konsantrasyon? Hangi müşevviklerle? Teknik direktörlerin, yöneticilerin havaya sokma gayreti? Psikolog ya da 'mentor'lardan alınan 'profesyonel yardım'? Tribün ortamı, seyirci desteği? Maddî müşevvikler, ekstra primler? Ya da tersinden bakalım,

hassas ve kırılgan konsantrasyonları bozuvermekten sanık etkenleri sigaya çekelim. Kimilerine göre, geceye alışmış profesyonelleri gündüz gözüyle maça çıkarmak, konsantrasyon bozucu. Geçtiğimiz haftalarda, Ramazan ve orucun etkisi çok tartışıldı. Gerçi, başka sıfatları yanında kafile imamı şapkasını da (takkesini) taşıyan Hakan Şükür, 'alâkası olmadığı' fetvasını verdi ama, birçok takımda mübarek bir tempo, güç ve konsantrasyon kaybı gözleyenler var.

Lige verilen ara!

Denizlispor teknik direktörü Giray Bulak, geçen hafta Zeytinburnu Stadı'nın kapısında, 'lige verilen aralar'ın konsantrasyon bozucu etkisinden söz etti. İki üç günlük izinlere giden oyuncuların antrenman düzeni ve taktik uyum ezberi bozuluyor, zihinleri dağılıyordu. Oysa Avrupa'da liglere millî maç nedeniyle ara verilmediğine, hatta icabında hafta arası maç oynayarak ligin akışının sürdürüldüğüne dikkat çekti Bulak.

Sahiden, ligimiz, başlayalı beri üçüncü kez mola verdi. Yani ortalama dört maçta bir, ara veriliyor. Zırt pırt düdüklerle ha-bire kesintiye uğratılan, tatsız tutsuz bir maç gibi... Ligin ritmi bozuluyor, on gün önce atılmış goller 'hatıra' hükmü kazanıyor, boşta kalan futbolseverlerin sohbeti iyice manâsızlaşıyor. Kollektif bir konsantrasyon kaybına uğruyoruz aslında.

Ne uğruna? Millî maça konsantre olma uğruna. On gün boyunca futbol kamuoyunun tüm alâka bütçesini millî takıma yatırarak, millî oyuncuları kampa çekip kapalı devre bir zarurî sinerji hayatına sorarak, konsantrasyonun gözüne vuruyoruz.

Evet, bu da bir konsantrasyon anlayışı. Konsantrasyonu özel gayret gerektiren bir psiko- fiziksel yüklenme, hatta sanki bir 'transa geçme' hali olarak tasarlayan bir anlayış. Gerim gerim gerilerek, 'haplanmış' gibi konsantre olmak... Azıcık lâubali bir rutin içinde, özel zamanlara özgü bir geçici ciddileşme gibi... Oysa başka bir konsantrasyon biçimi de mümkün pekâlâ: Rutinleşmiş bir dikkate, tecrübeyle

yoğrulmuş bir özene dayalı, daha emniyetli, daha istikrarlı bir konsantrasyon. Biraz da öylesini 'yakalamaya' konsantre olsak?

Allah İçin Oyna, Forman İçin Oyna, Teşvik İçin...

Devre arasının pompalı gündemi içinde bakın bu madde sahici: Teşvik primi! Fenerbahçe, müflis İstanbulspor A.Ş.'ye teşvik primi vermiş mi, vermemiş mi?

Türkiye'nin müesses futbol nizamı içinde teşvik primi var mı yok mu? Bir takıma maça asılması, rakibini yıpratması için verilen teşvik primi, yenilmesi için verilen rüşvete kıyasla daha sakıncasız, daha 'beyaz' bir hile mi? İşte size ezelî bir futbol fıkhı meselesi!

Teşvikin altın yılı

'Koca' Fenerbahçe'nin İstanbulspor'a geçen sezonki Beşiktaş maçı öncesinde sahiden teşvik primi verip vermediğini bilemiyoruz. ('Koca camia' olmak, şüpheyi savuşturacak bir etken değil. Genellikle koca camiaların işi oluyor zaten teşvikle!) Cumartesi günkü Radika'de Yiğiter Uluğ'un belirttiği gibi, ortada bir 'şeffaflık eksikliği' olduğu kesin. Ama 'geçmişte' teşvik primi verildiğini pekâlâ biliyoruz. Zannederim Türkiye'nin futbol tarihinde teşvik priminin altın yılı, 1987 idi. Lider Beşiktaş'ın Malatya'da yenilip evinde Denizli'yle berabere kalarak şampiyonluğu Galatasaray'a kaptırdığı sezonun son düzlüğü. 'Çantada para' hikâyeleri en çok o zaman ayyuka çıkmıştı.

Son dönemde futbol ortamımızın 'temizlenmesi' ile ilgili bütün meselelerde olduğu gibi, geçiştirilmeye, idare edilmeye çalışılıyor teşvik primi konusu da.

Meşru mu?

Gençlerbirliği Başkanı İlhan Cavcav, 'verilebilir; yen diye vermek, yenil diye vermekle aynı şey değil' diyerek, teşvik primini meşru ya da en azından görece masum görmemizi telkin ediyor. Geçtiğimiz sezonun sonunda -benim yöneticisi olduğum!- bir panelde de söylemişti benzer sözleri, İlhan Cavcav, meşhur 'yektenliği' ile, futbol izleyicisi kitlenin belki de çoğunluğunun aklının gerisindekini açığa vuruyor aslında.

Öyle ya... şöyle düşünebilir insan: Bir takıma yenilmesi için verilen teşvik priminin 'telâfisi' yoktur. Yenilmesi sipariş edilen takım, hiç yolu yok, yenilecektir. Sonucu ayarlanmış maç! Oysa, yenmesi halinde ikramiye verilen takımın kazanacağının garantisi yoktur. Tersinden söyleyelim: Rakibi 'mamalanmış' bir takım büsbütün çaresiz değildir, ağırlığını koyarak, hatta belki iyice hırslanarak pekâlâ koparabilir maçı. Velhâsıl teşvik primi, 'maçı bağlamaya' muktedir bir dış müdahale değildir. Şu bile söylenebilecektir: Teşvikle azdırılmış rakip veya rakipleri aşmak da, şampiyonluk yolunda verilmesi gereken bir sınavdır. Sahiden büyük takımsan, 'mamalı'ları da yenersin! Hadi bakalım!

Haksız rekabet

Bu akıl yürütmenin gözardı ettiği temel nokta, teşvik priminin haksız rekabeti kurumlaştırdığıdır. Klasmanın orta sıralarında gün dolduran iddiasız bir takım düşünün. Şampiyonluk adayıyla oynayacağı maç için teşvik primi vaadi alıyor, işe sarılıyor, boğuşuyor, yapabileceğinin en iyisini yapıyor. E, sonra? 'Teşvik primsiz' maçlar bu takıma artık iyice zül gelmeyecek midir? O takım artık çift tarifeli bir takım olmuştur zira... Şevketlû rakibine direnç gösteren gariban takımlara, tribünlerden 'ne ulan bu hırs, şampiyonluğa mı oynuyorsunuz?', 'mamalı mı lan bunlar!' diye böğürülmesinin arkasında teşvik primi 'deneyiminin' büyük payı olduğu açık değil mi? Rutin olması gerekmez, bir-iki teşvik primli maçın varlığı bile yeter zihinleri kirletmeye. O andan itibaren, Galatsrayfenerbeşktaş karşısında tatlı-sert oynayan, topu kornere çıkartmamak için yırtınan her Anadolu topçusu, emeğine hürmet edilmesi şöyle dursun, 'mamalı' ithamı altında ezilecek; bunları işittikçe de hayata kahredecektir. Bu yüzden maç sonlarında ağlamaklı hale gelen futbol emekçileri görmüyor muyuz? Teşvik primi, 'sporcu motivasyonu' ve 'iş ahlâkı' diye bir şeyler olamayacağı, bunların iyi performansı ve hırslı mücadeleyi açıklamaya yetmeyeceği fikrinin, her şeyin ucunun para ve güce dayandığı fikrinin zihinlere iyice kakılmasını teşvik eder asıl.

Son bir-iki yılda modası geçmeye yüztutan tezahüratı bilirsiniz: 'Allah için oyna, forman için oyna, bizim için oyna!' Katı laisistlere 'Allah için oyna' kısmı, taraftar arsızlığından huylananlara 'bizim için oyna' kısmı belki biraz antipatik gelebilir. Ama 'teşvik için oyna' fikriyle kıyaslandığında her sahici futbolsever var gücüyle katılacaktır bu koroya: 'Allah için oyna, forman için oyna, bizim için oyna!'

Futbol Meczubunun Meseleleri

Bu insanlar Bu Dandik Takımları Niye Tutarlar?

Geçenlerde (7 Şubat 2001, Türkiye saatiyle geceyarısı), futbol âleminin külkedisi masallarından biri gerçekleşti: Almanya Kupası yarı finalinde 3. Lig'den 1. FC Union Berlin, şimdilerde 2. Lig'den kurtulmaya çalışan koca Borussia Mönchengladbach'ı (altın çamura düşmekle değerinden yitirmez), penaltılarla 6-4 eleyip finale çıktı. (Çeyrek finalde de yine 1. Lig'den VfL Bochum'u elemişlerdi.) Tamam, 1970'leri bilenler için Mönchengladbach bir evrensel kültür değeridir, hızlı kontratak oyununun pelerindendirler, onlar için üzülürüz, ama böyle mucizeler de futbola lâzımdır. O gece 18.100 kişilik Köpenick Stadı'nda kıç kıça oturan ahali nasıl mutluydu, maç sonunda bellenmiş tarlaya benzeyen sahaya daldıklarında! Bu 1. FC Union Berlin, tuhaf bir kulüp. Asırlık bir başarısızlık abidesi! Köklü, gelenekli bir müessese, aslında. Ta 1906'da SC Union 06 adıyla kurulmuş. Berlin'in doğusundaki yoksul Köpenick mahallesinin takımı. O vakitler tipik bir "proleter takımı", seyircisi ve oyuncuları ağırlıkla torna-tesviye işçilerine dayanıyor. 7 Şubat'ta, "o güzel gece"de de tribünde kocaman bir gotik yazılı "Tesviyeci Delikanlılar" pankartı vardı. Sloganları, lâkapları, "Eisern Union", yani "demir birlik". İki dünya savaşı arasının parlak şehri Berlin'in şık ve haşmetli Tennis- Borussia ve Hertha'sının aksine, "basit insanların" takımı. İlk onyıllannda en büyük başarısı, 1923'te finalde kaybedip Almanya ikincisi olmak. O kadar. Züppelerin takımlarına diklenmek, neticesiz de kalsa, yetmiş "Demir Birliğe".

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanyalar bölündüğünde, Demokratik Almanya idaresi altında

bugünkü adını almış, 1966'da: 1. FC Union. Bu sefer, burjuva takımlarının değil de, Gizli Polis şefi Mielke'nin himayesindeki, şehrin iddialı takımı Dinamo Berlin'in "kontra"sı olmuş. Sivrilen oyuncuları yukardan emirle derhal Dinamo'ya transfer edilirmiş. Bu dönemde en büyük başarıları, 1968'de, sürpriz bir şekilde Doğu Almanya kupasını kazanmaları. Onun dışında, 1. Ligle 2. Lig arasında asansör, "dandik" bir takım. Ama hâlâ taraftarlı, hâlâ sevilen. Almanyaların birleşmesinden sonra birleşik 2. Lig'e terfi maçlarında başarılı olamamışlar, 3. Lig'e yazılmışlar. 1993'te 2. Lig'e terfi etmelerini sağlayacak dereceyi yapmışlar, fakat "durumları" profesyonellik talimatnamesine uygun olmadığı için, yani bütçelerini denkleştiremedikleri, lisansları vesair kâğıt-kürek işlerini usulüne uygun yapamadıkları için, çıkartılmamışlar! 1994'te, yine aynısı olmuş! İki sezon üstüste! Taraftarlar dalga geçiyormuş kendi kendileriyle; "Korkusuzlar" makamında, "Kümedençıkamayanlar" lâkabını takınmışlar. 1999/2000 sezonunda, malî vaziyetleri yoluna koymuş, son haftalara da önde girmişler, ama kritik haftalarda üstüste iki mağlûbiyetle yine kalakalmışlar 3. Lig'de. Bu sezon gruplarında 5. durumdalar, yine iddialılar.

İşte bu da öyle bir kült kulüp! Yenilgi kültü... Kaybedenler kulübü... Geçtiğimiz Ekim'de okuduğum bir gazete röportajında, bir Union taraftan şöyle diyor: "Herthalılar gibi değiliz biz. Takım ne kadar berbat oynar, ne kadar çok kaybederse, o kadar fazla destek oluruz, daha kalabalık geliriz maçlara." (Taraftar kahvelerinin adı "Ofsayt Tuzağı". Fikret isminde bir memleketlimizin de döner tezgâhı varmış burada.) Union vak'ası üzerine "Demir Birlik" adlı bir kitap yazan Jörn Luther ve Frank Willmann, "Union, futbol kulübünden daha fazla bir şey," diyorlar: "Union, taraftan olan erkekler için, bir tür inadı, bir tür 'ne yapsanız da bizi ezemezsiniz!' diklenmesini temsil ediyor." Tabii ki bu kimlik, Batı Berlin'e karşı Doğu Berlin'i, müreffeh ve mağrur Batı'ya karşı yoksul ve kakılmış Doğu'yu temsil etme misyonu da

kazandırıyor Union'a. Tabii bu tepki, tribünlere Neonazilik sızmasına da yol açıyor. Ve

Berlin'de yapılan "şehrin en sevilen sporcuları/takımları" anketinde, 1. Lig'in iddialı armadası Hertha'nın önünde, 2. sırada Union var! (Nitekim başkanları, "artık tüm Berlin'in takımı olmak istiyoruz" diyor.)

Union Berlin vak'ası eğlenceli. Ama bizim durumdan çıkartacağımız bir vazife var. Varoluşsal bir soruyla karşı karşıyayız: İnsanlar böyle bir takımı niye tutarlar? ihtişamlı bir geçmişi olup da yıldızı sönmüş bir takım değil bu; bir asırdır kedi olalı bir tam iki yarım fare tutabilmiş. Yarım ağız verilmiş bir "Yenilsen de yensen de taraftarın senle" sözüyle dayanılacak gibi değil... Niye peki?

Niye ama?

Bir nedeni, futbol takımlarının üstlendiği sosyal-psikolojik manâlar olsa gerektir. Union Berlin'in "manâsı" açık işte: Güçlüye, ihtişamlıya, şık sikirdim olana, kibirliye, şöhretliye, kayırılana, "başarılı"ya gıcık gitmek. Sınıfsal bir gıcıklık var ("zengin burjuva züppelerine" karşı), bir gelenek oluşturuyor; futbolun endüstrileşmesiyle takımlar arasında sınıfsal ayrımlar önemsizleştiğinde bile, "psikolojik" bir gıcıklık olarak hükmünü sürdürüyor. Yine Almanya'dan, şehrin "büyük" takımına inat yapan ve delice sevilen başka ufak takım örnekleri biliyoruz: Hamburg'da şanlı Hamburger SV'ye karşı, "düzendışı tiplerin" sevgilisi FC St. Pauli. (Renklerinde bile bir "terslik" var: Kahverengi-beyaz.) Münih'te, Bayern München firmasına karşı, 1860 München. (Ki 1860, son on senedeki hamlesiyle büsbütün de gölgede kalmaktan kurtuldu.) Köln'de, 1. FC Köln'e karşı, 1. Lig'de birkaç sezon "durmaktan" başka icraatı olmamasına rağmen ciddi bir "kitlesi" olan Fortuna Köln.

Buradaki incelik, zengine/büyüğe/kayırılana/ şöhretliye/başarılıya olan gıcıklığın birincisi kurumlaşması, gelenekleşmesi, ikincisi kültive olması, tabir caizse medenileşmesidir. Zaten hayatla ve dünyayla harp içindeki yeniyetmelerin bir ergenlik çağıyla ya da birkaç sezonluk ömrüyle sınırlı kör öfkesi değil, kararlı, sebatkâr, zevk

edinilmiş bir tepki. Ki bunu işte, öncelikle, bu tür kulüplerin tarihsel bünyesindeki sosyal-sınıfsal doku sağlar. Kuşaktan kuşağa anlatılan hikâyelerle, bulunan sloganlarla, yapılan tezahüratlarla, yani o takıma/camiaya özgü bir sohbet ve muhabbet evreninin oluşmasıyla, "şan şöhret onların olsun, biz bu takımı tutuyoruz arkadaş" tavrı gelenekleşir. Kültive olma, medenîleşme perdesi de burada açılır: "Küçük" takım trajiğinin şuuruna varmak, yani bunu bir mazohizm perişanlığı içinde değil de hayatın umumî manzarasından pek de farklı olmayan bir 'hakikat' olarak yaşamak... Takımını "en büyük biziz" babalanmasıyla değil de, "en büyük..."lerde bulunmayan hususiyetleri nedeniyle sevmek... Ve tabii kendiyle dalga geçebilmek - ki o zaman "büyüklerle" daha da beter dalga geçebilirsiniz! İşin sırrı bir parça da burada: Kaybedenler kulübünün, yenilgi kültünün, hiçbir şey vaad etmeyen bir takımın peşinden gitmenin, daha az gergin, daha eğlenceli bir yanı vardır! Büyüklerin ancak şampiyonlukla yasadığı zevki, siz kırk yılda bir vurulan büyük galibiyet volileriyle, "o güzel gece"lerle yaşarsınız, o neşe size yeter. Azla mutlu olma değildir bu, büyüklerin büyük zaferlerinin sevinçleriyle tartıya da vurulmaz; başka bir sevinmedir - çünkü başka bir sevmedir.

Biliyorum, romantik tasvirler bunlar, böyle hissedecek 'saflıkta' pek az insan vardır, pek az zaman hissedilir böyle şeyler. Hele bu "prodüktivite" ve "performans" devrinde. Ama olsun, o insanlar güzel insanlar, o zamanlar güzel zamanlardır! Hem zaten bu yazıları futbol romantizmi için yazıyoruz!

Şimdi hayıflanalım: Memleketimizde bu küçük takım medeniyetinden mahrumuz! Kulüplerin sosyal tarihleri türdeş denecek kadar birbirine yakın; ezelî rekabet içinde olanlar arasında dahi "psikolojik" farklılıklar ve kimlik aidiyetleri pek zengin tabanlara yaslanmıyor. Özgül kimlik unsurları da genellikle lâfta kalıyor, takımın imgesinde, tribününde canlı bir yansıma bulmuyor. Daha ziyade, yerel kimliklerin (şehir şovenizmlerinin) damgasını görebiliriz. Ufak ve ezelî mağlûp takımlar içinde gelenekli olan, inadını

koruyan pek az. "Büyüklere" karşı öfke, 'otantik' ve 'sıhhatli' bir zengin/züppe/egemen/muktedir nefretini yansıtmakla beraber kendi dünyasını kuracak hayat hamlesini yapamayan, kendisini hasetten, kıskançlıktan alamayan "S.kilmiş İstanbul" tezahüratıyla esip gidiyor. Belki kendi âleminde bir küçük takımlar medeniyeti olan İzmir'i ayırdetmek lâzım; şehrin bütün gelenekli takımları, büyük hedefler olmasa bile, camialar ufalsa bile, "kendi halince Bedreddin'ler.

Manâ, trajik bilinci, romantizm bir yana... Bazı durumlar salt aşktan, salt delilikten başka şeyle açıklanamaz. Bu yazıda örneklerimiz Almanya'dan... 1998 Ekim'inde bir Alman gazetesinde bir röportaj okudum: 1962 doğumlu Michael Löffler, çocukluğundan beri Freiburger FC taraftan. Freiburger FC, Löffler'in doğduğu kentin "asıl" takımı olan ve nicedir 1. Lig'de oynayan SC Freiburg'un gölgesinde kalmış "kelek" bir takım. Freiburger FC'nin hayatındaki tek büyük başarısı çok eskilerde kalmış: 1907'de Almanya şampiyonu olmuşlarmış. Bir de, 1969'da az kalsın 2. Lig'den 1. Lig'e çıkacak gibi oldukları bir sezon yaşamışlar, şerefle onu yâdediyorlar. Yıllardır, amatör olarak, 5. Lig'de oynuyorlar, yedinci falan oluyorlar. Bu arada, takımını beş kere küme düşerken seyreden Michael Löffler, okuyup meslek sahibi olmuş, uluslararası bağlantıları çok olan bir şirkete girip Frankfurt'a, oradan Münih'e taşınmış. Ve her haftasonu, her haftasonu, trene atlayıp, icabında araba kiralayıp, icabında dış seyahatteyse uçak saatlerini ayarlayıp, bu dandik takımın 200-300 seyircili maçına yetişiyor, hangi sapa köy sahasındaysa! Yılda 20 bin ilâ 25 bin mark harcıyor bunun için! Bırakalım "başarı"yı, bir efsanesi, bir hâlesi bile olmayan bir takım için!

Yapacak hiçbir şey yok, hürmetle, ihtiramla önünde eğilmekten başka. Biliyoruz ki böyleleri memleketimizde de vardır ve medenî dünyadan kopmamamızı sağlayanlar da işte o yüksek karakterli insanlardır. Onlara ve takımlarına selâm olsun.

Maç Gezginleri

Evvelâ, yorumsuz aktaralım. Olaf Jansen'in, Jungle World dergisinin 19-26 Aralık 2001 tarihli sayısında yayımlanan yazısından...

Hikâyemiz, bir futbol gezgininin hikâyesi. Stefan Hondorf, 27 yaşında, hastabakıcı. Köln'de yaşayan kahramanımız, bir futbol gezgini. Her haftasonu, eşofmanlarını, spor ayakkabılarını giyip, üzerine de FC Sunderland formasını çekip arabasına atlıyor ve maça gidiyor. Ama her seferinde başka takımların maçına. Ve başka başka kümelerdeki maçlara: Kimi zaman Bundesliga, ama çoğu kere 2., 3. Ligler. Sadece Almanya ligleri de değil. Sık sık, Hollanda lig maçlarını ziyaret ediyor. Fırsat buldukça, Danimarka, Fransa ve İngiltere'ye uzanıyor. 1. Lig, 2. Lig, mahallî küme, Allah ne verdiyse. İngiltere'ye özel değer veriyor. 30 günlük tatilini, İngiltere'de mümkün olduğu kadar çok maç izleyebilecek şekilde ayarlıyor. Yılda mutlaka 120 maça gidiyor ve takriben 120 bin kilometre katediyor. Dünyanın da masrafı, tabii. Karısı alışmış, anlayışla karşılıyormuş. Zaten balayı gezilerine de beş tane 2. ve 3. Lig maçı sıkıştırmış Stefan. Gerekçesi çok sağlam ama: 3. Lig güney grubunda şimdiye dek hiç maçını izlemediği bir tek VfR Mannheim kalmışmış da, Mannheim'ın 50-60 kilometre yakınlarındayken bir gün daha oyalanıp onların SC Weismain'la yapacakları maçı izlememek olmazmış. Olmaz, tabii...

Neden? Stefan Hondorf niye böyle yapıyor? Günün birinde artık "1. FC Köln'ün maçlarına tahammül edemez hale gelince" başlamış bu işe. İlk maçına 6 yaşında gitmiş ve o gün gönlünü kaptırdığı 1. FC Köln'ün taraftarı olmuş, yıllarca hiç Köln maçı kaçırmamış, içerde- dışarda... Derken, yüreği kaldıramamaya başlamış: "Köln maçları sadece stres veriyordu artık bana," diyor: "Oyunculara kızıyordum, hakeme öfkeleniyordum, yenilgilerde kahroluyordum, sonuçta enkaz halinde çıkıyordum maçtan." Bunun böyle devam edemeyeceğine karar vermiş, "başkalarına takılmaya" başlamış. Ve eskiden olmadığı kadar tat almaya başladığını fark etmiş futboldan.

Stefan, maç gezginliğinin her şeyini çok seviyor. Arabasıyla yol almayı, bir sürü kasaba ve şehir görmeyi... Özellikle, tıkınmayı. Almanya ve Hollanda'nın bütün stad civarları ndaki büfeler ve onların sosis ve patateslerinin kalite düzeyi hakkında söyleyecek bir şeyi var. Tecrübelerine binaen, "kulüp ne denli küçük olursa, atıştırma seçenekleri o denli güzel ve ucuz olur" diyor.

Onunla röportaj yapan Olaf Jansen, Stefan'ın, Hollanda 2. Lig'indeki BV Emmen-BV Veendam müsabakasına düzenlediği sefere eşlik etmiş. "Hollanda 2. Lig'i demek, düşük düzeyli futbol ama harika muhabbet demektir" diyesiymiş, kardeşimiz. Maçtan birbuçuk saat önce orada olup küçük bir tıkınma turu atıyor, erkenden stada giriyor, seyircilerin gelişini izliyor, flamaların, tezahüratların teferruatına takılıyor, neşesini buluyor. "Maç gezginleri," diyor, "oyuna baktıkları kadar seyircilere, görevlilere, stadın girdisine çıktısına da bakarlar." Her yeni stad, yeni bir mikrokozmos, Stefan için.

Stefan Hondorf, türünün tek örneği değil. Bu sapıkların örgütü bile var. Tabii ki İngiltere'de. Yaklaşık 30 yıl önce, takımlarına her deplasmanında refakat eden taraftarlar arasından, takım ayrımı gözetmeksizin memleketin her köşesine maça giden gezginler türemiş. Bunlar çoğalmışlar, birbirleriyle irtibata geçmişler, bu işi zevk edinmişler. "Groundhopping" deniyor bu gezginliğe. "Grasshopper", yani çekirge kelimesine anıştırmayla; "staddan stada sıçrayan" anlamında... Sonra, basbayağı ilkeleri, tüzüğü olan bir dernek kurmuşlar bu deliler. "92-Club", 92'ler Kulübü. 92 adı, İngiltere'deki profesyonel takım adetinden geliyor. Kulübe üyelik şartı: 92 stadın 92'sinde de maça gitmiş olmak! Stefan'ın da hayattaki ideali elbette bu 92'ler Kulübü'ne ve daha nice olası 92'ler kulübüne üye olabilecek tecrübe ve maç bileti biriktirmek. Nakledeceğimiz hadise budur.

Ne diyordu Eduardo Galeano -"Allah onu başımızdan eksik etmesin"—: "Ben basit bir 'iyi futbol' dilencisiyim. Elimde şapkam, dünyanın dört bir yanım geziyor ve

stadyumlarda yalvarıyorum: 'Tanrı rızası için, güzel bir maç lütfen'. Güzel bir oyun gördüğüm zaman da bunu sağlayanın hangi takım ya da hangi ülke olduğuna bakmaksızın bu mucize için şükranlarımı sunuyorum." Görüyoruz ki, Galeano'nun rızası ve şükranı biraz müşkülpesent kaçıyor. "Tanrı rızası için güzel bir maç" diye dilenenlerden başka, "Tanrı rızası için, bir maç" diye dilenerek cerre çıkanlar da var dünyamızda.

Peki, memleketimizde durum nedir? "Garplılaşmanın neresindeyiz?" Maç dilenciliğinin neresindeyiz?

Sosyal refah devleti yurttaşı değiliz, tam manâsıyla hiçbir zaman da olmadık, dolayısıyla memleketimizin futbol delilerinin diyar diyar gezmesi her şeyden önce maddiyattan ötürü bir hayli müşküldür. Ayrıca, bizim safi futbolseverimiz de azdır. Deplasman kaçırmayan taraftarlar bir hayli vardır gerçi. Yıllardır Antalya'da oturup her haftasonu İzmir'e veya deplasman neredeyse oraya maça giden bir Göztepeli abiyle tanışmıştım örneğin - saygı duymamak elde değil. Murat Toklucu'nun Taraftarın Senle kitabında da böyle portreler bulabilirsiniz. Bu tutkun taraftar sınıfından, başka takımların maçları için de ara sıra sefere çıkanlar görülmüştü. Fakat taraftarlık bağı ve "küme" gözetmeksizin, herhangi takımların herhangi maçları için yola revân olan futbol hacıları, bizim kültürümüzde yoktur. Peki 92'ler kulübündekileri ya da Stefan'ı nereye koyacağız? "Anlam arayışındaki Batı insanı" hangi hobiye el atacağını şaşırmış, mı diyeceğiz? Bir futbol delisinden böyle demesini asla beklemem. 92'ler Kulübü bizde yoktur ama Stefan'ın hali bize tümden de yabancı değildir. Yiğiter Uluğ bir "Pazar Yürüyüşünde bahsetmişti, Can Kozanoğlu da anmıştır böylelerini: Eskiden İstanbul'da 1. Lig, amatör küme ayrımı yapmaksızın, maç seyretmeye giden sahici futbolseverler olurdu. Ankara'da, İzmir'de de olurdu. (İzmir'de müsabaka oynanmayan hafta- sonları, bünyesine bir maç alabilmek için Manisa'ya falan giden birinin varlığını biliyorum örneğin.) Nesli tükenmeye yüz tutan bu güzel insanlar, Stefan'ın ve 92'lerin ruh akrabalarıdır.

Türkiye "Avrupa Birliği seviyesine" bir gelsin hele, o deliler Hollanda 2. Lig'i izlemeye

gitmezler mi sanırsınız?

Şüphesiz, onlar her maça bakanlardır.

Transfer... Ve Meczup Taraftarın Gündüz Düşleri

Eski zamanlarda, futbol izleyicisi için yaz vukuatsız geçerdi. Futbol uzak bir tatile çıkmış gibiydi, kendisinden pek haber alınamazdı. Evet, bu bir yoksunluktu ama aynı zamanda nefis terbiyesiydi, ayrıca özlemenin de bir tadı vardı.

Epey zamandır futbol izleyicisine tatil yok artık; yaz aylarındaki o öncesiz ve sonrasız zaman boşluğunun sükûneti kalmadı. Futbol endüstrisinin anahtar sektörü medya, tamamen tüketiciye çevirdiği futbolseverin bir anını boş geçirmemek için debeleniyor. Yayımlanacak bir turnuva kalmadığında, gelsin sezon öncesi hazırlık kampları, antrenmanlar... ve tabii transferi Transfer "haberleri", lig fikstürünün bir parçası sayılacak kadar sıkı bir rutin, maç kadar gergin bir atmosfer yaratarak veriliyor. Tıpkı çıkış tüneli klişeleri gibi transfer klişeleri var: "Her oyuncunun rüyası bu formayı giymektir...çocukluk hayallerim... anlayış bekliyoruz..." Geçenlerde The Guardian'ın futbol sayfalarında, bazı transfer dedikoduları "söylenti çöplüğü" başlığı altında aktarılmıştı. Türk futbol medyası, hele imza faslı başlamadan önce, baştan aşağı söylenti çöplüğü değil miydi?

"Transfer basını" açık ki bu işin gözüne vuruyor. Yöneticilerin öne çıkma gayreti, kulüpte bir eli olan gazetecilerin kendini transfer piyasasını "yönlendirmekle" vazifeli sayması, menajer lobileri, simsarlık ilişkileri ile birleştiğinde, tüketicileş-miş futbolsevere mal yetiştirme telâşı, budalalaştırıcı bir etki yaratıyor.

Ama şu da açık ki, bu istismarın beslendiği halis bir taraftar meczupluğu vardır. "Transfer izlemek", futbolda profesyonelliğin oturmaya başlamasından beri, başlıbaşına bir taraftar mesaisidir. En üfürük söylentilerin bile ciddiyetle incelemeye alındığı bu mesai içinde, iki satırlık bir "transfer

ihtimali" haberi destan cüzleriymiş gibi okunur, ürpertiyle. Meczup taraftar, kendine bir transfer gündemi kurmak için medyaya da muhtaç değildir aslında. Şu veya bu yıldızın transfer edildiğini düşler, hülyalar kurar. Ligleri iyi izleyenlerin, zaten takımlarına münasip gördükleri birileri vardır. Alman liginden de olabilir, birinci amatörden de... Fol yok yumurta yokken bile, "bizimkiler şunu alsa ya!" diye dertlenirler. Meczup taraftarlar, bir transfer ihtimali ufukta belirdiğinde, zaten hep kafalarında dolanan ideal tertibi bu yeni duruma göre revize ederler.

"Bomba" beklentisi, etkisinden kolay sıyrılınamayan bir gündüz düşüdür. Tabiatı icabı bu düşlerle oynayan medyanın düş tezgâhını dünya sathına yaymasıyla, her oligarşik takım taraftarı bir gün havalanma GS/FB/BJK kaşkoluyla Zidane'ın falan inivermesini bekler hale gelmiştir. Medya, müşteriyi boş çevirmemek için, ne yapıp edip bir "bomba" imal eder eninde sonunda; transferlerin birini, "bomba" kontenjanından tanıtır. Ümit Kıvanç, Kesin Ofsayt Kitabında, medyanın transfer 'haberleri'ndeki uydurmacanın nasıl 'astronomik' boyutlara ulaştığını çarpıcı biçimde gösterir.

Özellikle oligarşik taraftarlar için, transfer gerilimli bir süreçtir; zira "ezelî rekabet" bu alanda da sürer. Esrarlı, avantürlü transfer hikâyeleri meraklan gıcıklar, kulübünün bir oyuncuyu "kaçırması" ise gol gibidir, coşku verir. '70'lerde Fenerbahçe'nin Cemil Turan ve Engin Verel'i Galatasaray'ın elinden "kapmakla" yaşadığı doyum hissi, birkaç derbi zaferine bedel değil miydi? En göz alıcı transferleri yapmak, yani yine çoğu kez Sarı-lâcivertlilerin fethettiği "Temmuz/Ağustos şampiyonluğu", taraftara hiç değilse bir-iki ayı başı dik geçirtir. 2., 3. Lig'den ya da "gurbetten" transfer edilen meçhul isimlerle ilgili göz ısıtıcı efsaneler, meczup olduğu kadar şuurlu da olma iddiasındaki taraftara hitap eder. Herkesin gözü pahalı şöhret transferiyle kamaşmışken, "Altıntepsi'den alınan çocuğun bak neler yapacağından" dem vurmak ne büyük fiyakadır!

Şuurlu meczup taraftar, transfere gıyabî bir teknik direktör olarak bakar. Zayıf mevkilere adam bakınır; alınan

şöhret bile olsa, fuzulî transferden huzursuz olur. Buna karşılık bir başka oligarşik taraftar tipi vardır ki, kim varsa, kimin adı çıktıysa alınsın ister. Kimi taraftar kendi bütçesiymiş gibi ince ince maliyet hesabı yapar; mal ve güç hırsı içinde olanlar ise, yeterince fazla para harcamayan zengin yönetici sınıfının sadakatinden şüphe duyarlar. Son yıllarda tabii ki maliyet-kâr-verimlilik söylemi galebe çalıyor. Kıt kanaat geçinmeye çalışan insanlar milyon dolarlar telâffuz ederek ciddiyetle aldım-verdim muhabbeti yapıyor, kulübün para durumuna dertleniyorlar.

Meczup taraftar heyetlerinin transferle ilgili mesaisi, düş emeği ve gıyabî yorum düzeyinde kalmaz her zaman. Tam zamanlı taraftarların, kimi zaman part-time olanları da rüzgârlarına katarak, uygun bulmadıkları bir transferi protesto etmeleri görülmemiş iş değildir. 1986/87'de Beşiktaşlılar, "geçen sezon çizgiden golümüzü çıkaran adam" olarak gördükleri Malatyalı Bünyamin'e az mı çektirmişlerdi! Almanya'da da bir zamanlar Schalke 04 ahalisi, "züppe ve burjuva" bulduğu Möller'in transferini haftalarca "içine sindirememiş", bunu da gayet açık belli etmişti.

Ne olursa olsun, her yeni transfer taraftar için bir umut ışığıdır; hiç yoksa maça eklenmiş bir- iki dakika uzatma gibidir. Transfer "sorunlarını" düşünmek, reel ve muhayyel transferlerle hülyalanmak, yazın aylak kalmış meczup taraftan meşgul eder, onun varoluş anlamı bunalımını çözer. Medyanın suyunu çıkarttığı da bu ya işte...

Devre Arası ve Kıtlık Buhranları

Geçtiğimiz sezon, ligin devre arasıydı. Ankara'nın gri-beyaz günleri... Gece don, gündüz buz gibi bir hava... Öğlene doğru, iki arkadaşla birlikte giyindik sarındık, Gençlerbirliği- Trabzonspor PAF takımları arasındaki erteleme maçına gitmek üzere yola koyulduk. Önceki hafta Radikal Futbol'da, şampiyonluğa yürüyen Gençlerbirliği PAF takımıyla ilgili röportajım yayımlanmıştı; onun da şerefine, takım otobüsünde misafir edildik. Otobüs, dikkatli bir tempoda, şehir merkezine yaklaşık 35 km. mesafedeki

Sincan-Yenikent istikametine doğru yol aldı. Oradan, açık araziye saptı, meskûn mahallin hayli uzağında, kuş uçmaz kervan geçmez bir mevkide kurulu ASAŞ Stadı'na vardık. Bir iki yönetici, bir iki görevliyle beraber küçük çay ocağına sığındık, el oğuşturup çay içiyoruz. Takımların soyunup sahada top koşturan inlerin ve cinlerin arasına karışmasını bekliyoruz, ki biz de mütevazı tribündeki inlerin ve cinlerin yanında yerimiz alalım. Kapı açıldı, Gençlerbirliği kale arkası tribününün en kıdemli simalarından Zeki abi geldi. Karşılaşmamız dünyanın en doğal şeyiymiş gibi selâmlaştık. Biz karda kışta o dağ başında ne arıyorduk? Haydi ben, röportaj dolayısıyla daha yakından ilgilendiğim PAF takımını iddialı bir maçta izlemek üzere oradaydım. Haydi arkadaşlarım, bu üstün başarılı takımı merak ediyorlardı. Zeki abinin orada olmasının ise gayet çıplak bir nedeni vardı: Maçsız günlerden içi daralmıştı. Canlı canlı bir maç göreyim diye kalkıp gelmişti. Doğrusu, hepimizin paylaştığı en güçlü dürtü de buydu neticede.

Maçsamak

Böyle bir dürtü vardır: "Maçı gelmek" mi demeli, "gözünü maç bürümek" mi... "Maçsamak" diye bir fiil de teklif edebiliriz.

Zaman kavramı ve tüm yaşayış ritmi fikstüre göre belirlenen futbolsever, hayatın kaçınılmaz maçsız kesitlerinde allak bul-laktır, nirengilerini yitirmiştir. Bu mahrumiyet dönemleri esas itibarıyla ikiye ayrılır: a) İki sezon arası boşluklar, b) Sezon ortasındaki devre arası boşluğu. Zannederim, devre arasının futbolsever-insana daha derin bir boşluk hissi verdiğini, daha ağır bir tecrübe yaşattığını birçokları teslim edecektir. İki sezon arası dönem, kendine özgü bir canlı ya da bir sanatsal üretim olarak telâkki edebileceğimiz olan bir lig sezonunun sona ermiş olması bakımından, "doğal" bir boşluktur. Hatta "bitme" duygusunun sindirilmesi, "yeni başlangıç" hayallerinin kurulması bakımlarından faydalı da olabilir. Fakat devre arası, futbolseverin hevesini kursakta bırakan zalimce bir fasıladır. Yarıda kalmışlık duygusu uyandırır, telâş yaratır.

Tamam, mevsimlere verilmiş bir taviz ve futbol emekçilerine bir tatil hakkı olarak mukadderdir bu ara; fakat bu seneki gibi fütursuzca uzatılması, usanç ve depresyon sebebidir.

Fakat futbol fıkhı sohbetlerinden beklenen yakınmak, yerinmek değil, çareler üstüne konuşmak. Futbolsever devre arasını nasıl geçirir, yapılabilecekler nedir, bunlar arasında hayırlı olan nedir, biz ona bakalım.

Metadon

Uyuşturucu bağımlılığının tedavisinde kullanılan "Metadon" ilacı vardır: Sentetik morfin türevi. Hastaya geçici teskin amacıyla verilir. Futbol delileri de ligin devre arasında metadon etkisine benzetilebilecek yollara başvururlar. Yaygın alışkanlık, normal zamanda suratına bile bakılmayacak basketbol gibi sporlardan keyif almayı denemektir. "Radikal" tribün gruplarının basketbol maçlarını izlemeye salonlara gittikleri de vakidir. Hatta onların bazıları sezon içinde de salonlara devam etmekten geri kalmaz ve tribün davranışlarını (sinkaflı tezahürat, meşale...) orada da aynen sürdürmeleriyle dikkat çekerler. Onlar için hayatın tribün dışında geçen her ânı "devre arası" kadar manasızdır. Tribündeki varoluştan ziyade oyun olarak futbola tutkun olan futbolseverlere dönersek, onların, devre aralarında basketbol gibi sık başvurulan makûl "metadon"ların ötesinde alelacaip sporlara geçici meraklar saldıklarını görebiliriz. Böyleleri, an gelir, "curling" hakkında bile iyicil beyanlarda bulunabilirler. Tıpkı iki sezon arasındaki susuz yazlarda olduğu gibi, kışlık devre arasında da en yaygın kullanılan "metadon", transfer haberleridir. Taraftarın aç muhayyilesi, masalsı transfer ihtimalleriyle okşanır. Lâkin devre arasının transfer rüyaları da uzun yaz arasının hülyalı uykularına kıyasla kısa ve huzursuzdur. Balonlar daha çabuk söner.

Takımların devre arası kamplarından haber kollamak, bir başka züğürt tesellisidir. Buralardan uçurulan haberler ("...bomba gibi geliyor", "ikinci devrede bambaşka bir ... izleyeceksiniz"), yaz kampı üfürüklerine kıyasla yine daha

ihtiyatlı karşılanır. Yine de, Antalya mahreçli her anons, küçük çaplı bir heyecana vesile olur.

Bazı kanalların naklen yayımladığı sefil hazırlık maçlarını izlemek ise, zamansız bir tıkınma gibidir çok defa, mideye oturur.

Has keyif verici

"Metadon"a benzetemeyeceğimiz has keyif vericilere gelelim: Biz dinlenirken dinlenmeyen başka ligler! Şu aralar İngiltere ve İspanya ligleri, mesela. Bu lig maçları, futbolseveri sürünmekten kurtaran "nöbetçi eczane" işlevi görürler. Bilhassa "Premiership", öteden beri, ertelemeleriyle, hafta arası mesaisiyle, "kronik" bir lig olma özelliğine sahiptir, her an imdada yetişir. Bu ligleri zaten neredeyse Türkiye Ligi'ne hasrettiklerine eşdeğer bir heyecanla izleyen kozmopolit futbol bilgeleri, Premiership, La Liga, Seria A, Bundesliga'dan biri "açık" kaldıkça, zaten hiç ara falan vermemiş gibi olurlar. Ufku mahallî olaylarla sınırlı millî futbolseverler ise, kafalarını kaldırıp başka liglere can gözüyle bakma fırsatı bulacaklardır bu boşluk dönemlerinde. Bu maçlar şayet hafta sonunu gergin bir beklentiyle zehirleyen taraftar kasılmasından uzaklaşarak, esenlikle izlenirse, kesinlikle futbol kültürünü geliştirir, görgüyü artırır. Aslında o kasılmadan arınarak izlenen her maçın, her futbol epizodunun bu tür bir terbiyevî etkisi olacaktır. Nitekim Eurosport'ta, Lig TV'de servise sunulan ama gün olup bambaşka kanallardan da çıkabilen, fî tarihinden kalma maçlar ve futbol manzaraları da, özellikle bu tür kıtlık dönemlerinde futbolseverin gönül gözünü açıcı etkiler yaratabilir. Neler çıkmaz ki, sersem bir zaplama aygıtına dönüşmüş vaziyette, kanalın birinde o çim fon beliriversin diye debelenen devre arası mağdurunun karşısına: Bolivya Ligi... 1970'ler İngiltere'sinden seçme şık goller... 16 yaş-altı millî takımlar turnuvası... Formulacı Schumacher'in arkadaşlarıyla Stuttgart emeklilerinin amme yararına gösteri maçı... Tanju'nun Neuchatel'e attığı gol... muhtelif Avrupa liglerinden hıyarca yenmiş gollerin klipleri... Küçümsemeyin böyle şeyleri: Kıtlığın terbiye edici etkisi ve

gerek zamansal gerek duygusal mesafenin ferahlığı, garibin algı kapılarını açabilir. Pozisyonlara, tiplere, şortlara, her şeye pür dikkat bakabilecek, belki ezberi bozulacak, hakikatin daha derin katmanları açılacaktır ona...

Nadas

Evet, futbolsever için en hayırlısı, devre arasını bir tür duygusal nadasla, bir manevî içe dönüş halinde yaşamaktır belki de. Kıtlık buhranı, romantizmi besleyebilir. Geçmiş zaman pozisyonlarının seyrine dalarsınız. Zaten hep dalıyorsunuzdur da, o hülyalı halin içinde biraz daha fazla salınırsınız. Sersem bir bek ya da tersine, gözde fazla büyütülmüş bir acar forvet üzerine sükûnetle tekrar düşünebilir, kâmil adam olmanın ruhiyatını tecrübe edebilirsiniz. Futbolla ilişki kurma biçiminizi yeniden düşünebilirsiniz.

Buradan başka pencereler de açılır. İhmal ettiğiniz sosyal yükümlülüklerinizi yerine getirebilir, uyumlu bir insan portresi çizebilirsiniz. Takvime/fikstüre bakmadan hafta sonlarına randevular kesişebilir, "şuraya gidelim mi?" tekliflerine "nasıl isterseniz, benim için fark etmez" yücegönüllülüğüyle cevap vererek etrafınızdakileri sevindirebilirsiniz.

Hoş olur. Ama kendinizi fazla kaptırmaman, "onları" da fazla alıştırmamalısınız. Zira ne kadar uzun olursa olsun, devre arası çok sürmeyecek, sonu gelecektir. Ve o kutlu günler geldiğinde siz de hazır olmalısınız, "onlar" da...

"Maç Kaç Kaç?"

Yazın göbeğinde, hele de Dünya Kupası çoktan bitmişse, lige de daha varsa, bu boş zamanı, bu bekleme süresini futbolseverin fıkhî sorunlarını ele alarak geçirmek kuşkusuz en hayırlı hareket olacaktır. Geliniz, bugün, maç neticesi öğrenme usulleri üzerinde duralım. Maç, tabii ki, tabii ki, stadda izlenir. (Bizzat tribünde seyre bakmakta olduğu halde, karton üzre flamaster kalemle "maç felan kanalda

izlenir" yazısı teşhir ederek kameraya sırıtanlar kadar ne yaptığını bilmez, kendine saygısını kaybetmiş, güle oynaya küçük düşen kimselerin varlığına rağmen böyledir bu.) Tabii ki, maça gitme imkânı sahiden yoksa, o zaman maç televizyondan izlenir. Ama insanlık hali, onu da bulamamak var. İnsan seferî olabilir, kuş uçmaz kablo geçmez yerlere düşmüş olabilir... Düğün, nişan, sünnet, yaşgünü ya da Allah muhafaza, cenaze, başsağlığı cinsinden kaçınamayacağı mükellefiyetler nedeniyle bir yerlerde hazır bulunmak zorunda olabilir. Nick Horby, anıtsal eseri Fever Pitch'de meâlen şunu söyler: "30 yaşıma kadar sevgililerimle randevularımı, davetleri, her şeyi fikstüre ve muhtemel kupa takvimine göre ayarlayarak hiçbir maçtan geri kalmamaya çalıştım. Fakat biliyorum, yaş kemâle eriyor, kaçınamayacağım önemli toplantılar olacak ve kaçıracağım bazı maçları." Hornby, kitabın başka bir yerinde de, ayrı yaşayan ('boşanık') babası tarafından, duruma ve istikbale dair ciddi bir konuşma yapmak üzere bir sayfiyeye götürüldüğünde aklından geçenleri hatırlar: "Arsenal şu anda maça çıkıyor ve ben bu Allahın belâsı yerde bu lâfları dinlemek zorundayım!" Her neyse, kaderin insana ne hazırladığı bilinmez... ve maçı seyredemeyebilirsiniz.

Ki şu ana dek, varsın televizyonda olsun, "seyredilebilir" maçlardan söz ettik. Bir "sair" takım taraftarıysanız, takımınızın "sıradan" maçları zaten televizyondan naklen yayınlanmıyordur; takım deplasmandaysa ve siz ona refakat eden ergen veya post-ergen serdengeçti grupçuğuna dahil olabilecek yaşta ve içtimaî mevkide değilseniz, yapacağınız ("bakacağınız") bir şey yoktur. (Âlem Fener-Galatasaray maçına hastayken sizin kanal kirasını yatırıp kemal-i ciddiyetle Elazığspor-Gençlerbirliği müsabakasının seyrine dalabilmeniz, henüz uzak bir medeniyet rüyasıdır.)

İşte, o zaman ne olacak? Seyrine bakamadığınız maçı nasıl takip edecek, neticesini nasıl öğreneceksiniz?

Geleneksel yol, malûm, radyodur. TRT radyoları, onyıllardır, "bugün oynanmakta olan Türkiye 1. Ligi müsabakalarının" naklen yayınını vatandaşa sunuyor. Özel

radyoların da naklen yayın servisleri var ama ciddiye almak mümkün değildir. TRT radyosu anlatımı ve kimi spikerler, onların kimi "söylemleri", artık gelenekleşmiş, futbol kültürümüze malolmuştur. (Doğan Yıldız'ı ve onun o emsalsiz kalıpları arasından bilhassa "Zinnur da geliyor oraya ve Altaylılar üçgeni dörtgene tamamlıyollar"ını burada minnetle anıyorum.) Bu zaten apayrı bir yazının konusu. Meselemiz başkadır; meselemiz, radyo naklinin, seyredilemeyen maçın haberini almada bir kaynak olarak nasıl değerlendirileceğidir. Tefsirim şudur ki, maçı radyodan dinlemek, gerginliği artırıcı bir hadisedir. Sorumsuz spikerlerin ses tonlarının hop oturup hop kalkmasını, hatta bazılarının -Necati Karakaya vb.- yanlış anonslarını, her sinir kaldırmaz. Bilhassa takımını ve skoru gerçekten önemseyenlere, âcil ve çok hassas müsabakalar dışında, tavsiye etmeyeceğim. Zarurî hallerde de tercihim, radyoyu bangır bangır bağırtarak değil, gizlice, telsize kulak kabartan bir yeraltı direnişçisi edasıyla dinlemektir. Zira, kıdemlice bir futbolsever olarak söylüyorum, umuma açık maç radyosu sesi gerçekten maneviyat çökerticidir, Pazar Sıkıntısının ses bayrağıdır. Hatta 5-10 dakikalık fasılalarla, arada bir açıp kapatarak dinlemek de düşünülebilir. Bilhassa işler kötü gidiyorsa, tercih edilecek bir usuldür. Birkaç yıldır televizyonlar, ekranın altından, oynanmakta olan maçların sonuçlarını gösteren bir bant geçiriyorlar. Bunun, ameliyathane ya da doğumhane kapısında dualarla haber bekler gibi maçtan skor bekleyen taraftarın/futbolseverin ruh halini gözeten bir uygulama olduğunu kabul etmek lâzım. Televizyon, "bir değişiklik olursa bana haber ver" diyen bir arkadaş gibi davranıyor size o ekran bantlarıyla; hem özel olarak maçla ilgileniyor gibi görünmüyorsunuz, ki öyle görünmemek bazen sadece etrafa karşı değil bizzat kendinize ve ruhunuza karşı iyidir, hem de gelişmelerden vakitlice haberdar ediliyorsunuz. İtiraf edeyim, ben takımım deplasmandayken uzun bir süredir bu yordama başvuruyorum. Tabii uğurlu kanallar oluyor bu usulde, o

uğurlu kanallar zamanla değişiyor, sonra hiçbir uğurlu kanal kalmıyor - bilinen şeyler...

Televizyonun teletekst hizmetinden de aynı şekilde yararlanmak mümkün. Cep telefonu servisleri de oligarşik takımların maç sonuçlarını ekrana salıyorlar. Bunlarda da bir göz atımlık sürelerle neticeleri takip edebiliyor, geriliminizi biraz esnetebiliyorsunuz. Decoder'i olmayan şifreli kanaldan, karlar içindeki görüntüden maç izlemeyi ise doğru bulmuyorum (zaten artık Digitürk teknolojisi buna izin vermiyor). Radyo gerilimiyle TV ekranaltı bandı geriliminin olumsuz yanlarını birleştiren, saçma bir yordam, estetik olmayan bir gerginlik tarzı. Faik Akın, bir Fener taraftarı, üç-dört sene önce yayımladığı (Nick Hornby'den ilham aldığı kuşkusu uyandıran) Yükselen Ateş kitabında, 0-3'ten 4-3'e dönen meşhur Fenerbahçe- Galatasaray kupa yan finalini telefondan takip edişini anlatmıştı. Kendisi Londra'da, çalıştığı ofistedir, devre arasında skor almaya İstanbul'a telefon eder, 0-3'ü duyup kararır, anlam bunalımlarına girer, sonra "bir gol attık" haberi gelir, derken ikincisi, telefondaki partneriyle coşarlar, işi gücü bırakır, iki dakikada bir telefonlar zırlar, derken kişiye özel canlı yayına geçerler... Kaderin ve iletişim şartlarının futbolseveri hangi durumda yakalayacağı hiç belli olmaz.

Maçın oynandığı ana konsantre olunabilen durumlardan söz ettik şimdiye kadar. Bunun bile bir imtiyaz olabileceğini biliyorsunuz, değil mi? Gün olur, insan maç anında başka işlerle meşgul olmak zorunda kalır; ne radyoya kulak verecek imkânı vardır ne ekran altından seğirten bandı kollayacak. Bu durumda, iki uç tavır kendini gösterebilir. Birincisi, ilk fırsatta ve şartları zorlayarak neticeyi hemen öğrenmeye çalışmak. İkincisi, oluruna bırakmak, hatta haberi almayı ertelemek. Neticenin önemi hayatî olduğu oranda, mecburen ilk yola başvurulacaktır: Odadan tuvalet mazeretiyle çıkılıp sağa sola telefon edilecek, toplantı esnasında bilgi almak için dışarı çıkıp gelen bir yoldaşın işmarlarına dikkat kesilinecek (o yaptığı zafer işareti sadece galibiyeti mi imliyordur yoksa 2 gol attığımızı mı?), hiç

olmadı, "oradan" kaçar kaçmaz yoldan çevrilen ilk makul görünüşlü adama "birader... maç kaç kaç?" diye sorulacaktır. Ne tatlı heyecandır, işletilme veya yanlış istihbarat, yanlış işitme tereddütlerinden kendini alamayarak skor öğrenme gayretindeki o futbolseverinki...

Diğer usul, bir miktar, zaruretten kaynaklanır. Başınızı bağlayan iş, toplantı, her neyse, kolay kolay dikkatinizi ayıramayacağınız mühim bir durumla ilgili olabilir, çaresiz birkaç saat bekleyeceksinizdir. "Sair" takımlardan birinin taraftarıysanız takımınızın "sıradan" bir maçının sonucunu öğrenmeniz zaten kolay olmayacaktır; mesela cuma gecesi maçının skorunu — televizyonda teleteks yoksa— ancak geceyarısı bültenlerinin dibinde bulabilirsiniz. Bu gibi durumlarda mütevekkil olacaksınız, azabı zevke dönüştüreceksiniz. Kaldı ki, gerginlik adabına önem veren hassas ruhlar için, takımının maç neticesini öğrenmek, belirli bir mahremiyet içinde gerçekleşmesi gereken bir ritüeldir; saat sorar gibi, yoldan geçen adamdan öğrenilecek şey değildir. Bu mahremiyet uğruna, uygun anı, uygun vesileyi beklemek gerekir. Zaten gerilmişsiniz, merak ve beklenti içindesiniz — uygun anı, uygun vesileyi beklemek, o merakı, o beklentiyi iyice okşayacaktır. Hatta şunu yapabilirsiniz: Ona buna sormaktan imtina edersiniz, haber dinlemekten sarfı nazar edersiniz, gecenin sonundaki futbol programını bekleyerek heyecanınızı büyütürsünüz. Denenmemiş usuller değildir. (Risk, elbette vardır. İzmir'de bir panele katılınmış, panelden sonra da sesini çıkarmadan, merakı bastırarak saatler geçirilmiş, gece uçakla Ankara'ya dönülmüş, panel saatlerinde oynanmış bulunan kupa maçının sonucunu nihayet öğrenmek üzere gece yarısı haberlerinin karşısına geçilmiş ve Yeni Nazillispor'a elendiğimiz öğrenilmiştir.)

"Birader... maç kaç kaç?", "Fener n'aptı?", "Galatasaray'ın maçı ne olmuş?"... müessesesini büsbütün çiğnememeli. Kulaktan dolma skorların yanlış aktarıldığı, merakinin "kek" görülerek işletildiği, skora yorum katılarak asabiyet yaratıldığı mutlaka olmuştur. Mahremiyetin hakkını vermeyen bir öğrenme yordamı olduğu da kesindir. Yine de,

Türkiye bakkal-bayi ve büfelerinde, kahvehanelerinde, dükkân önlerinde, umumî vasıtalarında, yıllardır birtakım adamlar birtakım adamlara kâh müjde neşesiyle kâh lanet okurcasına skorlar bildirerek bir kamu görevi ifâ etmektedirler - haklarını helâl etmek lâzımdır.

Tekeşlilik mi, Çokeşlilik mi?

Futbola yeni merak salmaya başlamış, bırakın ofsayttı, ceza alanının esrarından bile habersiz çocuklarda sıklıkla görülür: Birçok takımı birden tutarlar. Birisinin şanına kapılırlar; bir başkasının renklerine, formasına, berikinin sırf ismine vurulurlar; bu arada ilk defa maçına gidip canlı canlı gördükleri takıma da bir gönül payı verirler; babalarının, abilerinin veya sevdikleri bir arkadaşlarının tuttuğu takımı da ilâveten bulundururlar portföylerinde. Bunlardan bazen birisi, bazen ötekisi öne çıkar, ama onlar karman çorman bir hevesle hepsini birden tutarlar.

Çocukça bir maymun iştahlılık, evet. Yine de... acaba hemen gülümseyip geçmeli mi, "çocukluk hali" diyerek? Yoksa birçok çocukluk hali gibi bu da, insan yaş aldıkça tükenen bir kıymetli naiflik hazinesine mi işaret ediyor? Tekeşliliğe dayalı taraftarlık ahlâkı futbolun tabiatına aykırıdır da, çokeşlilik mi daha uygundur? İşte, derin bir futbol fıkhı meselesi daha! Takımının "resmî ürünlerini" kuşanarak gezen, bütün spor olaylarını takımının çıkarları penceresinden gözetleyen fanatikler açısından, çokeşli taraftarlık, tasavvur bile edilemeyecek bir namussuzluktur, kuşkusuz. Onlar, "sen bizim her şeyimizsin" dedikleri takımlarına duydukları bağlılığı, haftanın sair günlerinde olmak kaydıyla, hayatın başka alanlarda başka sevgi nesnelerine kaydırabilirler gerçi; fakat bu bağlılığın başka takımlara bağlılıkla paylaşılması... hayır, bu mümkün değildir. "Mutlak" ve "tek" olan bir varlığa eş koşmak gibidir bu onlar açısından; şirktir.

Öte yandan, birden çok takım tutanların varlığı, futbolsever âleminin bir gerçeğidir. Hele tutma derecelerini ayrıştırdığınız, hiyerarşiler içinde düşündüğünüz ya da küreleri ayırdettiğiniz zaman, aşikârdır bu. Müsabaka

sporlarının yapısında, seyredeni taraf olmaya çağıran bu ayartıcılık gömülüdür çünkü. Sahaya adını, yerini yöresini, mensup olduğu ligi hiç bilmediğiniz iki takım dizilse, beşinci-onuncu dakikada gönlünüz birine meyleder illâ. Şu veya bu biçimde "iyi" oynadığını düşündüğünüz için (ki "şu" veya "bu" biçimler de fark eder, izleyiciden izleyiciye) veya bir oyuncusunun sempatik görünmesinden, yahut formasından, renginden ötürü... işte, ligler ve her nevi turnuvalar boyunca da, değişen dozajlar ve ömürlerle, habire taraf olur futbolsever. Futbol semâsına bakarken, lig galaksilerinde dönenen takımlar arasından birçokları, değişik boyutlar ve parlaklıklarla, cezbeder onu. Merkezinde kendi takımının durduğu güneş sisteminde, irili ufaklı, uzaklı yakınlı gezegenler ve uydular da vardır.

Velhâsıl futbolseverin gönlünü farklı boyda dilimlerle birçok takıma bölmesini, peşinen bir düşük ahlâklılık olarak karalamamak gerekir. Buradaki maymun iştahlılıkta, bir futbol iştahı saklı olabilir. Pîr deyişiyle: "Bende sığar iki cihan, ben bir cihana sığmazam" denen hale benzer bir haldir belki; hürmet etmek gerekir.

Geçende bir elektronik posta arkadaşım, Süper Lig'de l'den 10'a kadar "kazanmasını istediği takımlar" listesi yollamıştı! Elbette en başta uzak ara "kendi takımı" vardı, ikinci sırada "memleketinin" takımı, üçüncü sırada halini-tavrını beğendiği bir takım... böyle böyle gidiyordu liste. Geçtiğimiz sene ise, bir okur, üç takım tuttuğundan bahsetmişti cereyanlı mektubunda: Galatasaray, babasının top oynamış olduğu Gaziantepspor ve kendisinin yıldız takımında forma kuşandığı Gençlerbirliği... Bir aziz dostumun gönül tahtına dört takım sığıştırdığını biliyorum: Nusaybin Demirspor, Mardinspor, Diyarbakırspor, Gençlerbirliği. Sevdiği takımlar birbirine çattığında, bu futbolseverlerin farklı çözüm yolları olur. Bazıları için hiyerarşi kesin ve âmirdir: Bir esas takım vardır, diğerleri açık ara ikincildir ve o hafta gönül hanesinden geçici tart alırlar. Bazılarının ise iki evlâdı arasında tercihe zorlanmışçasına içleri kıyılır; o sırada daha ziyade ihtiyaç

sahibi olan takım hangisiyse onun galibiyetine ya da uyuz bir beraberliğe duacı olurlar.

Tasnifi zenginleştirelim... En çok rastlanan örnek, bir esas takımı, bir de "ikinci" takımı olanlardır. Ki bunların "bronz" ve mansiyonluk takımları da bulunur çoğunlukla. Yine büyük çoğunlukla hâkim olan kalıp, esas takımın Üç İstanbullu'dan biri, ikinci takımın ise "ötekilerden" biri olmasıdır. Burada, bir başka ayrım eksenine geliyoruz: İkinci takımın sabit olduğu durumlar ve değişken olduğu durumlar, ikinci takım olarak gönül köşesinde yer açılan takımlar şayet sabitse, kahir ekseriyetle aile köklerinin gömülü olduğu diyarın ya da ikamet edilen yerin takımıdır. Taşrada, 17 haftanın 16'sında mahallî takımın tribününde oturup, bir tek haftada ikametini Beşiktaş-Fenerbahçe-Galatasaray'dan birisinin misafir tribününe nakledenlere çok rastlanır. Gençlerbirliği Taraftarlar Derneği, ilk kurulduğunda, Gençlerbirliği'ni "ikinci takım" olarak benimseyen Ankaralıları "kucaklamak" (ve uzun vâdede gönüllerini çelmek) maksadıyla, "Gençlerbirliği'ni Sevenler Derneği" adını benimsemişti. Öte yandan, esas takımın "mahallî" takım, ikinci takımın İstanbullu üçlüden biri olduğu durumlara da pekâlâ rastlanır. Bir nostalji parantezi: Eskiden İstanbul'da, üçlü oligarşi dışı semt ve camia takımlarının hayat edebildiği zamanlarda çok sık rastlanan bir bileşimdi bu: Sözgelimi önce Beykozlu sonra Galatasaraylı, önce Vefalı sonra Fenerli olmak gibi... Yaygınlaşmış bileşimlerden, "tandem-taraftarlık" yapılarından da söz edebiliriz bu arada... Diyarbakırspor-Galatasaray eşliği gibi...

İkinci takımın sabit değil değişken olduğu durumları unutmayalım. Çoğunlukla geniş görüşlü futbolseverler, sahici futbol tutkunları meylederler buna: Kendi takımlarının yanında, o sezonda veya dönemde güzel top oynayan, bir şahsiyet sergileyen bir takımı sevgi dolu bakışlarla izlerler, kazansın isterler. Oray Eğin, bu nazarlarla sevilen ikinci takımları, "pet takım" diye adlandırmıştı. "Pet" hem "gözde, sevilen" anlamına geliyor, hem "evcil" anlamına. Gerçekten de bu sevme biçiminin ikili anlamı var: "Ne tatlı şeysin sen"

makamından, maymun ederek sevmeye de açılabiliyor... Sevilen için incitici olabilir! İki sezon önce Gaziantepspor, geçen sezon ise Gençlerbirliği bu kontenjandan yararlanmışlardı. Çoğunlukla, "pet takım" teriminin evcilleştirici çağrışımına uygundu ikinci takım olarak sevilme biçimleri; ancak özellikle Gençlerbirliği'nin bundan daha fazla bir sempati payı kopardığına da tanık olmadık değil. Özellikle bu sezon, İstanbulspor'un da, kıtlıklar içindeki varoluş mücadelesiyle, birçok takım taraftarlarından sevgiler devşirdiği malûm.

Değişken bağlanmalardan söz ederken, bizzat birinci takım tahtının değişken olduğu gönüllerden de söz etmeliyiz. Azdır ama vardır; futbol oyununu "teknik" bir zevkle seven güngörmüş futbolseverlerde ve profesyonel yorumcularda rastlanır. Bunlar, sezonluk bilet misali, sezonluk ya da "dönemlik" takım tutarlar: Diyelim Milne'in Beşiktaşı'nı, 1999-2000 döneminin ya da ("tersine"!) Lucescu'nun Galatasarayı'nı, Osieck Feneri'ni ya da mesela Ersun Yanal'ın Ankaragücü'nü/Gençlerbirliği'ni çok beğenir ve 'resmen' tutarlar. Olgunluk çağı aşklarına benzeyen bu yoğun duyguları, çocuksu hophop gönüllerin ya da "hep kazanan" olmak isteyen ergen hırsların uçucu cilveleriyle karıştırmak, ayıp olur. Sevgi hiyerarşisinin, bir çokeşlilik hukuku ya da kuma düzeni içindeymişçesine pürüzsüz işlediği durumlar, şüphesiz, sevilen takımların farklı galaksilerde yer aldığı durumlardır. Özellikle yeni nesillerde sık sık görülen, beynelmilel takım tutma alışkanlıklarım düşünün... Her ne kadar zamanımız, İngiltere'de Man. Utd. ve/veya İtalya'da Juve'ye ciddi biçimde gönül vermiş Galatasaraylı veya Beşiktaşlı yeni yetmenin, sinema perdesindeki aşkıyla mahalle aşkının kapışmasına tanık olmak gibi buhranlar yaşamasını pekâlâ muhtemel hale getirdiyse de, nispeten idare edilebilir bir his deveranıdır bu. Farklı kümelerde yaşayan ve çok büyük ihtimalle ömür boyu farklı kümelerde yaşayacağı belli olan, biri "büyük", biri küçümen iki takıma yarılmış kalpler için de hiç sorun yoktur. Olsa olsa, belki bir 2B ücrasındaki, belki toprak sahadaki

maçla TV'den verilen "üst sınıf maç arasında tercih yapma sorunu yaşarlar bazen... Bunların duyguları da şerhli olur: Tatsız bir beraberliğin burukluğuyla stadı terk ederken "bari Artvin Hopa kazanmış olsa" diye niyaz eder, bir Süper Lig galibiyetini idrak ederken "Sidespor ne yaptı acaba?" diye sevinçlerine fren yaptırırlar. Aynı şehrin bütün takımlarını tutanları da kaydetmeden geçmeyelim. Pek ender bir vakadır, doğrusu, İstanbul'da, husumete dönüşmüş rekabetin beşiğinde, zaten asla hayal edemeyeceğimiz bir şey. İzmir'de de pek enderdir; ancak eski kuşağın bazı güngörmüşlerinde rastlanır. Ankara'da rastlama şansımız daha fazla: Çoğunlukla yine bir hiyerarşi içinde, Ankara takımlarının cem-i cümlesini destekleyenlere rastlanır burada. Gençlerbirliği'ni de destekleyen Ankaragüçlüler, Ankaragücü'nü de destekleyen Gençlerbirlikliler bile vardır! (Bu vesileyle, bu yazıyı Necdet abiye ithaf edelim!)

Toparlayalım. Evet, futbolsever-taraftarlığın duygu dünyasında aşkın, bağlanmanın yerleşik biçimleri ve zirveleri, tekeşliliğe dayalıdır. Fakat çokeşlilik eğilimlerini bir sadakatsizlik, uçarılık olarak damgalamak doğru olmaz. Farklı sevme biçimleri olabilir. Birden çok takıma gönlü kayanlar, fanatizmin sevgi suretinde nefret üreten tarzlarına karşı uyarıcı olabilirler. Ölçümüz nedir? Takım sevgisinin çekirdeğindeki futbol sevgisi baki kalsın...

Yaban Liglerden Takım Tutmak

Bu sezon Avrupa'nın temel liglerine başka bir gözle bakıyoruz: Orada "takımlarımız" var. 1. Lig'in uvertür maçlarının görmediği ilgiyle, Alpay'ın Aston Villa'sı, Tayfun'un ve (akraba sayılır) Toshack'in Real Sociedad'ı, Tugay'ın Rangers'i ve tabii Hakan Şükür'ün Inter'i takip ediliyor. Hele Fiorentina... Fatih Terim ayrılana kadar, memleket Fiorentinalı kaynıyordu; yönetim dedikoduları önümüzde, idman bilgileri arkamızdaydı. Ankaragücü-Fenerbahçe kupa çeyrek finalinde bile 19 Mayıs Stadı

önündeki tezgâhlarda Fiorentina atkısı satıldığını gözlerimle gördüm.

Yine bir görgüsüzlükle, töresizlikle karşı karşıyayız! Birdenbire İtalyan liginin derinliklerine vâkıfmış havalarına girenlerin, Rui Costa'dan hemşehrileri gibi bahsedenlerin büyük kısmı, bir sene öncesine kadar üç İtalyan takımı sayamazdı ve bunların yaptığı düpedüz sonradan görmeliktir, çiğliktir, densizliktir, cahil cesaretidir; yaşı ve televizyonunun menzili yettiğinden beri İtalyan, İspanyol, İngiliz, Alman ve yan gözle de Fransa, Hollanda, Belçika, İskoçya, Portekiz liglerini takip eden, bodur İngiliz haflarının, briyantinli İtalyan stoperlerinin, kavruk Endülüslü açıkların hayat çizgisini izleyen hakiki futbol enternasyonalistlerine, herkesi geçtik Salih Büklümoğlu'na hakarettir! Bu bir. İkincisi, uzaktaki bir ligden bir takımla flört etmek, onu beğenmek, uzaktan bakışmak, futbolseverin ciddi bir aşk kalemidir ve bir "topçumuz" orada diye Fiorentinalı, Interli kesilmek türünden hafifmeşreplikler, mesela bir Liverpool'a gencecik yüreğini açmış, mesela bir Real Madrid'e yıllarca hülyalı gözlerle bakmış vatan evlâtlarına hakarettir! Yabancı diyarlardan takım tutmak, evet, tam bir sevgililik ilişkisi olmayabilir ama behimî (hayvani) zevklere de kurban edilmemelidir.

Dünyanın her yerinde olduğu gibi burada da, Türk milletine Fiorentina indirilmeden önce "zaten" bir İtalyan'a gönül vermiş futbolseverler vardı. Ya da bir İspanyol'a. Bir İngiliz'e. (Bir Alman'a? Nadiren.) Ya da her limanda sevgilisi olan denizci fantezisi gibi, bir İspanyol'a + bir İngiliz'e + bir İtalyan'a... Bu bağlılıkların çoğu, 1970'lerde veya 1980'lerde oluşmuştur. Türkiye'de futbolun televizyon çağının ön evresi olan 1970'lerde siyah-beyaz Avrupa maçlarını rahmet gibi bekleyen bizim neslimizin bu platonik aşkları hayli derindi. O yılların harika takımları, Ajax ve Liverpool, belki Nott'm Forest -eh, kimileri için belki biraz da Bayern München-, ergenliğinin ve futbol irfanındaki çıraklığının kutup yıldızlarıydı. Ve tabii milliliğinden sıyrılarak sevilen bir takım: Hollanda! Zamanın şık takımına yapılan sevgi yatırımları,

genellikle 'evrensel' bir futbol sevgisine ve görgüsüne tahvil edildiler, fakat "kalbe dolan o ilk bakış" da bir yerlerde kaldı mutlaka. Naklen yayınların çoğaldığı ve renklendiği 1980'lerden sonra, Real Madrid, Barcelona, Manchester United, Juventus, Milan gibi dünya markaları Türk hayranlar, sempatizanlar kazandılar, hâlâ da kazanıyorlar. Bunlar çoğunlukla bir-iki sezon süren yaz aşkları oluyor, ama herkes şıpsevdi değil: Birçok futbolsevere sorsanız Almanya'da, İspanya'da, İtalya'da, İngiltere'de kimi tuttuğunu size şakır şakır sayacaktır ve bu memleket daha globalleşmemişken kıytırık TV özetlerinden ecnebi liglerini "tüh", "oh" nidalarıyla takip etmiş kuşaklar yetişmiştir.

Nereden çıkar bu tutkunluklar? Elbette futbolseverle taraftarlığın sanıldığı kadar kolay ayrıştırılmayacak, olsa olsa birbirini sağlaması umulacak 'diyalektiğinin' payı var bunda: Herhangi bir müsabakada gönül takımlardan birine kayıverir. İşte soru da o: Hangi nedenle, neye bakarak?

Bir ihtimal: Güce, kuvvete bakarak. Milan, Juventus, Real Madrid, Barcelona, Manchester United, Bayern München gibi şöhretli saltanat takımlarına, tam da şöhretli ve muktedir oldukları için tutulanlar vardır. Çıktığı kızın Julia Roberts'a benzediğini hayal eder gibi Hollywood'a bakmaya benzer biraz; bu dream-team'lerin şahsında, kendi esas yerli takımında görmek istedikleri kahhar kudreti tahayyül ederler. Elbette meşrudur, anlaşılmayacak şey değildir, bu takımlar da yıldızlarının parladığı zamanlarda sahiden gönül çelici oyunlar oynamışlardır... Lâkin bu sevmede, az veya çok, "güç arzusu"nun sırıtışı vardır. Nitekim Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş, "dünyanın büyük kulüpleri arasına gireceğiz" triplerine takıldıklarında hep bu dünya markalarını emsal gösterirler.

Platonik aşklar, renkdaşlığa bakarak kurulur bazen de. Galatasaraylıların bu bakımdan hiç şansı yoktur (Lens ve Lecce seven Galatasaraylıya rastlamadım). Fenerbahçeliler, "döner döner dünyayı yener" naifliğinden kalma kibirleriyle, renklerinin soyluluğuna inanmakla beraber renkdaşlığa özel prim vermezler, zannımca. Renk enternasyonaline

inananlar, bildiğimce, daha ziyade Beşiktaşlılardır. Bilhassa Beşiktaş-Juve rabıtasına çok tutulan gördüm, global seviyede siyah-beyaz forma/flama koleksiyonu yapanlar işittim. Renkdaşlık aleyhe de çalışabilir: "Sana âşık yalnız ben" kıskançlığıyla, takımının özbeöz malı saydığı renklere ortak çıkan takımlara, yerli-yabancı, hiç hoş bakmayan sapıklar da görülmüştür. Ve tabii saltanat takımlarını sevmenin "kontra"sı: "Anti" takımları seven, büyüklere kafa tutan ufaraklara, ekranda gördüğü anda yazılanlar vardır. Has futbolseverler arasında bu fanatizm türüne de çok rastlanır. Bunlar dünyanın herhangi bir yöresinde herhangi bir ırak ligde "değişik" bir şampiyon çıkma ihtimali varsa, derhal bu hadiseye konsantre olurlar. Bir vakitler Bayern'e karşı Bayer Leverkusenli olarak yaşayıp yıkılmışlardır, yıllardır İngiltere'de Man. Utd.'a kaşı kafayı uzatana bilcümle manevî enerjilerini akıtırlar. Birkaç sene önce Fransa Kupası finalinde Calais'nin bahtsızlığına içleri ezilmiştir. Bir talî kanalda oynatılan gâvur kupa maçına bir umutla göz atmadan edemezler, "ünlü" takıma toslamış o kasaba topçuları belki bir sürpriz yaparlar diye... İşin içine "siyaset karıştıranlar" da vardır. Athletic de Bilbao'ya hürmette kusur etmezler, sözgelimi... Barça'nın tarihsel "anlamını" bilirler, bir van Gaal müessesesine dönüştüğünde bile elden geldiğince tahammül gösterirler. Lazio gibi neofaşist yuvalarına zarar verecek her takımın arkasındadırlar. Irkçılık karşıtı tribünüyle bilinen (Schalke 04 gibi) takımlara mutlaka bir sempati payı ayırırlar. Küçük -ve- (siyaseten) güzel'in enternasyonal maskotu ise —itirazı olan beri gelsin-, Hamburg'un kerhane, kopuklar ve düzendışı muhaliflerle meskûn mahallesinin kahverengi-beyaz renkli şen takımı FC St. Pauli'dir. Futbola sıhhatle siyaset bulaştıranlar St. Pauli'yi duymuşlardır ve nerede olursa olsun (çoğunlukla, çıkma mücadelesi yaptığı 2. Lig'dedir) onun için de bir dilek tutarlar. Tabii çirkin siyaset, yani milliyetçilik bulaştıranlar da eksik değildir bu işlere: Mesela Rus takımına karşı ya da o sıralar "Türk düşmanı" skalasında önde giden hangi ülkeyse o ülkenin takımına karşı kim oynuyorsa onu tutarlar. Makine

intizamı stiline bir başka güzellik veren Dinamo Kiev SSCB zamanlarında, az bedduasını almamıştır böylelerinin.

Peki, ıraklarda bir takımı stilinden ötürü sevenler... Böyleleri, daha çok has futbolseverler ve ayıptır söylemesi "futboldan anlayanlar" arasında bulunur. Bunlar yıl be yıl takım değiştirirler, kendi içlerinde tutarlı olarak. Zira bir stilin, bir tarzın peşinden gitmektedirler. (Taraftarlık fıtratına aykırı gitmek pahasına, bunu öz memleketlerinde de yapanlar çıkar; ligimize ecnebi nazarlarla bakarak "şu aralar Beşiktaş", "bu dönemde Fener", "geçen seneki Galatasaray" gibi gurme tercihlerinde bulunurlar. Bu gibiler pek azdır ve ülkemizdeki "hukukî" durumları Bahâilerin hatta aldıkları risk itibarıyla Yehova Şahitlerininkine benzetilebilir.) Bu büyük ustalar, bu futbol degüstatörleri, zaten takımdan evvel lig tutarlar, sezondan sezona başka bir ligin seleksiyonunu tercih ettikleri de vâkidir. Onlar hocaları bile takip eder, tuttukları teknik direktör nereye giderse onun takımını desteklerler. Kült oyuncuların peşinden ecnebi takımlara yazılanlar daha fazladır; onlarda da bir şuur, bir beğeni vardır gerçi, fakat azıcık pop star grouppie'liğiyle karışmış olma ihtimali yüksektir. Oyunculuğuna değer versin vermesin, Türkiye'den gitmiş tanışları var diye bir takımı tutanlar ise, yazının başında değindiğimiz üzere, görmezden gelinmesi gereken, olgunlaşmamış dimağlardır.

Yazının başına döndüğümüze göre, bir başka şıpsevdilik tarzına da değinmeden geçmeyelim: Bilhassa Galatasaray/Fener-bahçe/Beşiktaşlılar açısından, ezelî yerli rakibin uluslararası sahadaki rakibini tutmak ne oluyor? ("Bir gecelik aşk" kadar bile romantizmi olmayan bir şıpsevdiliktir bu: Hangi Galatasaraylı Sigma Oloumuc'la kalbî ülfetini bir-iki haftadan fazla sürdürmüştür mesela?) "Düşmanımın düşmanı dostumdur" şiarıyla özetlenen stratejik, dar bir akla hizmet etmesi itibarıyla pek sempatik bir şıpsevdilik değildir bu. Lâkin "Türklerin ayak sesleri" adına her Türk takımının bayraktarı olmaktan daha muhterem olduğu da kesindir. Hele, diyelim ki Milan'ı zaten yıllardır tutkunlukla izlemekte

olan bir Fenerlinin Galatasaray'a karşı kırmızı-siyahlar bağlaması, haysiyetli bir tutum olacaktır.

Bir ayrıntıyı unutuyorduk: Feodal bağlar... Türkiye göç sirkülasyonu fazla bir memleket, yurtdışında bulunanlar oluyor, başta "Almancılar"... "Dışarda bulunmuş" insanların ekmeğini yiyip suyunu içtikleri beldelere ve oranın takımına belirli bir bağlılık hissetmeleri, tabiidir. "Sivasspor ne yapmış?" diye havadislere bakanlar olduğu gibi, "Vfl Bochum ne vaziyette?" diye bakan da olabilecektir. Kendi hesabıma söyleyeyim: Almanya'da topu topu iki sene bulundum ama ilk maçımı Müngersdorfer Stadion'da seyretmişim, Overath'ın canlısını oynarken görmüşüm, artık benim 1. FC Köln'e ihanet etmem mümkün müdür? 1970'lerdeki fiyakalı zamanından ve Daum'un ilk parladığı sezonlardan sonra bir şaşılık âbidesine dönüşen bu keçi armalı takım ister istemez başım gözüm üstümedir.

Yaban liglerden takım tutmak, -sapıkça istisnalar bir tarafa bırakılırsa- düşük yoğunluklu bir taraftarlıktır. Daha cool'dur, hep gıyabîdir, vicahiye çevrilmeyecektir, fazla üzmez insanı. Yarı- şaka bir platonik aşk gibi... Bu çeşit ilişkilerin, âdabıyla yürüttükten sonra, zararı yok bilâkis faydası vardır; görgüyü artırdığı gibi sevme kabiliyetini de olgunlaştım vesselam.

Allah Rızası İçin Bir Hoş Söz... Ve Aykut Kocaman

Bazı futbolseverler, futbol adamlarının demeçlerine kulak kesilirler. Taraftar milleti, takımından haber ve 'mesaj' almak için yapar bunu. Kimi futbolseverler ise söze özel bir kıymet verirler. Futbol adamının 'teknik' bilgisiyle ya da stratejik aklıyla işaret edeceği bir teferruattan, tutkunu oldukları oyuna ilişkin görgülerini geliştirecek bir fayda umarlar. Ya da bir futbolcunun, bir teknik direktörün -olacak şey değil ama bir yöneticinin!- sarf edeceği bir hikmetli sözün, bir hoş lâkırdının, yapacağı bir ince yorumun, futbol ortamının 'iyileşmesine' karınca kararınca katkıda bulunacağına inanırlar - belki de safiyanâne... Futbol adamlarının sözlerine bu maksatlarla kulak kesilenler, birkaç yıldır, demeçlerin tekdüzeliğinden şikâyetçiler. Kaşarlanmış diplomatlar gibi,

hep aynı ezberi okuyor futbolcular: "Puan veya puanlar almaya geldik", "bir ilki gerçekleştirmek istiyoruz", "mücadele ettik ama olmadı", "ekmeğimizle oynamasınlar", vs., vs. ...

Aslına bakarsanız, futbolun 'endüstriyel' yüzüne de aykırı bu tekdüzelik! Öyle ya, medya futbol endüstrisinin kilit bir parçası. Ve medyanın ruhu/mantığı öyle kaknem demeçler istemez, ister ki şık lâflar edilsin. Zira işin "lâf kısmı da eğlencenin bir parçasıdır. Sahanın içindekilerin ilk görevi oyunu oynamak olmakla birlikte, onların da lâf şenliklerine azıcık katkıda bulunmalarında mahsur yoktur.

Neyse, doğrusunu isterseniz işin medya eğlencesiyle ilgili yanı beni ilgilendirmiyor. Ben, futbolda hem oyunun kendisine dair hem de hayata, dünyaya, insana, ahlâka dair anlamlar arayan birçok futbolsever gibi, en başta söylediklerimle ilgiliyim. Latin Amerikalı büyük yazar Eduardo Galeano'nun şahsında "bir güzel maç Tanrı rızası için" niyazıyla âlemi dolanan meşhur futbol dilencisi gibi, bir "güzel söz" için de açıyorum mendilini: Ne olur bir teknik ayrıntı, bir analitik gözlem, Allah lillah için bir ilginç tesbit, bir hikmetli söz. Türkiye futbol ortamında, bu susuzluğumuzu giderenler oluyor zaman zaman. İlk aklıma gelenlerden biri, eski Gençlerbirliği Kaptanı Ümit Bozkurt. Sadece efendiliğiyle ve hiç yitirmediği özeleştirel bakışıyla değil, özellikle "futbol sadece futbol değildir" duygusunu, belki daha doğrusu, "hayat futboldan ibaret değil" duygusunu taşıyışıyla. Onun, iki sezon önce Gençlerbirliği'nin Galatasaray'ı yendiği gece televizyonlarda konuşurken ilkin "bugün öğretmenler günü, bütün öğretmenlerimizi kutluyorum" deyişini hatırlıyorum. Uzak Asya'daki tsunami felâketinden sonra meslektaşlarına hitaben kaleme aldığı yardım çağrısını aktarmalıyım (www.alkaralar.com sitesinden):

> "Bir an için deprem felaketi yaşayan oradaki insanların yerine kendimizi ve ailemizi koyalım. İnsanlığın milleti, dili ve dini yoktur, olmaz. Futbolcu arkadaşlarım, belki hayatımız boyunca onlarca,

> yüzlerce maç oynayacak olan arkadaşlarım. Bu insanlara; içinde yaklaşık 45 bin öksüz çocuğun bulunduğu depremzedelere birer maç başı alacağımızı bağışlayalım. 'Spor barış, kardeşlik, insanları biraraya getiren, kitleleri kaynaştıran bir araçtır' deriz. Şimdi sporu amacına ulaştırmanın tam zamanı değil mi? 'Para her şey değildir' deriz arasıra. Gönlümüzden kopanı gönderelim en azından. Durumumuz iyi değil mi, en çok neye ihtiyaçları var onu ulaştıralım. O da mı yok? Öyle bir hava yaratalım ki, Türk halkını yardıma yönlendirelim. Çevremizdekileri uyaralım. Onu da mı yapmadık, açıp ellerimizi Allah'tan o insanlar için yardım dileyelim."

'Değişik' konuşanlardan, yani standart demeç cümlelerini sıralamayıp kendine özgü söz söyleyen bir başka futbol adamı da Giray Bulak. Gerçi, çok zaman komplo teorileri ortaya atıyor, asabîlik ediyor. Ama örneğin millî maçlar nedeniyle lige ara verilmesinin münasebetsizliğini, bunun takımların ve futbolcuların konsantrasyonunun bozulmasına yol açtığını tartışmaya açtığı da vakidir. Giray Bulak'ın, Tam Saha dergisinin 3. sayısında söylediklerini de aktaracağım:

> "Sadece kendi gencime değil, bana gelen Slovak'a da, Finlandiyalıya da, Kamerunluya da yararım dokunsun istiyorum. Benim için o da bir birey, o da bir genç; ailesine kazancını götürüyor, etrafındaki insanlara yardım ediyor. Unutmayın dünyanın her yerinde futbol varoş sporudur, varoşlardan çıkan gençler oynar bu oyunu. Dolayısıyla o gençlerin zamanında çok tacizler gördüğünü biliyorum ben, çok ezildiğini görüyorum. ... Ona bir şey sunabilmek, bir şey verebilmek, onu hayata bağlamak demek ve daha da önemlisi onun etrafındaki insanları hayata bağlamak demek. Dolayısıyla ben bu insanlara hizmet etmekten, onları bulup çıkartmaktan çok mutluyum. Ben onları yetiştireyim, onlar kazansınlar, kurtarsınlar kendilerini. Bu bana yeter."

Sözü Tam Saha'yla bağlayacağım. Bu derginin, futbol insanlarının dilini çözmek gibi bir büyük hizmeti var! Medya korkusu olmadan konuşuyorlar, o ürkek demeçlerin gerisinde saklı gözlemleri, dertleri, endişeleri döküyorlar ortaya. Büyük ihtimalle, "medya korkusu" olmadığı için. Ve kendileriyle konuşanlar şablonculuk etmediği, sahici bir merakla sorduğu, onları hakikaten dinlediği için... Tam Saha'ya, dilleri çözdüğü için teşekkür borçluyuz.

Aykut Kocaman

Başka hiçbir şey yapmasa bile, sırf sözüyle futbol ortamımıza birazcık esenlik getiren 'birinci adam' ise, kuşkusuz, Barış Tut'un dediği gibi, Türk futbol ortamında ahlâk ve akıl adına bir "ada" oluşturan Aykut Kocaman. Barış Tut'un 2004'te İthaki Yayınları'ndan çıkan Kocaman Bir Adam'ı, İstanbulspor'daki gergin yarım-sezonunu hikâye ederken, bu sıra dışı teknik direktörün portresini çiziyor. "Bizde" ilk kez yapılan bir iş: Bir teknik direktörü veya futbol adamını, kendisini konuşturarak anlatıyor.

Tabii, -hiçbiriyle demeyeceksek!— herhangi bir teknik direktörle yapılamayacak bir iş bu. Çünkü Aykut Kocaman, -"kendini anlatmak" demeyelim, çünkü ben-merkezci bir anlatı değil onunkisi- yaptığı işi, deneyimini ve futbolu, sahiden inanılması zor bir beceriyle ve açıklıkla anlatıyor. Futbol ortamımızın ortalama kelime havuzunda çırpınmıyor, düzenli okuyup yazan birinin lisan kapasitesiyle konuşuyor. Gerçi özel ilişkiler gerekmeksizin açık ve peşinen güven duyan bir kişiliği olduğunu anlıyoruz Kocaman'ın; ama yine de Barış Tut'un güven verici duruşu ve bir sohbet partneri olarak sağladığı teşvik, onun rahat rahat, uzun uzun konuşmasını sağlamış. Ben Aykut Kocaman'ın anlatımlarını, içeriğinden bağımsız, hem "güzel anlatım" zevki hem de "etik ve rasyonel akıl yürütme" zevki alarak okudum. Bizzat bu dil, bu üslûp, insanın futbol oyununa ve âlemine başka türlü bakmasını sağlıyor. Ki tabii burada dolgun bir içerik de var.

Bu içerikte ilk işaret edeceğim konu şu: Aykut Kocaman'ın bir futbol felsefesi var, "iyi oyun tarzı nedir?" diye bir sorusu

ve buna verdiği bir cevap var. Kitapta bu tasarımın açıldığını görüyoruz. Aykut Kocaman, bol paslaşmaya, pas âhengine ve oyunu kurmak için topu kanatlara açmaya dayalı, kontrollü bir oyun anlayışının savunucusu. Kendi güzel deyişiyle: "topu kullanma ısrarı"nın... Öyle bir oyunu "güzel" buluyor, o oyunu seviyor. Barış Tut'un, onun, antrenmanlardaki beşe iki çalışmasını futbolun özü olarak gördüğüne dair saptamasına dikkat edin. "Gol kralı Aykut"un, golü değil de, dar bir alanda beş oyuncunun paslaşıp ikisinin topu presle ondan almaya çalışmasını "futbolun özü" olarak görmesi, çok şey söylüyor. "Topu kanatlara götürmek" de, neredeyse gol atmaya denk bir değer taşıyor onun için! Türkiye'deki takımların hemen hepsinin topu sadece anlık pozisyonlarda kanatlara götürdüğünü düşünüyor; oysa o bunu, karambolden sıyrılmanın ve "iyi oyun"un temel ölçütü olarak görüyor. Yoğun mücadele ve koşturmaca içinde topu mümkün olduğunca çabuk ileri açıp gole gitmeye dayalı yaygın anlayış karşısında başarısız olsa bile, bu "pas ve kanatlar" oyununu korumaktan ve geliştirmekten yana. "Pas ve kanatlar" oyununun, "koşturmacaya", karambole, telâşa karşı kontrolü öne çıkartan boyutunu da tekrarlayalım. "Maçı kaybedelim, ama kontrolümüzü hiç kaybetmeyelim" diyor Aykut Kocaman. Bir maç esnasında, "takımın oyununun oturmasını beklemek"ten söz ediyor.

"Kazanırsın, çekilirsin kenara. Kaybedersin, seni yenenleri gidip kutlarsın. Bence sporun tanımı budur." Bu şövalyece bakış içinde, Aykut Kocaman da kazanmayı istiyor kuşkusuz. "İyi oyun"u kazanmak kadar önemsediğini anlıyoruz, ama "iyi oyun"la kazanmayı elbette daha çok istiyor. Bunun için, iyi veya doğru oyun ile mücadele ve direnç arasındaki uyumu konu ediyor. Bu iki unsur arasındaki uyum (ve çatışma) sorunu, önemli. Yine çok güzel bir anlatımla, maçların biri esnasında "oluşan kırılmaları önlemek için mücadeleye döndüklerini" belirtiyor nitekim.

Futbol ortamının psikolojisine dair de güçlü gözlemler buluyoruz kitapta. Bir takımın psikolojisindeki

dalgalanmaları, bu dalgalanmaların her maçın hazırlık safhasında ve esnasında nasıl etkili olduğunu, fikstür boyunca akan bir dramaturji metni gibi okuyoruz. Aykut Kocaman'ın bu bağlamda ürettiği iki güzel kavramı not ediyorum: "Takımın toplam duygusu" ve "maçın toplam ruh hali"... Psikoloji ve "duygular" bahsinde Uche'yle ilgili anlatılanlardan okuma provası vermemeyi tercih ederim, okurlar kitapta görsün. Kitabın ele aldığı zaman kesidinin, İstanbulspor'un malî yapısıyla ve kurumsal statüsüyle ilgili ölümcül sorun ve belirsizliklerin yaşandığı bir kesit olduğunu da unutmayın. Bu yedi aylık hikâye, başka her şey bir yana, bir "takım"ın bu ezici kriz içinde varolma çabasının hikâyesi. Aykut Kocaman, sıklıkla oyuncu topluluğu terimini kullanıyor. Bir futbol takımını oluşturan kadronun bir yüzü, bu: Bir topluluk, bir cemaat. Kocaman'ın, takımın bu "topluluk" yüzüyle ilgili anlattığı önemli şeyler var. Kendisinin o topluluk içinde çok sayılıp sevildiğini biliyoruz; keşke topluluk içindeki konumuyla ve toplulukla onun bir önderi olarak kurduğu ilişkiyle ilgili daha geniş tasvirler de olsaymış kitapta. "Oyuncu topluluğu"nun birimleri/fertleri hakkında Aykut Kocaman'ın yaptığı değerlendirmeler de son derece ilginç. Tek tek oyuncuların karakterleri hakkında net tasvirler yapıyor, eskilerin/ustaların oyunculuk huylarını anlatıyor, genç oyuncuların muhtemel gelişme istikametleri ve olgunlaşma potansiyelleri hakkında konuşuyor. Konuşma sırasında "merakla bekliyorum" dediği şeyler var Aykut Kocaman'ın, bunlar arasında belki gelişip üst düzey futbolcu olacak, belki vasatta kalacak gençlerle ilgili

meraklar da var; salih futbolseverlerin meraklarıyla akraba, samimi bir merak duygusu alınıyor buradan. Ayrıca, futbolcu portrelerine bakma biçimleri hakkında güzel dersler alınıyor. Sadece İstanbulsporlu futbolcular değil, Türkiye Ligi'nin ünlü-ünsüz birçok futbolcusu hakkında kısa, özlü değerlendirmeler buluyoruz. Aykut Kocaman'ın sözüne kulak veririm ben!

Medyada ve Hayatta Aşırı Futbol Sorunu

Futbolun medyada ve dolayısıyla gündelik sohbetlerde kapladığı alan ve zaman, şu son yıllarda, inanılmaz bir artış kaydetti. Futbol bahsi, gazetelerde ve televizyonlarda futbola tahsis edilen sayfalarla/saatlerle de kapanmıyor; kalecinin kapattığı iğne deliğinden geçen top misali, her yerden futbol çıkıyor. En ciddi haber bültenlerinde, gündem olağanüstü yüklü olsa, gökten taş yağsa bile, futbolla ilgili bir haber günün başka gelişmelerine omuz atıp ön taraflara geçiveriyor.

Çok konuşulmuş bir şey bu, ama yeniden bir muhasebe yapmanın yeridir: Futbolun medyada bunca yer kaplaması "nedir"; ne gibi etkiler yaratıyor?

10 yaşımdan beri futbol maçlarını ibadet gibi takip eden, futbolla ilgili yayınları kaçırmamaya çalışan, beş yıldır da düzenli haftalık futbol yazıları yazan birisi olarak itiraf etmeliyim ki, medyada futbolun kapladığı yer, epey bir zamandır bana çok fazla geliyor, boğuluyorum. Duyduğum rahatsızlıkları maddeleştirerek özetlemeye çalışayım.

- Medyanın üzerimize boşalttığı "futbol sohbeti" o kadar fazla ki, başka konularda sohbet etmeye ayırılabilecek vakit ve enerji rezervlerini ciddi biçimde tehdit ediyor! Dahası, dünyanın başka olayları hakkındaki duyarlılığımızı köreltmek gibi daha vahim bir tehdidi de beraberinde getiriyor. Özellikle televizyonlardaki haber/program akışında, başka bütün konulardaki haberler/yorumlar, "ana yemek" statüsündeki futbol bahsine hazırlanmayı sağlayan "iştah açıcılar"mış gibi geliyor bazen insana... Gece kulübü/disko girişlerindeki "İçerdeki ses düzeyi geçici işitme bozukluklarına yol açabilir" uyarısı gibi, televizyonlarımızın üstüne de "Yayımlanan futbol miktarı, geçici şuur ve hassasiyet kaybına yol açabilir" uyarısı mı not edilse acaba?!

- Bu "futbol fazlalığı", bu aşırılık, içeriklerdeki bozulmayla birlikte gelişiyor. Kullanılan dil, büyük çoğunlukla, birkaç şablon idare eden, kısır bir dil. Ya da bir külhanbeyi dili. Üstelik onun 'edebî' açıdan zayıf, bayağı bir versiyonu. Bu dil, kör bir fanatizmi yansıtıyor. Yine

çoğunlukla bir futbol kulübüne angajmana bağlı bir fanatizm; onunla birleşerek, skora/"başarı"ya odaklanmış, futbolun başka güzelliklerine ve değerlerine körleşmiş bir fanatizm. "Futbol sadece futbol değildir" vecizesinin olumsuz bir yüzünü görüyoruz burada: Bu dil ve bu bakış açısı, belki bu futbol sohbetleriyle yaratılmıyor ama bunlar vasıtasıyla yeniden üretiliyor, çoğaltılıyor, meşrulaştırılıyor. Bilhassa ergen nüfus, bu dil ve bu bakış açısıyla "sosyalleşiyor" ve belki de ömür boyu ergen olarak kalması sağlanıyor!

- Bu söylenenlerden çıkan doğal bir sonuç: Futbolla ilgilenmeyenlerin kaçacak yeri kalmıyor! Yine özellikle televizyon karşısında, futbolla ilgilenmeyenlerin hayat ve inisiyatif alanı gitgide daralıyor. Bu durumun, futbolseverlerle futbolla ilgili olmayanlar arasındaki münasebeti bozduğunu eklemeye gerek yok herhalde. Kadın-erkek ilişkilerine düşen bir gölge olduğunu söylemeye de gerek yok.

- Son derece önemli bir nokta da şu: Medyanın futbol mesaisi, çok açık bir şekilde, malûm "Üç İstanbullu"ya (artı, biraz Trabzonspor'a) odaklanıyor. Bu durumun sakıncalarını, izninizle, 2002'de Ankara Emniyet Müdürlüğü'nün düzenlediği "futbol ve şiddet" konulu seminere Gençlerbirliği Taraftarlar Derneği adına sunulan tebliğden birkaç satır aktararak özetleyeyim: Medyanın dört büyük kulübü esas alan, diğer kulüplere ise figüranmış gibi muamele eden bakış tarzı, 'büyük' denen kulüplerin taraftarlarının kendilerine her şeyi hak görmelerini, diğer takımlara ve taraftarlara karşı küçümseyici tutumlara girmelerini teşvik etmektedir. Buna karşılık, 'Anadolu takımları' denen diğer kulüplerin camiaları da, medyanın bu dışlayıcı tutumu karşısında tepkisel, hınçlı tutumlar sergilemeye itilebilmektedir. (...) Özel televizyonlarda 'çığırtkan' üslubuyla yapılan sözümona 'tartışma programlarında' yine üç büyük takım adına konuşan taraftar-gazetecilerin pozisyon yorumları ve hakem eleştirilerinde de yine üç büyük kulüp penceresinden komplo teorileri geliştirilmekte,

bu da futbol ortamına her olayda artniyet ve düşmanlık arayan bir bakışın yerleşmesine katkıda bulunmaktadır." Tekrar söyleyeceğim; bu durum, bizzat bir zihniyetin kaynağı olmasa bile, "güçlüler"in daima haklı olduğu, "büyük", "zengin", "başarılı" olanın her şey, "ötekilerin" ise hiç sayıldığı küstah bir zihniyet dünyasının doğallaşmasına ve kemikleşmesine ciddi biçimde destek sağlıyor.

- Futbolseverliği 'mahrem' bir tutku olarak yaşamaya izin vermeyen bir yanı da var, medyadaki futbol fazlalığının. Her şey gözönünde, her konunun, her ayrıntının cılkı çıkarılıyor, "bilen-bilmeyen", herkes konuşuyor... futbolsever dost halkalarında yapılacak muhabbete ya da futbolsever-bireyin kendi hayal hanesinde kuracağı âleme pek bir şey kalmıyor. "Bilen- bilmeyen" herkesin uluorta ahkâm kesiyor olmasının ve yakın zamana kadar stadın yolunu bilmeyenlerin popüler/medyatik olduğu için "futbol delisi" pozuna gitmesinin maneviyât bozucu etkisini de unutmayalım...

Peki ne yapmalı? Bir çare, 'istifa etmek' olabilir. Futbol sohbetlerinden çekilmek, maçını seyretmekten fazlasıyla ilgilenmemek. Futbolla gazeteci, yazar, yorumcu olarak -ya da, şu veya bu biçimde "profesyonel" olarak- ilgilenenler için, bu bir seçenek değil elbette. Onların, şunu fark etmesini ümit edebiliriz: Yine "Futbol sadece futbol değildir" vecizesini hatırlayarak, futbolla ilgili sohbetin mevcut biçiminin sadece futbolun tadını kaçırmakla kalmayıp, bütün bir hayata, dünyaya, insanlığa bakışa tesir ettiğini gözönünde bulundurabilirler. Dolayısıyla futbol sohbetini başka bir dille, başka bir bakış açısıyla ve onun hayatta kapladığı yer hakkında daha dengeli, daha sakin, daha mütevazı bir görüş açısıyla yürütmenin, futbola bakışın ötesinde her şeye bakışı olumlu etkileyeceğini fark edebilirler. Hayatta sadece ve sadece futbola bakanların ve aynen şimdi geçerli olduğu gibi bakanların iflah olmasını umamayız elbette. Ama birilerinin de, başka türlü bakabilmenin faydasını ve hayrını akletmelerini umabiliriz, değil mi?

Tanıl Bora

Karhanede Romantizm